fondată în 1895
bpt
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia połaniecki

★

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

henryk sienkiewicz

familia potaniecki

★

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE
STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1987
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească, toate drepturile rezervate Editurii Minerva („B.P.T.")

PREFAȚA

De atîtea ori neînțeleasă, întîmplarea a făcut ca toate marile iubiri ale lui Henryk Sienkiewicz să poarte numele Maria [1]. Nu o dată, personajele feminine care însuflețesc paginile creației literare reprezintă transpuneri mai mult sau mai puțin fidele ale Mariilor care i-au dăruit inima, oferindu-i o fericire mai totdeauna pasageră, presărată din belșug cu spinii suferințelor. Femeile care s-au bucurat de dragostea-i neprecupețită i-au fost răpite una după alta de adversitatea oamenilor și meschinăria părinților (Maria Keller și Marynuszka Romanowska), de boala neiertătoare (Marynia Szetkiewicz) și împrejurările nefavorabile (Maria Radziejewska), în sfîrșit, de... propria moarte (Maria Babska). Doar convețuirea de nu prea mulți ani cu Maria Szetkiewicz s-a dovedit ceva mai durabilă și mai generoasă în momente înălțătoare, lăsînd în urmă doi copii angelici, durerea niciodată ostoită după pierderea primei soții și regretul „celei mai mari iubiri" împărtășite. Ecouri ale acestui tragic deznodămînt matrimonial răzbat în multe povestiri, nuvele și romane, printre altele, în ultima parte a trilogiei istorice, *Pan Wołodyjowski*, dar nicăieri imaginea dispărutei, a soției și mamei model, nu este atît de completă și expresivă ca în *Familia Połaniecki (Rodzina Połanieckich)*, în care una dintre eroinele de prim-plan, Marynia Połaniecka, poartă numele și însușirile caracterologice ale soției ră-

[1] Pornind de la corespondența scriitorului și de la mărturiile contemporanilor, o exegetă laborioasă, Barbara Wachowicz, descrie amănunțit, asezonîndu-le copios cu citate din documentele folosite, încercările sentimental-matrimoniale ale lui H. Sienkiewicz în vol. *Mariile vieții lui (Marie jego życia)*, Cracovia, 1973.

posate. Mai mult, în același roman, forțînd întrucîtva structura epicului, autorul introduce în paralel „istoria" cuplului Zawiłowski-Lineta Castelli, care transfigurează literar peripețiile dramatice prin care trece Sienkiewicz cu prilejul celei de a doua căsătorii. Modificînd prea puțin datele realității *de facto* — numele personajelor, stadiul relațiilor, sfîrșitul lui Zawiłowski, gradul de rudenie dintre Lineta și doamna Bronicz și portretul domnului Bronicz — „idila" reconstituie artistic aproape cu fidelitate documentară căsătoria de o clipă a romancierului cu Marynuszka Romanowska, zădărnicită de amestecul nesăbuit al mamei ei vitrege, o mitomană superficială cu fumuri aristocratice. Protestele prozatorului în acest sens sînt, desigur, formale, dictate de o bunăcuviință și delicatețe elementare [1]. Romanul este conceput în anii 1883—1884, timp în care se consumă logodna, căsătoria și divorțul scandalos, așadar impresiile sînt transferate pe viu în actul creației ; de aci prospețimea, intensitatea și autenticitatea simțămintelor personajelor implicate în această „farsă tragică".

Firește, posibilitatea identificării unor prototipuri reale nu pune nicidecum sub semnul întrebării valoarea ca artă, invitînd numai, pînă la un punct, la o interpretare realistă a narațiunii la toate nivelele formalizării. Fiindcă *Familia Polaniecki*, ca și romanul anterior, *Fără ideal (Bez dogmatu*, 1891), de care se leagă prin problematica înrudită, similitudini ambientale și tipologice, într-un cuvînt, prin viziunea auctorială asupra materiei înfățișate și atitudinea față de ea [2], învederează cuprinderea realității în modalitatea esteticii precumpănitor și intenționat realiste, finalitatea polemico-didactică. Iată motivul pentru care cele două romane au produs multă vîlvă printre intelectualii vremii. Mulți ani, din 1883 pînă prin 1888, se lăsase antrenat aproape în exclusivitate de tematica istorică, uimind pe admiratori și pe sceptici cu forța și amploarea trilogiei, concepute mai degrabă în maniera

[1] Scrisoare către Jadwiga Janczewska, Zakopane, 9 iulie 1894.

[2] Cel mai strălucit interpret al operei sienkiewiczene, Julian Krzyżanowski, opinează în vol. *Creația lui Henryk Sienkiewicz (Twórczość Henryka Sienkiewicza)*. Varșovia, 1970, p. 298, că aceste două romane pot fi considerate ca alcătuind un ciclu unitar.

romantică. Mirarea opiniei publice era deci îndreptățită de deosebirile formale și, aparent, de concepție, pe care le conțineau cele două opere în raport cu restul creației. Într-adevăr, opțiunea scriitorului pentru descrierea lucidă, obiectivată, proprie romanului realist consolidat în secolul al XIX-lea, este evidentă în toate straturile acestei „saga" familiale. Acțiunea, de tot simplă, se încheagă din episoade cotidiene, cu rezonanță în grupuri restrînse, nu o dată pur și simplu individuală. Nici urmă de evenimențialul copleșitor din romanele istorice, care antrena mase mari de oameni și dezvolta energii impresionante, subordonîndu-și tiranic toate încrengăturile narațiunii, al cărei focar catalizator îl constituie. Întîmplările, numai aparent lipsite de importanță, crescînd cîteodată în diferende de conștiință sau comportamentale care hotărăsc viața sau moartea personajelor, tind să realizeze prin matrimoniu un scop pe aceeași măsură — familial, care, în convingerea protagoniștilor, evident, și a autorului, preocupat pe atunci de a doua căsătorie, însemna fericirea, prin urmare, și utilitatea *pro publico bono*, căruia i se puteau consacra în liniște. Familiarizată încă de pe vremea romanticilor cu noțiuni prestigioase, precum Patria, Dumnezeu, Poporul etc., critica de specialitate a condamnat cu asprime lipsa de măreție și spectacular a acestui ideal pe care l-a etichetat drept „casnic". Spre deosebire de romancier, care încerca să demonstreze în roman că tocmai realismul vieții de zi cu zi, al faptului cotidian, întemeiază valorile pragmatice, instructive ale *Familiei Polaniecki*; un fel de neorealism *avant la lettre*, de aceea, mai temperat în reliefuri.

Fără îndoială, unitatea metodologică în elaborarea cărții l-a determinat pe Sienkiewicz să păstreze consecvent această perspectivare estetică și în sfera tipologiei. Îndeosebi aici, în asamblarea portretelor umane, este ușor vizibilă dorința autorului de a conferi locului comun, efemerului, prin mijlocirea personajelor, a generalizării artistice, valorile perenității. Cîtă deosebire între eroii trilogiei istorice — Skrzetuski, Kmicic, Wołodyjowski, Zagłoba și atîția alții — care, centrați pe cîte o trăsătură definitorie, acționează amplu, cu o gesticulație romantic-statuară, totdeauna în limitele profilului pe care îl reprezintă, și tipurile din *Familia*

Polaniecki, care, mai puțin stilizate într-o direcție sau alta, se înscriu fără siluiri în perimetrele existenței reale, obișnuite ! Se înțelege, înăuntrul despărțiturii sociale din care fac parte. Eroismul-unicat în împrejurări irepetabile coboară la nivelul colectivității, manifestîndu-se în reușita în viața de fiecare zi, și aceasta o luptă dintre cele mai dificile, ale cărei finalități sînt familia și bunăstarea. Pentru a le realiza, Polaniecki, în ipostaza lui de comerciant, parcurge un proces îndelungat, presărat cu poticniri dureroase și smulgeri temerare, și acestea cîtuși de puțin insolite, trebuind să rezolve un conflict cu triplă direcție : atitudinea față de femeie, relațiile cu divinitatea și cele cu semenii — toate în mare vogă în disputele epocii. De fiecare dată, situațiile de răspîntie prilejuiesc soliloc vii de lungă durată, de care scriitorul se folosește cu promptitudine și premeditare pentru a înșirui o mulțime de observații moral-comportamentiste asupra vieții, pledoariile *pro* și *contra* încheindu-se de regulă cu concluzii de ordin practic. Deși uneori întîrzie curgerea epicului, asemenea insistențe analitic-reflexive împlinesc întrucîtva intenția lui Sienkiewicz de a scrie un roman psihologic. Și mai puțin distinctiv este drumul Maryniei Polaniecka — soție frumoasă, blîndă, virtuoasă, iubitoare și altruistă. O adevărată poetică a anti-eroului guvernează de la început pînă la sfîrșit evoluția celor doi protagoniști spre fericire : care nu înseamnă numai zîmbet și miere, ci și pelinul grijilor de tot felul — este concluzia formulată în finalul romanului.

Familiei Polaniecki, care n-a renunțat cu totul la preceptele stării a treia, depășindu-le prin apartenența de clasă și idealul întoarcerii la proprietatea funciară, îi sînt opuse în scopuri comparative cuplurile Maszko, pozitivist inechitabil, Osnowski, aristocratic steril, și Zawiłowski-Lineta, romantic desprins de viață, cărora li se adaugă existențele însingurate de felul lui Bukacki, ce pot fi așezate alături de oamenii de prisos din literatura rusă, oricît de mult s-ar deosebi pe treptele cauzalității. Realismul viguros și valențele didactice hotărăsc mai ales tentele întunecate, virulent critice, în care sînt descriși reprezentanții aristocrației. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept

cuvînt documentare, galeria tipurilor „negative" fiind dintre cele mai concludente. Chiar atunci cînd intriga antrenează indivizi superdotați, ca poetul Zawiłowski, autorul insistă îndeosebi în motivarea dialectică, intrinsecă și exterioară, a eșecului lor; Zawiłowski este o variantă cu fundamente conceptuale schimbate a lui Płoszowski din *Fără ideal*. *Familia Polaniecki* se impune, așadar, și ca un izbutit roman de moravuri. Toate acele idei și atitudini de viață cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale — pesimismul paralizant, scepticismul anarhic, mesianismul panslavist, budismul etc. — altfel spus, atmosfera de încleștare și marasm, care se instăpînise spre cumpăna secolelor XIX și XX și în societatea polonă, stăvilindu-i avînturile creatoare, sînt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale.

În acest context, expunerea se desfășoară și ea, era de așteptat, într-un stil adecvat. Aici, mai mult decît în creațiile istorice, personajele și autorul-narator vorbesc fără afectare într-o limbă cu limpezimi clasice, lipsită cu totul de podoabe inutile, de căutări ludice. Latinismele de odinioară, frecvente, care impregnau textul cu sonorități particulare, au dispărut aproape cu desăvîrșire, autorul mulțumindu-se ici și colo cu cîte o expresie franțuzească, și aceea foarte cunoscută și de tot obișnuită pentru o lume cu pretenții de cultură superioară și înclinații cosmopolite. Iar arhaismele și regionalismele, care subliniau sugestiv consumarea întîmplărilor în epoci revolute și în spații geografice distincte, s-au pulverizat cu totul în lexicul vorbirii contemporane, apărînd numai arareori printre bizareriile cîte unui vîrstnic. Simplitatea, claritatea și spontaneitatea „spunerii" întăresc pînă la caracteristic impresia de oralitate.

Scris în cheia metodologică a realismului critic, ca și *Fără ideal*, romanul *Familia Polaniecki* prelungește totuși din romanul istoric unele obișnuințe de meșteșug și concepție, intrate organic în atelierul de creație. Asemenea automatisme narative se întîlnesc cel mai adesea în sfera tipologiei și a povestirii propriu-zise, încețoșînd pe alocuri expresivitatea semnificațiilor în favoarea

ambiguităţii interpretative. Obsesia omului puternic, cu unele puncte de plecare în complexul *westman*-ului, care învinge toate obstacolele îndeosebi prin forţa fizică ieşită din comun, transpare şi aici în masivitatea lui Gątowski ori în puterea, e drept, abia pomenită, a lui Polaniecki. Pe de altă parte, cu toată străduinţa sesizabilă de a închega psihologii profunde şi complexe, nu puţine personaje manifestă cîteodată o impulsivitate şi o rectitudine mai aproape de linearitatea eroilor *Trilogiei*, decît de conştiinţa rafinată pînă la sofisticare cu ajutorul culturii, proprie „decadentului" de la îngemănarea secolelor. De aceea, unele reacţii par bruşte, insuficient motivate, contradictorii chiar, împingînd virtual exegeza în fundături lăturalnice. O frecvenţă care contrariază întrucîtva o au şi procedeele de legare în fluxul povestirii a componentelor narative. Repetarea unor formule de felul : *la acestea, văzînd acestea, după care, drept care* etc., se explică prin simţul epic foarte acut al lui Sienkiewicz care simte nevoia unei cursivităţi alerte nu numai la nivelul episoadelor şi al ideaţiei, ci şi la cel al formei, exigenţă întrepătrunsă armonios cu celelalte posibilităţi care realizează oralitatea textului. În seria deprinderilor continuate din romanele anterioare se înscriu, de asemenea, punctarea prin replici lapidare, semănînd cu nişte grave şi definitive căderi de cortină, a sfîrşitului celor mai multe dintre capitole, unele exclamaţii grandilocvente ale personajelor, e adevărat, acestea foarte rare, ş.a.m.d.

Apreciate ca romane psihologice şi de moravuri, specii care proliferau în epocă, atît *Familia Polaniecki*, cît şi *Fără ideal* au, însă, semnificaţii mai largi, acoperind registrul social. În consecinţă, ele pot fi şi trebuie interpretate, ni se pare, şi ca un fel de justificare a îndepărtării treptate de ideologia pozitivistă, justificare necesară mai ales după reproşurile insistente care i s-au făcut la apariţia primei părţi a trilogiei. În toate romanele istorice, autorul indica pentru eliberarea naţională un alt drum decît cel defensiv al pozitiviştilor, un drum cu mai mulţi sorţi de izbîndă ; acţiunea armată în frunte cu nobilimea. Pentru rezolvarea problemelor sociale, reţeta lui Sienkiewicz, deşi diferită de a poziti-

'iștilor, n-a mai fost atît de fericită, cuprinzînd frăgezimi și în-ortocheri greu de urmărit, care puteau da naștere la neînțelegeri.

Considerarea lui Leon Ploszowski din *Fără ideal* ca o expresie i tendințelor estetizante care se răspîndeau în epocă drept reacție ață de pragmatismul burghez este neîndestulătoare [1]. Personajul eprezintă și un simbol social ; el aparține unei pături la ale ărei posibilități materiale, ce împiedică realizarea potențelor pe are le posedă exponenții ei, autorul face deseori aluzie. Calitățile i slăbiciunile lui sînt și ale clasei sale. Dotat cu o sensibilitate ioasă, complicată prin cultură, Leon Ploszowski are și un ales ust artistic, șlefuit încă din copilărie prin educație. Nefiind una lin pasiunile sale, arta e totuși o preferință la care nu va renunța iciodată. Estetica îi înlocuiește etica. Inteligență nativă, a fost ivit de mic ca un copil minune, în care se puneau mari spe-anțe. Pînă la vîrsta de treizeci și cinci de ani n-a realizat nimic ; rede că ar putea străluci în cîteva domenii, dar dacă ar fi obligat ă-și aleagă o profesiune, n-ar ști încă în ce direcție să-și cana-izeze atenția și eforturile. E în el ceva din acea *improductivité lare* care caracteriza aristocrația din care se trăgea. Incapaci-atea lui de acțiune, exterior asemănătoare cu aceea a romanticilor, are temeiuri filozofice într-un scepticism total, care vizează pînă i convingerile sceptice. Metodele filozofiei pozitiviste : observația letașată și critica exactă, pe care le aplică în viață cu consecvență, -au sădit în suflet o îndoială ce-i paralizează orice inițiativă. În ocietate pare energic, dar cînd e vorba de rezolvarea decisă a nei probleme de viață, scepticismul îl face neputincios ; rațiunea e rătăcește în speculații de tot felul, iar voința nu-și găsește nici n sprijin care s-o stimuleze, așa că faptele eroului depind, în nare măsură, de întîmplările exterioare. Nesiguranța veșnică în are se zbate îi macină nervii și spiritul. În puterea vîrstei, Leon e simte deja epuizat ; în purtarea lui se înstăpînește treptat o nume blazare, iar printre gîndurile alambicate se strecoară pe ncetul conștiința ratării. Își apreciază cu justețe situația în so-

[1] Cf. A. Nofer, *Henryk Sienkiewicz*, ed. a III-a, Varșovia, 1963, ap. *Quo vadis ?*

cietate : cei ca el sînt ca niște pufuleți pe care viața îi poartă într-o parte și alta, deoarece ei nu pot opune nici o rezistență. Paradoxal, și-au pierdut încrederea în ei, dar mai sînt convinși că reprezintă încă prin cultură culmea civilizației. În viață caută laturile sărbătorești, delectarea și fericirea, deși nu mai cred nici în fericire. Pesimismul lor, ușor și străveziu ca fumul de havană, le acoperă orizontul, îngrădindu-i de restul societății și creîndu-le o lume închisă în sine, somnolentă. Absența energiei faptice crește pe inexistența vreunui ideal statornic care să-i absoarbă preocupările. Conștient de această carență temperamentală și conceptuală, cînd crede că iubirea pentru Aniela l-ar putea transforma miraculos într-un om activ, Leon se agață de ea cu puterea disperării.

Soluția aleasă de personaj nu-și găsește validitatea și în planul social ; ea poate fi valabilă strict individual, dar impasul aristocrației nu se poate rezolva cu ajutorul unor paliative sentimentale. Intenționînd să avertizeze pe intelectualii cuprinși de îndoieli de urmările nefaste pe care le poate avea scepticismul [1], Sienkiewicz își conduce eroul spre sinucidere. Cînd și ultima șansă este pierdută prin moartea Anielei, Ploszowski, al cărui scepticism pur devine resignativ, își pune capăt zilelor. Pieirea socială a aristocrației tradiționale era, așadar, inevitabilă. În societate nu mai era loc pentru niște entități lucitoare prin trecut și cultură, dar nimănui folositoare. Pentru recuperarea valorilor umane pe care le mai dețineau reprezentanții acestei pături în pragul prăbușirii era nevoie de pierderea moșiilor, care să le sfărîme crusta de lîncezeală și să-i arunce în tumultul activităților sociale, silindu-i să-și cîștige existența prin muncă, precum doctorul Chwastowski. Era vorba, nici mai mult nici mai puțin, de distrugerea celui mai însemnat element care năștea viața de huzur, parazitismul și prejudecățile de castă. În această privință, Sienkiewicz se păstra încă aproape de pozitiviști, deși în *Prin foc și*

[1] J. Krzyżanowski, *H. Sienkiewicz. Calendarul vieții și al operei (H. Sienkiewicz. Kalendarz życia i twórczości)*, ed. a II-a, Varșovia, 1956, p. 163—164.

sabie părea că înclină spre sensul opus ; nu însă și în *Potopul* și în *Pan Wołodyjowski*.

Romanul este scris în forma unui jurnal intim, modalitate foarte potrivită pentru introspecțiile psihologice. Or, tocmai în această direcție intenția de analiză a unui „suflet bolnav" a dat greș, pentru că autorul — repetăm afirmația lui I. Matuszewski — este un psiholog la nivelul observației ; ceea ce vede sau își poate imagina prin facultățile de reprezentare descrie cu multă plasticitate, dar intuiția psihologică este destul de redusă. Nu este și un psiholog filozof [1]. Speculațiile etico-filozofice ale lui Leon se înecă într-o crasă platitudine, astfel că romanul rămîne o încercare nereușită.

Soluția socială, ale cărei premise începeau să se schițeze în *Fără ideal*, se conturează oarecum închegată în *Familia Polaniecki*. Romanul a fost socotit de mulți exegeți ca fiind o apologie a filistinismului mic-burghez. Elogiul carierei de afacerist a lui Polaniecki însemna totodată elogiul goanei după capital, care n-are nimic comun cu binele societății [2]. Dacă această etichetare ar corespunde adevărului, ar însemna că autorul renunțase pentru moment la poziția neoconservatoare, evidentă în operele istorice, și revenise alături de ideologia pozitivistă, fapt care ni se pare posibil, dar mai puțin probabil, date fiind și romanele scrise ulterior. A. Nofer, în capitolul *Quo vadis ?* din lucrarea citată, unde analizează și romanele în discuție, „explică" astfel „incompatibilitatea" de concepție. Polaniecki i-a fost indiferent autorului, pe cînd la Płoszowski a ținut în mod deosebit, apărîndu-l în cîteva intervenții publice. L-a prezentat ca pe un tip negativ, fiindcă nu se cuvenea să-l arate drept model într-o epocă de deprimare generală, deși, ca și în cazul lui Petronius, îi împărtășea multe din idei. De ce l-a prezentat însă oarecum idilic pe Polaniecki, de vreme ce-l disprețuia ? Pentru același motiv ? E discutabil. Pare totuși mai solid întemeiată ipoteza că Sienkiewicz, odată îndepărtat de pozitivism, nu s-a mai întors la el nici în cele două romane

[1] Cf. I. Matuszewski, *H. Sienkiewicz, „Familia Polaniecki"*, „Przegląd Tygodniowy", 1985, nr. 19, 20.

[2] A. Nofer, *op. cit.*, p. 257.

de observație socială. În *Fără ideal* are o atitudine critică față de aristocrație, care și-a pierdut vigoarea de demult, epuizîndu-se fizic și cerebral în cosmopolitism desuet și extravaganțe cabotine, iar în *Familia Polaniecki* încercă să ofere o rețetă de îndreptare a nobilimii prin întoarcerea ei la pămînt, după ce s-a regenerat trecînd prin purgatoriul energiei burgheze. Prezentarea roză a lui Polaniecki se datorește acestei intenții artistice. Lauda i se cuvine burgheziei pentru energia și țelurile ei, așa lipsite de spectaculozitate cum sînt ; în acest sens, poate servi drept exemplu. Privite așa, romanele nu mai constituie o insulă izolată și contradictorie în concepția autorului și nici măcar o întoarcere temporară la pozitivism, revenire negată de altfel de *Cavalerii teutoni* și chiar de *Quo vadis ?*

E neîndoios că în carte se găsesc numeroase argumente care să îndreptățească părerile criticii ; toată intriga se țese în jurul activității lui Polaniecki în cadrul familiei și ca afacerist întreprid, susținînd o fericire și o realizare mărginită ca perspectivă, domestice. Simte cîteodată unele goluri în viața lui, dar gîndește că toate lipsurile se vor acoperi prin căsătorie ; credea că adevăratul înțeles al vieții, adevărata ei țintă, era să fie soț și tată. S-a făcut însă eroarea ca personajul să fie considerat exclusiv în acest moment al vieții sale, fără să se mai aibă în vedere punctul de plecare și finalul evoluției, fapt care a dus la aprecierea unilaterală și greșită. „Eroul" trebuie însă judecat din unghiul devenirii lui sociale. Să nu uităm că Polaniecki a făcut parte la început, personal sau prin înaintașii săi, din boierimea rurală. Aflăm că și-a pierdut pămîntul printr-un concurs de împrejurări nefavorabile, fiind obligat să intre în vîrtejul afacerilor. Chiar dacă autorul descrie deloc critic și prea îndelung mulțumirea lui măruntă în căsnicie și în comerț, a procedat astfel tocmai cu intenția de a demonstra că această situație, trecătoare, nu este de natură să-i permanentizeze locul pe care trebuie să-l ocupe în societate. Căci Polaniecki, prin căsătorie, se întoarce la proprietatea funciară, adeverind spusele consilierului Jamisz : „Pămîntul ne atrage, fiindcă e adevăratul izvor de bogăție (...) Adevărata datorie și adevărata bogăție se găsesc în pămînt".

În concluzie, Sienkiewicz s-a deosebit categoric de pozitiviști în ceea ce privește calea pentru rezolvarea țelurilor naționale. În natura socială a văzut răul societății contemporane, dar a preconizat pentru îndreptarea lui o soluție care se prefigura tot capitalistă în esența ei : în locul urbanismului industrial, idealizat de burghezia pozitivistă, Sienkiewicz a postulat întoarcerea economiei spre proprietatea funciară, exploatată, bineînțeles, corespunzător noilor împrejurări.

STAN VELEA

TABEL CRONOLOGIC

1846 *5 mai* Se naşte Henryk Sienkiewicz într-o localitate din Podlasie, Wola Okrzejska, în Polonia.

În mişcarea spirituală a vremii continuă să domine ideologia romanticilor revoluţionari. A. Mickiewicz (1798—1855), J. Słowacki (1809—1849) ş.a.
Continuă măsurile represive iniţiate de ţarism după înăbuşirea insurecţiei din 1830—1931. În trecere prin Varşovia, ţarul ordonă închiderea gimnaziilor poloneze.
Este înfrîntă răscoala ţăranilor din Galiţia, condusă de activiştii democraţi-revoluţionari ; moare, luînd parte la lupte, E. Dembowski.

1848 Au loc izolat acţiuni revoluţionare, repede înăbuşite.

1851 Se desfiinţează graniţa vamală dintre Polonia şi Rusia.

1853—1856 Războiul Crimeei.

1855 Părinţii scriitorului se mută la Wężyczyn, un sat din Mazowsze.

1858 Henryk Sienkiewicz este înscris la un liceu real din Varşovia, pe care-l va termina cu mare greutate din pricina lipsurilor băneşti.

1861 Familia Sienkiewicz își vinde pămîntul și se mută la Varșovia.

Mișcările țărănești determină înfăptuirea reformei agrare din Rusia; desființarea iobăgiei și împroprietărirea țăranilor. Ia ființă, la Varșovia, Comitetul orășenesc, transformat ulterior în Comitetul central național pentru organizarea unei noi insurecții.

1862 Conducătorii mișcării de eliberare a Poloniei: J. Dąbrowski, J. Sierakowski, W. Wróblewski ș.a., întrețin legături cu organizația ofițerilor ruși „Zemlia i volia" și cu Herțen, care va publica la Londra, în *Kolokol*, cunoscuta *Scrisoare către ofițerii ruși*, în care îi îndemna să sprijine insurecția.

1863 Detașamentele revoluționarilor polonezi sînt înfrînte: a treia încercare armată de eliberare a Poloniei este înăbușită în sînge. Între 1795—1918 Polonia a fost împărțită între imperiul țarist, Prusia și imperiul habsburgic.

1864 Se decretează eliberarea și împroprietărirea țăranilor polonezi.

1866 H. Sienkiewicz se înscrie la Universitatea din Varșovia, unde inițial, la insistența părinților, studiază dreptul și medicina.

Începe să apară la Varșovia revista *Przegląd Tygodniowy*, editată de tinerii pozitiviști polonezi.

1867 Studentul Sienkiewicz se transferă la secția de științe umanistice.

1869 Sienkiewicz începe să publice recenzii, cronici și foiletoane, în periodicele vremii, cu pseudonimul Litwos, în care se vădește adeptul ideologiei pozitiviste.

1870 Devin dominante ideile pozitiviste : renașterea Poloniei prin redresarea economiei, dezvoltarea științelor, culturalizarea maselor. emanciparea femeii, egalitatea cetățenească indiferent de naționalitate, religie și sex etc. Scriitorii mari ai vremii își însușesc ideologia pozitivistă : B. Prus, E. Orzeszkowa, H. Sienkiewicz, M. Konopnicka, G. Zapolska ș.a.

1870—1871 Războiul franco-prusian.

1872 Apare primul roman al lui Sienkiewicz, *În zadar,* în periodicul *Wieniec,* o încercare juvenilă de a descrie mediul studențesc.

E. Orzeszkowa publică romanul *Marta* — un îndemn către societate de a pregăti femeia pentru ocupații practice.

1876 Sienkiewicz pleacă în America de Nord cu un grup de prieteni ; călătoria îi va inspira volumul *Scrisori din călătoria în America* și numeroase nuvele. Aici se va contura ruptura de pozitivism.

1877 Publică nuvela *Schițe în cărbune* — un tablou critic impresionant al satului de după împroprietărire.

1877—1878 Războiul ruso-româno-turc.

1879 Se întoarce la Varșovia, după o zăbovire de doi ani prin Franța, Italia și Galiția.

1880 Asociația iluminării populare lansează lozinca culturalizării poporului, înțelegînd prin popor țărănimea. De la această dată, mișcarea muncitorească, spontană pînă aci, începe să se manifeste organizat, atestînd zădărnicia iluziilor pozitiviste.

1882 Ia ființă primul grup socialist polonez, condus de studentul Ludwik Waryński.

1882—1883 Sienkiewicz redactează periodicul *Słowo*, a cărui program era centrat pe aspirațiile burgheziei orășenești.

1884 Tipărește *Prin foc și sabie*, partea întîi din trilogia istorică, concepută cu scopul expres de „îmbărbătare a inimilor".

1885 Moare de tuberculoză prima soție a lui Sienkiewicz.

1886 Apare partea a doua a trilogiei : *Potopul.*

Începe să apară la Varșovia revista *Głos (Vocea)*, în care tinerii M. Bohusz și J. L. Popłowski vor promova programul poporanist : reprofilarea industriei pe cerințele naționale, mărirea capacității de consum a pieții interne prin îmbunătățirea situației economice și culturale a țărănimii, antiurbanismul, legătura indisolubilă cu pămîntul, tipul armonic dezvoltat în sînul naturii, curățenia etică a satului etc.

1887 Săptămînalul *Życie (Viața)* începe să răspîndească la Varșovia ideile simboliste.

E. Orzeszkowa susține, prin romanul *Pe Niemen*, că nobilimea ruinată nu se poate regenera social decît prin apropierea de țărănime.

1887—1888. H. Sienkiewicz publică ultima parte a trilogiei : *Pan Wołodyjowski.*

1888 În romanul *Kaśka Kariatyda*, G. Zapolska prezintă situația femeii ca victimă în societatea burgheză.

1889 Din cele 15 000 de ruble dăruite de un necunoscut după terminarea trilogiei istorice, Sienkiewicz instituie o bursă pentru creatorii bolnavi de ftizie.

Apare cel mai bun dintre romanele lui B. Prus, ***Păpuşa*** — un tablou magistral al mediului orăşenesc polonez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

1891 Sienkiewicz scrie romanul ***Fără ideal,*** în care critică aristocraţia pentru absenţa unor idealuri ferme.

1892 Apar *Scrisorile din Africa,* sugerate de o călătorie pe continentul negru.

Se înfiinţează Partidul Socialist Polon.

1894 Romanul *Familia Polaniecki* — elogiul energiei burgheze şi salvarea aristocraţiei prin întoarcerea la proprietatea funciară.

1895—1896 B. Prus publică în ***Tygodnik Ilustrowany, Faraonul*** — roman istoric cu rezonanţe contemporane, de epocă.

1896 *Quo vadis ?* — operă inspirată de persecuţiile creştinilor în timpul împăratului Nero, pentru care i se conferă lui Sienkiewicz, în 1905, Premiul Nobel.

1897 La Cracovia îşi face apariţia revista simbolistă ***Życie.***

1899 ***Pământul făgăduinţei,*** de Wl. Reymont, frescă poporanistă a urbei industriale.
St. Przybyszewski (1868—1927) publică la Cracovia, în lunarul *Życie,* articolul *Confiteor,* un manifest al principiilor simboliste.

1900 *Cavalerii teutoni* — evocare a împrejurărilor care au premers şi au pregătit bătălia de la Grünwald dintre

polonezi, aliați cu lituanienii, și cavalerii Ordinului teuton.

1902—1908 Reymont publică tetralogia campestră *Țăranii*, pentru care va primi, în 1924, Premiul Nobel.

1910 În romanul *Vîrtejuri*, Sienkiewicz vădește neînțelegerea forțelor și obiectivelor sociale ale revoluției din 1905—1907.

1911 Romanul *Prin pustiu și junglă*.

1914 Publică o parte din romanul, neterminat, *Legiunile*, pe care intenționa să-l dedice legiunilor poloneze conduse de Dąbrowski.

Începe primul război mondial : la 7 noiembrie 1918, Polonia își va recăpăta independența națională.

1916 *17 noiembrie* Moare, la Vevey, în Elveția, Henryk Sienkiewicz. A fost adus în țară abia în 1924 și înmormîntat cu fast și prețuire la catedrala Sf. Ioan din Varșovia.

ST. V.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Ediția de față este a doua traducere în limba română a romanului *Familia Polaniecki* de Henryk Sienkiewicz. Cea dintîi, apărută în anul 1942, reproduce destul de lejer o versiune franceză prescurtată aproape la jumătate față de textul polonez îndeosebi prin masacrarea stăruitoarelor introspecții psihologice [1]. Asemenea reduceri subțiază considerabil tenta psihologică, *Familia Polaniecki* apărînd astfel doar ca un roman social și de moravuri. La aceasta se adaugă erorile și omisiunile de tot felul — de la cuvinte izolate, la expresii, propoziții, fraze și chiar capitole întregi — care conduc în final la o imagine substanțial modificată a originalului.

Versiunea actuală reprezintă prima traducere integrală în românește, efectuată după Henryk Sienkiewicz, *Rodzina Polanieckich*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Varșovia, 1958, vol. I (partea I și a II-a), 492 p., vol. II (partea a III-a), 352 p. Tălmăcitorul s-a străduit și de astă dată să respecte întru totul particularitățile textului de origine. Curățat de latinismele și arhaismele vizînd îndeosebi terminologia militară din creațiile istorice, romanul a fost transpus într-o limbă mult mai apropiată de sensibilitatea cititorului contemporan; limbă ale cărei caracteristici esențiale corespund întocmai atributelor oralității — simplitate, limpezime și spontaneitate.

[1] Henryk Sienkiewicz, *Neamul Polaniecki*. Trad. de Al. Iacobescu, Editura „Universul", București, 1942, 460 p.

Întrucît în redarea numelor proprii am respectat întotdeauna grafia originală, excepție făcînd doar unele denumiri intrate mai de mult în limba română în forme modificate în funcție de scriere fonetică, *Varșovia, Cracovia*, spre exemplu, iată cîteva indicații de pronunție pentru ușurarea citirii lor : *ą* = *on* (*o* nazal) ; *ę* = *en* (*e* nazal) ; *c* = *ț* ; *j* = *i* (*i* scurt) ; *ł*, *ó* = *u* ; *cz*, *ci*, *ć* = *č* (ci) ; *rz*, *ż*, *ź* = *j* ; *sz*, *ś* = *ș* (și).

PARTEA ÎNTÎI

I

Era ora unu după miezul nopții, cînd Polaniecki se apropia de conacul de la Krzemień. În anii copilăriei, mai fusese de două ori în acest sat, unde mama, rudă îndepărtată cu prima soție a proprietarului de acum, îl aducea în timpul vacanței. Polaniecki se străduia să-și reamintească locurile, dar imaginile se închegau cu greutate. Noaptea, la lumina lunii, totul căpăta forme schimbate. Peste cîmpuri și poiene, prin lunci, se așternea o ceață albăstrie, astfel că împrejurimile păreau un lac nemărginit, adînc și de corul broaștelor care se auzeau prin stuf. Era o noapte de iulie, senină și luminată de luna plină. În răstimpuri, cînd broaștele tăceau, se auzeau cristeii cîntînd prin lunca acoperită de rouă, iar uneori, de departe, dinspre iazurile noroioase, ascunse de ulfișurile de arin, răzbătea, parcă de sub pămînt, chemarea înfundată a buhailor de baltă.

Polaniecki nu putea rămîne indiferent la farmecul acestei nopți de vară. O simțea apropiată, și această apropiere era cu atît mai intensă, cu cît mai înainte nu venise prea des în țară ; abia cu doi ani în urmă se întorsese pentru totdeauna din străinătate, unde își petrecuse prima tinerețe, iar după aceea se ocupase cu treburi negustorești. Acum, cînd intra în sătucul acesta adormit, și aducea aminte de propria copilărie, pentru că era legată

de mama lui care nu mai trăia de cinci ani, şi pe de alt parte, pentru că necazurile şi grijile acestei copilării, în comparaţie cu cele de azi, i se păreau cu totul neînsemnate.

În sfîrşit, brişca intră în satul care începea la cruce înălţată pe o ridicătură de pămînt ; se aplecase mult într-o parte şi ameninţa să cadă. Polaniecki o ţinea minte, de oarece odinioară fusese înmormîntat aici un spînzurat, pe care-l găsiseră atîrnînd de o creangă în păduricea învecinată, de aceea oamenii se temeau să treacă noaptea prin acest loc.

Dincolo de cruce, începeau primele colibe. Oamenii se culcaseră. La nici o fereastră nu se vedea lumină. Ci cuprindeai cu ochii, pe fundalul întunecat al cerului, luceau doar acoperişurile caselor, care păreau de argint cărunte, în bătaia lunii. Unele clădiri erau văruite şi ră frîngeau o lumină alb-verzuie ; altele, ascunse în liv zile de vişini, prin cîmpurile de floarea soarelui sau d fasole pe araci, abia se iţeau din întuneric. Prin cur lătrau cîinii, dar parcă prin somn, însoţind orăcăitul broa telor, cîntecul cristeilor, al stîrcilor, toate glasurile un nopţi de vară, întărite şi mai mult de liniştea din ju

Înaintînd încet pe drumul nisipos, brişca intră în co din urmă pe aleea întunecată, împestriţată ici şi colo d lumina care se furişa printre frunze. La capătul aleii flu ierau alene paznicii de noapte. Nu departe, albea con cul ; cîteva ferestre erau luminate. Cînd brişca durui i intrare, din casă ieşi un slujitor tînăr, care-l ajută p Polaniecki să coboare ; se apropie şi un paznic, însoţit d doi cîini albi, foarte tineri şi blînzi se vede, fiindcă i loc să latre, începură să se gudure, să sară pe musafi şi să se arate atît de bucuroşi la venirea lui, încît paznic fu nevoit să le domolească avîntul cu ajutorul băţulu

Slujitorul luă din brişcă lucrurile lui Polaniecki, timp ce acesta, după o clipă, intră în sufragerie, unde aştepta ceaiul. Lîngă unul din pereţi, se afla un buf de nuc, alături un orologiu cu greutăţi mari şi cu cuc, i

de cealaltă parte atîrnau două portrete nu prea grozave de femei în veşminte din secolul al XVIII-lea. La mijloc era o masă acoperită cu o faţă de masă albă, înconjurată de scaune cu spătare înalte. Încăperea, luminată puternic şi plină de aburul care se ridica din şamovar, arăta ospitalieră şi veselă.

Polaniecki începu să se plimbe în jurul mesei, dar scîrţîitul propriilor ghete îl deranja în liniştea adîncă, aşa că se apropie de fereastră şi începu să privească la curtea luminată de lună, unde cei doi cîini albi, care-l întîmpinaseră cu atîta bucurie, se alergau unul pe altul.

După cîtva timp, uşa de la camera alăturată se deschise şi intră o tînără în care Polaniecki mai mult ghici pe fiica proprietarului de la Krzemień, născută de a doua soţie a lui. La vederea ei, se retrase din cadrul ferestrei şi, apropiindu-se de masă în ghetele-i cu scîrţ, se înclină şi îşi spuse numele.

Fata îi întinse mîna şi răspunse :

— Ştiam de venirea dumitale din telegramă. Tata nu se simte prea bine, şi a trebuit să se culce, dar mîine te va întîmpina cu bucurie.

— Nu e vina mea că am sosit atît de tîrziu, se scuză Polaniecki, trenul ajunge la Czerniów abia la unsprezece.

— Iar de la Czerniów mai sînt încă două mile pînă la Krzemień. Tata mi-a spus că ai mai fost pe aici.

— Da, veneam cu mama cînd dumneata nu erai încă pe lume.

— Ştiu, eşti rudă cu tata.

— Într-adevăr, sînt rudă cu prima soţie a domnului Plawicki.

— Tata ţine foarte mult la legăturile de familie, oricît de îndepărtate ar fi, răspunse tînăra.

Şi începu să toarne ceaiul, împrăştiind cu cealaltă mînă aburul care se ridica din samovar şi-i acoperea ochii. Cînd discuţia se întrerupea, nu se auzea decît

ticăitul ceasului. Polaniecki, pe care-l interesau femeile tinere, se uita cu luare-aminte la domnișoara Plawicka. Aceasta era de statură mijlocie, destul de zveltă, avea părul negru, fața blîndă, dar parcă stinsă, tenul puțin bronzat de soare, ochii albaștri și gura foarte frumoasă. Chipul ei arăta o femeie liniștită și delicată. Polaniecki, căruia nu i se părea urîtă, dar nici prea frumoasă, își spuse în gînd că e totuși destul de drăguță, că poate să fie bună, și sub aparența nu prea strălucitoare poate ascunde multe calități proprii fetelor de la țară. Deși tînăr, viața îl învățase adevărul potrivit căruia femeile, cînd le cunoști mai de aproape, cîștigă în avantaje, în timp ce bărbații pierd mai întotdeauna. Cît despre domnișoara Plawicka, auzise că toată gospodăria de la Krzemień, ruinată aproape cu totul, sta pe umerii ei, din care pricină era una dintre cele mai muncite ființe de pe lume. Așa că, avînd în vedere necazurile care o împovărau, i se părea prea liniștită și senină. Afară de aceasta, se gîndi că mai mult ca sigur vrea să se culce. Ochii mijiți în lumina lămpii atîrnate de tavan întăreau această impresie.

Examenul s-ar fi încheiat în mare în favoarea ei, dacă discuția dintre ei nu s-ar fi legat cu anume greutate. Lucru explicabil, întrucît se vedeau pentru prima dată. Pe de altă parte, îl întîmpinase singură, ceea ce pentru o domnișoară putea fi destul de stînjenitor. În sfîrșit, știa că Polaniecki nu venise în vizită la ei, ci după bani. Într-adevăr, aceasta era realitatea. Cu mulți ani în urmă mama lui plătise douăzeci și ceva de mii de ruble pentru ipoteca asupra moșiei Krzemień, pe care Polaniecki voia să le ia înapoi, mai întîi pentru că se întîrziase foarte mult cu plata dobînzilor, iar în al doilea rînd, pentru că fiind unul dintre proprietarii unei Case de comerț din Varșovia, intrase în tot felul de afaceri și avea nevoie de capital. Era hotărît, de aceea, să nu facă nici un fel de concesii și să-și recapete neapărat ce era al lui. În problemele de acest fel își impusese întotdeauna să se arate

un om inflexibil. Poate că nu era așa din fire, dar își făcuse din inflexibilitate un principiu și în același timp o chestiune de amor propriu. Prin urmare, exagera adesea, cum fac de obicei oamenii care își pun ceva în minte.

Așa se întîmpla și acum cînd, uitîndu-se la această domnișoară drăguță, dar evident somnoroasă, își repetă în gînd, cu toată compătimirea care i se trezea în suflet :

„Toate sînt bune, dar trebuie să-mi dați banii."

Iar după o clipă, rosti :

— Am auzit că dumneata te ocupi de toate, îți place într-adevăr gospodăria ?

— Îmi place foarte mult Krzemień, îi răspunse domnișoara Pławicka.

— Cînd eram copil, și mie îmi plăcea la Krzemień. N-aș vrea însă în ruptul capului să mă ocup cu administrația moșiei... Condițiile sînt atît de dificile...

— Da, sînt dificile... Facem și noi ce ne stă în putință.

— Adică dumneata faci tot ce-ți stă în putință.

— Îl ajut pe tata care-i suferind.

— Eu nu mă pricep la astfel de treburi, dar după cîte văd și aud, trag concluzia că cea mai mare parte din agricultori nu pot conta pe un viitor prea bun.

— Contăm pe ajutorul Providenței...

— Asta se poate, dar creditorii n-au cum să fie trimiși la ea.

Fața domnișoarei Pławicka deveni purpurie, și urmă o clipă de tăcere stînjenitoare.

În acest timp, Połaniecki își spuse :

„Dacă tot ai început, mergi pînă la capăt".

Și rosti :

— Domnișoară, îngăduie-mi să-ți comunic scopul venirii mele.

Tînăra îi aruncă o privire în care Połaniecki putu să citească : „Abia ai venit, e atît de tîrziu, iar eu abia mă mai țin pe picioare de oboseală, o delicatețe elementară ar

trebui să te împiedice să începi acum o discuție atît de nepotrivită."

Îi răspunse însă cele ce urmează :

— Eu știu de ce ai venit, dar poate că e mai bine să vorbești despre asta cu tatăl meu.

— Prea bine, te rog să mă ierți, dădu înapoi Polaniecki.

— Domnule, eu te rog să mă ierți. Oamenii au dreptul să ceară ce-i al lor, iar eu sînt obișnuită cu asta. Astăzi însă este sîmbătă, iar sîmbăta sînt atîtea de făcut. De altfel, în problemele de felul acesta, înțelegi și dumneata ?... Cîteodată, cînd vin evreii, mă descurc singură. Dar de astă dată aș prefera ca dumneata să vorbești cu tata. E mai bine pentru amîndoi.

— Atunci pe mîine, se grăbi Polaniecki, care n-avea curajul să-i spună că în probleme financiare vrea să fie tratat ca un evreu.

— Mai dorești puțin ceai, domnule ?

— Nu, mulțumesc. Noapte bună, domnișoară.

Și ridicîndu-se, îi întinse mîna, dar tînăra i-o dădu pe ei cu mult mai multă reținere decît la venire, așa că Polaniecki abia îi atinse vîrful degetelor.

Iar la plecare îi spuse :

— Slujitorul te va conduce în camera dumitale...

Și Polaniecki rămase singur. Era puțin contrariat și nemulțumit de sine, dar nu voia s-o recunoască nici față de el însuși. Dimpotrivă, începu să se convingă că procedase bine, întrucît nu venise aici să se piardă în politeturi ci pentru bani. Dacă-l va socoti un necioplit, cu atît mai bine, fiindcă așa se întîmplă întotdeauna ; cu cît creditorul este mai nesuferit, cu atît debitorii se fac luntre și punte să-i dea banii mai repede.

Dar gustul de cenușă era mai puternic decît acest raționament, deoarece o voce îi șoptea lui Polaniecki că de astădată nu era vorba numai de bună-creștere, ci și de puțină milă pentru această femeie chinuită. Pe de altă parte, înțelegea că, purtîndu-se atît de aspru, își „satis-

făcea doar propria poză ; nu inima și nici instinctele înnăscute. Mai era supărat întrucîtva și pe domnișoara Pławicka, pentru că-i plăcuse. În această domnișoară, ca și în satul adormit sau în noaptea cu lună, regăsise ceva apropiat, ceva ce căutase în zadar la femeile din străinătate, ceva ce-l înduioșase mai mult decît se aștepta. Dar oamenii se rușinează adesea și de simțămintele vrednice de laudă. Polaniecki se rușina și el de propriile emoții, așa că se hotărî să se arate neîndurător a doua zi și să-l strîngă cu ușa pe bătrînul Pławicki fără să mai țină seama de tot felul de scrupule.

În acest timp, slujitorul îl conduse în camera lui. Polaniecki îl concedie numaidecît și rămase singur. Era aceeași încăpere în care dormea cînd venea aici cu mama lui, pe vremea cînd mai trăia prima soție a domnului Pławicki. Amintirile îl năpădiră din nou. Ferestrele dădeau spre grădina dincolo de care se afla iazul ; în apă se oglindea luna. Iazul se zărea mai bine decît odinioară, cînd îl ascundea vederii un frasin bătrîn, pe care se vede că-l frînsese vreo furtună, fiindcă în locul lui se înălța doar trunchiul cu ruptura proaspătă în partea de sus. Lumina lunii părea că se concentrează în această răjghinătură care strălucea foarte puternic. Totul făcea o impresie de liniște adîncă. Polaniecki, care trăia la oraș absorbit de treburile comerciale, așadar într-o continuă încordare a capacităților fizice și intelectuale, într-o alertă permanentă, resimțea profund atmosfera de tihnă a satului care-l înconjura ; efectul ei era acela al unei băi calde după o trudă epuizantă. Se relaxa treptat. Încercă să se gîndească la afacerile lui, cum se vor rezolva, dacă îi vor aduce pierdere sau cîștig, în sfîrșit, la partenerul lui, Bigiel, la felul în care acesta se va descurca în absența lui cu tot felul de probleme ; zadarnic însă. În schimb, începu să se gîndească la domnișoara Pławicka. Persoana ei, cu toate că-i făcuse o impresie bună, îi era indiferentă, fie și pentru că abia o cunoscuse. Dar îl preocupa

ca tip. El avea peste treizeci de ani, era deci la vîrsta cî instinctul îl împinge pe bărbat cu o forță neînduplecat să-și întemeieze un cămin, să-și ia o soție și să pu bazele unei familii. Cel mai acerb pesimism rămîne fă putere în fața acestui instinct ; nimic nu te poate apă de el, nici arta și nici vreo altă preocupare. Prin urmare se căsătoresc pînă și mizantropii, cu toată filozofia lo potrivnică, artiștii, înrobiți de arta lor, ca și toți ac oameni care pretind că investesc în diferite activită nu o parte, ci tot sufletul lor. Excepțiile confirmă regul colectivitatea nu poate trăi numai cu minciuni convenți nale, nu poate evolua împotriva legilor naturii. În cele m multe cazuri nu se căsătoresc doar aceia care sînt împie dicați s-o facă de aceeași forță care creează căsnici adică aceia care au fost dezamăgiți în dragoste. Iată de c dacă nu totdeauna, celibatul este, cel mai adesea, o tr gedie ascunsă.

Polaniecki nu era nici mizantrop și nici un adept teoriilor împotriva căsătoriei. Din contră, voia să se căs torească și era convins că trebuie s-o facă. Simțea că venise timpul și își căuta o femeie în lumea din jur lui. Așa se explică interesul mare pe care i-l stîrnea femeile, mai ales domnișoarele. Cu toate că petrecu cîțiva ani în Franța și în Belgia, nu se dăduse în vî după dragostea femeilor căsătorite, decît în cazul cî acestea erau foarte lesne de cucerit. Era un om ene gic și întreprinzător, care susținea că numai leneșii pot se țină de romanțuri cu femeile căsătorite, că, în gener asedierea soțiilor altora era posibilă doar acolo unc oamenii au foarte mulți bani, prea puțină cinste și nim de făcut, așadar în societățile în care există o clasă întrea îmbogățită și cufundată de mult într-o distinsă inacti tate de salon, într-o viață nimicnică. El însuși era într- devăr foarte ocupat, dar fiindcă voia să se îndrăgostească pentru a se căsători, numai domnișoarele îi stîrneau atracție sufletească și fizică la fel de mare. Ori de cîte o

întîlnea vreuna în calea sa, înainte de toate își punea întrebarea : „Nu-i oare ea ?“ sau cel puțin : „Așa arată ea ?“ Acum gîndurile i se roteau în chip asemănător în jurul domnișoarei Pławicka. Mai înainte auzise multe despre ea de la o rudă a ei, care locuia la Varșovia, și auzise lucruri bune, emoționante chiar. Fața ei calmă, blajină, îi stăruia înaintea ochilor. Își aduse aminte de mîinile ei, foarte frumoase, cu degete lungi, deși puțin arse de soare ; de ochii ei albaștri închis și de semnul mic și negru pe care-l avea deasupra gurii. Îi plăcuse și glasul ei. În plus, deși își repeta hotărîrea de a nu face nici o concesie, pentru a-și recăpăta banii, era furios pe soarta care-l adusese la Krzemień ca pe un creditor. Vorbindu-și în limbaj negustoresc, își spuse : „Soiul este bun, dar nu trebuie să mă mai gîndesc la ea, fiindcă nu pentru asta am venit aici“.

Se gîndi totuși, și încă atît de mult, încît după ce se dezbrăcă și se culcă, nu putu să adoarmă vreme îndelungă. Cocoșii începură să cînte, ferestrele să albească și să se înverzească, iar el vedea încă sub pleoapele închise fruntea senină a domnișoarei Pławicka, alunița ei deasupra gurii și mîinile care-i turnau ceaiul. După aceea, cînd somnul începu să-l cuprindă, i se păru că ține aceste mîini într-ale lui și le atrage spre sine. A doua zi se trezi tîrziu și, aducîndu-și aminte de domnișoara Pławicka, își spuse în gînd : „Da, așa trebuie să arate ea !“

II

La drept vorbind, îl trezi slujitorul care-i aduse cafeaua și-i luă hainele să le curețe. Połaniecki îl întrebă dacă ai casei n-au obiceiul să coboare în sufragerie la micul dejun.

— Nu, răspunse feciorul, fiindcă domnișoara se scoală de dimineață, iar domnul Pławicki doarme pînă tîrziu...

— Şi domnişoara s-a sculat ?

— Domnişoara e la biserică.

— Ai dreptate, azi e duminică. Dar domnişoara nu se duce însoţită de tatăl ei ?

— Nu, domnul Pławicki merge la liturghie, şi pe urmă se duce la canonic, aşa că domnişoara preferă slujba de dimineaţă.

— Stăpînii tăi ce fac duminica ?

— Stau acasă. La prînz vine şi domnul Gątowski.

Pe acest Gątowski, Połaniecki îl ştia de cînd era copil. Pe atunci îl poreclea „ursuleţul", pentru că era un băiat gras, neîndemînatic şi tăcut. Slujitorul îi spuse că tatăl domnului Gątowski murise cu şase ani în urmă, iar tînărul îşi administrează singur moşioara vecină — Jabrzyków.

— Şi vine aici în fiecare duminică ? întrebă Połaniecki.

— Cîteodată vine şi în celelalte zile, seara.

„Un concurent !" se gîndi Połaniecki.

După o clipă, întrebă din nou :

— Domnul Pławicki s-a sculat ?

— Trebuie să fi sunat, fiindcă Józef s-a dus la dumnealui.

— Care Józef ?

— Cameristul.

— Şi tu ce eşti ?

— Eu sînt ajutorul lui.

— Du-te şi întreabă cînd pot să-l văd.

Flăcăiandrul ieşi şi reveni după o clipă.

— Domnul Pławicki a poruncit să vă spun că după ce se îmbracă, vă cheamă.

— Bine.

Slujitorul plecă ; Połaniecki rămase de unul singur şi aşteptă sau mai degrabă se plictisi destul de multă vreme. În sfîrşit, cînd începuse să-şi piardă răbdarea şi voia să iasă în grădină, veni Józef şi-l înştiinţă că domnul Pławicki îl poftește.

Apoi îl conduse printr-un coridor lung la camera bătrînului, care se afla în cealaltă parte a casei. Polaniecki intră și, la început, nu-l recunoscu pe domnul Pławicki. Și-l amintea ca pe un bărbat în puterea vîrstei și foarte arătos. acum însă înaintea lui se afla un om bătrîn, cu fața zbircită ca un măr copt, căreia mustățile mici, cănite, se căzneau zadarnic să-i dea un aer de tinerețe. Mustața, ca și părul negru, pieptănat cu cărare, nu izbuteau să arate decît pretențiile încă mari ale posesorului.

Domnul Pławicki își deschise brațele :

— Stach ! Ce mai faci, dragă băiete ? Vino aici !

Și arătînd spre jiletca-i albă, îi luă în mîini capul lui Polaniecki și-l strînse la piept, gîfîind de emoție.

Îmbrățișarea dură multă vreme, pînă și pentru Polaniecki mult prea multă ; în sfîrșit, domnul Pławicki spuse :

— Ia să te văd ! Ești leit Anna, da, leit Anna. Biata, draga mea Anna !

Și domnul Pławicki izbucni în plîns, apoi își șterse cu inelarul pleoapa dreaptă, pe care, între noi fie vorba, nu era nici o lacrimă, și repetă :

— Leit Anna !... Mama ta a fost întotdeauna cea mai bună rudă a mea, care mi-a dorit numai binele.

Polaniecki sta înaintea lui încurcat și puțin ametit de primirea, la care nu se aștepta, și de mirosul de fixativ, pudră și diferite parfumuri emanate de fața, mustățile și de jiletca domnului Pławicki.

— Ce mai faci, unchiulețule ? întrebă într-un tîrziu, socotind că acest apelativ, pe care-l folosise și în anii copilăriei, se potrivea cel mai bine cu primirea sărbătorească a bătrînului.

— Ce fac ? repeta domnul Pławicki, apoi, dragul meu, cred că n-o mai duc mult ! Dar tocmai de aceea te întîmpin cu și mai multă bucurie în casa mea... ca un adevărat părinte !... Iar dacă binecuvîntarea unui om aflat în pragul morții, a unui om care este în același timp și

cel mai vîrstnic membru al familiei, are vreun preț în ochii tăi, ți-o dau din toată inima.

Și luîndu-i pentru a doua oară în mîini capul lui Polaniecki, îl sărută și făcu asupra lui semnul crucii. Tînărul se zăpăci și mai mult, iar pe față i se răsfrînse iritarea. Mama lui era ruda și prietena primei soții a domnului Plawicki. Cu el însă, din cîte își amintea, n-avusese niciodată legături prea strînse, astfel că, primirea aceasta entuziastă, căreia era nevoit să-i facă față, îi era foarte neplăcută. La urma urmei, Polaniecki nu nutrise nici cele mai slabe sentimente familiale pentru domnul Plawicki, așa că își spuse în gînd : „Maimuțoiul ăsta mă binecuvintează, în loc să vorbească despre bani", și-l cuprinse o mînie care-i putea fi într-adevăr utilă în lămurirea lucrurilor. În acest timp, domnul Plawicki zise :

— Acum ia loc, dragă băiete, și simte-te ca la tine acasă.

Polaniecki se așeză și începu să vorbească :

— Iubite unchiule, această vizită îmi face o plăcere deosebită. Aș fi venit chiar dacă n-aveam nici un interes, dar dumneata știi că mă aflu aici și în legătură cu o problemă pe care mama...

Aici domnul Plawicki îi puse mîna pe genunchi și-l opri :

— Ai băut cafeaua ? îl întrebă.

— Am băut-o, răspunse Polaniecki deconcertat.

— Fiindcă Marynia se duce cu noaptea-n cap la biserică. Te rog să mă ierți și pentru că nu ți-am cedat camera mea, dar eu sînt un om bătrîn și m-am obișnuit să dorm aici. Asta-i cuibul meu.

Spunînd acestea, îi arătă încăperea cu un gest larg.

Fără să vrea, Polaniecki îi urmări cu privirea mișcarea mîinii. Odinioară, această cameră era pentru el o tentație continuă, deoarece aici se afla panoplia cu arme a domnului Plawicki. Față de vremurile îndepărtate, nu se schimbase decît tapetul, care acum era trandafiriu. În

fățișînd în pătrate fără număr păstorițe tinere, îmbrăcate *à la* Watteau [1], pescuind cu undița. La fereastră era o măsuță de toaletă, acoperită cu un șervețel alb, cu oglinda în ramă argintie, tixită cu tot felul de borcănașe, cutiuțe, sticluțe, perii, piepteni, pile de unghii etc. Alături, în colț, trona colecția de pipe cu cozi de chihlimbar ; pe perete, deasupra canapelei, un cap de mistreț, iar sub pipe, două puști cu țeavă dublă, o tolbă, trîmbițe și alte ustensile de vînătoare ; în fund era o masă, pe care se înălța un vraf de hîrtii, și policioara cu cărți ; peste tot o sumedenie de lucruri, mai mult sau mai puțin folositoare și frumoase, care spuneau că locuitorul acestei încăperi este osia în jurul căreia se învîrte toată casa. Într-un cuvînt, era camera unui holtei bătrîn și egoist, care exprima o grijă măruntă pentru comoditatea și pretențiile lui. Polaniecki n-avea nevoie de cine știe ce perspicacitate, ca să-și dea seama că domnul Pławicki nu și-ar fi cedat camera pentru nimeni și nimic în lume.

Dar amfitrionul ospitalier continuă :

— Te-ai simțit bine ? Cum ai dormit ?

— Mulțumesc, grozav, m-am trezit destul de tîrziu.

— Cred că ai să stai la mine cel puțin vreo săptămînă.

Polaniecki, care avea o fire impulsivă, mai că zvîcni de pe scaun.

— Unchiule, cred că știi și dumneata că la Varșovia am o mulțime de afaceri și un asociat care acum face toată treaba singur. Așa că sînt nevoit să plec cît mai repede, de aceea aș dori să rezolv încă astăzi problema pentru care am venit.

La acestea, domnul Pławicki răspunse cu o gravitate binevoitoare :

---

[1] *Antoine Watteau* (1684—1721), celebru pictor francez, avînd ca subiecte preferate scene campestre și serbări galante ; desenator și colorist renumit.

— Nu, băiatul meu. Astăzi este duminică, și pe urmă simțămintele familiale se cuvine să stea înaintea afacerilor. Azi te întîmpin și te primesc ca pe o rudă, mîine dacă vrei, poți să vii ca un creditor. Asta e ! Astăzi a venit la mine scumpul meu Stach, băiatul Annei. Pînă mîine ! Așa trebuie să fie, Stach. Ți-o spune o rudă mai în vîrstă, care te iubește și pentru care trebuie s-o faci.

Polaniecki se încruntă puțin, dar după o clipă răspunse :

— Atunci, fie și pe mîine.

— Ei, acum a vorbit prin tine Anna... Fumezi lulea ?

— Nu. Fumez numai țigări.

— Rău faci, crede-mă. Dar pentru musafiri am și țigări.

Vorbirea le fu întreruptă de uruitul trăsurii care opri la intrare.

— E Marynia, vine de la slujba de dimineață, lămuri domnul Pławicki.

Uitîndu-se pe fereastră, Polaniecki zări o domnișoară trandafirie cu pălărie de pai, care cobora din trăsurică.

— Ai cunoscut-o pe Marynia ? întrebă domnul Pławicki.

— Am avut plăcerea... ieri.

— Scumpa mea copilă ! Nu mai e nevoie să-ți spui că trăiesc numai pentru ea...

Tocmai atunci se deschise ușa și un glas tinerese întrebă :

— Se poate ?

— Se poate, se poate ; este și Stach aici ! răspunse bătrînul.

Marynia intră repede, cu pălărioara ei agățată cu parglici pe umăr și, îmbrățișîndu-și tatăl, îi întinse mîna lui Polaniecki. În rochia de percal roz arăta foarte vioaie și frumoasă. Era în ea ceva din atmosfera de duminică și din răcoarea dimineții senine și luminoase. Avea părul cam ciufulit din cauza pălăriei, obrăjorii rumeni, iradi

tinerețe. Polaniecki avu impresia că azi era mai veselă și mai frumoasă decît ieri.

— Liturghia și predica o să fie astăzi ceva mai tîrziu, îi spuse tatălui, fiindcă preotul a plecat îndată după slujba de dimineață la moară, s-o spovedească pe Siatkowska; îi este foarte rău. Așa că, dragă papá, mai ai vreo jumătate de oră.

— Foarte bine, răspunse Pławicki. În acest timp, o să-i cunoști mai bine pe Stach Połaniecki. Îți spun, e leit Anna! Dar tu n-ai văzut-o niciodată. Marynia, să nu uiți, mîine, dacă va voi, va fi creditorul nostru, astăzi însă e rudă și musafir.

— Bine, se bucură domnișoara, o să avem o duminică mai veselă.

— Cu toate că aseară dumneata te-ai culcat atît de tîrziu, spuse Połaniecki, astăzi ai fost la utrenie.

Fata îi răspunse bucuroasă :

— La utrenie ne ducem numai eu și bucătarul, ca să avem timp după aceea să ne gîndim la masa de prînz.

— Domnișoară, ieri am uitat să-ți spun, adăugă Połaniecki, că doamna Emilia Chwastowska îți transmite complimente.

— N-am mai văzut-o pe Emilia de un an și jumătate, dar ne scriem destul de des. Ea trebuie să plece la Reichenhall pentru fetița ei.

— Era într-adevăr gata de plecare.

— Fetița ce face ?

— Pentru cei doisprezece ani ai ei, a crescut peste măsură și este foarte anemică. Nu pare să fie prea sănătoasă.

— Dumneata te duci des pe la Emilka ? îl mai întrebă.

— Destul de des. Este aproape singura mea cunoștință la Varșovia, iar la doamna Emilia țin foarte mult.

— Spune-mi, dragul meu, întrebă domnul Pławicki luînd de pe masă o pereche de mănuși curate și presin-

du-le în buzunarul de la piept, ce faci tu la Varşovia, cu ce te ocupi ?

— Sînt ceea ce se cheamă un om de afaceri. Am o casă de consignaţie-comerţ în tovărăşie cu un oarecare Bigiel. Fac speculă cu cereale, zahăr, uneori cu lemne şi cu ce se mai nimereşte.

— Te întreb, fiindcă eu am auzit că eşti inginer.

— Sînt specialist în probleme tehnice. Dar după ce m-am întors în ţară, n-am găsit post în nici o fabrică, aşa că m-am apucat de comerţ, despre care am oarecare cunoştinţe ; pe de altă parte, intrasem de patru ani în întreprinderea de comerţ, chiar dacă toată treaba o făcea numai Bigiel. Specialitatea mea sînt însă coloranţii.

— Cum ai spus ? se miră domnul Plawicki.

— Coloranţii.

— Acum trăim asemenea timpuri, încît sîntem siliţi să facem de toate, remarcă grav bătrînul. Nu eu sînt acela care să ţi-o ia în nume de rău. Dacă-şi păstrează tradiţiile sfinte ale familiei, nici o profesie nu înjoseşte omul.

Iar Polaniecki care, la vederea domnişoarei, îşi recăpătase umorul şi se amuza de *grandezza* domnului Plawicki îşi arătă dinţii sănătoşi într-un zîmbet larg şi răspunse :

— Slavă Domnului !

Domnişoara Marynia zîmbi la rîndul ei şi reluă :

— Emilia, care ţine şi ea destul de mult la dumneata, mi-a scris odată că eşti foarte priceput în afaceri.

— Asta pentru că la noi numai cu evreii ne înţelegem mai greu, în rest concurenţa e foarte slabă. Dar şi cu evreii putem găsi un limbaj comun, dacă nu scoatem tot felul de manifeste antisemite. Cît despre doamna Emilia, ea se pricepe la afaceri tot atît cît se pricepe şi micuţa Litka.

— Da, ea n-a avut niciodată înclinaţii practice. Dacă nu l-ar fi avut pe fratele soţului, domnul Teofil Chwastowski, ar fi pierdut toată averea. Domnul Teofil o iubeşte foarte mult pe Litka.

— Cine n-o iubește pe Litka ? Eu sînt cel dintîi care nu mai pot după ea. E un copil atît de ciudat, atît de drag ! Află, domnișoară, că am o mare slăbiciune pentru ea.

Marynia se uită cu luare-aminte la fața lui sinceră, expresivă și gîndi :

„Este un impulsiv, dar are suflet bun".

Domnul Plawicki observă între timp că se apropie vremea liturghiei și începu să-și ia rămas bun de la Marynia, ca și cînd ar fi pleçat într-o călătorie de cîteva luni, apoi făcu semnul crucii asupra capului ei și își luă pălăria. Domnișoara strînse mîna lui Połaniecki mai tare decît ultima oară, cînd îl lăsase singur, iar acesta, urcînd în trăsurică, își repetă în gînd :

„Oho, e grozav de frumoasă ! Simpatică foc !..."

Dincolo de alee, pe care Połaniecki o străbătuse cu o zi înainte, trăsurica ieși pe drumul străjuit din loc în loc, la distanțe inegale, de mesteceni bătrîni și scorburoși. De o parte se întindea cîmpul de cartofi, de cealaltă parte un lan uriaș de secară, cu spicele îngreuiate și aplecate, care părea că doarme în aerul liniștit și în lumina puternică a soarelui. Printre mesteceni zburau pe dinaintea trăsuricii coțofene și pupeze. În depărtare, pe cărările care șerpuiau prin grîiele gălbui, se vedeau, mergînd cufundate pînă la subțiori, fetele din sat ; cu băsmăluțe roșii pe cap, semănau cu macii înfloriți.

— Frumoasă secară, se minună Połaniecki.

— Da, nu e rea. Omul face ce poate, iar Dumnezeu dă cît vrea. Ești tînăr, dragul meu, așa că-ți dau un sfat care-o să-ți fie de folos în viitor. Fă întotdeauna ce trebuie să faci, restul lasă-l în seama lui Dumnezeu. El știe cel mai bine de ce avem nevoie. Recolta o să fie bună anul ăsta, eu am știut-o dinainte, pentru că Dumnezeu, cînd vrea să mă vestească de ceva, îmi trimite totdeauna un semn.

— Cum așa ? întrebă Połaniecki uimit.

— În spatele colecției de pipe, nu știu dacă ai băga de seamă unde se află, ori de cîte ori trebuie să mi s întîmple ceva rău, apare un șoarece cîteva zile la rînd

— Cred că e vreo gaură în dușumea.

— Nu e nici o gaură, răspunse domnul Pławicki, mi jindu-și ochii și clătinînd tainic din cap.

— N-ai încercat să aduci o pisică ?

— Nu, fiindcă dacă voia lui Dumnezeu este ca aces șoarece să fie pentru mine un semn prevestitor, eu nu vreau să mă pun împotrivă. Anul ăsta n-am văzut nimic I-am și spus Maryniei... Poate că Dumnezeu vrea să n arate în acest fel că veghează asupra familiei noastre Ascultă la mine, dragul meu, știu că lumea vorbește c sîntem ruinați, sau că ne aflăm într-o situație foart proastă. Judecă și tu : Krzemién, împreună cu Skoki Magierówka și Suchocin, are aproape trei mii șapte sut cincizeci de hectare. Ce-i drept, vreo șaizeci de mii d ruble sînt ale Asociației, nu mai mult, la care se adaug circa o sută de mii ipoteca, la un loc cu banii tăi. Aven deci o datorie de o sută șaizeci de mii de ruble. Dac socotim numai cu două sute hectarul, se adună șapte sut cincizeci de mii, în total nouă sute zece mii...

— Cum adică ? întrerupse Połaniecki nedumerit, dum neata pui la socoteală și datoriile ?

— Dacă moșia n-ar valora nimic, nu mi-ar da nimen împrumut nici o para în contul ei, așa că trebuie să adau datoriile la valoarea moșiei...

Połaniecki își spuse în gînd : „E un nebun cu car nu se poate sta de vorbă", și ascultă mai departe în tăcere

Iar domnul Pławicki continuă :

— Aș vrea să parcelez Magierówka. Moara o vînd iar la Skoki și Suchocin se găsește marnă, un zăcămînt pe care l-am socotit la două milioane de ruble.

— Dar cumpărător ai găsit ?

— Acum doi ani a venit pe aici un oarecare Schaun și a cercetat pămîntul. A plecat într-adevăr fără să ma

pomenească de afacere, dar sînt sigur că se va întoarce. Altfel, mi s-ar fi arătat șoarecele după colecția de pipe.

— Hm ! N-are decît să se întoarcă.

— Știi însă ce-mi trece prin minte ? De vreme ce ești om de afaceri, apucă-te tu de treaba asta. Găsește-ți asociați...

— E o afacere prea mare pentru mine.

— Atunci găsește-mi măcar un cumpărător ; îți dau zece la sută din cîștig.

— Domnișoara Maria ce părere are despre marna asta ?

— Marynia, de, ca Marynia. E un copil de aur, dar tot copil rămîne. Crede însă și ea că Providența veghează asupra familiei noastre.

— Mi-a spus-o și mie aseară.

În acest timp, începură să se apropie de Wątory și de biserica ce se înălța pe o colină printre tei. La poalele colinei se aflau vreo cincisprezece căsuțe țărănești și cîteva brișteși trăsurici.

— Asta e biserica noastră, de care cred că-ți mai aduci aminte. Toți cei din neamul Pławicki se odihnesc aici ; în curînd mă voi odihni și eu. Nicăieri nu mă rog mai bine ca aici.

— Văd că e multă lume, constată Połaniecki.

— Da, uite brișca lui Gątowski, careta familiei Zazimski, trăsurica lui Jamisz și alte cîteva. Cred că-ți amintești și de familia Jamisz. Ea e o femeie deosebită, iar el, deși, vezi Doamne, mare agronom și consilier, nu e decît un papă-lapte care n-a înțeles-o niciodată.

Tocmai atunci, în turnul clopotniței începu să bată clopotul.

— Ne-au văzut și de-aia bat clopotul, liturghia va începe numaidecît... După slujbă, te voi conduce la mormîntul primei mele soții ; să te rogi pentru ea, fiindcă este doar mătușa ta... A fost o femeie virtuoasă, luminează-i Doamne sufletul !

Aici domnul Pławicki ridică iarăși degetul să-și șteargă ochiul drept. Dar Połaniecki, vrînd să schimbe vorba, îl întrebă :

— Nu-i așa că doamna Jamisz a fost odată o femeie foarte frumoasă ? A rămas tot așa ?

Fața domnului Pławicki se înseninâ dintr-o dată, a scoase pentru o clipă vîrful limbii pe sub mustața căniță apoi începu să-l bată cu palma pe pulpă pe Połaniecki și spuse :

— Merită și acum să intri în păcat cu ea, meriți oho !...

Ajunseră între timp și, înconjurînd biserica, intrară printr-o ușă laterală în sacristie, nevrînd să se mai înghesuie prin mulțime. Doamnele ședeau în strane laterale dinaintea stalurilor. Domnul Pławicki luă loc în strana ctitorilor, în care mai era doar familia Jamisz : e un bărbat care arăta foarte bătrîn, cu fața inteligentă chinuită, ea, o femeie aproape de șaizeci de ani, îmbrăcată ca și domnișoara Marynia, adică în rochie de percal și pălărie de pai. Plecăciunile politicoase, pe care începu să i le facă domnul Pławicki, și zîmbetul afabil, cu care ea îi răspundea, arătau că între ei existau legături strînse întemeiate pe o adorație reciprocă. După o clipă, doamna Jamisz, ducîndu-și lornieta la ochi, începu să-l cerceteze pe Połaniecki, neînțelegînd pesemne cine putea să-l însoțească pe domnul Pławicki. În banca din spatele lor unul dintre vecini, profitînd că slujba nu începuse, își încheie relatarea despre o vînătoare, spunîndu-i de cîteva ori celui de lîngă el : „Ciinii mei aleargă grozav...", apoi amîndoi schimbară vorba și începură să bîrfească pe seama lui Pławicki și a doamnei Jamisz atît de tare încît Połaniecki auzea fiecare cuvînt.

Tocmai atunci ieși preotul cu sfintele daruri. La vederea lor, în această bisericuță, amintirile lui Połaniecki se întoarseră iarăși spre anii copilăriei, cînd venea alături cu mama lui. Fără să vrea, era foarte uimit că la ța-

nu se schimbă nimic în afară de oameni. Unii sînt duși să se odihnească în tarlaua preotului, alții se nasc, dar viața nouă se desfășoară în vechile forme, și cine revine aici după o absență îndelungată, de departe, are impresia că toate sînt ca și mai înainte. Biserica era la fel; naosul era tot atît de tixit de capetele bălaie ale țăranilor, de sumane cenușii, marame galbene și roșii și de smicelele de flori în părul fetelor; la fel mirosea și acum a tămîie, obligeană proaspătă și năduşeală omenească. Afară, printr-una din ferestre, se vedea același mesteacăn, ale cărui ramuri subțiri le bătea vîntul, acoperind geamurile și umplînd biserica de o lumină verzuie: numai oamenii nu mai erau aceiași: o parte din cei de demult se prefăceau încet în pulbere sau creșteau din pămînt odată cu iarba; în schimb, cei care mai trăiau, erau încovoiați, cocoșați și împuținați la trup de parcă alunecau treptat în pămînt. Polaniecki, care se lăuda că evită orice probleme de ordin mai general, dar care, în fond, avînd o minte specific slavă, nedesprinsă parcă suficient de infinitul universului, era mereu preocupat de ele fără voia lui: se gîndea acum că între dragostea înnăscută a oamenilor pentru viață și necesitatea morții există totuși o prăpastie uriașă. Își spunea, de asemenea, că toate sistemele filozofice se perindă ca niște umbre pieritoare, în timp ce liturghia se desfășoară după șartul străvechi, tocmai pentru că numai ea făgăduiește și asigură curgerea neîntreruptă spre viitor.

El însuși, format în străinătate, nu prea credea în ea, cel puțin nu era sigur. Simțea și el, ca toți oamenii mai noi din ziua de azi, o repulsie nestăpînită față de materialism, dar nu găsise încă ieșirea din impas, și, ceea ce era mai important, i se părea că nici n-o mai caută. Era un pesimist inconștient, ca toți cei care aleargă mereu după ceea ce nu pot să găsească. Se lăsa amăgit de treburile cu care se obișnuise și numai în momentele de

mare descurajare se întreba : ce rost au toate astea? Ce folos să trudeşti să faci avere, să te căsătoreşti, să faci copii, de vreme ce totul sfîrşeşte într-o prăpastie? Dar asta nu se întîmpla decît rareori şi nu apucase să se cristalizeze într-un principiu de conduită. Îl salvase de fiecare dată tinereţea, nu cea dintîi, acea forţă neistovită încă a trupului şi a minţii, instinctul de conservare, obişnuinţa muncii, vioiciunea înnăscută, în sfîrşit, acea forţă elementară care-l împinge pe bărbat în braţele femeii. Aşa se întîmplă şi acum, de la amintirile copilăriei, de la gîndurile despre moarte, de la îndoiala în legătură cu finalitatea matrimoniului ajunse la ideea că n-are cu cine împărţi tocmai ceea ce era mai bun în el, iar de aci la domnişoara Pławicka, a cărei rochie de percal, care-i acoperea trupul tînăr şi zvelt, o avea tot timpul în faţa ochilor. Îşi aduse aminte că la plecare doamna Emilia Chwastowska, o bună prietenă a lui şi a domnişoarei Marynia, îi spusese rîzînd : „Dacă n-ai să te îndrăgosteşti de Marynia la Krzemień, am să-ţi închid uşa". El îi răspunsese cu nepăsare că nu se duce acolo să se îndrăgostească, ci doar să-şi ia banii înapoi, dar asta nu era adevărat. Dacă domnişoara Pławicka n-ar fi fost la Krzemień, mai mult ca sigur că l-ar fi bombardat în continuare pe domnul Pławicki cu scrisori sau ar fi făcut uz de puterea legii. Imaginea ei îi stăruise în minte şi pe drum ; era furios că venise şi pentru bani. Spunîndu-şi că în asemenea situaţii trebuie să se arate neînduplecat, era hotărît ca înainte de toate să-şi recapete banii ; prefera să exagereze chiar, numai să-şi împlinească scopul. Şi-o spusese din prima seară, cînd Marynia, deşi îi plăcuse destul de mult, nu făcuse nici pe departe o impresie atît de puternică asupra lui, cum credea, ci aproape dimpotrivă. Dar astăzi de dimineaţă fusese de-a dreptul copleşit. „E frumoasă ca o dimineaţă, îşi spuse, şi ştie şi ea că e frumoasă. Femeile ştiu întotdeauna asemenea lucruri !"

Această ultimă descoperire îi stîrni nerăbdarea, deoarece voia să ajungă cît se poate de repede la Krzemień, ca să observe în continuare întruparea femeii în eșantionul care locuia aici. Slujba se sfîrși însă curînd, iar domnul Pławicki ieși îndată după ce se închină, întrucît mai avea de îndeplinit încă două obligații : cea dintîi, să se roage la mormintele celor două soții, care se aflau lîngă biserică, a doua, s-o conducă pe doamna Jamisz la trăsură ; or, cum nu voia să scape de nici una, trebuia să țină seama de timp. Połaniecki ieși odată cu el și în curînd ajunseră înaintea lespezilor de piatră zidite, una lîngă alta, în peretele bisericii. Domnul Pławicki îngenunche și se rugă o vreme recules, după care se ridică, își șterse lacrimile care-i îngreunau genele și, în cele din urmă, luîndu-l pe Połaniecki de braț, zise :

— Așa-i, le-am pierdut pe amîndouă, iar eu trebuie să trăiesc.

În acest timp, în ușa bisericii se arătă doamna Jamisz întovărășită de soțul ei, de cei doi vecini care o bîrfiseră înainte de slujbă și de tînărul Gątowski. La vederea ei, domnul Pławicki se aplecă spre urechea lui Połaniecki și spuse :

— Cînd o să se urce în trăsură, să te uiți ce picior are.

Apoi se alăturară celorlalți ; începură plecăciunile și își dădură binețe. Domnul Pławicki îl prezentă pe Połaniecki, apoi, adresîndu-se doamnei Jamisz, adăugă cu zîmbetul omului convins că spune ceva de care nu e în stare oricine :

— Ruda mea, care a venit să-și îmbrățișeze unchiulețul și să-l... strîngă cu ușa...

— O îngăduim numai pe cea dintîi, altfel va avea de-a face cu noi, răspunse interlocutoarea.

— Dar Krzemień este un os tare, continuă Pławicki, și o să-și rupă dinții, deși e tînăr.

Doamna Jamisz își mîji ochii :

— Uşurinţa, spuse, cu care dumneata risipeşti asemenea perle... *C'est inoui !* [1] Cum stai cu sănătatea ?

— Acum mă simt sănătos şi tînăr.

— Şi Marynia ?

— A fost la slujba de dimineaţă. Vă aşteptăm la cinci. Mica mea gospodină îşi bate căpşorul cu gustarea de după-amiază. E o zi minunată.

— O să venim, dacă nevralgia mea mi-o va îngădui, şi soţul meu.

— Vecine, cum rămîne ? întrebă domnul Pławicki.

— Mă rog, cu plăcere, ca totdeauna ! răspunse vecinul cu glas chinuit.

— Atunci *au revoir !*

— *Au revoir !* răspunse doamna.

Şi întorcîndu-se spre Połaniecki, îi întinse mîna:

— Mi-a făcut plăcere să vă cunosc, domnule.

Pławicki îi oferi braţul şi o conduse la trăsură. Cei doi vecini plecară şi ei. Połaniecki rămase o clipă cu Gątowski, care-l examină fără urmă de prietenie. Połaniecki îl ţinea minte ca pe un băieţandru destul de neîndemînatic, acum însă „ursuleţul" devenise un bărbat uriaş şi poate cam greoi în mişcări, dar mai degrabă bine făcut, cu o mustaţă cînepie foarte frumoasă. Połaniecki nu-l întrebă nimic, aşteptînd ca celălalt să înceapă vorba, dar Gątowski, înfundîndu-şi mîinile în buzunare, tăcea cu încăpăţînare.

„Vechile maniere i-au rămas", se gîndi.

Şi, la rîndul lui, simţi că nu-l poate suferi pe acest găligan morocănos.

Între timp, domnul Pławicki, înapoindu-se de la trăsura familiei Jamisz, îl întrebă mai întîi pe Połaniecki: „Ai băgat de seamă ?" apoi adăugă :

— Gątoś, dragă, tu vii cu brişca ta, fiindcă în trăsurica mea nu sînt decît două locuri.

---

[1] Este extraordinar ! (Fr.)

— Da, o să vin cu brișca, fiindcă-i duc un cîine domnișoarei Maria, răspunse tînărul.

Și înclinîndu-se, se depărtă. În curînd, Pławicki și Polaniecki înaintau pe drumul dinspre Krzemień.

— Unchiule, te pomenești că și Gątowski ți-e rudă ? întrebă Polaniecki.

— E, de-a zecea spiță. Au decăzut foarte mult. Asta, Adolf. mai are doar o sfoară de moșie și-i suflă vîntul prin buzunare.

— Inima însă nu-i e tot atît de pustie, nu-i așa ?

Domnul Pławicki își țuguie buzele :

— Cu atît mai rău pentru el, dacă visează ceva... Poate că e un om cumsecade, dar este un necioplit. N-are maniere, n-are învățătură de carte și n-are nici avere. Marynia ține la el, mai degrabă îl suportă.

— Hm, îl suportă ?

— Vezi tu, lucrurile stau așa : eu mă sacrific pentru ea și lîncezesc la țară, iar ea se sacrifică pentru mine și stă și ea tot aici. Dar e cam puțină lume ; doamna Jamisz este mult mai în vîrstă decît ea, tineret mai deloc, așa că viața e plictisitoare, n-avem însă ce face. Dragul meu, ține minte că viața nu-i decît un șir de sacrificii. Acest principiu trebuie să-l porți mereu în inimă și-n minte. Mai ales aceia care aparțin unei familii mai răsărite și mai cumsecade n-ar trebui să-l uite. Cît despre Gątowski, vine totdeauna dumineca la noi, la masa de prînz, iar astăzi, cum ai auzit și tu, aduce un cîine.

Tăcură și merseră mai încet pe drumul nisipos. Coțofenele zburau acum din mesteacăn în mesteacăn spre Krzemień. Trăsurica era urmată de brișca lui Gątowski care, gîndindu-se la Polaniecki, își spunea :

„Dacă a venit să-i asuprească aici, ca un creditor ce este, o să-i răsucesc grumazul, iar dacă nu-i decît un concurent, o să fac tot așa".

Încă de copil, nu-l putea suferi pe Polaniecki, pe atunci se întîlneau din cînd în cînd, și Polaniecki, mai mare cu cîțiva ani, îl lua în rîs sau chiar îl bătea.

În cele din urmă ajunseră, și o jumătate de oră mai tîrziu, se găseau cu toții, împreună cu domnișoara Marynia, la masa din sufragerie. Cățelandrul adus de Gątowski, folosindu-se de privilegiul musafirului, se învîrtea pe sub masă, iar uneori se cățăra pe genunchii celor de față cu mare încredere și bucurie manifestată cu ajutorul cozii.

— E un Gordon, seter, spuse Gątowski ; e încă un prostănac, dar cei din rasa lui sînt foarte deștepți și atașați.

— E minunat și-ți sînt foarte recunoscătoare, domnule, răspunse domnișoara Pławicka, admirînd blana neagră, lucioasă, și semnele verzi de deasupra ochilor.

— E foarte simpatic, adăugă domnul Pławicki, punîndu-și șervetul pe genunchi.

— Și la vînătoare e mult mai bun decît seterii obișnuiți.

— Dumneata vînezi, domnișoară ? întrebă Polaniecki.

— Nu, n-am avut niciodată chef de așa ceva. Dar dumneata ?

— Da, foarte rar. De altfel, trăiesc la oraș.

— Faci vizite multe ? se interesă domnul Pławicki.

— Da de unde, nu mă duc aproape nicăieri. La doamna Emilia, la asociatul meu, Bigiel, la Waskowski, care mi-a fost cîndva profesor, dar acum a devenit tare ciudat și... cam asta-i tot. Firește, cîteodată mă duc pe la oamenii cu care întrețin legături de afaceri.

— Asta nu-i bine, fătul meu. Un tînăr trebuie să aibă și să întrețină relații de societate, mai ales atunci cînd are dreptul s-o facă. Cine are nevoie să urce, mă rog, e altceva, dar tu, ca un Polaniecki, poți să te duci peste tot. Asta ți-o spun eu. Cu Marynia am mereu necazuri de acest fel. Acum doi ani, cînd a împlinit optsprezece ani, am

dus-o iarna la Varșovia. Înțelegi și tu că asta nu se face așa, bătînd din palme ; a fost nevoie de unele sacrificii din partea mea. Și ce crezi că a făcut ? A stat zile întregi la doamna Emilia și au citit cărți. Am crescut o sălbatică și așa o să rămînă ; puteți să vă luați de mînă amîndoi.

— Atunci o să ne luăm de mînă ! exclamă vesel Polaniecki.

Dar ea răspunse rîzînd :

— Eu nu pot, pe cuvîntul meu, pentru că n-a fost chiar așa. E adevărat că am citit multe cărți cu Emilia, dar am făcut multe vizite cu papá și am dansat pentru toată viața.

— Nu renunța, domnișoară !

— Nu, nu renunț, dar nici nu regret.

— Pesemne că n-ai păstrat prea multe amintiri.

— Pesemne. Mi-a rămas doar memoria, dar asta-i altceva.

— Nu prea înțeleg, domnișoară.

— Memoria e ca o magazie, în care se află trecutul, iar amintirea se produce atunci cînd cobori în această magazie, ca să iei ceva.

Aici domnișoara Marynia se sperie de propria îndrăzneală cu care se avîntase în considerații filozofice asupra deosebirii dintre memorie și amintiri, drept care roși puternic ; Polaniecki, în schimb, se gîndi :

„Nu-i nici proastă, și e atît de frumoasă !".

Iar cu voce tare adăugă :

— Mie nu mi-a trecut prin minte una ca asta, oricum, e foarte bine spus.

Și o învălui cu priviri pline de simpatie. Era într-adevăr foarte frumoasă cînd zîmbea așa, încurcată întrucîtva de laudă și în același timp tare bucuroasă. Se îmbujoră și mai mult cînd cutezătorul tînăr mai rosti :

— Miine, înainte de plecare, te rog să-mi dai și mie un loc... fie și în magazie.

Dar o spusă cu atîta veselie, încît nu se putea supăra pe el, de aceea, domnișoara Marynia îi răspunse, nu fără anume cochetărie :

— Bine, dar să fie reciproc...

— În acest caz, voi fi nevoit să cobor atît de des în magazie, încît prefer să mă instalez pentru totdeauna acolo.

Domnișoara Pławicka socoti că îndrăzneala era prea mare pentru timpul prea scurt de cînd se cunoscuseră, dar tocmai atunci interveni domnul Pławicki :

— Îmi place Połaniecki ! Îl prefer lui Gątós, care tace întruna.

— Eu mă pricep să vorbesc numai despre ceea ce se poate lua în mînă, răspunse tînărul cu anume tristețe.

— Atunci ia furculița în mînă și mănîncă.

Połaniecki zîmbi, dar domnișoara Marynia se abținu, deoarece i se făcu milă de Gątowski, așa că îndreptă discuția spre lucruri mai concrete.

„E o cochetă ori are suflet bun", se gîndi iarăși Połaniecki.

Dar domnul Pławicki, căruia se vede că sejurul hibernal de la Varșovia îi stăruia în minte, întrebă :

— Spune-mi Stach, tu îl cunoști pe Bukacki ?

— Ba bine că nu ! Cu el mă înrudesc mai de aproape decît cu dumneata.

— Noi ne înrudim cu toată lumea bună, absolut cu toată lumea bună. Bukacki a fost cel mai înflăcărat partener al Maryniei. A dansat cu ea la toate seratele.

Połaniecki începu să rîdă iarăși.

— Și drept răsplată și-a ocupat locul în praful din magazie. Ei, dar pe unul ca ăsta cel puțin nu mai trebuie să-l ștergi de praf, e tot atît de îngrijit ca și dumneata, unchiule. E cel mai elegant om din Varșovia. Ce face ? Administrează aerul proaspăt, asta înseamnă că, atunci cînd e vreme frumoasă, iese pe jos sau cu trăsura la plimbare. În plus, este un original care are niscaiva celule ne-

maiintîlnite în creer. Acest om vede tot felul de lucruri pe care nimeni altul nu le-ar lua în seamă. Cîndva, după întoarcerea lui de la Veneţia, mă întîlnesc cu el şi-l întreb ce a văzut acolo, iar el îmi răspunde : „Pe Riva degli Schiavoni am văzut odată plutind pe apă o jumătate de coajă de ou şi o jumătate de lămîie : s-au întîlnit, s-au ciocnit, s-au depărtat, s-au apropiat, în fine, paf ! jumătatea de lămîie a căzut în jumătatea de coajă de ou şi au plutit mai departe împreună. Vezi ce înseamnă armonia !“ Ei bine, uite cu ce se ocupă Bukacki, deşi ştie multe, la artă, de pildă, se pricepe de minune.

— Lumea vorbeşte că e foarte capabil !

—Se prea poate, dar nu-i bun de nimic. Consumă, atîta tot. Dacă cel puţin ar fi un om vesel, în realitate însă este un melancolic. Am uitat să vă spun că este îndrăgostit de doamna Emilia.

— Emilka primeşte multă lume ? întrebă iarăşi domnişoara Marynia.

— Nu. Ne vedem la ea eu, Waskowski, Bukacki şi Maszko, avocatul acela care cumpără şi vinde proprietăţi funciare.

Sigur că Emilka nu poate primi prea multă lume, fiindcă cea mai mare parte din timp o consacră Litkăi.

— Sărmana copilă, spuse Połaniecki. De-ar da Dumnezeu să se facă bine la Reichenhall !

Pe faţa-i luminoasă se aşternu într-o clipă o mîhnire nepreîăcută. Acum fu rîndul domnişoarei Marynia să-l privească lung, cu simpatie, şi să repete în gînd :

„Totuşi, trebuie să fie cu adevărat un om foarte bun“.

Iar domnul Pławicki începu să vorbească parcă de unul singur :

— Maszko, Maszko... Şi ăsta i-a dat tîrcoale Maryniei. Dar ei nu-i plăcea. În ce priveşte proprietăţile, preţul lor a scăzut atît de mult, încît, Doamne fereşte...

— Tocmai, Maszko susţine că în aceste condiţii e bine să cumperi.

Masa se termină și trecură cu toții în salon, la cafea. În timpul căreia domnul Pławicki glumi pe seama domnului Gątowski, lucru pe care-l făcea cînd era foarte bine dispus. Tînărul îndură totul cu răbdare, gîndindu-se la domnișoara Marynia, dar cu o mină ce părea să spună: „Ehei, dacă n-ar fi așa, ți-aș frînge toate oasele!" După cafea, domnișoara Marynia se așeză la pian, în timp ce tatăl ei făcea pasiențe. Nu cînta prea bine, dar fruntea ei calmă și luminoasă se decupa frumos deasupra pupitrului. Pe la cinci, domnul Pławicki se uită la ceas și spuse :

— Familia Jamisz nu mai vine.

— Vine, vine, mai e vreme, îl liniști Marynia.

Din acest moment însă, bătrînul își privea ceasul întruna și vestea mereu noutatea că familia Jamisz nu mai vine. În cele din urmă, pe la șase, rosti cu voce mormîntală :

— Trebuie să se fi întîmplat o nenorocire.

Tocmai atunci Połaniecki sta lîngă domnișoara Marynia care spuse cu glas șoptit :

— Mai mare necazul ! Mai mult ca sigur că nu s-a întîmplat nimic, dar papá va fi prost dispus pînă diseară.

La început, Połaniecki vru să-i răspundă că a doua zi, în schimb, după ce va dormi bine, își va recăpăta umorul, dar citindu-i pe față îngrijorarea neprefăcută, propuse :

— După cîte mi-aduc aminte, nu stau prea departe; trimite-ți pe cineva să afle ce s-a întîmplat.

— Ce zici, papá, să trimitem ?

Acesta însă răspunse cu amărăciune :

— Prea mare cinstea. O să mă duc eu.

Și chemînd slujitorul, îi dădu poruncă să înhame. După care se gîndi o clipă și zise :

— *Enfin*, la noi la țară oricînd se poate întîmpla să vină cineva și s-o găsească pe fiica mea singură. Aici nu e ca la oraș. Pe de altă parte, sînteți rude. Ascultă, Gątowski,

s-ar putea să am nevoie de tine, așa că fii bun și însoțește-mă.

O expresie de mare aversiune și nemulțumire se răsfrînse pe chipul tînărului. Își trecu mîna peste părul bălai și rosti :

— La iaz e o barcă trasă pe mal, pe care grădinarul nu poate s-o împingă la apă ; i-am promis domnișoarei Maria că o s-o împing eu, numai că dumineca trecută nu m-a lăsat, pentru că ploua cu găleata.

— Atunci, dă fuga și încearcă, pînă la iaz nu sînt decît treizeci de pași, în cîteva minute ești înapoi.

De voie, de nevoie, Gątowski ieși în grădină, în vreme ce domnul Pławicki, neacordînd nici o atenție lui Polaniecki și fiicei sale, repeta preumblîndu-se prin încăpere :

— Are nevralgie, pun pariu că are nevralgie ; am nevoie de Gątowski, poate-l reped după doctor. Molîul ăsta de consilier fără consiliu n-ar fi în stare s-o facă.

Și trebuind, se vede, să-și verse focul pe cineva, adăugă, adresîndu-se lui Polaniecki :

— Nici nu-ți închipui ce neghiob e !

— Cine ?

— E, Jamisz.

— Bine, tată, dar... începu domnișoara Marynia.

Domnul Pławicki nu-i îngădui să-și sfîrșească vorba și spuse cu supărare crescîndă :

— Știu prea bine că nu-ți place cînd vezi că ea îmi arată puțină grijă și prietenie. N-ai decît să citești articolele domnului Jamisz despre agricultură, adoră-l, ridică-i statui, dar dă-mi voie să-mi am și eu simpatiile mele.

Aici Polaniecki avu prilejul să admire adevărata dulceață a domnișoarei Marynia care, în loc să-și piardă cumpătul, alergă la tatăl ei și, apropiindu-și fruntea de mustățile-i cănite, încercă să-l liniștească :

— Înhamă îndată, îndată ! Poate că trebuie să merg și eu ?... Acum însă, tătuțule urîcios, nu te înfuria, că-ți face rău.

Domnul Plawicki, care ţinea foarte mult la ea, o sărută pe frunte şi spuse :

— Ştiu că, în fond, ai un suflet de aur, dar ce tot face Gątowski de întîrzie atît ?

Şi începu să strige prin uşa deschisă spre grădină pe tînărul care se întorcea gîfîind de oboseală :

— E trasă prea departe şi are apă înăuntru ; am încercat, dar n-am putut s-o urnesc.

— Atunci ia-ţi şapca şi să plecăm, aud că trăsura ne aşteaptă.

O clipă mai tîrziu, cei doi tineri rămaseră singuri.

— Papá a fost obişnuit cu o lume ceva mai distinsă decît cea de aici, spuse domnişoara Marynia, de aceea îi place doamna Jamisz, dar şi domnul Jamisz este un om foarte inteligent şi cumsecade.

— L-am văzut la biserică. Mi s-a părut cam chinuit.

— E bolnav, într-adevăr, şi pe deasupra mai şi munceşte foarte mult.

— Ca şi dumneata.

— O, nu ! Domnul Jamisz îşi administrează moşia cu multă pricepere, scrie despre problemele agrare. La drept vorbind, este o adevărată *lumen* [1] prin partea locului. E un om atît de cumsecade ! Şi ea e o femeie bună, dar pentru mine cam exagerată.

— O fostă frumuseţe.

— Întocmai. Şi viaţa de aici, în care omul cam ruginеşte, o face să întreacă puţin măsura. Cred că la ora toate ciudăţeniile şi slăbiciunile omeneşti se şterg una pe alta, pe cînd la ţară oamenii se schimbă mai uşor şi devin bizari. Se dezobişnuiesc treptat de bunele maniere, păstrează obiceiuri învechite şi aşa ajung la exagerare. Cred că noi toţi, cei de aici, părem oamenilor de la oraş cam ruginiţi şi puţin caraghioşi.

[1] Lumină (lat.).

— Nu toți, răspunse Polaniecki. Dumneata, de exemplu, nici pomeneală !

— Firește, asta vine cu timpul, acceptă Marynia zimbind.

— Bine, dar timpul poate și el să schimbe unele lucruri.

— Aici se schimbă atît de puține, și cel mai adesea în rău.

— În viața fetelor, schimbările sînt lesne previzibile.

— Aș vrea mai întîi ca împreună cu tata să facem ordine la Krzemień.

— Așadar, domnul Plawicki și Krzemień sînt cele două scopuri principale din viața dumitale ?

— Da, dar eu nu-l pot ajuta prea mult, fiindcă nu știu mai nimic ca lumea.

— Papă, Krzemień și nimic altceva ! repetă Polaniecki.

Convorbirea se întrerupse pentru o clipă, după care domnișoara Marynia îl întrebă pe Polaniecki dacă nu vrea să meargă în grădină. Se duseră și în curînd ajunseră pe malul iazului. Polaniecki, care în străinătate făcuse parte din diferite asociații sportive, împinse la apă luntrea pe care Gątowski nu izbutise s-o miște din loc, dar se arătă că era găurită și nu se puteau plimba cu ea.

— Iată un exemplu de ceea ce înseamnă conducerea treburilor de către mine ! spuse domnișoara Marynia rizînd. Pretutindeni se scurge apa. Și n-am cum să mă dezvinovățesc, fiindcă grădina și iazul se află numai în grija mea. Dar înainte de lăsata secului, voi da poruncă să se repare barca.

— Cred că este tot aceea în care n-aveam voie să mă plimb, cînd eram mic.

— E foarte posibil. Ai observat oare că lucrurile se schimbă aici mult mai puțin și au o viață mai lungă decît oamenii ? Citeodată, cînd mă gîndesc la asta, mă cuprinde tristețea.

— Să sperăm că noi vom trăi mai mult decît aceas barcă putrezită și îmbibată cu apă ca un burete. Dacă aceeași cu cea din anii copilăriei mele, înseamnă că n-a noroc de ea. Înainte, nu mi se dădea voie să umblu cu pe apă, iar acuma m-am rănit la mînă de vreun cu ruginit.

Spunînd acestea, își scoase batista din buzunar și, stînga, începu să-și lege un deget la mîna dreaptă. O făce însă cu atîta stîngăcie, încît domnișoara Marynia îi spuse

— Nu poți singur, trebuie să te ajut.

Și începu să-i bandajeze mîna pe care el o răsucea pu țin, mai mult ca s-o încurce, deoarece îi plăcea să simt atingerea degetelor ei delicate. Observă și ea că vrea do s-o împiedice și se uită la el, dar în clipa cînd priviri li se întîlniră, înțelese pricina și, îmbujorată, se aplec chipurile ca să-l lege mai bine. Polaniecki o simți aproap simți căldura pe care o iradia, așa că inima începu să-i bat mai repede.

— Păstrez amintiri foarte plăcute din anii în care în petreceam vacanțele aici, dar cele de acum vor fi și m plăcute. Dumneata ești foarte bună, semeni cu o floare acest Krzemień. Pe cuvîntul meu, nu exagerez delo

Domnișoara Marynia înțelese că tînărul era since poate puțin cam îndrăzneț, dar asta se întîmpla mai de grabă din cauza vioiciunii înnăscute, decît pentru că rămăseseră singuri ; așa că nu se simți jignită, numai c începu să-l certe în glumă cu glasul ei plăcut :

— Te rog să nu-mi mai faci complimente, mai întîi pentru că o să-ți bandajez prost mîna, iar în al doilea rînd, pentru că am să fug.

— Leagă-mă cît mai prost, domnișoară, dar rămii. E o seară atît de frumoasă...

Marynia înnodă colțurile batistei și porniră mai departe. Seara se vestea într-adevăr minunată. Soarele coborîse spre apus, apa iazului, neîncrețită de nici o adiere de vînt, strălucea de foc și aur. În depărtare, se zăreau

cringurile de arini ; copacii mai apropiați se desenau foarte limpede în aerul cu reflexe roșietice. În curte, în spatele conacului, clămpăneau berzele.

— E plăcut aici la Krzemień, foarte plăcut ! repetă Polaniecki.

— Într-adevăr, răspunse Marynia.

— Acum înțeleg de ce ești atît de legată de acest loc. Pe de altă parte, cînd ai investit eforturi în ceva, asta te leagă și mai mult. Mai înțeleg și că la țară poți să trăiești clipe de fericit... Cum sînt cele de acum. E atît de bine aici ! La oraș te cuprinde adesea oboseala, mai ales dacă stai ca mine înfundat pînă peste urechi în socoteli, iar pe deasupra mai ești și singur. Bigiel, asociatul meu, are soție și copii, lui îi e bine ! Pe cînd eu ? Mi-am spus nu o dată : ei bine, trudesc, dar ce folos ? Să presupunem că voi strînge ceva bani, dar pe urmă ? Nimic ! Fiecare mîine înseamnă ziua de azi : muncă și iar muncă ! Vezi dumneata, cînd un om se antrenează în ceva și merge înainte luat de acest avînt, în a face bani, de pildă, i se pare că are un scop. Dar urmează momente în care cred că ciudatul meu prieten Waskowski are dreptate și nimeni dintre cei al căror nume se sfîrșește în *-ski* sau *-wicz* [1] nu se poate cheltui cu totul numai în așa ceva. El zice că în noi este prea proaspătă amintirea existenței anterioare și că slavii au altă menire. E un om foarte original, filozof și mistic. Eu îl contrazic și fac bani cum pot, dar acum, de exemplu, cînd mă plimb cu dumneata prin această grădină, mi se pare că el are într-adevăr dreptate.

O vreme păsiră în tăcere. Lumina devenea tot mai sîngerie, și fețele lor parcă se cufundau în lucirile roșietice. Sentimente reciproce de prietenie îi apropiau tot mai mult. Se simțeau bine împreună, împăcați.

[1] În lb. polonă, terminațiile *-ski* și *-wicz* indică de obicei familii de origine nobilă.

Polaniecki trăia evident această impresie, fiindcă după un timp spuse :

— Ceea ce mi-a spus doamna Chwastowska despre dumneata se adevereşte întru totul. Cine te cunoaşte bine, după numai o oră are mai multă încredere şi se simte mai apropiat de dumneata decît de altcineva după o lună de zile. Acum am verificat şi eu. Mi se pare că te cunosc de cine ştie cînd. Cred că numai fiinţele foarte bune fac această impresie.

Domnişoara Marynia îi răspunse cu simplitate :

— Emilka ţine foarte mult la mine şi de aceea mă laudă. Chiar dac-ar fi adevărat ce spune, presupun că n-aş fi în stare să mă port aşa cu toată lumea.

— Adevărat, ieri mi-ai făcut altă impresie, dar erai obosită şi somnoroasă.

— Eram, într-adevăr.

— Şi de ce nu te-ai culcat ? Slujitorul putea şi el să-mi facă ceaiul de care, la urma urmei, nu era atîta nevoie.

— Ei, nu, atît de puţin ospitalieri nu sîntem. Papa mi-a spus că se cuvine să te primească unul din noi. Mă temeam că o să vrea să te aştepte el, dar cum asta i-ar face rău, am preferat să-l înlocuiesc eu.

Polaniecki medită : „În această privinţă, puteai să fii liniştită, dar eşti foarte bună că-l acoperi pe bătrînul egoist".

Apoi urmă cu glas tare :

— Te rog să mă ierţi, domnişoară, că am adus vorba imediat de afaceri. E un obicei negustoresc. Dar după aceea, am regretat şi mi-am spus că sînt insuportabil, aşa că mi-e ruşine de mine şi te rog încă o dată să mă ierţi.

— N-am pentru ce să te iert, fiindcă nu ai nici o vină. Dumitale ţi s-a spus că eu mă ocup de toate, aşa că ai venit la mine.

Treptat jarişte a amurgului se aprindea tot mai mult. După o vreme, se îndreptară spre casă, şi fiindcă seara se

ănunța frumoasă, se așezară pe veranda dinspre grădină. Polaniecki intră o clipă în salon, apoi se întoarse cu un scăunel și, îngenunchind, îl împinse sub picioarele domnișoarei Marynia.

— Mulțumesc, mulțumesc foarte mult... îl răsplăti aplecîndu-se și cuprinzîndu-și rochia cu mîinile. Cît ești de bun !... Mulțumesc mult !

La care Połaniecki :

— Eu sînt cam nepăsător din fire, dar știi cine m-a învățat să fiu cît de cît grijuliu ? Litka. Ea trebuie ocrotită foarte mult, și doamna Chwastowska trebuie să țină seama de asta.

— Ține, într-adevăr, răspunse domnișoara Marynia, și o s-o ajutăm și noi. Dacă nu pleca la Reichenhall, o invităm aici.

— Iar eu aș fi venit pentru Litka fără să fiu invitat.

— Atunci, în numele tatei, te invit o dată pentru totdeauna.

— Nu vorbi cu atîtă ușurință, domnișoară, deoarece sînt gata să abuzez de politețea dumitale. Eu mă simt foarte bine aici, așa că ori de cîte ori nu-mi va mai plăcea la Varșovia, am să mă refugiez aici, sub oblăduirea dumitale...

Acum Połaniecki era convins că vorbele lui erau destinate să-i apropie, să înfiripe între ei legături de simpatie, și le rostea înadins și sincer, iar spunîndu-le, privea la această fetișoară tînără și blajină care, luminată de soarele care apunea, părea și mai calmă decît de obicei. Domnișoara Marynia își ridicase și ea spre el ochii albaștri, în care se citea întrebarea : „O spui așa la întîmplare, ori cu tot dinadinsul ?" Răspunse însă cu voce scăzută :

— Bine.

Și tăcură amîndoi, simțind într-adevăr că ceva se înfiripă între ei.

— Mă mir că papá nu se întoarce, adăugă într-u tîrziu domnişoara Marynia.

Soarele apusese ; în amurgul purpuriu începuseră s dea tîrcoale în zbor tăcut liliecii, iar în iaz orăcăia broaştele.

Polaniecki nu răspunse la observaţia domnişoarei s cufundat parcă în propriile gînduri, începu să se des tăinuie :

— Eu nu analizez viaţa, pentru că n-am timp. Cînd mi-e bine, ca de exemplu în clipa asta, simt că mi-e bine, iar cînd mi-e rău, că mi-e rău, şi atîta tot. Dar cu vreo cinci-şase ani în urmă eram altfel.. Eram un grup de tineri care ne adunam la discuţii despre sensul vieţii. Cîţiva erau oameni de ştiinţă, iar unul era scriitor, astăzi foarte cunoscut în Belgia. Ne puneam întrebarea : încotro se îndreptăm ? Ce sens are existenţa noastră, ce valoare şi ce sfîrşit ? Îi citeam pe pesimişti şi ne pierdeam în diferite interogaţii, nelimitate, cum făcea un cunoscut al meu, asistent la catedra de astronomie, care, cînd începea să se desfăşoare prin spaţiile interplanetare, îşi rătăcea îndată şi judecata... Iar pe urmă, i se părea că mintea îi rătăceşte pe orbite parabolice în infinit... Mai tîrziu şi-a venit în fire şi s-a făcut preot. Nici noi însă n-ajungeam la nimic, nu găseam nici un punct de sprijin... Ca şi păsările acelea care zboară peste mări şi nu au pe ce să se aşeze. În ceea ce mă priveşte, am înţeles în fine două lucruri: mai întîi că belgienii mei nu puneau totul la inimă, ca mine... noi sîntem mai naivi... În al doilea rînd, că-mi piere dorinţa de a munci şi mă transform într-un năt îng. Atunci m-am tras de urechi şi am început să vopsesc percal în disperare. Tot atunci mi-am spus : adevărata viaţă există în legile naturii, înţelepte sau prosteşti, n-are importanţă. Trebuie să trăiesc, deci trebuie să dobîndesc de la viaţă tot ce se poate dobîndi. Şi vreau să dobîndesc ceva. Waskowski susţine, într-adevăr, că noi, slavii, nu ne putem mulţumi numai cu atît, dar astea-s

vorbe goale. Că nu ne putem mulțumi numai cu bani, n-am încotro și accept. Eu mi-am spus însă că, în afară de bani, mai sînt încă două lucruri importante : liniștea și, știi ce, domnișoară ? — femeia. Pentru că omul trebuie să aibă și pe cineva cu care să comunice. Pe urmă, poate fi și moartea, mă rog ! Dar acolo unde începe moartea, mintea omului ia sfîrșit. *„That's not my business !"* [1] cum spun englezii. Și fie că-i vorba de bani, de merite sau de glorie, omul trebuie să aibă cui da ceea ce dobîndește de la viață... N-are nici o însemnătate dacă există diamante pe lună, deoarece nu se găsește nimeni care să le aprecieze valoarea. Așa și omul, trebuie să aibă pe cineva care să-l aprecieze. Și atunci mă întreb : cine poate să mă aprecieze pe mine, dacă nu o femeie ; numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită și doar a mea. Asta-i tot ce pot să-mi doresc, căci de aici izvorăște liniștea, singurul lucru care are sens. O spun nu ca un poet, ci ca un om pozitiv și negustor. Să ai alături încă o ființă — iată scopul. Pe urmă, fie ce-o fi. Asta-i filozofia mea.

Polaniecki susținea că vorbește ca un negustor, dar vorbea și ca un visător, influențat de seara de vară și de prezența acestei tinere care corespundea atît de mult principiilor exprimate cu o clipă înainte. Probabil că se gîndea și el la același lucru, fiindcă i se adresă de-a dreptul :

— Eu așa cred, deși de obicei nu-mi deschid sufletul față de oricine. Astăzi am făcut-o, întrucît, repet, doamna Emilia are dreptate : după o zi petrecută cu dumneata, mă simt mai apropiat decît de alții după un an. Trebuie să fii fantastic de bună ! Făceam o mare prostie dacă nu veneam la Krzemień. De acum înainte, voi veni ori de cîte ori mi-o vei îngădui.

— Să vii... oricînd vrei.

— Mulțumesc, domnișoară.

Și-i întinse mîna, iar domnișoara Marynia i-o dădu pe a ei pareă în semn de legămînt.

[1] Asta nu-i treaba mea ! (Engl.)

Doamne, cît de mult îi mai plăcea şi el ei, cu fa
bărbătească, deschisă, părul negru, ochii plini de vi
ciune şi acea bravură care se degaja din toată fiinţa lu
Aducea cu el atîta prospeţime, care-i lipsea aici ; perspe
tive largi pînă dincolo de iaz şi arinişurile ce închide
orizontul de la Krezemień. Într-o zi străbătuseră într-
devăr un drum foarte lung.

O vreme se adînciră în tăcere, parcurgînd şi în ace
chip spaţii tot atît de mari ca şi cu ajutorul cuvintel
Într-un tîrziu, Marynia arătă cu mîna spre lumina ca
creştea dincolo de arinişuri şi spuse :

— Răsare luna.

— Da, e luna ! confirmă Połaniecki.

Astrul nopţii se înalţa încet din spatele arinilor, ro
şi mare ca o roată. În acest timp, cîinii începură să lat
trăsurica se auzi duruind de cealaltă parte a casei şi
curînd, în salonul în care se aprinseseră lămpile, se
domnul Pławicki.

Marynia intră şi ea în salon, urmată de Połaniecki.

— Nu s-a întîmplat nimic, spuse bătrînul. A ve
Chromecka pe la ei şi, crezînd că va pleca repede, nu ne-
mai anunţat. Jamisz e cam bolnav, dar mîine pleacă
Varşovia. Doamna mi-a promis că poimîine va tr
pe aici.

— Deci totul e bine ? întrebă Marynia.

— Bine. Voi ce-aţi făcut ?

— Am ascultat broaştele, răspunse Połaniecki,
ne-am simţit bine.

— A ştiut Dumnezeu de ce-a creat broaştele, de ace
cu toate că nu mă lasă noaptea să dorm, nu mă pl
deloc. Hai, Marynia, acum dă-ne ceaiul.

Ceaiul îi aştepta în camera alăturată. Domnul Pławi
le povesti despre vizita la familia Jamisz. Tinerii erau
cuţi, doar uneori se uitau unul la altul cu ochi plini
lumină, iar cînd îşi urară noapte bună, îşi strînseră mîin
cu putere.

În timp ce se dezbrăca, domnișoara Marynia se simțea foarte obosită de parcă trudise toată ziua. Era însă o oboseală plăcută, neînțeleasă. Apoi, cînd își așeză căpșorul pe pernă, nu se mai gîndi că mîine este luni și începe o nouă săptămînă de alergătură obișnuită ; se gîndi numai la Połaniecki, și cuvintele lui îi răsunară în urechi:

„Cine să mă aprecieze, dacă nu o femeie, numai să fie foarte bună, foarte sigură, foarte iubită și doar a mea."

În acest timp, în pat, Połaniecki își spunea, fumîndu-și țigara :

„E bună, frumoasă și drăguță ; nu mai e nimeni ca ea !"

III

A doua zi se nimeri să fie o zi închisă, cenușie, și domnișoara Pławicka se trezi făcîndu-și reproșuri. I se părea că ieri se lăsase purtată de curent mai departe decît se cuvenea, că pur și simplu cochetase cu Połaniecki. Era contrariată mai ales de faptul că totuși el venise ca un creditor. Ieri uitase de asta, dar acum își spuse : „Nu mai încape îndoială, va crede că am vrut să-l cîștig sau să-l îmblînzesc", și la acest gînd, sîngele i se urcă în obraji. Era o fire dreaptă și avea multă ambiție, care se răzvrătea de fiecare dată cînd presupunea că poate fi bănuită de cine știe ce calcule. Acum, convingîndu-se de această posibilitate, încerca un sentiment de ciudă împotriva lui Połaniecki. O sîcîia îndeosebi gîndul nespus de supărător că ea cunoștea situația deplorabilă a moșiei ; la Krzemień nu se lega ban cu ban, și dacă nutreau oarecare speranțe în legătură cu parcelarea Magierówkăi, tatăl ei avea să se folosească în fel și chip, întrucît socotea alte datorii mai importante decît suma pe care trebuia să i-o dea lui Połaniecki. Își făgăduia într-adevăr să facă tot ce va sta în puterea ei, ca Połaniecki să-și recapete banii înaintea al-

tora, dar știa bine că nu va izbuti mare lucru. Pławicki s
slujea cu plăcere de ea în treburile gospodărești, dar cin
era vorba de bani, se descurca singur, ținînd rareor
seama de părerea ei. Din acest punct de vedere, rolul lu
era acela de a se eschiva față de toți și de toate : nu-și res
pecta niciodată cuvîntul dat și amîna mereu, prezentînd
calculele proprii, inventate, drept realitate. Deoarece ur-
mărirea creditelor sprijinite pe ipoteci funciare este în
sine foarte înceată și anevoioasă, iar apărarea se poate
prelungi la infinit, domnul Pławicki rămăsese la Krzemieni
numai datorită sistemului său. Chiar dacă, în final, lucru-
rile evoluau implacabil spre ruina totală, bătrînul consi-
dera că are „cap pentru afaceri" și asculta cu atît mai
puțin opiniile și sfaturile fiicei, suspectînd-o de fiecare dată
că se îndoiește de priceperea lui, ceea ce-i rănea în cel
mai înalt grad amorul propriu.

Din cauza acestei „priceperi", domnișoara Marynia în-
cercase multe umilințe. Viața ei la țară nu era decît în
aparență o idilă a muncii și preocupărilor gospodărești.
Nu ducea lipsă nici de supărări, nici de durere, așa că
fața ei liniștită putea să însemne nu numai dulceața fe-
lului de a fi, ci și forța ei, experiența ei sufletească. Umi-
linția care o amenința acum i se părea mai greu de supor-
tat decît celelalte. „Cel puțin să nu mă bănuiască!" își spuse.
Dar ce putea face ea ? Primul impuls fu să-l cheme pe
Polaniecki și să discute cu el înainte de a se vedea cu
tatăl ei, să-i mărturisească adevărata situație, ca unui
om în care ai încredere. Apoi îi trecu prin minte că o dis-
cuție de acest fel însemna să-i cerșească înțelegerea, mila,
așadar tot o umilință. Ar fi ales totuși această cale dacă,
femeie fiind, care simțea fiorul propriei inimi și al altora,
nu și-ar fi dat seama aproape instinctiv că între ea și acest
om se anunța ceva care aproape că începuse, ceva care pu-
tea și trebuia să se împlinească în viitor. Față de starea
de lucruri existentă, i se părea că nu-i este îngăduit să
procedeze astfel. Nu-i mai rămînea decît să se vadă cu

Polaniecki, şi prin purtarea ei să şteargă impresiile de ieri, să rupă firele de simpatie care se înnodaseră între ei şi să-i dea întreaga libertate de acţiune. Această soluţie i se părea cea mai potrivită, aşa că, aflînd de la slujitoare că Polaniecki se sculase; şi după ceai plecase spre şosea, se decise să-l caute.

Nu-i fu prea greu să-l găsească, deoarece Polaniecki se întorsese după plimbarea de dimineaţă şi, oprindu-se lîngă peretele lateral al pridvorului acoperit cu viţă sălbatecă, vorbea cu cei doi ciini care se bucuraseră atît de mult de venirea lui. N-o observă de la început, astfel că Marynia, care sta pe trepte, îl auzi spunîndu-le celor doi dulăi:

— Cum e, căţelandrilor, nu-i aşa că primiţi tainul pentru că păziţi conacul ? Vă haliţi porţia şi, în loc să lătraţi la străini, voi vă guduraţi pe lîngă ei. Leneşi şi proşti ce sînteţi !

Şi-i mîngîie pe capetele albe. Cînd o văzu mai apoi printre frunzele de viţă sălbatică, se repezi ca din praştie şi se opri înaintea ei vesel şi cu faţa luminată.

— Bună ziua, domnişoară. Tocmai tăifăsuiam cu ciinii. Cum ai dormit ?

— Mulţumesc, bine.

— Şi-i întinse mîna cu răceală, iar el o privi cu niște ochi în care se vedea cum nu se poate mai limpede cît de mare şi profundă era plăcerea pe care i-o pricinuia vederea ei.

Biata domnişoară Marynia era şi ea la fel de bucuroasă. La drept vorbind, se bucura din tot sufletul. I se strînse inima de părere de rău că la întîmpinarea lui, atît de sinceră, ea nu-i putea răspunde decît cu o politeţe rece.

— Te duci pe la acareturi, domnişoară ? o întrebă. Dacă-mi îngădui, merg şi eu. Astăzi trebuie să mă întorc la oraş, aşa că-mi face plăcere să mai stau puţin cu dumneata. Dumnezeu mi-e martor, dac-aş putea, aş mai rămîne încă o vreme. Acum însă cunosc drumul spre Krzemień.

— Te rugăm să poftești ori de cîte ori ai timp.

Polaniecki înregistră abia acum răceala care iradia din cuvintele și de pe chipul ei, așa că o privi cu mirare. Dacă domnișoara Marynia socotise că el va proceda cum procedează oamenii de obicei și se va conforma tonului ei, se înșelase. Polaniecki era prea impulsiv și prea îndrăzneț ca să n-o întrebe deschis care-i cauza.

Într-adevăr, privind-o mereu în ochi, se interesă :

— S-a întîmplat ceva, domnișoară ?

Marynia se zăpăci :

— Greșești, domnule.

— Deloc. Dumneata știi prea bine, ca și mine, că nu greșesc. Te porți ca în prima seară. Atunci eu am fost vinovat, pentru că am început să vorbesc de bani într-un moment nepotrivit. Ieri mi-am cerut scuze și a fost bine, și cît de bine ! Azi însă iarăși te-ai schimbat, hai, spune-mi de ce ?

Nici cea mai abilă diplomație n-ar fi descumpănit-o atît de mult pe domnișoara Marynia. I se păruse că prin purtarea ei va izbuti să-l îndepărteze și, cînd colo, el, întrebînd-o de-a dreptul, se apropiase și mai mult de ea.

Polaniecki continuă cu aerul omului căruia i se face o nedreptate :

— Hai, domnișoară, spune-mi deschis ce ai ? Tatăl dumitale mi-a spus că ieri trebuia să fiu oaspete, iar astăzi creditor. Asta-i o pros... adică... nimic ! Eu nu mă pricep la astfel de deosebiri, iar creditorul dumitale nu voi fi niciodată. Datornic, da, pentru că de pe acum îți sînt dator și recunoscător pentru bunătatea de ieri. Dumnezeu mă vede cît de mult aș vrea să rămîn pentru totdeauna datornicul dumitale.

Și iarăși o privi în ochi, încercînd să vadă dacă nu apare în ei zîmbetul de ieri ; dar Marynia, căreia i se strîngea inima tot mai mult, merse mai departe pe drumul ales, întîi pentru că îl alesese odată, apoi de teamă că, recunoscîndu-și schimbarea, va fi silită să-i lămurească și pricinile.

— Domnule, răspunse în sfîrșit cu anume greutate, te asigur că greșești ; ieri sau astăzi, e totuna. Eu sînt aceeași și voi fi bucuroasă dacă vei pleca de aici cu o amintire frumoasă.

Cuvintele erau politicoase, dar cea care le rostea era atît de schimbată față de cea de ieri, încît pe chipul lui Polaniecki începeau să răzbată nerăbdarea și furia.

— Dacă dumneata vrei să mă prefac că te cred, fie și așa. Voi pleca însă de aici convins că la țară lunea se deosebește foarte mult de duminecă.

Marynia se simți jignită de aceste cuvinte, prin mijlocirea cărora Polaniecki părea să-și revendice nu știu ce drepturi din cauza purtării ei de ieri. Îi răspunse însă mai degrabă cu tristețe decît cu supărare :

— Ce pot face ? !

După care plecă, declarîndu-i că trebuie să-i spună bună ziua tatălui ei. Rămas singur, Polaniecki goni cîinii, care încercau să se gudure iarăși pe lîngă el, și începu să se înfurie.

„Ce-o mai fi și asta ? se întrebă în gînd. Ieri bine, astăzi rău ! E cu totul altă femeie. Ce prostesc și ce mărunt e totul ! Ieri rudă, azi creditor. Ce legătură are ea ? De ce mă tratează ca pe un cîine ? Am jefuit pe cineva ? Știa și ieri de ce am venit. Prea bine ! Dacă în locul lui Polaniecki îl preferați pe creditor, mă rog ! Trăzni-v-ar !"

Între timp, Marynia intră în fugă în camera tatălui. Domnul Pławicki se sculase și, îmbrăcat într-un halat, sta la biroul încărcat de hîrtii. Se întoarse o clipă pentru a-i răspunde fiicei la bună-ziua, apoi începu iarăși să citească.

— Papă, îl rugă Marynia, aș vrea să vorbim despre domnul Polaniecki... dumneata...

O întrerupse însă, fără să-și ridice ochii de pe hîrtiile lui :

— Pe Polaniecki am să-l strivesc în pumn ca pe un bot de ceară.

— Mă îndoiesc că va fi atît de ușor. Ca să-ți spun drept, eu aș prefera să i se dea banii înaintea altora, fie și cu cea mai mare pierdere pentru noi.

Domnul Pławicki se răsuci în scaun și începu să se uite la ea. Apoi o întrebă rece :

— Spune-mi, te rog, tu ai grijă de el sau de mine ?

— E în joc onoarea noastră...

— Chestiune în care crezi că eu am nevoie de sfatul tău ?

— Nu, papá, dar...

— Ce patetism ! Ce ai ?

— Tată, te rog, pe tot ce...

— Iar eu am să te rog să lași asta în seama mea. M-ai îndepărtat de la treburile gospodăriei, și am cedat, pentru că nu vreau ca în cei cîțiva ani de viață, care mi-au mai rămas, să mă tot cert cu propriul copil. Lasă-mi încă măcar acest colț al casei, măcar această încăpere, și îngăduie-mi să rezolv problemele ce se pot rezolva aici.

— Tată dragă, eu nu te rog decît...

— Să mă mut în locuințele argaților ? Ce odaie mi-ai repartizat ?

Aici domnul Pławicki care, vorbind despre patetism, se vede că nu voia decît să nu împartă monopolul cu nimeni, se ridică în halatu-i persan, asemenea regelui Lear, și se sprijini de spătarul fotoliului, lăsînd-o astfel pe cumplita fiică să înțeleagă că altminteri, paralizat de cruzimea ei, s-ar prăbuși cît era de lung pe duşumea. Domnișoara Marynia fu cuprinsă de simțămîntul amar al propriei neputințe, și lacrimile i se îmbulziră în ochi. Rămase o vreme tăcută, luptînd cu părerea de rău și cu plînsul, după care șopti :

— Papá, te rog să mă ierți...

Și ieși din încăpere.

Un sfert de oră mai tîrziu, la porunca domnului Pławicki, intră la el Połaniecki, nervos și îndîrjit, deși se străduia să se stăpînească.

După ce se salutară, Pławicki îl porti să stea pe un scaun lîngă el, pe care-l pregătise dinainte, și punîndu-i o mînă pe genunchi, îl întrebă :

— Stach, doar n-ai de gînd să dai foc la casa asta ? N-ai să mă omori tocmai pe mine, care ți-am deschis brațele ca o rudă ? Nu vrei să-mi lași copila orfană, nu-i așa ?

— Nu, unchiule, răspunse Połaniecki, n-am să dau foc la casă, pe dumneata n-am să te ucid și n-am să las pe nimeni orfan. Te rog chiar să nu vorbești așa cu mine, fiindcă nu ajută la nimic, iar mie nu-mi place.

— Bine, acceptă domnul Pławicki, contrariat întrucîtva că procedura și felul lui de a se exprima erau atît de puțin apreciate. Nu uita însă că ai venit la mine, în această casă, pe vremea cînd nu erai decît un copil.

— Am venit fiindcă venea mama, iar mama, după moartea mătușii Helena, venea numai pentru că dumneata nu i-ai plătit ratele. Toate acestea n-au nici o legătură cu treaba noastră. Suma există ca ipotecă de douăzeci și unu de ani. Cu ratele întîrziate, se ridică la douăzeci și patru de mii de ruble. Să zicem douăzeci de mii, ca să fie cifră rotundă, iar acești douăzeci de mii trebuie să le am, fiindcă pentru asta am venit.

Domnul Pławicki își înclină capul cu resemnare.

— Pentru asta ai venit ?... Bine, Stach, dar de ce ieri erai cu totul altul ?

Połaniecki, care îi pusese aceeași întrebare domnișoarei Marynia cu un sfert de oră înainte, mai că zvîcni de pe scaun, dar se stăpîni și spuse :

— Unchiule, hai să rămînem la obiect.

— Nici eu nu vreau altceva, dar mai întîi îngăduie-mi să-ți spun cîteva cuvinte și nu mă întrerupe. Îmi reprezi că nu ți-am plătit ratele. E adevărat, dar știi de ce ? Știi și tu că mama ta nu mi-a dat toată averea ei, nici nu putea s-o facă fără acordul consiliului de familie. Pentru voi e poate mai rău că nu s-a întîmplat așa, dar să lăsăm asta. În ultimă instanță, luînd acești bani, mi-am zis așa :

femeia a rămas singură pe lume, doar cu un copil ; nu se știe cum se va descurca, nu se știe ce se poate întîmpla, așa că banii pe care mi i-a încredințat, să rămînă fondul ei de rezervă, să se înmulțească la mine, și la nevoie să aibă pe ce pune mîna. De atunci am devenit într-un fel casa voastră de economii. Mama ta mi-a dat douăsprezece mii de ruble, iar astăzi ai peste douăzeci și patru de mii. Iată rezultatul, așa că nu poți să nu-mi fii recunoscător.

La acestea, Polaniecki răspunse :

— Iubite unchiule Pławicki, te rog să nu mă socotești nici mai prost decît sînt, nici nebun. Ți-o spun fără ocol că nu mă las dus de nas atît de ușor. Dumneata spui că am douăzeci și patru de mii de ruble, unde sînt ? Te rog să mi le dai, fără vorbe de prisos, și încă ce vorbe !

— Iar eu te rog să ai răbdare și să păstrezi măsura, fie și numai pentru că sînt mai în vîrstă decît tine, îl dojeni Pławicki cu gravitate.

— Am un asociat care peste o lună de zile investește douăsprezece mii de ruble într-o afacere contractată, iar eu trebuie să adaug tot atîta. Ți-o spun limpede și-ți declar că, după doi ani de încercări prin scrisori, nu mai pot și nu mai vreau să am răbdare.

Domnul Pławicki își rezemă un cot pe birou, fruntea în palmă și se adînci în tăcere.

Polaniecki se uita la el, așteptînd un răspuns : îl privea cu aversiune crescîndă și se întreba în gînd : „Să fie oare un mincinos, un țicnit sau numai un egoist, atît de orbit de sine însuși, încît măsoară binele și răul cu propria comoditate ?"

Domnul Pławicki își ținea mereu fruntea ascunsă în palmă și tăcea.

— La urma urmelor, aș vrea să știu ceva... începu Polaniecki.

Dar interlocutorul dădu din mînă, în semn că vrea să mai rămînă o vreme cufundat în gîndurile lui.

Deodată își înălță chipul strălucinat.

— Stach ! exclamă. De ce să ne certăm, cînd există o soluție atît de simplă !

— Care ?

— Îți dau marna !

— Ce ?

— Cheamă-ți asociatul aici, adu și un specialist, evaluăm zăcămîntul de marnă și facem o combinație în trei. Asociatul tău... Bigiel, sau cum îl cheamă, îmi dă partea lui, tu completezi suma ori nu, și înjghebăm afacerea ; cîștigul poate fi uriaș.

Polaniecki se ridică și spuse ritos :

— Te rog, domnule, nu sînt obișnuit ca cineva să-și bată joc de mine. Nu vreau marna dumitale, eu îmi vreau numai banii mei, iar tot ce-mi oferi dumneata, nu sînt decît pretexte josnice și prostești.

Urmă o clipă de tăcere apăsătoare. O mînie olimpiană începu să se adune pe fruntea și între sprîncenele domnului Plawicki. O vreme, îl pironi pe cutezător cu privirile, după care, apropiindu-se de panoplia pe care atîrnau armele, smulse un cuțit de vînătoare și, oferindu-i-l lui Polaniecki, îl îndemnă :

— Uite și altă ieșire, lovește !

Și își desfăcu larg halatul, dar Polaniecki nu se mai putu stăpîni, îi împinse în lături mîna cu cuțitul și-i vorbi cu glasul ridicat :

— Asta nu-i decît o comedie ieftină ! N-are rost să-mi mai pierd vremea cu dumneata. Plec, fiindcă mi-e lehamite de dumneata și de moșia dumitale, dar te anunț că voi vinde polița primului evreu care-mi va ieși în cale, fie și cu jumătate de preț : ăsta știu că o să-ți vină de hac.

Mîna dreaptă a domnului Plawicki se înălță solemn :

— Du-te și vinde-o ! Adu evreii în cuibul familiei, dar află că blestemul meu și al celor care au trăit aici te va găsi pretutindeni.

Polaniecki ieși palid de furie, iar în salon, în timp ce-și căuta pălăria, zvîrli afară tot ce-i veni pe limbă.

Cînd o găsi, în sfîrșit, vru să vadă dacă îl aștepta brișc dar tocmai atunci intră Marynia. La vederea ei, se st pini întrucîtva, amintindu-și însă că ea era aceea care ocupa de toate la Krzemień, răbufni :

— Adio, domnișoară. Cu tatăl dumitale am rezolv problema. Eu am venit după banii mei, iar el mi-a ofe mai întîi binecuvîntarea, apoi marna, și la urmă blestem Ciudat mijloc de a-ți plăti datoriile !...

Fu un moment cînd Marynia vru să-i întindă mina să-i spună : „Eu îți înțeleg supărarea ; am fost și eu la ta și l-am implorat să-ți dea banii înaintea celorlalți. Te r să procedezi cum vei socoti de cuviință, cu moșia Krzemi și cu noi, dar pe mine să nu mă învinuiești de nimic, nu crezi că m-am înțeles cu tata împotriva dumitale să ai pentru mine puțin respect".

Își înălță mina și cuvintele de mai sus îi stăteau buze, cînd Połaniecki, aprinzîndu-se tot mai mult și pi zîndu-și iarăși cumpătul, adăugă :

— Ți-o spun, pentru că în prima seară, cînd am v să discut cu dumneata, te-ai simțit jignită și m-ai tri la tatăl dumitale. Îți mulțumesc pentru sfat, dar întru s-a dovedit mai util pentru cei de aici, decît pentru mi a doua oară mă voi descurca singur.

Atunci buzele Maryniei păliră, în ochi îi luciră lacr de revoltă și umilință adîncă. Își înălță fruntea și ros

— Domnule, poți să mă insulți cît vrei, pe mine nu m apără nimeni...

Și porni spre ușă cu durerea în suflet și aproape disperare, gîndindu-se că acestea sînt singurele roa pe care le culege de pe urma trudei în care își investe toată puterea și înflăcărarea sufletului ei tînăr și n prihănit.

Połaniecki fu năpădit de un nou acces de furie. astădată însă, își ținu în frîu mînia și pe sine însuși. Nu mai luă rămas bun de la nimeni, urcă în brișca trasă în timp la intrare și plecă de la Krzemień. Fierbea de fu

așa că un timp nu mai putu să se gîndească decît la răzbunare : „Vînd, vînd fie și cu a treia parte din preț, și n-au decît să le confiște totul ! Pe cuvîntul meu de om cinstit, că am să vînd. Chiar dacă n-o să fie nevoie, tot am să vînd, ca să le fac în ciudă !"

În acest fel, intenția se schimbă într-o hotărîre îndîrjită, într-un legămînt. Iar Polaniecki nu făcea parte dintre acei oameni care nu-și respectă cuvîntul dat, sieși sau altora. Numai să găsească un cumpărător pentru o sumă atît de greu de recuperat, încît, ca să ajungi la ea, trebuia pur și simplu să părăduiești toată moșia Krzemień.

Între timp, brișca ieșise din alee la drum deschis, pe cîmp. Ceva mai liniștit acum, Polaniecki începu să se gîndească intens la Marynia. Reflecțiile lui erau aproape contradictorii, alcătuindu-se din efectul farmecului ei, din impresia pe care o făcuseră asupra lui chipul și atitudinea ei, din amintirea discuției de duminecă, din repulsie, milă, ciudă și furie, la care se adăuga nemulțumirea față de el însuși, care sporea îndîrjirea împotriva ei. Aceste simțăminte îl dominau cu schimbul, impunîndu-i natura meditațiilor.

Uneori își aducea aminte de făptura înaltă a Maryniei, de ochii și părul ei negru, de gura-i frumoasă, deși poate puțin prea largă, în sfîrșit, de expresia chipului, și atunci punea stăpînire pe el un val de simpatie. Se gîndea că e foarte copilăroasă, dar în același timp, gura, umerii și linia trupului exprimau o feminitate care-l atrăgeau cu o forță de neînfrînt. Își amintea glasul ei blînd, privirea liniștită și bunătatea-i de netăgăduit. Atunci, cînd se gîndea că se purtase atît de grosolan cu ea înainte de a pleca, cînd își aducea aminte tonul cu care-i vorbise, începea să se dojenească. „Este cu atît mai nefericită, cu cît știe și ea că tatăl ei nu-i decît un comediant ramolit, un mincinos și un prostănac. Iar dacă-i așa, orice om cu o fărîmă de inimă în piept ar înțelege și ar compătimi-o, în loc să năpăstuiască o biată copilă, cum am făcut eu !" Îi

venea să-şi dea palme, închipuindu-şi ce-ar fi fost, ce mare apropiere şi ce duioşie neobişnuită ar fi îmbobocit între ei, dacă după cearta cu bătrînul, s-ar fi purtat cu ea cu delicateţea cuvenită. I-ar fi întins amîndouă mîinile la plecare şi s-ar fi despărţit ca doi oameni apropiaţi. „Lua-i-ar dracu de bani ! repeta, iar acum să mă ia şi pe mine !“ Simţea că nu mai poate repara nimic, şi acest sentiment îi spulbera pînă şi bruma de echilibru ce-i mai rămăsese, împingîndu-l şi mai mult pe calea a cărei eroare o recunoştea. Începu iarăşi să vorbească de unul singur : „De vreme ce totul e pierdut, întîmple-se ce s-o întîmpla ! O să vînd poliţa unui evreu, n-are decît să-i scoată la licitaţie, să ajungă pe drumuri, bătrînul să-şi caute o slujbă, iar ea să intre ca guvernantă sau să se mărite cu Gątowski...“ Aici însă îşi dădu seama brusc că prefera orice afară de împlinirea gîndului din urmă. Lui Gątowski i-ar frînge grumazul ! S-o ia cine vrea, dar nu ursul ăsta necioplit. Şi epitetele deloc măgulitoare începură să se reverse asupra nefericitului Gątowski ; toată mînia se descărca asupra acestuia, de parcă el era vinovat de tot ce se întîmplase. Ajungînd la Czerniów într-o astfel de dispoziţie canibalică, poate că Polaniecki, asemenea lui Ugolino, şi-ar fi înfipt dinţii în Gątowski, „acolo unde tidva se întîlneşte cu umerii“, dacă l-ar fi întîlnit la gară. Din fericire, în locul „tidvei“ lui Gątowski, nu văzu decît cîţiva funcţionari, cîţiva ţărani, cîţiva evrei şi faţa chinuită a inteligentă a consilierului Jamisz, care-l recunoscu şi, cînd sosi trenul, datorită relaţiilor cu şeful staţiei, îl invită într-un compartiment separat.

— L-am cunoscut şi pe tatăl dumitale, îi spuse, şi l-am cunoscut în vremurile lui bune. Soţia mea este de prin părţile lui. Ţin minte că pe atunci stăpînea moşiile Zwichów, Brzęcząca, Mocarze şi Rozwady în ţinutul Lublinului. O avere frumoasă ! Bunicul dumitale a fost unul dintre cei mai mari proprietari prin locurile acelea, acum îmi cred că totul a încăput în alte mîini.

— Nu acum, ci mai de mult. Tata a pierdut toată averea încă din timpul vieții. Era bolnav, locuia la Nisa, nu se mai putea îngriji de nimic, și așa s-a dus totul de rîpă. Dacă n-ar fi fost moștenirea pe care mama a primit-o după moartea lui, ne-am fi descurcat cu greu.

— Dumneata, în schimb, te descurci destul de bine. Cunosc Casa de comerț de la Varșovia ; am făcut cîndva o afacere cu Abdulski, i-am vîndut niște hamei.

— Deci Abdulski trata pentru dumneata ?

— Da, și trebuie să recunosc că am fost foarte mulțumit de legătura cu el. Totul s-a terminat onorabil, mi-am dat seama că sînteți parteneri serioși.

— Altfel nu rezistă nimeni. Asociatul meu, Bigiel, e un om cinstit, iar eu nu semăn cu domnul Plawicki, răspunse Polaniecki.

— Cum adică ? întrebă curios Jamisz.

Întărîtat încă de cele petrecute la Krzemień, Polaniecki îi povesti toată tărășenia.

— Hm ! constată Jamisz, de vreme ce dumneata vorbești despre el fără ocolișuri, dă-mi voie să vorbesc și eu la fel, cu toate că e ruda dumitale.

— El nu mi-e rudă ; prima lui soție a fost rudă și prietenă cu mama, asta-i tot.

— Eu îl știu de cînd era copil. E un om mai degrabă pervertit decît rău. A fost singur la părinți, care l-au răsfățat, și la fel au făcut mai tîrziu și cele două soții. Amîndouă au fost femei liniștite și blînde, pentru amîndouă a fost ca un Dumnezeu. Ani de-a rîndul el a fost soarele în jurul căruia se rotesc celelalte planete, pînă cînd a ajuns la convingerea că lui i se cuvine totul de la lume, el însă nu datorează nimănui nimic. În asemenea împrejurări, cînd răul și binele se măsoară numai cu propriul folos, poți să-ți pierzi foarte ușor simțul moral. Plawicki nu-i decît un amestec de solemnitate și slăbiciune : solemnitate, pentru că totdeauna a trudit spre propria-i fală, și slăbiciune, fiindcă și-a îngăduit orice.

Asta a devenit aproape a doua lui natură. La acestea s-au adăugat mai apoi și împrejurările dificile, cărora li se poate împotrivi numai un om de caracter, iar el n-a avut niciodată așa ceva. A început deci să mintă și, în cele din urmă, s-a obișnuit așa. Dragă domnule, pe noi ne înnobilează pămîntul, dar tot el ne și pervertește. Un cunoscut al meu, care a dat faliment, îmi spunea: „Eu nu mint, moșia mea minte, eu nu fac decît să vorbesc în locul ei!" Și cam așa este. În sfera noastră, mai mult decît în oricare alta...

— Domnule Jamisz, răspunse Połaniecki, închipuie-ți că eu, care provin de la țară, nu simt nici o atracție către agricultură. Știu că ea va exista întotdeauna, pentru că trebuie să existe, dar în forma actuală nu-i prevăd un viitor prea bun. Toți proprietarii trebuie să piară.

— Nici eu n-am o părere prea roză. Trec peste faptul că situația generală a agriculturii este proastă în toată Europa, asta se știe, dar gîndește-te și dumneta. Dacă un proprietar are patru feciori, fiecare dintre ei moștenește numai a patra parte din averea părintească. Dar ce se întîmplă? Obișnuindu-se cu modul de viață al tatălui, fiecare vrea să trăiască la fel, iar sfîrșitul e ușor de prevăzut. În al doilea rînd, nu o dată, dintre cei patru copii, cei mai înzestrați își aleg alte profesiuni, iar la țară, pun pariu că va rămîne cel mai puțin capabil. În al treilea rînd, toată truda mai multor generații poate fi risipită de o minte superficială. În al patrulea rînd, noi sîntem agricultori buni, dar proști administratori, iar o bună administrare înseamnă mai mult decît o bună cultivare a pămîntului. Care-i concluzia? Pămîntul rămîne, în vreme ce noi, cei care-l reprezentăm, în forma marii proprietăți funciare, vom fi siliți să-l părăsim. Numai că, vezi dumneata, s-ar putea să ne întoarcem.

— Cum așa?

— Pentru că ceea ce spui dumneata, că nu te interesează pămîntul, e numai o iluzie. Pămîntul te atrage, dom-

nule, și încă atît de puternic, încît oricine, ajungînd la anume vîrstă și avere, nu se poate împotrivi tentației de a poseda măcar o palmă de pămînt. Va veni și rîndul dumitale. Și e firesc. În definitiv, orice bogăție poate fi considerată o ficțiune. pămîntul însă nu. Totul pornește de la el și există pentru el. Așa eum o bancnotă este o chitanță pentru metalul prețios care se află în seifurile statului, tot așa și industria, și comerțul, și orice altceva reprezintă în ultimă analiză forme diferite ale pămîntului... Cît despre cei care s-au îndepărtat de pămînt, vor fi nevoiți să se întoarcă la el.

— Eu unul nici nu mă gîndesc.

— Ce știi dumneata ? Astăzi vrei să ai bani, dar cînd îi vei avea ? Iată viitorul. Cei din neamul Polaniecki au fost agricultori, acum însă unul dintre ei și-a ales altă profesie. Majoritatea copiilor de agricultori sînt siliți să-și aleagă alte profesii, pentru că nu se poate altfel. Unii se vor pierde, alții se vor căpătui și se vor întoarce — se vor întoarce nu numai cu capitalul, ci și cu energii noi, cu acea știință a administrării stricte, pe care o formează mai ales alte ocupații — vor reveni, atrași de pămînt, în sfîrșit, dintr-un sentiment al datoriei, pe care dumitale nu trebuie să ți-l mai explic.

— Ce spui dumneata, are oricum o parte bună ; înseamnă că atunci unchiuleţul meu adoptiv, Plawicki, va trebui să dispară.

Domnul Jamisz se gîndi o vreme, apoi continuă :

— Ața se întinde mereu, pînă cînd se rupe ; în cele din urmă, trebuie să se rupă. După părerea mea, el va rămîne la Krzemień, chiar dacă va parcela și va vinde Magierówka. Mie îmi pare rău de Marynia. E un copil neobișnuit de bun. Dumneata nu știi că, acum doi ani, bătrînul a vrut să vîndă moșia de la Krzemień și să se stabilească la oraș. Dacă nu s-a întîmplat așa, asta se datorește în parte rugăminților Maryniei. Fie din cauza mamei, care este înmormîntată acolo, fie pentru că se vorbește și se

scrie atîta despre datoria de a se păstra pămîntul, destul că fata a făcut ce-a putut, ca să împiedice vînzarea. Își închipuia, sărmana, că ajunge să se înhame cu toate forțele la muncă, și toate se vor îndrepta. Ce-i drept, a renunțat la lume pentru Krzemień. Ea va primi o mare lovitură cînd se va rupe ața, și trebuie să se rupă... Păcat de anii fetei !

— Dumneata ești un om bun, domnule consilier ! exclamă Połaniecki cu vioiciunea-i obișnuită.

Bătrînul zîmbi.

— Eu țin foarte mult la ea, e doar ucenica mea în problemele agrare ; va fi destul de trist, cînd va pleca.

Un răstimp, Połaniecki își roase mustața. În sfîrșit, spuse :

— N-are decît să se căsătorească și ea cu cineva din partea locului, și nu va mai pleca.

— Hm, să se căsătorească... Asta nu-i o treabă prea ușoară pentru o domnișoară fără avere. Pe cine-ar putea găsi aici ? Pe Gątowski. El ar lua-o. E un om cumsecade, și nu-i deloc atît de înapoiat, cum vorbește lumea. Dar ea nu-l iubește, iar fără iubire, nu se va căsători. Jałbrzyków e o moșioară neînsemnată. Bătrînului i se năzare că familia Gątowski e mai prejos decît familia Pławicki, și Gątowski crede și el la fel. După cum știi și dumneata, la noi este socotit de familie bună oricine se pretinde ca atare. Lumea chipurile rîde la început, dar pînă la urmă se obișnuiește. Pe de altă parte, unii își țin nasul pe sus, pentru că fac avere, alții pentru că sărăcesc și nu mai au ce face. Dar să lăsăm asta. Eu știu una și bună, cine se va căsători cu Marynia va avea lîngă el o adevărată perlă.

În fundul sufletului, Połaniecki îi împărtășea cu totul părerea ; simțea și gîndea la fel. Adîncindu-se în tăcere, începu să se gîndească iarăși la Marynia, mai degrabă să și-o amintească și să și-o imagineze. Brusc, avu impresia că-i va duce dorul, dar își aduse aminte că i se mai întîmplase de cîteva ori la fel, și timpul îi spulberase ilu-

ziile. Cu toate acestea, se gîndi mereu la ea, chiar și atunci cînd, după sosirea trenului la Varșovia, coborî în stație, mormăind printre dinți :

— Cît de prostește s-au sfîrșit toate !...

IV

După întoarcerea sa la Varșovia, Polaniecki petrecu prima seară în casa asociatului său, Bigiel, de care, ca fost coleg de școală, îl lega o veche prietenie. Ceh de origine, trăgîndu-se însă dintr-o familie stabilită în țară de cîteva generații, Bigiel conducea Casa de comerț dinainte de a se asocia cu Polaniecki și își cîștigase reputația unui negustor, e drept, nu prea întreprinzător, dar cinstit și de nădejde în afaceri. Cînd Polaniecki intrase în combinație, înainte de a se întoarce definitv din străinătate, întreprinderea își lărgise considerabil activitatea, devenind o firmă serioasă. Cei doi parteneri se completau de minune. Mult mai capabil și mai abil, Polaniecki avea mai multe idei și cuprindea mai lesne problemele în ansamblul lor ; Bigiel, în schimb, era un executant mai bun. Cînd era nevoie de energie sau să strîngă cu ușa pe cineva, Polaniecki era neîntrecut, dar cînd era vorba de chibzuință, de aprecierea vreunei afaceri din cît mai multe unghiuri și de răbdare, intra în rol Bigiel. Aveau firi de-a dreptul deosebite, poate tocmai de aceea îi lega o prietenie trainică. În conducere, Polaniecki deținea supremația. Bigiel credea în aptitudinile lui ieșite din comun, și cîteva idei foarte utile pentru întreprindere, pe care le oferise Polaniecki după ce intrase în combinație, îi întăriseră această încredere. Amîndoi vizau să ajungă treptat la un capital, care să le permită să pună pe picioare o fabrică de percal, pe care s-o conducă Polaniecki și s-o administreze Bigiel. Dar cu toate că și unul și celălalt se puteau socoti oameni aproape bogați, aceasta era o problemă de viitor îndepăr-

tat. Mai puțin răbdător și cu relații de rudenie peste tot, Polaniecki încercase într-adevăr, după ce venise în țară, să antreneze în acest scop capitalurile „locale". Lumea însă n-avea încredere în el. Observase cu acest prilej un lucru de neînțeles. Numele îi deschidea toate ușile, dar în afaceri, în loc să-l ajute, mai degrabă îl încurca. De parcă toți oamenii pe care-i abordase nu puteau pricepe în ruptul capului cum de unul dintre ei, deci un tînăr de familie bună și cu un nume care se termina în *-ski*, este în stare să se descurce bine în afaceri. La început, Polaniecki se înfuriase atît de tare, încît cumpănitul Bigiel fusese nevoit să-i potolească răbufnirile, demonstrîndu-i că neîncrederea lor se întemeia pe mulți ani de experiență neplăcută. Cunoscînd bine istoria diferitelor întreprinderi de comerț și industriale, îi citase nenumărate nume, începînd cu Tyzenhauz, ajutorul de vistier, și sfîrșind cu tot felul de bănci agrare și Tellus, care, în afară de nume, n-aveau nimic pămîntesc în ele, altfel spus, n-aveau nici un temei real. „N-a venit încă timpul, îi spusese atunci, dar va veni, este foarte aproape. Pînă acum n-au fost decît amatori și diletantism, abia de acum înainte încep să apară ici și colo oameni de meserie".

Polaniecki, care, cu tot temperamentul său viforos, avea un simț de observație foarte dezvoltat, descoperise atunci multe lucruri ciudate în sferele pe care le frecventa cu ajutorul relațiilor de societate. Era întîmpinat pretutindeni cu admirație, pentru că făcea ceva. Toți îi subliniau meritele, dar cu anume îngăduință. Îl lăsau să înțeleagă că sînt de acord cu el, că-i apreciază activitatea folositoare, dar nimeni nu-și exprima convingerea că ceea ce face Polaniecki este un lucru obișnuit, firesc. „Mă cruță !" își spunea Polaniecki, și asta era adevărat. Tot atunci ajunsese și la concluzia că, dacă ar fi vrut să ajungă la mîna vreuneia dintre domnișoarele din așa-numita „societate", Casa lui de comerț și calitatea de „om de afaceri" i-ar fi fost mai degrabă o piedică decît un ajutor. I-ar fi

fost mai ușor dacă, în locul unei întreprinderi bănoase, ar fi avut o moșie grevată de datorii, sau dacă, trăind pe picior mare, și-ar fi consumat pur și simplu dobînzile capitalului ori capitalul însuși.

Făcînd aceste descoperiri bizare, Polaniecki începuse să neglijeze relațiile, ajungînd în cele din urmă să le întrerupă cu totul și să se rezume la casa lui Bigiel, a doamnei Emilia Chwastowska și la acele cunoștințe bărbătești de care avea nevoie în viața lui de cavaler. Mînca la „François" cu Bukacki, cu Waskowski și cu avocatul Maszko, cu care discuta și se contrazicea mereu în tot felul de probleme ; se ducea deseori la teatru și la orice gen de distracții publice ; altminteri, ducea o viață destul de izolată și de aceea, cu toate că dorea foarte mult și avea destulă avere, nu se căsătorise pînă acum.

După întoarcerea de la Krzemień, ajungînd aproape de-a dreptul la familia Bigiel, își vărsă mai întîi toată otrava asupra „unchiulețului" Plawicki, crezînd că va găsi în stăpînul casei un ascultător supus și înțelegător ; Bigiel însă se arătă prea puțin mișcat de povestirea lui și-i zise :

— Eu cunosc asemenea tipuri. De altfel, la drept vorbind, de unde să ia bani unul ca Plawicki, dacă nu-i are ? Cu datoriile de pe urma ipotecilor trebuie să ai multă răbdare. Proprietatea funciară înghite ușor banii, dar îi dă înapoi foarte greu.

— Ascultă, Bigiel, se supără Polaniecki, de cînd te-ai îngrășat și dormi după-amiază, trebuie să am și cu tine tot atîta răbdare.

— E, hai să fim sinceri, urmă Bigiel neabătut, ai neapărată nevoie de acești bani ? Nu dispui într-adevăr de suma pe care trebuie s-o depună fiecare dintre noi ?

— Curios, ce-ți pasă ție sau lui Plawicki de asta ? Îmi este dator și trebuie să-mi dea banii, asta e !

Intrarea doamnei Bigiel, cu droaia de copii după ea, puse capăt discuției. Era o femeie încă tînără, cu părul negru și ochi albaștri, foarte bună și foarte preocupată de

cei șase copii, pe care Polaniecki îi iubea foarte mult. Era, de aceea, o foarte bună prietenă a lui și a doamnei Emilia Chwastowska. Amîndouă, cunoscînd-o și iubind-o pe Marynia Plawicka, hotărîseră s-o căsătorească neapărat cu Polaniecki, astfel că amîndouă insistaseră foarte mult să se ducă personal la Krzemień după bani ; nu-i de mirare că acum doamna Bigiel ardea de curiozitate să afle ce impresie făcuse asupra lui această vizită.

Nu putea să-l întrebe totuși de față cu copiii. Cel mai mic dintre cei care mergeau în picioare, Jaś, îmbrățișînd unul din picioarele lui Polaniecki, începu să tragă de el și să strige : „Domnul, domnul !" ceea ce pe limba lui se auzea : „Domul, domul !" Două fetițe, Ewka și Joasia, i se urcară fără prea multă ceremonie pe genunchi, iar Edzio și Józio îl somară să le facă dreptate. Copiii citiseră *Cucerirea Mexicului* și voiau să se joace de-a „cucerirea Mexicului", așa că Edzio, înălțîndu-și sprîncenele și răsucîndu-și mîinile în sus, spuse cu înflăcărare :

— Bine, eu sînt Cortez, iar Józio cavalerul călare, da' dacă Ewka și Joasia nu vor să fie Montezuma, ce să fac ? Așa nu putem să ne jucăm, nu ? Trebuie să fie cineva Montezuma, ca să aibă cine să-i conducă pe mexicani !

— Și mexicanii unde sînt ? întrebă Polaniecki.

— Păi, îl lămuri Józio, mexicanii sînt scaunele, și spaniolii la fel.

— Da, atunci hai să fiu eu Montezuma, ca să puteți cuceri Mexicul.

Se iscă o hărmălaie de nedescris. Vioiciunea lui Polaniecki îi îngăduia să se transforme uneori într-un copil adevărat. Îi opuse o rezistență atît de îndîrjită lui Cortez, încît acesta începu să-i refuze dreptul de a lupta atît de vajnic, susținînd, nu fără îndreptățire istorică, firește, că de vreme ce Montezuma fusese învins, trebuie să se dea bătut. La care Montezuma răspunse că puțin îi pasă și luptă mai departe. Joaca amenința astfel să se prelungească tot mai mult.

Doamna Bigiel însă, neputînd să mai aştepte sfîrşitul, şi întrebă în cele din urmă soţul :

— Cum a fost vizita la Krzemień ?

— A făcut ce face şi acum, răspunse Bigiel flegmatic. A răsturnat toate scaunele şi a plecat.

— Ţi-a spus ceva ?

— N-am avut timp să-l întreb de Marynia, dar de Plawicki s-a despărţit cum nu se poate mai rău. Vrea să vîndă polita ipotecară, ceea ce va avea ca urmare ruperea relaţiilor.

— Păcat, regretă doamna Bigiel.

Iar la ceai, după ce copiii se duseră să se culce, începu să-i pună întrebări lui Połaniecki în legătură cu Marynia.

— Nu ştiu nici eu, răspunse tînărul, poate că e frumoasă, poate că nu ! Nu m-am gîndit la asta.

— Nu-i adevărat, se împotrivi doamna Bigiel.

— Deci nu-i adevărat ! Atunci e drăguţă, frumoasă şi oricum vrei dumneata. Poţi să te îndrăgosteşti de ea, poţi s-o iei de soţie, dar eu nu voi mai călca pe la ei. Ştiu prea bine de ce m-aţi trimis acolo, dar era mai bine să mă preveniţi cine este tatăl ei, pentru că trebuie să aibă o fire asemănătoare, iar dacă-i aşa, mulţumesc pentru bunăvoinţă.

— E, gîndeşte-te şi dumneata ce spui : „e frumoasă, e drăguţă, poţi s-o iei de soţie“ şi pe urmă, hodoronc-tronc : „trebuie să semene cu tatăl ei !“ Una nu se potriveşte cu cealaltă.

— Se prea poate, mie mi-e totuna ! N-am noroc şi pace !

— Eu nu vreau să-ţi spun decît două lucruri : în primul rînd, că Marynia a făcut o impresie foarte puternică asupra dumitale, iar în al doilea, că este una dintre cele mai bune fete pe care le-am văzut în viaţa mea ; cel care se va căsători cu ea, va fi un om fericit.

— De ce n-a luat-o nimeni pînă acum ?

— Pentru că are douăzeci și unu de ani și a ieșit în lume foarte tîrziu. Să nu crezi cumva că nu s-au găsit amatori care să-i ceară mîna.

— N-are decît s-o ia altcineva.

Polaniecki însă nu era sincer cînd rostea aceste cuvinte ; gîndul că putea s-o ia altul îl scotea din sărite. În adîncul inimii îi era recunoscător doamnei Bigiel pentru că o lăudase pe Marynia.

— Ce să mai vorbim, spuse, dumneata, doamnă Bigiel, ești o prietenă de nădejde.

— Nu numai a Maryniei, ci și a dumitale. Te rog însă un lucru, spune-mi cinstit, ți-a plăcut ?

— Mie ? Dacă mi-a plăcut ? Să fiu sincer, grozav !

— Ei, vezi ! îl dojeni doamna Bigiel, și fața i se lumină de mulțumire.

— Ce să văd ? Nu văd nimic ! Mi-a plăcut grozav, e adevărat ! Dumneata n-ai idee ce simpatică și atrăgătoare e. Și cred că e și bună. Dar asta nu înseamnă nimic. A doua oară nu mai pun piciorul la Krzemień. Am plecat atît de furios, lui Pławicki și Maryniei le-am spus lucruri atît de urîte, încît nu mai e cu putință.

— E mare dandanaua ?

— Mai degrabă prea mare, decît prea mică.

— Ai putea s-o îmblînzești printr-o scrisoare.

— Eu să-i scriu lui Pławicki și să-l rog să mă ierte ? Pentru nimic în lume ! De altfel, m-a și blestemat.

— Cum adică te-a blestemat ?

— Ca patriarh al neamului. În numele lui și al înaintașilor. Mi-e atît de silă de el, încît n-aș fi în stare să leg două cuvinte. E un circar bătrîn și patetic. Mai degrabă mi-aș cere scuze de la ea, dar la ce-ar mai folosi ? Ea trebuie să fie de partea tatălui ei. Atîta lucru înțeleg și eu. În cel mai bun caz, o să-mi răspundă că-i face mare plăcere, și cu asta basta.

— Cînd Emilka se va întoarce de la Reichenhall, sub un pretext oarecare o s-o aducem pe Marynia aici, și

atunci te privește cum ai s-o faci să uite neînțelegerea de acum.

— Prea tîrziu, prea tîrziu ! repetă Połaniecki. Mi-am dat cuvîntul că voi vinde polița și am s-o vînd.

— Poate că-i mai bine așa.

— Nu, va fi mai rău ! interveni Bigiel. Eu l-aș îndemna să nu vîndă polița. Mai ales că sper să nu găsească prea repede un cumpărător.

— Între timp, se va termina și tratamentul Litkăi.

Aici doamna Bigiel se întoarse spre Połaniecki :

— O să vezi cum o să ți se pară celelalte fete, după ce-ai cunoscut-o pe Marynia. Eu nu sînt atît de apropiată de ea, cum e Emilka, dar am să caut un motiv oarecare ca să-i scriu și să aflu ce crede despre dumneata.

Cu acestea, discuția luă sfîrșit. În drum spre casă, Połaniecki își dădu seama că totuși Marynia nu ocupa unul din ultimele locuri în inima lui. La drept vorbind, aproape că nu se mai putea gîndi la altceva. În același timp, avea impresia că această legătură începuse în împrejurări nefavorabile, așa că ar fi fost mai bine să și-o scoată din cap, cît mai era vreme. Ca un om mai degrabă puternic sufletește, decît slab, neobișnuit să se lase pradă visărilor numai pentru că erau plăcute, se hotărî să aprecieze lucid situația, cîntărind-o din toate părțile. Marynia întrunea într-adevăr toate exigențele unei viitoare soții, în plus, îi plăcuse. Avea însă și un tată pe care Połaniecki nu-l putea suporta, la care se adăuga o adevărată povară, moșia de la Krzemień, încărcată de datorii. „Cu maimuțoiul ăsta bătrîn și solemn, n-o să mă împac niciodată, nu pot să mă împac, își spuse Połaniecki, deoarece cu un astfel de om nu pot să mă port decît în două feluri : ori să mă supun lui, și asta e peste puterile mele, ori să-l zgîlțîi în fiecare zi, cum l-am zgîlțîit la Krzemień. În primul caz, eu, un om independent, aș intra în robia insuportabilă a unui bătrîn egoist, iar în al doilea, rolul soției mele ar fi foarte dificil și neplăcut, ne-ar putea strica viața."

„Cred, continuă, că acesta este un raționament lucid și logic. Ar fi greșit numai în situația în care eu aș fi îndrăgostit. Socot totuși că nu sînt. Mă preocupă, dar n-o iubesc. Sînt două lucruri diferite. *Ergo* [1], să nu mă mai gîndesc la ea și să las s-o ia altul!"

La acest gînd, încercă iarăși un sentiment de frustrare, dar se liniști: „Sînt atît de preocupat de ea, încît e natural. În definitiv, au mai trecut și alte necazuri peste mine, o să treacă și ăsta. Se va stinge de la sine, cu fiecare zi care se duce".

Contrar așteptărilor, Połaniecki observă în curînd că, pe lîngă amărăciune, încerca și o adîncă părere de rău că perspectivele abia întrezărite pieriseră dintr-o dată. Avea impresia că cineva îi ridicase o clipă în fața ochilor perdeaua care-i ascundea viitorul și-i arătase tot ce putea să fie, apoi o lăsase să cadă brusc, și viața lui reintrase pe vechiul făgaș, care în final nu ducea nicăieri, decît cel mult într-o fundătură pustie. Połaniecki simțea că, oricum, bătrînul filozof Waskowski are dreptate și că agonisirea banilor nu poate fi decît un mijloc. În afara lui, problema vieții trebuia rezolvată. Era nevoie de un țel, o sarcină serioasă care, îndeplinită în mod cinstit și simplu, să asigure liniștea sufletească. Această liniște este esența vieții, fără ea viața nu mai are sens. Pînă la un punct, Połaniecki era și el produsul secolului său, adică purta în el o parte din neliniștea aceea uriașă care chinuia oamenii în acest sfîrșit de veac. Și în el se prăbușiseră fundamentele pe care se rezema pînă mai ieri viața. Și el se îndoia că raționalismul, care se împiedica de toate pietrele de pe lîngă drum, va izbuti să înlocuiască religia, deși pînă acum nu-și recăpătase credința. Se deosebea totuși de „decadenții" contemporani prin aceea că nu suferea de narcisism, complăcîndu-se în propriile stări nervoase, în îndoielile și drama sa sufletească; nu-și acorda nici sieși dispensă de nătîngie și lene. Dimpotrivă, înțelegea mai bine

[1] Așadar (lat.).

decît ei că viața, așa cum e ea, tainică sau nu, trebuie împlinită cu fapte și activități diferite. Era convins că, dacă nu e cu putință să-ți răspunzi la tot felul de întrebări, este totuși absolut necesar să faci ceva, întrucît activitatea însăși poate constitui pînă la un punct un răspuns. Desigur, putea fi eronat, dar cel puțin omul, care-și răspunde astfel, scapă de povara responsabilității. Și atunci ce mai rămîne de făcut ? Întemeierea familiei și activitatea socială. Și una și alta se cuvine să fie considerate întrucîtva ca legi ale naturii mame, predestinarea ei, fiindcă altminteri oamenii nu s-ar mai căsători și nu s-ar mai grupa în mari colectivități. Acest soi de filozofie, care-i sprijinea rațional instinctele bărbătești ale lui Polaniecki, îi indica matrimoniul drept unul din principalele scopuri ale vieții. Voința lui era de mult încordată și îndreptată spre acest scop. O clipă, domnișoara Marynia i se păruse a fi acel port, „în care trag corăbii în noaptea noroasă". Acum însă, cînd ajunse la concluzia că luminile acelui port nu erau aprinse pentru el, că trebuia să plutească mai departe, să înceapă din nou călătoria pe mări necunoscute, se simți cuprins de oboseală și păreri de rău. Dar raționamentul său i se părea logic, așa că ajunse acasă cu convingerea aproape deplină că „nici asta nu e" și „nici de astădată".

A doua zi, la masă, îi găsi la restaurant pe Waskowski și pe Bukacki. În curînd veni și Maszko cu fața lui arogantă, favoriți lungi, monoclu la ochi, rumeneală în obraji și jiletcă albă. După ce se salutară, începură să-l întrebe cu toții pe Polaniecki cum a fost vizita la Krzemień, pe de o parte, pentru că știau de ce insistaseră cele două doamne să se ducă personal, iar pe de altă parte, o cunoșteau pe domnișoara Pławicka de la doamna Emilia Chwastowka.

După ce-i ascultă relatarea, Bukacki, străveziu asemenea porțelanului de Sèvres, spuse cu nepăsarea-i caracteristică :

— Aşadar, război ? Se vede că te-a impresionat, aşa că acum e timpul să începi asediul. Femeia îţi primeşte mai uşor braţul pe un drum plin de hîrtoape decît pe o şosea netedă.

— N-ai decît să i-l oferi tu, îl repezi Polaniecki iritat.

— Dragul meu, aş face-o, dar trei lucruri stau împotrivă. Întîi, mie îmi place mai mult doamna Emilia ; al doilea, în fiecare dimineaţă am dureri în gît şi la occipital, ceea ce anunţă o boală cerebrală ; iar în al treilea rînd, sînt decavat.

— Tu decavat ?

— Cel puţin deocamdată ; am cumpărat vreo cincisprezece gravuri de Falk [1], toate *avant la lettre*, şi o lună de zile sînt lefter, iar dacă-mi vine şi un Masaccio [2] din Italia, pentru care sînt în tratative, mă ruinez pentru tot anul.

Waskowski, pe care trăsăturile sau mai degrabă roşeaţa din obraji îl făceau să semene puţin cu Maszko, deşi era mult mai în vîrstă şi avea faţa blajină, îşi aţinti ochii albaştri asupra lui Bukacki şi rosti :

— E şi asta o boală a veacului. Peste tot colecţii şi iar colecţii !

— Oho, o să avem o dezbatere, observă Maszko.

— Tot n-avem altceva mai bun de făcut, răspunse Polaniecki.

Iar Bukacki ridică mănuşa.

— Ce ai împotriva colecţiilor, domnule ?

— Nimic, preciză Waskowski. Iată un mod bătrînesc de a iubi arta, vrednic de timpul nostru. Nu credeţi oare că e ceva mărunt în treaba asta ? După mine, e caracteristic. Odinioară, înflăcărarea pentru marea artă se păstra în suflet ; capodopera era iubită acolo unde se afla, în

[1] *Jeremiasz Falck (Falck Polonus)* (1629—1709), gravor şi desenator polonez ; lucrările lui se disting prin fineţe şi fermitate.

[2] *Masaccio (Tommaso di Ser Giovanni)* (1401—1429), pictor italian caracteristic prin plenitudinea formelor.

muzee, prin biserici, pentru ca astăzi să fie adusă în cabinetul particular. Mai de mult, colecțiile reprezentau punctul terminus, acum se începe cu ele, și se începe în chip ciudat. Nu vorbesc de Bukacki, dar azi, ori de cîte ori un tinerel are ceva parale, se apucă îndată să colecționeze. Și ce colecționează ! De cele mai multe ori, nu obiecte de artă, ci diferite bizarerii, tot felul de fleacuri. Dragii mei, eu am crezut întotdeauna că iubirea și amatorismul sînt două lucruri deosebite, și presupun, spre exemplu, că un mare amator de femei nu este capabil de sentimente înălțătoare.

— E cu putință. E ceva adevărat în toate astea ! întări Połaniecki.

— Nu mă interesează bodogăneala unui pedagog bătrîn la adresa timpului nostru, interveni Maszko, pieptănîndu-și cu degetele favoriții englezești.

— Pedagog ? se miră Waskowski. Din momentul în care m-am trezit pe neașteptate cu o bucată de pîine asigurată, am renunțat la măcelul copiilor nevinovați și la rolul lui Irod. Pe urmă, dumneata greșești, domnule, cînd spui că eu mă plîng. Eu văd și înregistrez aproape cu bucurie orice dovezi care-mi confirmă că ne aflăm la sfîrșitul unei epoci și că începe una nouă.

— Sîntem în largul mării și n-o să ajungem prea repede la țărm, mormăi Maszko.

— Dă-i pace, îl certă Połaniecki.

Waskowski continuă nestingherit :

— Amatorismul duce la rafinament, care distruge marile idealuri, înlocuindu-le cu dorința de a consuma. Iar asta nu-i altceva decît păgînism. Nimeni nu-și dă seama pînă la ce grad ne-am păgînizat, dar mai există ceva. Există spiritul arian [1] care nu se va osifica, nu se va

[1] Aluzie la caracterul reformator al arianismului. Constituiți în facțiune independentă în 1565 și influențați de curentele umaniste, arienii polonezi au preconizat reforme sociale și religioase, anticipînd ideile iluministe. Idealul personajului vizează o utopie social-istorică, ridiculizată copios de romancier.

stinge niciodată, un spirit care are în el scînteia dumnezeiască, aşadar forţa creatoare. Acest spirit se simte stimulat în cătuşele păgîne şi începe să se răzvrătească, va urma renaşterea întru Cristos, în acest domeniu ca şi în celelalte... Nu încape nici o îndoială.

Şi Waskowski, ai cărui ochi ca de copil răsfrîngeau numai obiectele exterioare, pierduţi mereu parcă în infinit, îşi îndreptă privirile spre ferestrele prin care se zăreau norii cenuşii, străpunşi unde şi unde de razele soarelui.

Bukacki însă zise :

— Păcat că pe mine mă va durea capul, altfel va fi o epocă interesantă.

Maszko, care-l socotea pe Waskowski un „vorbă lungă" şi se plictisea ori de cîte ori acesta îşi începea logosul din te miri ce, uneori din nimic, scoase din buzunarul surtucului un trabuc, îi muşcă vîrful şi, adresîndu-se lui Połaniecki, îl întrebă :

— Ascultă, Staś, eşti hotărît într-adevăr să vinzi polita lui Pławicki ?

— Firește. De ce mă întrebi ?

— Pentru că poate m-ar interesa pe mine.

— Pe tine ?

— Da. Ştii că deseori mă tentează astfel de afaceri. Am putea discuta. Sigur, astăzi nu pot să-ţi spun mare lucru, dar mîine o să cer registrul ipotecilor asupra moşiei Krzemień şi o să-ţi comunic dacă lucrul e posibil. Vino pe la mine după-amiază, bem o cafea şi poate facem tîrgul.

— Bine. Dacă o să fie ceva, prefer să rezolvăm treaba repede, fiindcă după ce mă socotesc cu Bigiel, aş vrea să plec în străinătate.

— Unde te duci ? întrebă Bukacki.

— Nu ştiu. Aici în oraş e prea cald. Undeva la apă şi copaci.

— Asta nu-i decît o veche prejudecată, se împotrivi Bukacki, la oraș este întotdeauna umbră și pe o parte a străzii, ceea ce la țară nu se prea întîlnește. Eu merg pe partea cu umbră, de aceea nu plec niciodată vara din oraș.

— Dumneata, profesore, nu pleci nicăieri ? îl întrebă Polaniecki pe Waskowski.

— Ba da. Doamna Emilia mă îndeamnă să mă duc la Reichenhall, poate o să mă duc acolo.

— Atunci să mergem împreună. Mie mi-e indiferent unde mă duc. Îmi place la Salzburg, dar prefer să le văd pe doamna Emilia și pe Litka.

Bukacki întinse mîna-i străvezie, luă o scobitoare din pahar și, îndepărtînd resturile dintre dinți, începu să spună cu glasul lui rece și detașat :

— Sînt atît de gelos pe voi, încît sînt gata să vă însoțesc. Polaniecki, ai grijă să nu explodez ca o dinamită.

Era ceva atît de caraghios între cuvintele și tonul lui Bukacki, încît Polaniecki începu să rîdă, iar după o clipă răspunse :

— Nu mi-a trecut niciodată prin minte că aș putea să mă îndrăgostesc de doamna Emilia. Mulțumesc pentru idee !

— Vai vouă ! îl amenință Bukacki, scobindu-se mai departe între dinți.

V

A doua zi, după ce luă masa mai devreme la familia Bigiel, Polaniecki se duse, la ora fixată, la Maszko. Se vede că era așteptat, întrucît în cabinet găsi un serviciu superb pentru cafea neagră și pahărele pentru lichior. Cu toate acestea, Maszko nu se arătă imediat, fiindcă, află Polaniecki de la un slujitor, primise vizita unei doamne. Într-adevăr, prin ușă se auzeau din salon frîn-

turi de conversație. Potanecki începu să se uite deocam dată la înaintașii lui Maszko, ale căror cîteva portrete atîrnau pe pereți și despre autenticitatea cărora prietenii tînărului avocat se cam îndoiau. Mai ales un episcop sași îi oferea lui Bukacki prilejuri de glumă, dar Maszko nu se supăra. Era decis să se impună cu oricîte riscuri în lume, pe sine, pe strămoșii lui și priceperea în afaceri știind că în societatea în care trăia vor fi, desigur, mulți care-l vor batjocori, dar nimeni nu va afla atîta energie încît să acționeze consecvent împotriva acestor pretenții. Posedînd el însuși și o energie și o îndrăzneală fără margini, iar pe deasupra și un real talent pentru afaceri, era hotărît să răzbată pînă sus cu ajutorul acestor mijloace. Cei care nu-l puteau suferi, spuneau că e obraznic, și era într-adevăr, dar o făcea inadins. Provenind dintr-o familie de nobili mărunți, dar nici aceasta nu era sigur îi trata pe descendenții marilor neamuri ca și cînd obîrșia lui ar fi fost mult mai aleasă, iar pe cei cu adevărat bogați, ca și cînd ar fi fost mai bogat decît ei, și această strategie îi izbutise. Se ferea numai să nu cadă în ridicol fixîndu-și limite de conduită foarte largi. În cele din urmă ajunsese unde voia : era primit pretutindeni și se bucura de mare credit. Unele afaceri îi aduceau într-adevăr cîștiguri însemnate, dar nu tezauriza banii. Socotea că încă nu e timpul și investea mereu într-un viitor care să-l satisfacă pe deplin. E adevărat, nu risipea banii și nu-și făcea de cap, nutrind convingerea că numai parveniții intră astfel în lume, dar la nevoie se arăta cît se poate de generos. Trecea drept un om foarte culant în afaceri, care-și respecta cu strictețe cuvîntul dat.

E drept, respectabilitatea lui se bizuia pe creditul pe care tocmai această respectabilitate îl menținea apreciabil, ceea ce-i ingăduia lui Maszko să ruleze sume foarte mari. Nu da înapoi prea ușor. Avea curaj, precum și un elan ce excludea ezitările îndelungi, la care se adăuga încrederea în norocul lui. Succesele îi întăriseră această în-

crederc. El însuși nu știa niciodată exact de cîtă avere dispune, dar mînuia bani mulți și lumea îl credea bogat.

Într-un fel, mobilul esențial al vieții lui era mai degrabă vanitatea decît lăcomia. Voia, firește, să fie bogat, dar în primul rînd dorea să treacă drept un mare aristocrat de modă englezească. Își potrivise în acest sens pînă și aspectul exterior și era aproape mîndru de urîțenia lui, deoarece i se părea de bun gust. Buzele turguiate, nările largi și roșața din obraji nu exprimau ceva ieșit din comun, dar oricum, nici ceva autohton. Pe față i se citeau o forță și o brutalitate, pe care le au cîteodată englezii, expresie întărită și de împrejurarea că, purtînd ochelari, trebuia să țină capul sus, iar cînd își pieptăna favoriții cu degetele, îl ridica și mai mult.

Polaniecki nu-l putea suferi la început și nici măcar nu se prea ascundea, dar cu vremea se obișnuise cu el, mai ales că și Maszko se purta altfel cu Polaniecki decît cu ceilalți, poate din cauza respectului pe care-l nutrea față de el, sau poate pentru că, vrînd să trateze de sus un om atît de dificil, risca să fie numaidecît trimis la plimbare; asta în cel mai bun caz. În cele din urmă, întîlnindu-se frecvent, cei doi tineri se obișnuiseră cu slăbiciunile reciproce, așa că acum, de pildă, cînd Maszko, după ce le conduse pe doamne și veni în cabinet, renunță pentru o clipă la grandomania lui și, salutîndu-l pe Polaniecki, începu să vorbească asemenea unui muritor obișnuit, nu ca un aristocrat și nici ca un englez.

— Femeile astea! *C'est toujour une mer à boire*[1]! Le-am plasat banii și le plătesc procentele cît se poate de regulat. N-ajunge! Vin cel puțin o dată pe săptămînă să mă întrebe dacă n-a fost pe undeva vreun cutremur de pămînt.

— Ce-ai să-mi spui? se interesă Polaniecki.

— Înainte de toate, bea o cafea.

Și aprinzînd o mică spirtieră, adăugă:

[1] Aici cu sensul: sînt totdeauna foarte dificile! (Fr.)

— Cu tine cel puțin știe omul că nu pierde timpu Am văzut registrul de ipoteci. Banii nu sînt ușor de rec perat, dar nu pot fi în nici un caz socotiți pierduți. Nci doielnic, recuperarea înseamnă cheltuieli, deplasări la fi locului și așa mai departe, de aceea nu pot să-ți dau to suma, ci numai două treimi, obligîndu-mă să achit t în trei rate pe parcursul unui an.

— Întrucît mi-am spus că trebuie să scap de p chiar dacă o vînd în pierdere, sînt de acord. Cînd p să-mi dai prima rată ?

— Peste trei luni.

— În caz că va trebui să plec, îi voi lăsa scriso de împuternicire lui Bigiel.

— Acum te duci la Reichenhall ?

— Probabil.

— Cine știe dacă Bukacki nu ți-a dat o idee b

— Fiecare cu ale lui, tu, de exemplu... De ce ci peri tu această poliță care grevează moșia de la Kr mień ? Pentru tine asta nu înseamnă mai nimic.

— Pe lîngă marile afaceri, fac și unele mai mici. tine voi fi sincer. Știi și tu că poziția și creditul n nu sînt dintre cele de disprețuit, dar amîndouă se consolida din momentul în care voi poseda o bucată pămînt, și încă una cît mai mare. Eu însumi l-am au pe Plawicki cîndva spunînd că ar vrea să vîndă mo Krzemień. Ei bine, presupun că acum e gata s-o fa și aș putea să cumpăr ieftin proprietatea, chiar foa ieftin, în cîteva rate ; deocamdată îi dau ceva bani ghe apoi îi asigur o *rente viagère*. De altfel, o să mai vede Mai tîrziu, dichisind-o puțin, ca pe un cal cînd îl du la tîrg, voi putea s-o vînd și eu, alegîndu-mă în ace fel cu titlul de proprietar, pe care, *entre nous*, mi-l dore foarte mult.

Polaniecki ascultă cu anume stinghereală explicați lui Maszko, apoi spuse :

— Trebuie să fiu și eu sincer cu tine, de aceea te avertizez că treaba nu va fi ușoară. Domnișoara Pławicka se va împotrivi foarte mult. Cum fac femeile de obicei! Ține grozav de mult la Krzemień și va face tot ce îi stă în putință ca moșia să rămînă în mîinile ei și ale tatălui.

— În cel mai rău caz, voi deveni creditorul domnului Pławicki; să nu crezi că voi pierde banii. În primul rînd, pot și eu să vînd polița, ca și tine, iar în al doilea rînd, ție, ca avocat, îmi va fi mult mai ușor s-o recuperez. Pot să găsesc eu însumi soluțiile și să i le sugerez lui Pławicki.

— Poți să-i dai în judecată și să obții moșia la licitație.

— Aș putea, dacă aș fi altcineva, dar Maszko nu se poate pretа la așa ceva. Nu! Există și alte modalități cu care s-ar putea să fie de acord și domnișoara Pławicka; de altminteri, eu o stimez foarte mult.

Połaniecki, care tocmai își termina de băut cafeaua, puse brusc ceașca pe masă.

— Sigur, acceptă, și așa poți să ajungi la mult rîvnitul titlu de proprietate.

Și iarăși se simți cuprins de amărăciune și de mînie. La început, vru să se ridice, să-i spună lui Maszko: „Nu mai vînd polița!" și să plece. Se stăpîni însă, iar Maszko își mîngîie favoriții și răspunse:

— Și dacă?... Îți dau cuvîntul meu că pînă acum nu m-am gîndit la acest plan, cel puțin nu mi l-am propus împede. Dar... ce-ar fi dacă?... Am cunoscut-o pe domnișoara Pławicka mai de mult la Varșovia, într-o iarnă, și mi-a plăcut grozav. E de familie bună, iar proprietatea, deși ruinată, e destul de mare și poate fi salvată. Cine știe! E o idee ca oricare alta. Sînt foarte loial cu tine, cum am fost totdeauna. Te-ai dus chipurile după bani, dar eu am știut de ce te-au trimis cele două doamne. Te-ai întors totuși foarte cătrănit, presupun așadar că nu mai ai nici o intenție. Dacă-mi spui că greșesc, renunț

numaidecît ; nu la vreun plan, fiindcă ți-am spus că nu-l aveam, dar nici măcar n-am să mă mai gîndesc la el ca la ceva realizabil. Ai cuvîntul meu. În caz contrar însă, nu te conduce după principiul : „Nici eu, dar nici altcineva !" și nu-i mai ațîne calea. Te ascult deci.

Polaniecki își aminti raționamentele sale de ieri ; se mai gîndi că Maszko are dreptate cînd spune că, în acest caz, nu trebuie să-i mai îngrădească Maryniei libertatea în nici un fel, iar după o vreme răspunse :

— Nu, Maszko, eu nu mai am nici o intenție în legătură cu domnișoara Plawicka. Poți să te căsătorești cu ea sau nu. Îți spun totuși deschis un lucru care mie nu-mi place, deși mi-e favorabil, anume că tocmai tu vrei să cumperi polița. Cred că încă nu te-ai hotărît, dar dacă o vei face ? Va părea cam ciudat... Că vreau să exercit o presiune asupra ei, că-i întind o cursă... În definitiv te privește...

— De bună seamă, atît de mult, încît dacă mi-ar spunea altcineva, îl puneam la punct imediat. Îți garantez însă că dacă mă voi decide s-o iau de soție pe domnișoara Plawicka, lucru de care mă îndoiesc, nu-i voi cere mîna în schimbul unei rate din banii mei. De vreme ce-mi pot spune cu mîna pe conștiință că oricum vreau să cumpăr polița, am acest drept. Înainte de toate, așa cum se prezintă lucrurile astăzi, cumpăr moșia de la Krzemień, fiindcă am nevoie de ea, așa că sînt liber să uzez de toate mijloacele onorabile care mă conduc la împlinirea acestui scop.

— Bine, atunci. Îți vînd polița. Dispune să se pregătească un contract și trimite-mi-l sau adu-mi-l tu.

— Contractul l-a și pregătit subalternul meu, e vorba doar de semnături.

După un sfert de oră, contractul fu semnat. În seara aceleiași zile, în timp ce se afla la familia Bigiel, Polaniecki era mai furios ca niciodată ; doamna Bigiel nu știa să-și ascundă îngrijorarea, iar soțul ei, examinînd

totul în amănunt, rosti spre sfîrșitul serii cu încetineala-i caracteristică :

— Că Maszko și-a și făcut acest plan, nu mai încape nici o îndoială. Problema este dacă vrea să te inducă în eroare pe tine, spunînd că nu-l are, sau se amăgește pe el însuși.

— S-o ferească Dumnezeu de Maszko ! interveni doamna Bigiel. Am băgat de seamă cu toții că Marynia i-a plăcut foarte mult.

— Socoteam că un om ca el, răspunse Bigiel, umblă după avere, dar pot să greșesc. S-ar putea, de asemenea, să vrea să-și ia soție dintr-o familie bună și veche, ca să-și întărească astfel situația în societate, să-și facă relații și să se înrudească dintr-o dată cu numeroase neamuri, de interesele cărora să se ocupe numai el. Nu este nici asta o socoteală proastă, mai ales că, dacă ar vrea să profite de creditul pe care-l are, cu priceperea lui, ar putea lesne lichida datoriile care apasă asupra moșiei de la Krzemień.

— Și, cum spune doamna Bigiel, domnișoara Plawicka îi place cu adevărat, adăugă Połaniecki. Acum îmi aduc aminte că și Plawicki mi-a pomenit ceva...

— Și-atunci cum rămîne, domnule Połaniecki, întrebă doamna Bigiel. Cum rămîne ?

— Domnișoara Plawicka o să se căsătorească, dacă dorește, cu domnul Maszko, răspunse Połaniecki.

— Și dumneata ?

— Eu voi pleca la Reichenhall.

VI

Într-adevăr, o săptămînă mai tîrziu, pleca la Reichenhall, nu înainte însă de a primi scrisoarea doamnei Emilia, care-l întreba despre escapada la Krzemień. Nu-i răspunsese, vrînd să-i povestească totul prin viu grai.

Aflase de asemenea, abia în ajunul plecării, că Maszko plecase la Krzemień cu o zi înainte, și această veste avusese asupra lui un efect mai mare decît se aștepta. Ce-i drept, își spusese că va uita totul pînă la Viena, dar nu fusese în stare să uite, iar acum era atît de preocupat dacă domnișoara Pławicka avea să-l ia de soț pe Maszko, încît la Salzburg îi expedie o scrisoare lui Bigiel, chipurile în legătură cu afacerile, dar în realitate ca să-i ceară vești despre Maszko. Înregistra, de aceea, foarte puțin din demonstrațiile lui Waskowski, care-l însoțea, despre relațiile dintre neamurile austriece și despre misiunea popoarelor moderne în general. Cîteodată era atît de cufundat în gînduri, încît nu-i mai răspundea la întrebări. Era de-a dreptul uimit că uneori o vede atît de limpede, de parcă se afla înaintea lui, nu ca pe un tablou, ci ca pe o ființă vie. Îi vedea chipul plăcut și blînd, cu gura frumoasă și alunița de deasupra buzei de sus, ochii ei cu ape liniștite, exprimînd concentrarea și atenția cu care-i asculta vorbele ; îi vedea întreaga făptură, zveltă și mlădioasă, iradiind căldura tinereții feciorelnice. Își amintea rochia de culoare deschisă și vîrfurile pantofiorilor ivindu-se de sub poale, mîinile ei delicate, puțin bronzate, și părul negru, răzlețit de adierile din grădină. Nu-și imaginase vreodată că poate să existe o amintire aproape palpabilă, și încît a unei persoane pe care o văzuse atît de puțin. Realiza astfel cît de profundă era impresia pe care Marynia o făcuse asupra lui, și la răstimpuri, cînd îi trecea prin minte că tot ce i se întipărise în memorie putea să-și însușească Maszko, mai că nu-i venea să creadă. În asemenea clipe, primul impuls, potrivit cu firea lui activă, era dorința nestăpînită de a împiedica acest lucru. Atunci era silit să-și aducă aminte că lucrurile ajunseseră pe acest făgaș din voința lui, întrucît el se hotărîse să renunțe la domnișoara Pławicka.

La Reichenhall ajunseră dimineața devreme, și încă în prima zi, înainte de a afla adresa doamnei Emilia, o întîlniră plimbînd-o pe Litka în parcul din localitate. Doamna Chwastowska nu se aștepta să-i vadă, mai ales pe Połaniecki, așa că se bucură foarte mult de venirea lor. Mulțumirea ei era umbrită doar de faptul că Litka, o fire extrem de sensibilă și pe deasupra bolnavă de astm și de inimă, se bucura și mai mult, atît de mult, încît inimioara începu să-i bată cu putere, simți că se înecă și fu cît pe ce să leșine.

Erau manifestări obișnuite la ea, și după ce criza trecu, se înseninară cu toții. În drum spre casă, Litka îl ținu tot timpul de mînă pe „domnul Stach", iar în ochii ei de obicei întunecați se citea o mulțumire adîncă. Din cînd în cînd, îi strîngea mîna, vrînd parcă să se asigure că sosise cu adevărat la Reichenhall și se afla lîngă ea. Pur și simplu, Połaniecki nu mai avea timp să discute cu doamna Emilia, și nici aceasta cu el, deoarece Litka îi arăta stațiunea, ciripind fără încetare și vrînd să-i arate dintr-o dată toate locurile cele mai frumoase. Exclama întruna :

— Asta nu-i nimic. Thumsee e și mai frumos, acolo o să mergem abia mîine.

Apoi, adresîndu-se mamei :

— Îmi dai voie, mamă, nu-i așa ? Acum pot să merg mult pe jos. Și nici nu e prea departe. Nu-i așa că-mi dai voie, mamă ?

După care se depărta puțin de Połaniecki, fără să-i dea drumul de mînă, și se uita cu ochii ei mari la el, repetînd :

— Domnul Stach ! domnul Stach !

La rîndul lui, Połaniecki îi arăta cea mai mare duioșie, de care ar fi fost în stare un frate mai mare ; de aceea, o dojenea mereu cu bunătate :

— Pisicuțo, nu te mai agita atîta, o să ți se facă rău.

Iar ea se strîngea alături de el și, ţuguindu-și buzele, se prefăcea supărată :

— Taci din gură, domnule Stach !

Din vreme în vreme, Połaniecki se uita la fața luminoasă a doamnei Emilia, vrînd parcă s-o facă să înțeleagă că dorește să-i vorbească. Nu era însă posibil, fiindcă doamna Emilia nu voia să-i strice veselia Litkăi, preferînd să i-l lase numai ei pe prietenul comun. Abia după masa de prînz, pe care o luară împreună în grădină, înconjurați de verdeață și ciripit de vrăbii, cînd Waskowski începu să-i povestească Litkăi despre păsările și despre dragostea pe care o avea sfîntul Francesco din Assisi [1] pentru ele, iar copila, rezemîndu-și capul în mîini, îl asculta vrăjită, Połaniecki se adresă în sfîrșit doamnei Emilia :

— Doamnă, nu vrei să ne plimbăm pînă la marginea grădinii ?

— Ba da, acceptă aceasta. Litka, rămîi puțin cu domnul Waskowski, ne întoarcem îndată.

Și plecară, după care doamna Emilia îl întrebă imediat :

— Ei, cum e ?

Połaniecki începu să povestească, dar fie că voia să apară într-o lumină mai bună în ochii doamnei Emilia, fie că ținea seama de firea ei de mimoză, în sfîrșit, fie că, gîndindu-se mai înainte la Marynia, se afla într-o dispoziție mai lirică decît de obicei, destul că încurcă lucrurile. Recunoscu într-adevăr că se certase cu domnul Pławicki, dar nu mai spuse că, înainte de a pleca de la Krzemień, vorbise grosolan cu Marynia, pe care o lăudă cu generozitate, sfîrșind astfel :

---

[1] *San Francesco d'Assisi* (pe numele său laic *Giovanni Bernardone*) (1182—1226), poet al evului mediu italian, întemeietorul ordinului călugărilor franciscani. Concepția lui ascetică se îmbină cu candoarea și dragostea pentru oameni și pentru toate vieţuitoarele (*Lauda creaturilor*).

— Întrucît această poliță a devenit un obiect de dispută, între mine și domnul Pławicki, ceea ce s-a răsfrînt și asupra domnișoarei Marynia, am preferat s-o vînd, așa că i-am vîndut-o lui Maszko înainte de a pleca.

Doamna Emilia, care nu se orienta cîtuși de puțin în treburile bănești, în schimb, era de o simplitate de-a dreptul îngerească, răspunse :

— Bine ai făcut. Între voi nu trebuie să existe asemenea obstacole.

Polaniecki se rușină că inducea în eroare un suflet atît de naiv și urmă :

— Mda !... Mai degrabă, nu ! Cred că n-am procedat bine. Bigiel este și el de aceeași părere... Maszko poate să-i strîngă cu ușa, poate să aibă tot felul de pretenții, poate să scoată în vînzare moșia... Nu, doamnă, nu-i un procedeu delicat și nici unul menit să ne apropie ; n-o făceam, dacă n-ajungeam la concluzia că trebuie să mi-o scot din cap o dată pentru totdeauna.

— A, nu ! Să nu spui asta ! Eu cred că există în toate o predestinare, și cred de asemenea că Providența v-a făcut unul pentru altul.

— Doamnă, nu mai înțeleg. Dacă-i așa, nu trebuie să mai fac nimic, fiindcă oricum tot mă voi căsători cu domnișoara Pławicka.

— Nu-i așa ! Eu am o minte de femeie și poate că spun lucruri nelalocul lor, dar mi se pare că Providența vrea și aranjează totul în așa fel, ca să fie cum nu se poate mai bine, dar lasă oamenilor dreptul de a alege, aceștia însă nu vor să-și urmeze destinul întotdeauna și de aceea există atîția nefericiți.

— S-ar putea. E dificil totuși să urmezi altă cale, decît propria convingere. Rațiunea este și ea o lanternă pe care tot Dumnezeu ne-a pus-o în mînă. În plus, cine-mi garantează mie că domnișoara Marynia s-ar căsători cu mine ?

— Ar fi trebuit să primesc o scrisoare de la ea în legătură cu vizita dumitale la Krzemień, mă mir că n-a sosit pînă acum. Cred însă că, cel mai tîrziu mîine, va sosi, pentru că ne scriem în fiecare săptămînă. Ea știe de venirea dumitale la Reichenhall ?

— Nu. La Krzemień nu știam nici eu încotro o s-o apuc.

— Asta-i bine, fiindcă va fi sinceră, deși ea ar fi fost sinceră și așa.

Cu acestea, discuția din prima zi luă sfîrșit. Seara, la rugămintea Litkăi, hotărîră să se ducă a doua zi la Thumsee ; să plece dis-de-dimineață, ca să ia masa pe malul lacului, și să se întoarcă acasă cu trăsura sau, dacă Litka n-avea să fie obosită, pe jos, înainte de apusul soarelui. Waskowski și Polaniecki se înfățișară înaintea vilei la ora nouă. Mama și fiica erau îmbrăcate și așteptau pe verandă ; amîndouă arătau atît de fenomenal, încît pînă și bătrînul profesor Waskowski rămase mirat.

— Dumnezeu face uneori din oameni adevărate flori ! spuse, arătîndu-le.

Doamna Emilia și Litka erau într-adevăr un obiect de admirație pentru întregul Reichenhall. Cea dintîi, cu chipu-i spiritualizat, îngeresc, semăna cu întruparea dragostei și duioșiei materne ; a doua, cu ochii înouraţi, cosița bălaie și trăsături delicate, aproape prea delicate, înfățișa mai degrabă o intenție artistică, decît o fetiță vie. Decadentul Bucacki spunea despre ea că este plămădită din ceața abia rumenită de lumina zorilor. Era în ea ceva aproape nepămîntesc, impresie întărită de boala ei, de sensibilitate și susceptibilitate. Mama ei o iubea orbește, ca și ceilalți, dar copila, nespus de dulce, nu se lăsa răsfățată.

Polaniecki, care la Varșovia o vedea pe doamna Emilia de cîteva ori pe săptămînă, era foarte atașat de amîndouă. Într-un oraș în care reputația femeii era respectată mai puțin decît în oricare parte a lumii, se bîrfea în fel

și chip din această pricină ; evident, fără nici un temei, fiindcă doamna Emilia era curată ca un copil din toate punctele de vedere, și își purta capu-i exaltat pur și simplu prin nori, de parcă habar nu avea de existența răului. Se simțea atît de curată, încît nu înțelegea să mai ia seama la aparențe. Îi primea cu bucurie pe cei care îi iubea Litka, dar refuzase cîteva partide, declarînd cu hotărîre că nu mai are nevoie de nimic, afară de Litka. Numai Bukacki susținea că doamna Emilia îl atrage ; Połaniecki se obișnuise atît de mult cu azurul care învăluia această femeie pură asemenea cristalului, încît nu se apropia niciodată de ea cu gînduri de ispită.

Așa și acum, după observația lui Waskowski, răspunse cu simplitate :

— Adevărat, arată ca din basme.

După ce se salutară, îi spuse aproape același lucru doamnei Emilia, ca pe ceva care-i solicitase atenția. Ea zîmbi de mulțumire, probabil numai pentru că lauda se referea și la Litka, apoi ridicîndu-și rochia pentru drum zise :

— Am primit o scrisoare de dimineață și am luat-o înadins, ca să ți-o arăt.

— Îmi dai voie s-o citesc imediat ?

— Te rog. Poftim.

Porniră pe drumul din pădure spre Thumsee, doamna Emilia, Waskowski și Litka înainte, Połaniecki puțin în urma lor, cu capul aplecat deasupra scrisorii.

Marynia scria cele ce urmează :

„Draga mea Emilka ! Astăzi am primit litania ta de întrebări și-ți răspund numaidecît, fiindcă și eu abia așteptam să-ți împărtășesc gîndurile mele. Domnul Połaniecki a plecat luni, așadar acum două zile. În prima seară, l-am primit, cum primesc pe toată lumea, și nu m-am gîndit la nimic, dar a doua zi, fiind sărbătoare, am fost liberă și am petrecut aproape toată după-amiaza îm-

preună, numai noi doi, deoarece papá s-a dus la familia Jamisz. Ce pot să-ţi spun ? E atît de simpatic, de sincer, şi pe deasupra un adevărat bărbat ! Din cele ce mi-a spus despre Litka şi despre tine, am dedus îndată că are o inimă bună. Ne-am plimbat mult timp pe malul iazului şi prin grădină. I-am bandajat mîna, fiindcă s-a zgîriat într-un cui de la barcă. Mi-a spus lucruri atît de înţelepte, încît am uitat de mine, ascultîndu-l. Ah, dragă Emilka, mi-e ruşine să recunosc, dar biata mea minte şi-a cam pierdut echilibrul în seara aceea. Tu ştii cît de mult trudesc eu aici şi cît de rar văd astfel de oameni. Aveam impresia că a venit un oaspete din altă lume, mai bună. Nu numai că mi-a plăcut, dar m-a copleşit cu felul lui deschis, aşa că n-am mai putut adormi şi m-am gîndit mereu la el. E drept că s-a certat cu papá a doua zi şi mi-am luat şi eu porţia, deşi numai Dumnezeu ştie cît aş fi dat să nu intervină între noi asemenea situaţii. La început, m-am simţit foarte jignită şi dacă omul acesta uricios ar şti cît am plîns în camera mea, i-ar părea rău de mine. Dar pe urmă, mi-am zis că trebuie să fie foarte impulsiv, iar papá n-avea dreptate, aşa că nu mai sînt supărată. Îţi spun şi ţie la ureche ce-mi şopteşte şi mie un glas întruna : nu cred că va vinde poliţa, fie şi pentru că astfel nu va mai putea veni la Krzemień. Nu înseamnă nimic că a plecat furios. Papá nu-i va purta nici el rancchiună, fiindcă astea sînt metodele lui de lucru, diferite de simţămintele şi convingerile lui. Domnul Połaniecki are în mine o prietenă de nădejde, care va face tot ce-i va sta în putinţă ca, îndată după vînzarea Magierówkăi, să nu mai existe nici o pricină de neînţelegere în legătură cu aceste nesuferite probleme băneşti. Atunci va fi nevoit să vină aici, ca să-şi ia banii, nu-i aşa ? Poate că i-am plăcut şi eu puţin, nu trebuie să ne mirăm că un om cu firea lui mai spune uneori şi cîte un cuvînt nelalocul lui. Să nu-i spui nimic, cînd îl vezi, şi să nu-l certi, Doamne fereşte ! Nu ştiu de ce, dar sînt convins

că nu ne va nedreptăți, nici pe mine, nici pe papá și nici moșia de la Krzemień, la care țin atîta ; cred că ar fi mult mai bine dacă toți ar fi ca el. Vă îmbrățișez din toată inima, draga mea, pe tine și pe Litka. Scrie-mi mai multe despre sănătatea ei și iubește-mă cum te iubesc și eu "

După ce sfîrși de citit, Polaniecki vîri scrisoarea în buzunarul de la piept al surtucului, se încheie la nasturi, apoi își împinse pălăria pe vîrful capului și simți deodată nevoia să-și rupă bastonul bucățele și să-l arunce în apa pîrîului ; se abținu totuși și se mulțumi să mormăie printre dinții încleștați .

— Da ? Foarte bine ! Îl cunoști pe Polaniecki ?... Contează pe el și n-o să ieși în pierdere. Dimpotrivă !

După care își spuse următoarele :

„Așa-ți trebuie ! pentru că ea este un înger, iar tu nu faci două parale !".

Și iarăși vru să-și facă bastonul bucăți. Acum înțelegea limpede că Marynia era gata să-i ofere inima cu toată încrederea, iar el îi pregătise una din acele dezamăgiri cumplite, a căror amintire nu se șterge niciodată și doare veșnic. Nu era nimic că vînduse polița, dar s-o vîndă unuia ca Maszko, care voia să-și realizeze astfel scopul, era ca și cum i-ar fi spus : „Domnișoară, eu nu te vreau, căsătorește-te cu el dacă-ți place." Ce dezamăgire amară pentru ea, după tot ce-i spusese în dumineca aceea, după cuvintele de prietenie, sinceră, menite să-i cîștige inima ! Pentru că avuseseră într-adevăr acest rost, și Polaniecki era convins că ea așa le primise. Putea să-și repete acum de cîte ori voia că asta nu-l obliga la nimic, întrucît orice om, cînd se află pentru prima dată într-un loc și vorbește pentru prima oară cu o femeie, își scoate numai coarnele, ca melcul, și încearcă pe ce sol a nimerit. De altfel, nu numai că nu era dispus să-și găsească scuze față de el însuși, dar voia mai degrabă

să se pălmuiască. Acum, cînd era sigur că ar fi putu să dobîndească inima şi mîna Maryniei, cu cît aceast posibilitate i se părea mai reală, cu atît mai mare i s părea pierderea. Colac peşte pupăză, după ce citise scri soarea, începuse să se înfăptuiască în el o nouă schim bare. Concluzia că trebuie s-o lase în pace pe Marynia se părea acum măruntă, nimicnică. Cu toate defectel lui, Połaniecki avea o inimă recunoscătoare, aşa că scri soarea îl mişcase adînc prin bunătatea, înţelegerea şi do rinţa de a iubi care răzbăteau printre rînduri. Drept care amintirea Maryniei îi deveni atît de scumpă, i se păru atît de frumoasă, încît se gîndi :

„Pe viul Dumnezeu, acum o să mă îndrăgostesc de ea !"

Îl cuprinse o duioşie atît de mare, încît pînă şi re proşurile pe care şi le făcea trebuiră să cedeze. Cînd îi ajunse din urmă pe ceilalţi, porni înainte cu doamna Emilia şi-i spuse :

— Doamnă, dăruieşte-mi, te rog, această scrisoare.

— Cu cea mai mare plăcere. Nu-i aşa că e sinceră ? Nu mi-ai mărturisit însă că ai jignit-o la plecare. Nu-ţi fac reproşuri, de vreme ce ea însăşi îţi ia apărarea.

— Doamnă, dacă ar ajuta la ceva, te-aş ruga să mă baţi. Ce să mai vorbim, ce-a fost, s-a dus.

Doamna Emilia nu împărtăşea deloc această părere. Din contră, văzîndu-l pe Połaniecki atît de impresionat, era sigură că, de vreme ce amîndouă părţile sufereau atîta, situaţia este cum nu se poate mai bună, aşa că trebuie să se termine cu bine. La acest gînd, feţişoara-i minunată şi dulce se lumină de bucurie.

— O să vedem ce va fi peste cîteva luni, îl linişti.

— Nici nu-ţi închipui ce-am putea vedea, răspunse Połaniecki, gîndindu-se la Maszko.

Doamna Emilia nu cedă :

— Dumneata să nu uiţi un lucru, cine apucă să cîş tige inima Maryniei, n-o să fie niciodată în pierdere

— Cred, răspunse Polaniecki mîhnit, dar asemenea inimi, odată rănite, nu se mai întorc.

Nu putură vorbi mai mult, fiindcă Litka și domnul Waskowski se apropiară de ei. În curînd, fetița îl luă ca de obicei pe Polaniecki în stăpînire exclusivă. Pădurea, cufundată în lumina blîndă a dimineții senine, o emoționa nespus, așa că începu să-l întrebe de numele copacilor, exclamînd mereu cu bucurie :

— Uite rîșcove !

Iar el aproba mecanic, gîndindu-se la altceva.

— Da, pisicuțo, rîșcove !

În cele din urmă, drumul coborî și înaintea lor zăriră Thumsee. După vreo jumătate de oră, ajunseră pe șoseaua netedă care șerpuia chiar pe malul lacului. Ici și colo, podețele de lemn înaintau cîțiva pași în apă. Litka vru să vadă de aproape peștii mari care se zăreau în adîncul străveziu. Luînd-o de mînă, Polaniecki o conduse pe unul din podețe.

Peștii, obișnuiți cu fărîmiturile de pîine aruncate de vizitatori, în loc să fugă, se apropiară și mai mult ; curînd, o adevărată cunună solzoasă se adunase la picioarele Litkăi. În adîncul albăstrui, se zăreau spinările brun-gălbuie ale crapilor, solzii cenușii pătați ai somonilor-păstrăvi și ochii rotunzi ațintiți asupra Litkăi, de parcă se rugau.

— Cînd ne întoarcem, să le aducem multe chifle, spuse copila. Ce ciudat se uită. Ce gîndesc ?

— Peștii gîndesc foarte încet, îi explică Polaniecki, așa că abia după vreo oră sau două își vor spune : „Aha, aici a fost o fetiță cu cosiță bălaie, în rochiță roz și șosetuțe negre".

— Da' despre domnul Stach ce-o să zică ?

— Că sînt ca un țigan, fiindcă eu n-am părul bălai.

— Ba nu ! Că țiganii doar n-au casă.

— Nici eu n-am casă, Litka. Puteam să am, dar am vîndut-o.

Polaniecki pronunță ultimele cuvinte într-un fel ne obișnuit, cu glasul înecat de tristețe. Fetița îl privi ma cu luare-aminte, și chipul ei răsfrînse mîhnirea, așa cum adîncul apei îi răsfrîngea propria făptură. După aceea cînd se alăturară celorlalți, își ridica uneori spre el ochi înnourați cu priviri întrebătoare și neliniștite. În sfîrșit strîngîndu-i mai tare de mînă, se interesă :

— Ce ai, domnule Stach ?

— Nimic, copila mea. Privesc și eu la apa lacului ș de aceea nu mai zic nimic.

— Ieri eram atît de bucuroasă că am să-ți arăt Thumsee...

— Da, chiar dacă nu sînt stînci, e foarte frumos aici Dar căsuța aceea de pe malul celălalt ?...

— Acolo o să mîncăm.

În acest timp, doamna Emilia discuta veselă cu Waskowski care, ținîndu-și pălăria în mînă și căutînd mereu prin buzunare o batistă, ca să-și șteargă chelia, îi relata opiniile lui despre Bukacki.

— El este un Aria — încheie — prin urmare, mereu neliniștit, tinde spre liniște. Acum cumpără tablouri și gravuri, sperînd că astfel va umple golul. Ah, doamnă dragă, cîte nu văd eu ! Acești copii ai veacului poartă în suflet o prăpastie, asemenea lacului ăsta, pe deasupra și fără fund, și cred că pot s-o astupe cu tablouri și acvaforte, amatorism și diletantism, cu Baudelaire, Ibsen și Maeterlinck, în sfîrșit, cu diletantism științific. Biete păsări care-și sparg capul de pereții coliviilor ! E ca și cînd aș vrea să umplu lacul ăsta aruncînd în el această pietricică.

— Dar ce le poate umple viața ?

— Orice idee mai vastă, orice simțire mai adîncă, dar cu o singură condiție, să fie zămislite întru Cristos. Dacă Bukacki ar iubi arta ca un creștin, și-ar recăpăta pacea, pe care o caută fără voia lui.

— I-ai spus-o și lui, domnule profesor ?

— Da, pe asta și multe altele. Eu îi îndemn mereu, pe el și pe Polaniecki, să citească viața sfîntului Francesco, dar ei habar n-au și rîd de mine. Cu toate acestea, a fost cel mai mare om și cel mai mare sfînt al evului de mijloc, care a renăscut lumea. Dacă s-ar găsi și acum unul la fel, renașterea întru Cristos ar fi și mai amplă, și mai deplină.

Se apropia amiaza și, odată cu ea, căldura. Pădurea începea să miroase a rășină, iar lacul era perfect neted în liniștea plină de strălucire și, reflectînd tăriile senine, părea că doarme.

Ajunseră în fine la casa și grădina în care se afla restaurantul, și se așezară la masa pregătită la umbra unui fag. Polaniecki chemă chelnerul îmbrăcat într-un frac murdar și-i dădu comanda, după care începură să privească în tăcere lacul și munții din jur.

La cîțiva pași de masa lor, creștea un pîlc de irișI udați de fîntîna arteziană care țîșnea dintre pietre.

Uitîndu-se la flori, doamna Emilia spuse :

— Cînd mă aflu pe malul unui lac și mă uit la irișI, mi se pare că sînt în Italia.

— Pentru că nicăieri nu mai sînt atîtea lacuri și atîția irișI, confirmă Polaniecki.

— Nici atîta încîntare pentru fiecare om, adăugă Waskowski. De multă vreme, eu mă duc acolo an de an, toamna, să-mi caut adăpost pentru zilele din urmă. Am ezitat multă vreme între Perugia și Assisi, dar în ultimul an a învins Roma. E ca o tindă spre altă lume, în care i se vede lumina. În octombrie voi fi din nou acolo.

— Să fiu sinceră, te invidiez, domnule profesor, mărturisi doamna Emilia.

— Litka are doisprezece ani... începu Waskowski.

Dar Litka îl completă :

— Și trei luni.

— Și trei luni, așa că, deși e foarte mică pentru vîrsta ei și numai ciripit, ar fi timpul să i se arate tot

felul de lucruri la Roma, continuă Waskowski. Nimic nu se fixează atît de bine în memorie precum cele văzute în copilărie. E drept că multe lucruri nu se observă şi nu se înţeleg, dar asta vine mai tîrziu într-un mod foarte plăcut ; ca şi cînd cineva ar lumina brusc nişte impresii cufundate în uitare... Doamna mea, hai cu mine în Italia în octombrie.

— În octombrie nu pot, pentru că am motivele mele care mă reţin la Varşovia...

— Ce motive ?

Doamna Emilia începu să rîdă.

— Primul şi cel mai important, pur femeieşti — lămuri, arătînd spre Połaniecki — este să-l căsătoresc pe acest domn care stă atît de posomorît şi, în realitate... atît de îndrăgostit.

Połaniecki se trezi din îngîndurare şi dădu din mînă.

Iar Waskowski întrebă cu naivitatea-i obişnuită de copil :

— Tot cu Marynia Pławicka ?

— Da, răspunse doamna Emilia. A fost la Krzemieniec şi ar nega zadarnic că i-a rămas inima acolo.

— Aş putea să nu neg, răspunse Połaniecki.

Convorbirea le fu întreruptă în chip neplăcut, deoarece Litkăi îi veni rău. Brusc, nu mai putu să respire şi făcu una din obişnuitele ei crize de inimă, care îi umpleau de teamă pînă şi pe medici. Mama o luă îndată în braţe, iar Połaniecki se repezi după gheaţă în restaurant. Waskowski se apucă să tragă lîngă masă, cu mare efort, o bancă din grădină, pe care Litka să se întindă, ca să poată respira mai liber.

— Ai obosit, fetiţa mea ? nu-i aşa ? o întrebă cu buzele palide doamna Emilia. Vezi, dragostea mea, că a fost prea departe... Totuşi medicul ţi-a dat voie !... E atît de cald ! Nu-i nimic ! îţi trece !... Comoara mea ! Iubirea mea !

Și începu să sărute fruntea umedă a fetiței. În acest timp, Polaniecki se întoarse cu gheața, urmat în fugă de proprietara localului cu o pernă în mînă. Cît ai bate din palme, micuța fu întinsă pe bancă, și în vreme ce doamna Emilia învelea gheața într-un șervet, Polaniecki, aplecîndu-se deasupra bolnavei, o întrebă :

— Cum te simți, pisicuțo ?

— Respir greu, dar mai bine... răspunse Litka, deschizînd gurița ca un peștișor, ca să tragă aer în piept.

Totuși nu-i era cu mult mai bine, fiindcă și prin rochiță se vedea inimoara-i bolnavă bătînd cu putere.

Curînd, sub acțiunea gheței, criza începu să scadă treptat în intensitate, pînă cînd trecu definitiv, lăsînd în urma ei doar oboseala. Litka îi zîmbi iarăși mamei, care își mai revenise din spaimă. Copila trebuia întremată înainte de a pleca, așa că Polaniecki dispuse să se servească masa, de care nu se atinse aproape nimeni, afară de Litka ; o priveau mereu cu toții, temîndu-se să nu se întoarcă iarăși criza. Astfel se scurse o oră. Lumea începea să se adune la restaurant. Doamna Emilia vru să pornească spre casă, dar trebuiau să aștepte trăsura după care Polaniecki trimisese la Reinchenhall.

Într-un tîrziu, trăsura sosi, dar pe drum îi aștepta alt necaz. Deși înaintau la pas, pe șoseaua netedă, cele mai mici zdruncinături o oboseau atît de mult pe Litka, încît aproape de Reichenhall începu să respire iarăși greu. Se rugă să i se dea voie să coboare, dar se arătă că și mersul pe jos o obosea. Atunci doamna Emilia vru s-o ducă în brațe, dar Polaniecki prevăzînd acest sacrificiu matern, de care, în realitate, doamna Emilia nu era în stare, se oferi :

— Lituș, hai să te duc eu. Altfel mama o să obosească și o să fie bolnavă...

Fără să-i mai ceară voie, o ridică de jos, purtînd-o foarte lejer pe un singur braț. Ca să le asigure, pe ea și pe doamna Emilia, că nu-i e greu deloc, începu să glumească :

— Cînd pisicuța asta merge pe jos, ți se pare că nu e prea mare, iar acum, uite pînă unde îi atîrnă picioarele ! Ține-te de gîtul meu, o să te legeni mai puțin.

Păși cu mare grijă, dar cît putea de repede, fiindcă voia s-o vadă cît mai degrabă medicul ; îi simțea inima bătînd pe umărul lui. Înconjurîndu-i gîtul cu brațele-i slabe, Litka repeta întruna :

— Lasă-mă jos ! Eu... nu pot... Hai, lasă-mă !

El refuza însă :

— Nu te las ! Vezi și tu ce rău e să obosești mergînd pe jos. De acum înainte o să luăm întotdeauna cu noi un scaun mare pe rotile ; cînd obosești, te așezăm în el, și eu am să te împing.

— Nu, nu vreau ! se împotrivea Litka cu lacrimi în glas.

Polaniecki o purta în brațe cu duioșia unui frate mai mare, sau a unui tată, și inima i se înfiora de emoție, întrucît, pe de o parte, o iubea într-adevăr, iar pe de altă parte, mintea îi șoptea ceva la care nu se mai gîndise pînă acum, cel puțin nu-și dăduse seama : anume că matrimoniul deschide calea spre paternitate, spre toate acele comori de fericire pe care le implică. Acum, cînd ducea în brațe această copilă scumpă, deși nu era a lui, înțelegea că Dumnezeu l-a creat pentru viața de familie, nu numai ca soț, ci și ca tată, adică tocmai pentru ceea ce înseamnă sensul și rosturile vieții.

Toate gîndurile îi zburară spre Marynia. Acum realiza cu putere îndoită că dintre toate femeile pe care le întîlnise pe ea ar alege-o în primul rînd să-i fie soție și cu ea ar vrea să aibă copii.

VII

În zilele care urmară, Litka se simți mai bine, dar era tare slăbită. Ieșea totuși la plimbare, fiindcă medicul nu numai că n-o oprise să meargă, ci recomandase stăruitor să facă mișcare, urcînd pante mai ușoare. Așa că, într-una din zile, Waskowski se duse înadins la medic să afle amănunte în legătură cu sănătatea copilei. Polaniecki îl aștepta în sala de lectură, dar citi îndată pe fața lui că nu-i aduce vești bune.

— Medicul nu crede într-o primejdie iminentă — spuse bătrînul — dar fetița este condamnată să moară de timpuriu ; trebuie să veghem asupra ei, fiindcă nu se poate ști nici ziua și nici ceasul cînd...

Polaniecki își acoperi ochii cu mîinile :

— Ce nenorocire, ce lovitură !... Mama ei nu va rezista. Nu-mi vine să cred că un asemenea copil trebuie să moară.

Waskowski avea lacrimi în ochi.

— L-am întrebat, urmă, dacă va suferi mult. Medicul mi-a spus că nu e neapărat necesar, poate să se stingă atît de ușor, încît să pară că doarme.

— Mamei nu i-a spus nimic de starea fetiței ?

— Nu. I-a comunicat într-adevăr că are o afecțiune la inimă, dar a adăugat că la copii asemenea lucruri trec adesea fără să lase nici o urmă. El însă n-are nici o speranță.

Polaniecki nu dispera prea ușor.

— Ce contează un medic ! se împotrivi. Atîta timp cît mai există un dram de speranță, copila trebuie tratată. Medicul poate greși. Trebuie s-o ducem la un specialist din München, sau să-l aducem pe el aici. Doamna Emilia se va speria, dar n-avem ce face ! Ia stai. Am putea evita și asta. Am să-l aduc eu, numaidecît. Doamnei Emilia îi spunem că un medic renumit a venit aici la cineva, așadar ar putea s-o consulte și pe Litka. Nu

putem s-o lăsăm așa. Trebuie doar să-i scriem, ca să știe ce să-i spună mamei.

— Și cui vrei să-i scrii ?

— Cui ? Știu și eu ! Medicul stațiunii ne va indica un specialist. Să mergem imediat la el, ca să nu mai pierdem vremea.

Problema fu rezolvată în aceeași zi. Seara se duseră amîndoi la doamna Emilia. Litka arăta sănătoasă, dar era tăcută și posomorîtă. Le zîmbea, e drept, mamei și prietenului, exprimîndu-și astfel recunoștința pentru grija cu care o înconjurau, dar Połaniecki nu mai era în stare s-o distreze. Obsedat de gîndul primejdiei care o amenința, fără să vrea îi interpreta tristețea drept un semn al bolii care avansa, drept o presimțire timpurie a morții apropiate, și își spunea cu groază în suflet că ea nu mai e ca de obicei, de parcă cele cîteva firișoare care o legau de viață se rupseseră. Spaima i se mări și mai mult cînd o auzi pe doamna Emilia spunînd :

— Litka e bine, dar știi ce m-a rugat azi ? Să ne întoarcem la Varșovia.

Cu un efort de voință, Połaniecki își înăbuși teama și, întorcîndu-se spre fetiță, se prefăcu vesel :

— A, ce ființă imposibilă ! Nu-ți pare rău de Thumsee ?

Copila începu să-și clatine căpșorul bălai.

— Nu ! răspunse după o clipă.

Și ochii i se umplură de lacrimi, dar le acoperi repede cu pleoapele, de frică să nu le vadă cineva.

„Ce are ?" gîndi Polaniecki.

Nimic mai simplu. La Thumsee aflase că vor să-i ia prietenul, pe „domnul Stach" al ei, pe tovarășul ei cel mai drag. Auzise că el o iubește pe Marynia Pławicka, iar pînă atunci era sigură că el le iubește numai pe ea și pe mama ei. Mai auzise că mama vrea să-l căsătorească neapărat cu cealaltă, iar ea îl socotea drept proprietatea ei exclusivă. Neînțelegînd prea bine ce o ame-

minţă, presimţea totuşi că acest „domn Stach" va pleca de lîngă ea, provocîndu-i prima durere din viaţa ei. Ar fi suferit mai puţin, dacă ar fi nedreptăţit-o altcineva, dar aşa, cînd tocmai mama ei şi „domnul Stach"...

Acesta era cercul vicios din care sărmana copilă nu ştia şi nu putea să iasă. Cum să se plîngă tocmai de ei? Pesemne că aşa vor ei, că aşa doresc şi au nevoie, că vor fi fericiţi cînd se va întîmpla. Uite că mama a spus că „domnul Stach" o iubeşte pe Marynia, iar el nu i s-a împotrivit, trebuie deci să cedeze, să-şi înghită lacrimile şi să tacă, ascunzîndu-se chiar de mama ei.

Litka îşi zăvora astfel în ea prima amărăciune din viaţă. Da, trebuia să cedeze, dar fiindcă amărăciunea este un prost medicament pentru un bolnav, şi încă de inimă, această renunţare ar putea să fie mai deplină şi mai tragică decît era în stare să-şi închipuie oricare dintre cei din jur.

Medicul specialist sosi peste două zile de la München şi, întîrziind alte două la Reichenhall, confirmă întru totul opinia celui din localitate. O linişti pe doamna Emilia, dar lui Połaniecki îi spuse că viaţa fetiţei poate continua aşa luni şi ani de zile, va atîrna însă totdeauna de un fir de păr, care se poate rupe din orice pricină. Recomandă să fie cruţată de emoţii, vesele sau triste, şi să vegheze asupra ei cu cea mai mare grijă.

Prin urmare, o ocroteau şi o mîngîiau în fel şi chip. O fereau de cele mai mici emoţii, nu însă şi de cele mai mari, cum erau scrisorile Marynici. Ecoul celei care sosi o săptămînă mai tîrziu răsună cu putere în urechiuşele-i foarte atente. Putea într-adevăr să-i împrăştie temerile în legătură cu „domnul Stach", dar o zgudui profund. Doamna Emilia şovăi toată ziua să-i arate lui Połaniecki această scrisoare. Acesta o întreba însă în fiecare zi dacă nu are veşti de la Krzemień, aşa că ar fi trebuit să-l mintă pur şi simplu, ascunzîndu-i primirea lor. De altfel,

se simțea datoare să-i spună adevărul, ca să cunoască greutățile pe care avea să le întîmpine.

A doua seară de la primirea scrisorii, după ce o culcă pe Litka, aduse singură vorba despre Krzemień.

— Marynia a suferit foarte mult, pentru că ai vîndut polița.

— Ai primit scrisoare ?

— Da.

— Poți să mi-o arăți și mie ?

— Nu. Pot să-ți citesc doar unele fragmente mai mari. Marynia este foarte mîhnită.

— Știe că sînt și eu aici ?

— Cred că pînă acum a primit scrisoarea mea, dar mă mir că domnul Maszko, care se află la Krzemień, nu i-a spus nimic.

— Maszko a plecat la Krzemień înaintea mea, și atunci nu eram sigur că voi pleca la Reichenhall, mai ales că în ultimele zile i-am spus că, neîndoielnic, mă voi răzgîndi.

Doamna Emilia se duse la secreter, după mapa de scrisori. Revenind la masă, potrivi lumina, după care se așeză în fața lui Połaniecki, scoase scrisoarea din plic, dar înainte de a începe să citească, spuse :

— Vezi dumneata, nu e vorba în primul rînd de vinderea poliței. Dumneata știi însă că începuse să-și facă tot felul de visuri, așa că fapta dumitale a căpătat alte înțelesuri... A fost într-adevăr foarte dezamăgită.

— Doamnă, se precipită Połaniecki, în fața altuia n-aș fi recunoscut, dar dumitale ți-o spun deschis. Am făcut una din cele mai mari prostii din viața mea, dar niciodată n-am fost pedepsit atît de rău.

Doamna Emilia își ridică spre el ochii palid-albăstrui cu compătimire și duioșie :

— Vai de dumneata ! Ești într-adevăr atît de prins de Marynia ? Firește, nu te întreb numai din curiozitate,

ci din prietenie... Eu aș încerca să îndrept lucrurile, dar trebuie să fiu sigură...

— Doamnă, știi ce m-a dat gata ? o întrerupse Polaniecki violent, scrisoarea precedentă ! La Krzemień mi-a plăcut ! Am început să mă gîndesc la ea. Mi-am zis că ea este mai drăguță și mai bună decît oricare alta, așa cum mi-o doream ! Dar ce să fac ? Mai demult îmi spusesem că nu trebuie să fiu un om moale, că nu trebuie să iert nimic. Înțelegi și dumneata că atunci cînd îți însușești un principiu, te ții de el, fie și din ambiție. Pe de altă parte, în fiecare dintre noi există doi oameni, dintre care unul critică tot ce face celălalt. Cel dintîi a început să-mi spună : „Las-o baltă, n-o scoți la capăt cu tatăl ei". E într-adevăr o figură insuportabilă ! Așa că m-am decis să abandonez. De aceea am vîndut polița. Așa s-a întîmplat. Abia mai tîrziu mi-am dat seama că nu mă pot dezbăra și de gîndul la domnișoara Plawicka, de convingerea că „E cea pe care ai căutat-o !" Atunci am înțeles că am făcut o prostie. Și mi-a părut rău. Pe urmă, cînd a venit scrisoarea, cînd m-am convins că și cu ea se petrecuse ceva, că putea să mă iubească și să fie a mea, m-am îndrăgostit și eu. Ai cuvîntul meu, îmi pun chezaș capul că ăsta este adevărul ! Între propriile închipuiri și siguranța că ești așteptat cu brațele deschise este o mare deosebire. Scrisoarea m-a dat gata și nu știu ce să mai fac !

— Prefer să nu-ți citesc totul, îi răspunse doamna Emilia. Mă rog, ea îmi scrie că visul s-a sfîrșit și s-a trezit mai repede decît se aștepta. Despre domnul Maszko, zice că se arată foarte delicat în probleme bănești, deși ar vrea să se întoarcă în folosul lui.

— Pe Dumnezeul meu, se va căsători cu el !

— Dumneata n-o cunoști. Iar de Krzemień, uite ce-mi scrie :

„Papá ar vrea să scape de moşie şi să se mute la Varşovia. Tu ştii cît de mult îmi place mie la Krzemień, cît de mult m-am obişnuit aici, dar faţă de cele întîmplate, am început să mă îndoiesc şi eu că strădania mea ar avea vreun folos. Voi încerca să apăr această bucată de pămînt, la care ţin ! Tata îmi spune totuşi că nu-i îngăduie conştiinţa să-mi închidă viaţa la ţară ; e cu atît mai dureros, cu cît e vorba de mine. Vezi şi tu că existenţa pare uneori o ironie. Domnul Maszko îi oferă lui papá o rentă viageră de trei mii de ruble şi toţi banii obţinuţi prin parcelarea Magierówkăi. Nu mă mir că îşi urmăreşte interesul lui, dar în acest scop ar deveni stăpînul moşiei aproape pe degeaba. Chiar papá i-a spus : «Aşa, dacă o să trăiesc numai un an, o să iau doar trei mii de ruble pe Krzemień, fiindcă Magierówka oricum e a mea». Dar domnul Maszko i-a răspuns că, în situaţia de acum a Magierówkăi, banii vor fi luaţi de creditori, pe cînd dacă papá acceptă propunerea lui, va primi bani lichizi, iar în afară de asta, poate să trăiască treizeci de ani şi mai mult. Şi asta-i adevărat. Ştiu că, în principiu, papá agreează acest proiect, vrea însă să obţină cît mai mult. Singura mîngîiere e că la Varşovia, dragă Emilka, o să vă văd mai des, pe tine şi pe Litka. Vă iubesc din toată inima pe amîndouă şi ştiu că pot conta întotdeauna pe dragostea voastră".

Se aşternu o clipă de tăcere, după care Połaniecki spuse :

— Deci aşa ! Am făcut-o să piardă Krzemień şi i-am trimis, în schimb, un curtezan.

Spunînd acestea, n-avea cum să ştie că Marynia scrisese aproape aceleaşi cuvinte, pe care Emilia le sărise înadins, ca să nu-l jignească. Ultima dată, cînd Pławicki fusese cu fiica sa la Varşovia, Maszko făcuse unele avansuri pentru a dobîndi mîna Maryniei, aşa că nu era nevoie de cine ştie ce perspicacitate ca să ghicească ce însemna cumpărarea poliţei de la Połaniecki şi venirea lui la ţară.

Tocmai de aici izvora toată amărăciunea care-i umplea inima și nemulțumirea împotriva lui Polaniecki.

— Trebuie să le lămurim pe toate, musai ! decise doamna Emilia.

— I-am trimis un curtezan ! repetă Polaniecki. Nu pot nici măcar să-mi spun că nu cunoșteam intențiile lui Maszko.

Doamna Emilia învîrti o vreme scrisoarea Maryniei între degetele-i delicate, apoi spuse deodată :

— Lucrurile nu pot rămîne așa. Eu am vrut să te unesc pe dumneata cu ea, din prietenia pe care o nutresc pentru amîndoi, acum însă există un motiv în plus. îngrijorarea dumitale. Mi-aș reproșa-o mereu, nu te pot lăsa așa. Să nu-ți pierzi speranța... E un frumos proverb franțuzesc și unul polonez foarte urît despre puterea și voința femeii. Vreau foarte mult să vă ajut !

Polaniecki îi luă mîna și o dușe la gură.

— Doamnă, ești cea mai bună și mai virtuoasă ființă din cîte am întîlnit pe lume.

— Am fost foarte fericită, răspunse doamna Emilia și, pentru că socotesc că nu există decît un drum spre această fericire, aș dori ca și cei apropiați mie să-l parcurgă.

— Ai dreptate, doamnă. Acesta sau nici unul ! Cîtă vreme trăiesc, vreau ca viața mea să fie cuiva de folos.

— În ce mă privește, dacă tot am început să fac pe petitoarea, pentru prima dată — zise doamna Emilia — vreau și eu să se termine cu bine. Trebuie să ne gîndim ce avem de făcut !

Spunînd acestea, își înălță privirile în tavan. Lumina lămpii cădea din plin pe fața ei mică, încă foarte tînără, pe părul cînepiu, cam zburlit pe frunte ; era în ea ceva atît de fermecător și de feciorelnic, că Polaniecki, deși era preocupat de altceva, își aduse aminte de porecla cu care o dăruise Bukacki : văduva-fecioară.

— Marynia are multă simplitate, rosti după o clipă de gîndire, și mă înțelege cel mai bine cînd îi scriu ade-

vărul curat. O să-i spun ce mi-ai spus dumneata : că a plecat foarte impresionat de la Krzemień și că, în tot ce ai făcut, n-ai ținut seama de dumneata, ci numai de convingerea că nu te poți împăca niciodată cu tatăl ei. Acum însă regreți sincer și o rogi să nu-ți poarte pică și să nu-ți spulbere speranța că te va ierta.

— Iar eu îi scriu lui Maszko imediat că răscumpăr polița, indiferent de pierdere.

Doamna Emilia începu să rîdă.

— Iată-l, în fine, pe lucidul și calculatul domn Połaniecki, care se mîndrește că s-a dezbărat de felul de a fi și de superficialitatea polonezilor.

— Chiar așa, să știi ! exclamă Połaniecki mai vesel. Calculul constă în aceea că nu trebuie să stai pe gînduri, cînd e vorba de ceva serios.

Dar în aceeași clipă se posomorî.

— Și dacă ea îți va răspunde că s-a logodit cu Maszko ?

— Nu cred. Domnul Maszko poate fi omul cel mai cumsecade, dar el nu-i pentru ea. Maryniа nu se va căsători fără iubire, și știu că domnul Maszko nu i-a plăcut deloc. Asta nu se va întîmpla. Dumneata n-o cunoști. Să faci tot ce poți și trebuie să faci, iar în privința domnului Maszko, să fii liniștit.

— Deci, în loc să-i scriu, îi telegrafiez chiar astăzi. Nu poate să stea mereu la Krzemień, așa că va primi depeșa mea la Varșovia.

VIII

Răspunsul lui Maszko, pe care Połaniecki îl primi după două zile, suna astfel : „Ieri am cumpărat proprietatea Krzemień". Cu toate că din scrisoarea Maryniei se putea deduce că lucrurile vor lua această întorsătură, nu alta, el

tînărul trebuia să fie pregătit întrucîtva, vestea căzu asupra lui ca o lovitură de trăsnet. Avea impresia că se întîmplase o nenorocire pe cît de neașteptată, pe atît de ireversibilă, a cărei răspundere o purta numai el. Doamna Emilia, cunoscînd mai bine ca oricine atașamentul Maryniei pentru Krzemień, avea și ea sentimentul, pe care nu se pricepea să-l ascundă, că această vînzare va îngreuna și mai mult apropierea celor doi tineri.

— Dacă nu se va căsători cu Marynia, spuse Połaniecki, Maszko îl va jupui atît de bine pe bătrînul Pławicki, încît își va salva reputația lăsîndu-și partenerul fără o para. Dacă vindeam polița unui cămătar, bătrînul se mai putea descurca, mai plătea ceva, mai făgăduia, iar lucrurile puteau să tergiverseze ani întregi, în cursul cărora se putea ivi vreo ocazie favorabilă, sau cel puțin ar fi avut timp să vîndă moșia în condiții mai bune. Acum, dacă vor rămîne fără bani, va fi numai vina mea.

Doamna Emilia aprecie situația din alt punct de vedere.

— Răul nu constă numai în faptul că moșia a fost vîndută, spuse. Dacă totul se întîmpla din cauza altcuiva, nu a dumitale, fie și imediat după ce-ai fost la Krzemień, era altceva. Marea nenorocire e că Marynia nu se aștepta în ruptul capului la una ca asta din partea dumitale.

Połaniecki era întru totul de acord și, fiindcă se obișnuise să aprecieze limpede orice situație, înțelegea că acum Marynia era ca și pierdută pentru el. Îi mai rămînea un singur lucru, să recunoască adevărul în față, s-o uite și să-și caute altă soție. Dar toată ființa lui Połaniecki se răzvrătea împotriva acestui adevăr. În primul rînd, sentimentele lui pentru Marynia, deși de scurtă durată, neîntărite de timp și de relații mai apropiate, născute mai ales dintr-o atracție exclusiv fizică, pe care făptura ei o exercitase asupra lui, se dezvoltaseră considerabil în ultimele săptămîni. Contribuiseră la aceasta scrisoarea ei și convingerea lui Połaniecki că o nedreptățise. Acum îi era milă de ea și nu-și mai putea aminti de ea cu în-

diferență ; ca urmare, sentimentele lui se consolidaseră cu aceste două elemente care joacă un rol important în inima oricărui bărbat. Pe urmă, acest om energic, musculos, nu știuse niciodată să se lase pasiv în voia întîmplărilor. Era de-a dreptul împotriva firii lui. Dificultățile nu făceau decît să-l stîrnească la acțiune. Pe de altă parte, abandonării Maryniei i se împotrivea și amorul lui propriu. Gîndul că va trebui cîndva să recunoască față de sine însuși că fusese doar o pîrghie în mîna unuia ca Maszko, unul din mijloacele de realizare a scopurilor lui, că se lăsase mînuit sau cel puțin folosit ca atare, îl umplea de mînie. Chiar dacă Maszko n-avea să obțină mîna Maryniei, rămînînd numai cu moșia de la Krzemień, era mai mult decît putea suporta Polaniecki. Acum simțea o dorință nestăvilită să lupte împotriva lui Maszko, să-i pună tot felul de piedici, să-i zădărnicească cel puțin planurile viitoare și să-i demonstreze că spiritul lui avocățesc nu era deajuns, cînd se izbea de o energie cu adevărat bărbătească.

Toate aceste motive, nobile și mai puțin nobile, îl împingeau pe Polaniecki cu o forță nestăpînită să întreprindă ceva, să acționeze. Situația era însă de asemenea natură încît nu-i mai rămînea nimic de făcut. În această contradicție consta și drama lui. Să stea la Reichenhall, să-i permită lui Maszko să-și realizeze planurile, să-și întindă plasa și să se străduiască să obțină mîna domnișoarei Plawicka nu ! Pentru nimic în lume ! Atunci ? La această ultimă întrebare nu exista nici un răspuns. Pentru prima dată în viața lui, avea sentimentul că fusese cetluit în lanțuri și pe cît era de neobișnuit cu asemenea situație, pe atît o suporta mai greu. Tot pentru prima dată în viață afla și el ce înseamnă insomnia și surescitarea nervoasă. Întrucît în ultimele zile Litka se simțea și ea mai rău, o atmosferă de plumb îi apăsa pe toți, făcîndu-le viața insuportabilă.

Se scurse astfel o săptămînă şi primiră o nouă scrisoare de la Marynia. De astă dată nu mai pomenea nimic de Polaniecki şi de Maszko. Expeditoarea povestea doar despre vînzarea moşiei, fără să se plîngă, fără nici o explicaţie, aşa cum se întîmplase. Tocmai această detaşare forţată arăta cît de adînc o afectase pierderea proprietăţii.

Polaniecki ar fi preferat să-l acuze pe el. Înţelegea de minune că absenţa lui din scrisoare dovedeşte măsura în care fusese îndepărtat din inima acestei domnişoare, în timp ce absenţa lui Maszko putea însemna cu totul altceva. La urma urmei, de vreme ce era atît de legată de Krzemień, putea să se întoarcă acolo, acordîndu-i mîna proprietarului actual; poate că acum se gîndea tocmai la această soluţie. Bătrînul Pławicki avea într-adevăr prejudecăţile lui de aristocrat, şi Polaniecki conta pe ele, dar considerîndu-l în primul rînd egoist, presupunea că la o adică îşi va sacrifica şi fiica şi fumurile pentru propria comoditate.

În cele din urmă, şederea-la Reichenhall, unde aştepta cu braţele încrucişate să afle dacă domnul Maszko binevoieşte să-i ofere mîna domnişoarei Pławicka, deveni pur şi simplu imposibilă. Litka insista şi ea din cînd în cînd pe lîngă mama ei să se întoarcă la Varşovia, aşa că Polaniecki se decise să plece şi el, mai ales că se apropia termenul cînd el şi Bigiel trebuiau să pună la cale noua afacere.

Această hotărîre îi aduse deocamdată o mare uşurare. Se va întoarce, va aprecia situaţia la faţa locului şi poate că va întreprinde ceva. Oricum, era ceva mai mult decît să stea la Reichenhall. Doamna Emilia şi Litka nu se mirară deloc de hotărîrea lui. Ştiau că venise numai pentru cîteva săptămîni şi se aşteptau să-l vadă curînd la Varşovia. Doamna Emilia avea să plece şi ea pe la jumătatea lui august. Avea să petreacă restul lunii la Salzburg, împreună cu Waskowski, apoi să se întoarcă la Varşovia.

îi promise lui Polaniecki că-i va scrie de cîteva ori despre sănătatea Litkăi. Şi-i va scrie şi Maryniei, ca să afle care-i erau adevăratele intenţii în privinţa lui Maszko.

În ziua plecării, îl conduseră cu toţii la gară. După ce urcă în vagon, începu să-i pară rău că pleacă. La Varşovia nu ştia cum aveau să evolueze lucrurile, pe cînd aici îl înconjurau cele mai binevoitoare fiinţe de pe lume. Aplecat pe fereastră, privea în ochişorii trişti ai Litkăi înălţaţi spre el, şi la faţa prietenoasă a doamnei Emilia cu sentimentul că aceasta era familia lui. Şi din nou fu izbit de frumuseţea neobişnuită a tinerei văduve, de trăsăturile ei delicate, de expresia angelică a chipului şi de silueta aproape feciorelnică, îmbrăcată în rochie neagră.

— Mergi sănătos, îi ură doamna Emilia, şi să ne scrii de la Varşovia ; o să ne vedem peste vreo trei săptămîni.

— Peste trei săptămîni, repetă Polaniecki. Vă scriu neapărat. La revedere, Lituś !

— La revedere ! Salută-le pe Ewka şi pe Joasia !

— Bine !

Şi-i făcu semn cu mîna pe fereastră.

— La revedere ! Nu-l uitaţi pe prietenul care...

— N-o să-l uităm, n-o să-l uităm ! Vrei să ne rugăm pentru dumneata ? întrebă Emilia zîmbind.

— Mulţumesc şi pentru asta. Bine ! La revedere, profesore !

Trenul se puse în mişcare. Doamna Emilia şi Litka îi făcură semn cu umbrelele pînă cînd răsuflarea tot mai grăbită a locomotivei acoperi cu vălătuci de fum şi de aburi fereastra la care se afla Polaniecki.

— Mamă, întrebă Litka, chiar trebuie să ne rugăm pentru domnul Stach ?

— Da, Lituś. El e atît de bun cu noi. Trebuie să ne rugăm să-l facă fericit.

— Şi el nu e fericit ?

— Nu... Adică... vezi tu, fiecare om îşi are necazurile lui, iar el...

— Știu, v-am auzit la Thumsee... răspunse fetița. Iar după o clipă, adăugă mai încet :

— O să mă rog și eu...

Profesorul Waskowski, care, cu toată bunătatea lui, nu putea niciodată să-și țină gura, îi spuse doamnei Emilia, cînd o văzu pe Litka luînd-o înainte :

— Are o inimă de aur, vă iubește ca un frate pe amîndouă. Acum, cînd specialistul ne-a asigurat că nu există nici un pericol, pot să vă spun totul. Polaniecki l-a adus înadins, pentru că era foarte îngrijorat după întîmplarea de la Thumsee.

— El l-a adus ? se miră doamna Emilia. Uite ce om e !

Și lacrimi de recunoștință îi sclipiră în ochi. Apoi adăugă :

— O să mă revanșez și eu, dîndu-i-o pe Marynia.

Polaniecki plecase și el cu sufletul plin de bunăvoință și recunoștință față de doamna Emilia, pentru că un om care nu izbutește în ceva și se cufundă în supărare resimte mai profund prietenia oamenilor. Acum, cînd ședea în colțul vagonului și avea proaspăt în minte chipul doamnei Emilia, își spuse în gînd :

„E, dacă măcar m-aș fi îndrăgostit de ea ! Aș fi fost liniștit și sigur de fericire ! Aș fi avut și eu un scop în viață ; aș fi știut pentru cine mă zbat și cine sînt, aș fi știut că existența mea are un sens. Ea zice că nu se va căsători niciodată, dar cu mine, de, cine știe ! Cealaltă poate fi întruparea perfecțiunii, dar poate să aibă o inimă de piatră."

Își dădu seama totuși că la doamna Emilia se gîndea în liniște, pe cînd amintirea celeilalte îl umplea de temeri chinuitoare și plăcute totodată... Se simțea atras numai de cealaltă. Nu de mult, îi strînsese mîna doamnei Emilia, și această strîngere nu-i produsese nici o emoție, în schimb, își aducea aminte și acum căldura mîinii domnișoarei Marynia și îl treceau fiorii.

Așa că pînă la Salzburg se gîndi numai la „cealaltă". De astădată, gîndurile începură să se contureze mai clar dacă nu luă nici o hotărîre, se întrebă totuși cum avea să se poarte cu ea și care era datoria lui în acest concurs de împrejurări.

„Nu se poate nega că eu sînt cauza vînzării moșiei de la Krzemień, își spuse. Krzemień nu reprezenta pentru ea numai o valoare bănească, pe care și-ar fi putut-o însuși, dacă nu era această vînzare precipitată, ci și pe aceea a unei legături sufletești. Iar eu am făcut-o să le piardă pe amîndouă ; vorbind pe șleau, am nedreptățit-o ! Am procedat legal, dar asta n-ajunge pentru o conștiință alcătuită din ceva mai mult decît paragrafele codurilor. Sînt vinovat și-mi recunosc vina, iar dacă-i așa, se cuvine să îndrept lucrurile într-un fel.

Dar cum ?

Nu sînt destul de bogat, ca să răscumpăr proprietatea de la Maszko. Aș putea s-o fac numai dacă aș renunța la combinația cu Bigiel și mi-aș retrage toți banii, dar asta nu e cu putință. Bigiel s-ar putea prăbuși astfel, așa că n-am s-o fac. Nu-mi mai rămîne decît un singur lucru : să reiau cumva relațiile cu Pławicki, și peste cîtva timp să-i cer mîna domnișoarei Pławicka. Dacă voi fi refuzat, cel puțin știu că mi-am făcut datoria".

Aici însă, al doilea om din el, de care Połaniecki pomenise mai demult, luă cuvîntul și-l dojeni :

„Nu-ți mai face paravan din problemele de conștiință. Dacă domnișoara Pławicka avea cu zece ani mai mult și era urîtă, chiar dacă procedai la fel, făcînd-o să piardă proprietatea și tot ce a pierdut acum, nici nu ți-ar fi trecut prin minte să-i ceri mîna. Mărturisește-ți fără ocol că domnișoara Pławicka te atrage ca un magnet cu chipul, ochii, gura, umerii și întreaga ei făptură, și nu te mai păcăli singur".

Dar Polaniecki îl ținea din scurt, de obicei, pe acest al doilea eu al său și nu o dată se purta foarte puțin politicos cu el, așa că-l bruftului și de astădată :

„Mai întîi, nătăfleață, nu știi dacă nu m-aș fi străduit să îndrept răul și în acest caz. Iar dacă acum intenționez s-o fac, cerîndu-i mîna domnișoarei, e foarte natural. Întotdeauna tinerii cer în căsătorie femeile care le plac, nu pe cele care le stîrnesc repulsie. Dacă nu ești în stare să spui altceva mai acătării, mai bine închide-ți pliscul".

Al doilea eu mai încercă în cîteva rînduri să-l avertizeze că domnul Pławicki poate să-l dea pe ușă afară, să nu-l primească, dar Polaniecki nu se sperie. „Oamenii, se gîndi, nu mai uzează astăzi de asemenea mijloace, iar dacă Pławicki nu mă va primi, cu atît mai rău pentru el !"

Presupunea totuși că, dacă mai au o brumă de tact, îl vor primi. Altminteri, știa că pe domnișoara Marynia avea s-o vadă la doamna Emilia.

Chibzuind în acest fel, ajunse la Salzburg. Mai era o oră pînă la sosirea trenului de la München, cu care trebuia să plece la Viena, așa că se hotărî să facă o plimbare prin oraș. Deodată, în restaurantul gării, zări haina în carouri a lui Bukacki, monoclul și capul lui mic, acoperit cu o pălărioară și mai mică, moale.

— Tu ești, Bukacki, sau spiritul tău ! exclamă.

— Liniștește-te, Polaniecki, răspunse Bukacki flegmatic, salutîndu-l ca și cum s-ar fi despărțit cu o oră înainte. Cum stai cu sănătatea ?

— Ce faci aici ?

— Mănînc un cotlet cu margarină.

— Te duci la Reichenhall ?

— Da. Și tu acasă ?

— Întocmai.

— I-ai cerut mîna doamnei Emilia ?

— Nu.

— Atunci te iert. Poți să pleci !

— Păstrează-ți glumele pentru vremuri mai bune. Litka e foarte bolnavă.

Bukacki deveni grav și, înălțîndu-și sprîncenele, întrebă :

— Vai de mine ! E sigur ?

Połaniecki îi relată pe scurt părerea medicilor.

Bukacki tăcu o vreme, apoi spuse :

— În asemenea împrejurări, nu poți fi decît un pesimist incurabil ! Biata copilă și biata mamă ! Nu pot să-mi imaginez cum o să suporte nenorocirea.

— E foarte credincioasă, dar mă gîndesc cu groază...

— Să ieșim puțin în oraș, propuse Bukacki, aici te înăbuși...

Și părăsiră restaurantul. Pe drum, Bukacki reluă :

— Cum poți să nu fii pesimist ? Ce înseamnă Litka ? E ca un porumbel ! Oricine ar avea milă de ea, numai moartea n-are.

Połaniecki rămase tăcut.

— Nu știu ce să fac, se întrebă Bukacki. Să mă duc la Reichenhall ? La Varșovia pot să rezist și eu, dacă e acolo și doamna Emilia. Îi cer mîna o dată pe lună, o dată pe lună sînt refuzat și, uite-așa, o duc de la întîi pînă la întîi. Acum ziua de întîi a trecut, așa că mi s-a făcut dor de bobîrnacul meu... Mama își dă seama de starea copilei ?

— Nu. Litka e amenințată mereu, dar o poate duce așa cîțiva ani.

— Ei, ca fiecare dintre noi. Spune-mi, tu te gîndești vreodată la moarte ?

— Nu, la ce bun ? Știu că în acest caz voi pierde și nu-mi bat capul înainte de vreme.

— Tocmai asta-i problema, știm că trebuie să pierdem și ne împotrivim pînă în ceasul din urmă. Asta-i tot sensul vieții, care altfel n-ar fi decît o farsă plictisitoare, pe cînd așa este și o dramă prostească. În ceea ce mă privește, am acum trei posibilități la alegere : să mă spînzur, să mă duc la Reichenhall, sau la München să mai văd

o dată pînzele lui Böcklin [1]. Dac-aș fi logic, aș opta pentru prima variantă, dar pentru că nu sînt, aleg Reichenhall. Doamna Emilia merită această preferință și ca desen, și coloristic.

— Ce se mai aude pe la Varșovia ? se interesă deodată Polaniecki, căruia această întrebare îi stătea pe limbă de cînd îl văzuse. L-ai văzut pe Maszko ?

— L-am văzut. A cumpărat moșia Krzemień și acum e mare proprietar, iar pentru că nu e prost deloc, se străduiește cît poate să nu pară prea mare. E generos, înțelegător, accesibil, adică s-a schimbat în bine ; nu în folosul meu, evident, întrucît mie nu-mi pasă, ci numai într-al lui.

— Nu se căsătorește cu domnișoara Pławicka ?

— Am auzit că-i dă inima ghes. Asociatul tău, Bigiel, mi-a pomenit ceva de asta, adăugînd că a cumpărat moșia Krzemień în condiții foarte avantajoase. O să afli mai multe la fața locului.

— Pławicki și Marynia unde sînt acum ?

— La Varșovia. Stau la Hotelul Roman. Mititica nu e urîtă deloc. Am fost la ei în calitate de văr și am vorbit de tine.

— Puteai să-ți alegi un subiect de conversație mai plăcut pentru ei.

— Pławicki, care-i bucuros de cele întîmplate, mi-a spus că le-ai făcut un serviciu, firește, fără să vrei, dar oricum... Am întrebat-o pe domnișoara cum se face că te-a cunoscut abia la Krzemień. Mi-a răspuns că în timpul ședерii ei aici, tu te aflai probabil în străinătate.

— Într-adevăr, am plecat atunci la Berlin în interesul Casei de comerț. Și am stat mult acolo.

— N-am băgat de seamă că ți-ar purta pică. Am auzit atîtea despre înclinația domnișoarei spre treburile

[1] *Arnold Böcklin* (1827—1901), pictor elvețian, autor de compoziții mistice și monumentale.

rustice, încît presupun că trebuie să fie puțin supărată că a fost nevoită să renunțe la ele. În orice caz, n-o arată.

— S-ar putea să mi-o arate mie, întrucît n-o să-i lipsească prilejul ; imediat ce ajung la Varșovia, le voi face o vizită.

— În acest caz, fă-mi și mie un mic serviciu : însoțește-te cu domnișoara, fiindcă între două rele, prefer să fiu vărul tău decît al lui Maszko.

— Bine, răspunse scurt Połaniecki.

IX

După întoarcerea la Varșovia, Połaniecki se duse mai întîi la Bigiel, care-i relată în amănunt condițiile în care fusese vîndută moșia de la Krzemień. Aceste condiții erau foarte avantajoase pentru Maszko. Se obligase să plătească după un an treizeci și cinci de mii de ruble, bani pe care avea să-i realizeze din parcelarea Magierówkăi, și în plus, să-i avanseze anual lui Pławicki cîte trei mii de ruble pînă la moartea acestuia. La început, Połaniecki nu socoti înțelegerea prea rea pentru Pławicki, dar Bigiel era de altă părere.

— Eu nu mă grăbesc să judec oamenii, spuse, dar în fond Pławicki este un bătrîn egoist, care a sacrificat viitorul fiicei lui pentru propria comoditate, iar pe deasupra mai e și superficial. În acest caz, renta se bizuie chipurile pe moșia Krzemień, dar această proprietate, ruinată cum e, are nevoie de investiții, prezentînd doar o valoare fictivă. Dacă Maszko face ordine acolo, va fi bine, dar dacă n-o va scoate la capăt, în cel mai bun caz va întîrzia cu plata rentei, așa că ani la rînd e foarte posibil ca Pławicki să nu primească o para. Și-atunci ce-o să facă ? O să ia moșia înapoi. Pînă atunci însă, Maszko va contracta noi datorii, fie și pentru a le plăti pe cele vechi, iar în caz de faliment, numai unul Dumnezeu știe

cîți creditori vor emite pretenții de proprietate. În ultimă instanță, totul depinde de cinstea lui Maszko, care poate fi un om cumsecade, dar face afaceri pe muche de cuțit, astfel că un singur pas greșit, și poate să se ruineze. Cine știe dacă un asemenea pas nu este și cumpărarea moșiei Krzemień, fiindcă vrînd să îmbunătățească starea proprietății, își va secătui creditul. Am mai văzut destui oameni care s-au descurcat de minune pînă cînd au cumpărat mari proprietăți funciare.

— Oricum, lui Pławicki îi rămîn banii de pe Magierówka, spuse Połaniecki, vrînd parcă să-și liniștească propriile temeri pentru viitorul Maryniei.

— Dacă bătrînul Pławicki n-o să-i pape, n-o să-i joace sau n-o să-i risipească.

— Trebuie să găsesc eu vreo ieșire. Eu i-am făcut să vîndă, eu trebuie să-i ajut.

— Tu ? întrebă Bigiel cu uimire. Credeam că ați întrerupt relațiile.

— O să încerc să le reiau. Mîine mă duc la ei.

— Nu știu dacă vor fi prea bucuroși de oaspeți.

— Nici eu n-am idee.

— Vrei să te însoțesc ? Pentru că trebuie să spargem odată gheața. Dacă te duci singur, s-ar putea să nu te primească... Păcat că soția mea nu e aici... În fiecare seară, stau singur și cînt la violoncel, dar ziua am destul timp și pot să merg unde vrei.

Połaniecki îi refuză propunerea, și a doua zi, îmbrăcîndu-se cu mare grijă, se duse singur. Știa că arată bine și, cu toate că nu se gîndea la asta, acum era decis să nu neglijeze nimic din ce-ar fi pledat în favoarea lui. Pe drum, capul îi era doldora de idei ; ce-o să spună, ce-o să facă în cutare împrejurare ; încerca să prevadă cum va fi întîmpinat.

„O să mă port cît se poate de simplu și deschis, își spuse. În definitiv, tot așa e mai bine."

Şi nici el nu ştiu cînd ajunse în faţa Hotelului Roman. Inima îşi înteţi bătaia.

„N-ar fi prea rău totuşi — se gîndi — dacă nu i-aş găsi acasă. Aş lăsa un bilet şi aş vedea ulterior dacă Pławicki îmi întoarce vizita".

Dar îşi spuse numaidecît : „Nu fii laş !" şi intră. Aflînd de la portar că domnul Pławicki este acasă, îi trimise cartea de vizită şi fu poftit îndată să urce.

Domnul Pławicki şedea la birou şi scria scrisori, trăgînd din cînd în cînd din luleaua cu muştiuc mare de chihlimbar. La vederea lui Połaniecki, îşi înălţă capul şi uitîndu-se la el prin ochelarii cu rama de aur, rosti :

— Poftim, poftim !

— Am aflat de la Bigiel că sînteţi la Varşovia, spuse Połaniecki, şi vin să vă prezint respectele mele.

— Foarte frumos din partea ta, răspunse Pławicki. Să fim drepţi, nu mă aşteptam la asta. Ne-am despărţit într-un mod foarte neplăcut, şi asta numai din vina ta. Dar întrucît te-ai simţit obligat să mă vezi, eu, ca mai bătrîn, îţi deschid iarăşi braţele.

Cu toate acestea, deschiderea braţelor se mărgini de astă dată la întinderea peste masă a mîinii, pe care Połaniecki o strînse, zicîndu-şi în gînd :

„Să mă ia dracu ! dacă am venit la tine şi dacă socotesc că am vreo obligaţie faţă de tine".

După o clipă, întrebă :

— Vă mutaţi la Varşovia ?

— Chiar aşa. Eu, un om de la ţară şi bătrîn, obişnuit să mă scol odată cu soarele şi să mă ocup de treburile moşiei... mde, mie îmi va fi mai greu aici la Varşovia. Dar nu se cuvenea să-i închid lumea fetei mele, aşa că am făcut şi acest sacrificiu.

Połaniecki, care petrecuse două nopţi la Krzemień, îşi aduse aminte că Pławicki se scula în jur de unsprezece, cînd începea să se ocupe de treburile băneşti, nu de rolul lui de părinte ; preferă totuşi să tacă, deoarece

acum era preocupat de altceva. Din camera ocupată de domnul Pławicki, o ușă deschisă dădea în alta, în care trebuia să stea domnișoara Marynia. Połaniecki, care de cînd intrase se tot uita cu coada ochiului spre ușă, crezu că poate ea nu vrea să-l vadă, și întrebă :

— Pe domnișoara Maria nu voi avea plăcerea s-o văd ?

— Marynia s-a dus să vadă o locuință, pe care am găsit-o azi-dimineață. Se întoarce numaidecît, fiindcă e la doi pași de hotel. Imaginează-ți, o bijuterie, nu locuință ! Eu îmi voi avea cabinetul meu și un dormitor, iar Marynia o cămăruță foarte frumoasă... Sufrageria este într-adevăr cam întunecoasă, dar salonașul e o bomboană...

Domnul Pławicki începu să vorbească despre noua locuință cu abundența de cuvinte a unui copil care se distrează, sau a unui bătrîn comod, pe care-l bucură orice schimbare în mai bine. La sfîrșit, zise :

— Nici n-am căutat bine, și am și găsit. Varșovia e o veche prietenă a mea și o cunosc de minune.

Tocmai atunci se auzi cineva intrînd în camera alăturată.

— Trebuie să fie Marynia, spuse Pławicki.

Și întrebă :

— Marynia, tu ești ?

— Eu, răspunse o voce tînără.

— Vino încoace, avem un musafir.

Domnișoara Marynia se ivi în ușă. La vederea lui Połaniecki, pe chipul ei se așternu uimirea.

Ridicîndu-se, Połaniecki îi făcu o plecăciune, iar cînd se apropie de masă, îi întinse mîna. Ea i-o dădu pe a ei tot atît de rece pe cît de politicoasă. După care se întoarse spre tatăl ei, ca și cînd nu mai era nimeni în încăpere.

— Am văzut locuința, îl informă. E frumoasă și confortabilă ; nu știu însă dacă strada nu-i prea zgomotoasă.

— Toate străzile sînt zgomotoase, observă domnul Pławicki. Aici nu ești la țară.

Apoi se duse în camera ei, unde întîrzie multă vreme.

„Nu mai vine aici", se gîndi Połaniecki.

Dar se vede că Marynia nu făcuse decît să-şi aranjeze părul în faţa oglinzii după ce-şi scosese pălăria, pentru că intră din nou şi întrebă :

— Nu deranjez ?

— Nicidecum, o asigură Pławicki, acum nu mai avem nici o problemă bănească de rezolvat, lucru de care, în paranteză fie spus, sînt foarte bucuros. Domnul Połaniecki a venit într-o vizită de politeţe.

Tînărul roşi puţin şi vrînd să schimbe vorba, spuse :

— Abia am venit de la Reichenhall, domnişoară, şi îţi aduc complimente de la doamna Chwastowska şi de la Litka ; e unul dintre motivele pentru care am îndrăznit să vin.

Liniştea rece care se întipărise pe faţa domnişoarei Marynia pieri pentru o clipă.

— Emilka mi-a scris de criza de inimă a Litkăi, spuse. Acum ce face ?

— Altă criză n-a mai avut.

— Aştept o nouă scrisoare, poate că a şi venit, dar n-am primit-o încă, deoarece Emilka a trimis-o probabil la Krzemień.

— O s-o primeşti, o asigură Pławicki. Am dat poruncă să se trimită aici tot ce aduce poşta.

— Nu vă mai întoarceţi la Krzemień ? întrebă Połaniecki.

— Nu, nu ne mai întoarcem, răspunse Marynia, ai cărei ochi îşi reluară expresia de politeţe rece.

Urmă o clipă de tăcere. Połaniecki privea la Marynia şi părea că se luptă cu sine însuşi. Chipul ei îl atrăgea cu o forţă necunoscută pînă atunci. Se convingea tot mai mult că ea reprezintă genul de femeie preferată, pe care putea s-o iubească, şi răceala ei îi devenea tot mai greu de suportat. Numai Dumnezeu ştie ce-ar fi dat acum, ca să regăsească pe faţa ei expresia pe care o văzuse la Krzemień, atenţia cu care-l asculta şi ecoul vorbelor lui, tran-

sparența aceea curioasă a ochilor plini de zîmbet ; ar fi dat orice ca toate acestea să se întoarcă, dar nu știa ce cale să aleagă, mai înceată sau mai rapidă, așa că stătea în cumpănă. În cele din urmă, optă pentru aceea care se potrivea mai bine cu firea lui.

— Domnișoară, începu deodată, am știut cît ești de atașată de Krzemień, și cu toate acestea, am contribuit probabil și eu la vînzarea proprietății. Dacă-i așa, îți spun deschis că-mi pare foarte rău și n-am să mi-o iert niciodată. Ca să mă apăr, nu pot să-ți spun nici măcar că am făcut-o fără să mă gîndesc, într-o clipă de furie. Din contră, am chibzuit, dar chibzuiala mi-a fost proastă și de neînțeles. Vina mea e cu atît mai mare și cu atît mai mult te rog să mă ierți.

Spunînd acestea, se ridică. Obrajii îi ardeau, în ochi i se citea adevărul și sinceritatea, dar cuvintele lui rămaseră fără ecou. Połaniecki se afla pe un drum greșit. Cunoștea prea puțin femeile în general, ca să-și poată da seama cît de dependente sînt părerile lor, îndeosebi despre bărbați, de sentimentele lor efemere sau statornice. În virtutea acestor simțăminte, orice putea fi primit drept monedă bună sau calpă ; orice putea fi interpretat în rău sau în bine, apreciat ca firesc ori fals ; prostia putea fi considerată drept înțelepciune, egoismul drept sacrificiu, sacrificiul drept vanitate, grosolănia drept sinceritate, sinceritatea drept lipsă de delicatețe. Un bărbat care la un moment dat stîrnește aversiunea unei femei, nu mai poate avea dreptate în ochii ei, nu mai poate fi sincer, drept și binecrescut. Întrucît de la venirea lui Maszko la Krzemień, domnișoara Marynia nu mai nutrea pentru Połaniecki decît o aversiune puternică, acum pînă și sinceritatea lui i se părea deplasată. Primul ei gînd fu : „Ce om mai e și ăsta, care regretă astăzi, ca fiind rău și prost, ce-a făcut ieri după o matură chibzuință ?...“ Pe de altă parte, Krzemień, vinderea moșiei, venirea lui Maszko și semnificația ei, pe care o ghicise numaidecît,

erau ca o rană vie, care supura din ce în ce mai mult. Acum i se părea că Połaniecki scormonește această rană cu nepăsarea unui om cu fire necioplită și nesimțitoare.

El se ridicase și, cu ochii pironiți pe fața ei, aștepta să i se întindă o mînă prietenească și iertătoare, cu sentimentul că asemenea gest poate să-i hotărască soarta ; ochii ei se întunecară o clipă, parcă de durere și mînie, iar fața îi deveni și mai rece.

— Nu trebuie să-ți faci griji, domnule, îi răspunse cu o politeță de gheață. Papá este foarte bucuros de tranzacția și de relațiile cu domnul Maszko.

Spunînd acestea, se ridică și ea, înțelegînd chipurile că Połaniecki vrea să-și ia rămas-bun. Tînărul rămase o clipă paralizat, dezamăgit, copleșit de un simțămînt de umilință, pe care-l încearcă orice om respins ; în sfîrșit, clocotind de o furie stăpînită, spuse cu ciudă :

— Dacă-i așa, nici eu n-am dorit altceva.

Połaniecki plecă și, sărind cîteva trepte deodată, cu pălăria înfundată pe cap, își repeta în gînd :

„Piciorul meu nu va mai călca pe aici !"

Presimțea totuși că, odată ajuns acasă, se va lăsa pradă mîniei ; porni deci înainte, încotro îl duceau picioarele. Acum avea impresia că n-o mai iubește pe Marynia, că o urăște chiar, dar se gîndea la ea, și dacă ar fi fost calm, și-ar fi dat seama că vederea ei îl înfiorase. O vedea iarăși în fața ochilor, se uita la ea, compara realitatea cu imaginea din minte, care devenea astfel și mai clară, mai real ispititoare, copleșindu-l. Cu toată furia, din adîncul sufletului simțea crescînd o plăcere nespusă, o încîntare neînțeleasă. Acum i se părea că pentru el există două ființe cu același nume : una supusă, prietenoasă, ascultătoare și cu inima deschisă spre iubire, Marynia de la Krzemień, și alta care-l respinsese, domnișoara politicoasă de la Varșovia. Femeia se dedublează astfel adesea în sufletul bărbatului, care-i gata s-o ierte pe una pentru cealaltă. Połaniecki nu-și închipuise că Marynia poate

fi așa cum se arătase astăzi ; din această cauză era și puțin uimit. Cunoscîndu-și valoarea reală și fiind destul de încrezut, nutrea convingerea, pe care nu și-ar fi mărturisit-o, că ajunge să întindă mîna, ca să fie primită. Iată însă că acum se întîmplase altfel. Blajina domnișoară Marynia îi apărușe brusc nu numai în rolul unui judecător care pronunța sentințe și condamna, dar în același timp parcă în cel al unei regine, în grațiile căreia puteai fi sau nu. Połaniecki nu se putea obișnui cu acest gînd și se împotrivea din răsputeri, dar așa-i făcută firea omenească ; acum, cînd văzuse că această domnișoară nu-l agrea atîta cît își închipuia el, și nu numai că nu-l prețuia prea mult, dar îl socotea mai prejos decît ea, în pofida furiei, a repulsiei și a ciudei, valoarea ei sporise simțitor în ochii lui. Amorul propriu îi fusese rănit, dar voința lui, într-adevăr foarte puternică, era gata să pornească lupta împotriva oricăror obstacole și să le învingă. Toate aceste gînduri i se roteau haotic prin minte ; erau mai degrabă simțiri decît gînduri sfîșiate și sfîșiind la rîndul lor. Își repetă de o sută de ori că lasă totul baltă, că trebuie și vrea să abandoneze totul, în același timp, însă, era destul de slab și de mic ca, tot atunci, în cel mai tainic colțișor al sufletului, să conteze pe venirea doamnei Emilia și pe ajutorul pe care aceasta putea să i-l acorde.

Pradă acestor gînduri haotice, își veni în fire abia la jumătatea străzii Zjazd. Atunci își puse întrebarea : „De ce dracu' am venit în cartierul Praga ?" și se opri. Era o zi senină ; se apropia seara. Mai jos, Vistula curgea în potopul de lumină, iar dincolo de apă, de tufele mai apropiate de verdeață, se așterneau cîmpuri întinse, acoperite la orizont de o ceață trandafirie. Hăt departe, dincolo de scamele de ceață, se afla Krzemień, proprietatea pe care Marynia o iubea atîta și pe care o pierduse. Połaniecki, pierzîndu-și ochii în ceață, își spuse :

„Curios, ce-ar face, ca să i-o dau înapoi ?"

Firește, n-avea cum să-și răspundă la această întrebare, își imagină, în schimb, că pierderea moșiei o afectase foarte mult și i se făcu milă de ea. Părerile de rău îi topiră ciuda, estompînd-o ca într-o ceață deasă. Conștiința îi șoptea că avea ce merita.

În timp ce se întorcea, își spuse :

„Și totuși mă gîndesc mereu la toate astea".

Așa și era. În cele mai importante afaceri, nu încercase niciodată nici pe jumătate din această neliniște, nu se pierduse niciodată atît de mult în stăpînirea ei. Și iarăși îi veni în minte ce-i spusese Waskowski, că firea lui, a lui Połaniecki, nu-i îngăduia să-și investească tot sufletul în dobîndirea banilor. Niciodată nu avusese atît de clar sentimentul că pot să existe ale probleme mai importante decît acest scop și mai folositoare. Pentru a doua oară fu cuprins de uimire.

Era aproape ora nouă cînd ajunse la Bigiel. Acesta, singur în locuința-i uriașă, goală, ședea în ușa deschisă spre verandă și cînta la violoncel cu atîta rîvnă, încît toate lucrurile din casă intrau în rezonanță. Zărindu-l pe Połaniecki, se întrerupse la un tremolo și-l întrebă :

— Ai fost azi la Pławicki ?

— Am fost.

— Cum s-a purtat domnișoara ?

— Ca o carafă cu apă la gheață. Într-o zi atît de călduroasă, mai mare plăcerea. Altminteri, sînt oameni politicoși.

— Am prevăzut.

— Cîntă mai departe.

Bigiel începu să cînte *Träumerei* [1] și în timp ce cînta, își mijea ochii sau îi înălța spre lună. În tăcerea din jur, muzica părea că umple de dulceață casa, grădina, noaptea însăși.

Cînd sfîrși, tăcu o vreme, apoi spuse :

[1] *Reverie*, piesă muzicală de Robert Schumann (1810—1856), compozitor german, reprezentant tipic al romantismului.

— Știi ce ? Cînd o să se întoarcă doamna Emilia, soția mea o s-o invite la noi la țară, pe ea împreună cu domnișoara Pławicka. Poate că acolo se va topi gheața.

— Mai cîntă încă o dată *Träumerei.*

Melodia răsună pentru a doua oară, calmă, încărcată de visare. Połaniecki era prea tînăr, ca să nu fie și el puțin visător. Își închipui deci că Marynia ascultă alături de el *Träumerei,* cu mîna în mîna lui, cu capul la pieptul lui, iubitoare și iubită mai mult decît orice pe lume.

*

Domnul Pławicki era totuși ceea ce se cheamă un om binecrescut, așa că a treia zi îi întoarse vizita lui Połaniecki. Nu a doua zi, întrucît asemenea grabă putea să însemne dorința de a întreține relații apropiate, și nu a patra sau a cincea, pentru că ar fi dovedit că nu cunoaște obiceiurile lumii bune ; așadar, la momentul cel mai potrivit, în funcție de prescripțiile acelui *savoir vivre.* Cunoașterea acestor precepte, cu toate nuanțele lor, fusese întotdeauna un motiv de mîndrie pentru domnul Pławicki, care considera respectarea lor drept cea mai mare înțelepciune. Ca un om înțelegător, accepta într-adevăr și existența altor ramuri ale științei, dar numai cu condiția ca acestea să nu se impună pe primul plan, să nu aibă pretenția de a deveni obligatorii pentru oamenii binecrescuți.

Połaniecki, pentru care era binevenit tot ce putea contribui la reînnodarea vechilor legături cu domnișoara Marynia, își ascunse cu greu bucuria pe care i-o produse vizita domnului Pławicki. Această bucurie se răsfrînse în amabilitatea și buna dispoziție cu care îl primi. De altfel, era nevoit să-l admire pe domnul Pławicki și influența pe care o avea orașul asupra lui. Părul îi lucea ca pana corbului, mustața scurtă își înălța vîrfurile în sus, rivalizînd cu culoarea părului, jiletca îi acoperea pieptul zvelt, iar garoafa roșie de la reverul jachetei negre adăuga un aer

de sărbătoare întregei făpturi.

— Unchiule, ai cuvîntul meu că la început nu te-am recunoscut ! exclamă Połaniecki. Credeam că-i vreun tinerel care...

— *Bonjour, bonjour !* îl întrerupse domnul Pławicki. E o zi înnorată, iar aici e cam întuneric, probabil că de aceea m-ai luat drept un flăcăiandru.

— Nori sau soare... ce siluetă ! continuă Połaniecki. Şi punîndu-şi fără prea multă ceremonie mîinile pe şoldurile domnului Pławicki, începu să-l învîrtă, spunînd :

— Ce mai talie de domnişoară. Aş vrea să am şi eu una la fel !

Domnul Pławicki, foarte contrariat de o purtare atît de lipsită de ceremonie, dar în acelaşi timp cu atît mai bucuros de admiraţia stîrnită de silueta lui, răspunse apărîndu-se :

— *Voyons !* Eşti un nebun. Ar trebui să mă supăr pe tine. Eşti nebun de-a binelea.

— Unchiule, ai să sucești atîtea capete, cîte ai să vrei.

— Ce zici ? întrebă domnul Pławicki aşezîndu-se în fotoliu.

— Zic că ai venit aici să faci cuceriri...

— Nici nu mă gîndesc. Eşti nebun !

— Şi doamna Jamisz ? Păi n-am văzut cu ochii mei ?...

— Ce-ai văzut ?

Domnul Pławicki îşi miji ochii şi scoase vîrful limbii, dar asta nu dură decît o clipă, după care îşi ridică sprîncenele şi spuse :

— Vezi tu, doamna Jamisz... merge la Krzemień... Între noi fie vorba, nu suport afectarea, pentru că miroase întotdeauna a provincie. S-o ierte Dumnezeu pentru cîtă supărare mi-a făcut cu afectarea ei. Femeia trebuie să aibă curajul să îmbătrînească ; atunci o legătură sfîrşeşte în prietenie, altminteri se transformă în robie.

— Te-ai simţit deci ca un fluture cu aripile legate, nu-i aşa ?

— Nu vorbi așa, se împotrivi cu gravitate domnul Plawicki, și nu-ți imagina că a fost ceva între noi. Și chiar de-ar fi fost, de la mine n-ai să auzi nici un cuvînt. Crede-mă, e o mare deosebire între voi și noi, cei din generația dinainte. Poate că nici noi n-am fost niște sfinți, dar am știut să ne ținem gura, iar asta e o mare virtute, fără de care nu există ceea ce înțelegem printr-o adevărată noblețe.

— De aici trag concluzia că nu vrei să-mi destăinui unde ai să te duci cu garoafa asta roșie la rever.

— Dimpotrivă, dimpotrivă... Maszko m-a invitat azi la micul dejun, pe mine și alte cîteva persoane. La început, am refuzat, nevrînd s-o las singură pe Marynia... Dar am stat atîția ani la țară pentru ea, încît mi se cuvine și mie puțină distracție. Pe tine nu te-a invitat ?

— Nu.

— Nu mă mir. Tu ești un „afacerist", cum o spui și tu, dar porți un nume neîntinat. Maszko, de altfel, e și el avocat... Recunosc deschis că nu mă așteptam să se descurce atît de bine.

— Maszko e în stare să stea și în cap...

— Se duce peste tot, e primit pretutindeni... Cîndva aveam unele rezerve...

— Și acum nu le mai ai, unchiule ?

— Cu mine, trebuie să recunosc, atunci cînd a fost vorba de Krzemień, s-a purtat ca un gentleman.

— Domnișoara Marynia este de aceeași părere ?

— Desigur... deși cred că proprietatea i-a rămas la inimă... Dacă am vîndut-o, am făcut-o numai pentru ea, dar tinerețea nu poate înțelege totul. Am știut dinainte și sînt gata să suport în liniște consecințele. Cît despre Maszko... sigur !... Ea nu-i poate reproșa nimic. E adevărat că a cumpărat moșia, dar...

— Dar ar fi gata să i-o dea înapoi ?...

— Tu faci parte din familie, așa că recunosc, dar să rămînă între noi, și eu gîndesc la fel... Lui i-a plăcut

Marynia foarte mult, cînd am fost aici mai înainte, dar n-a mers. Ea era prea tînără, nu era pe gustul ei, iar eu mă cam strîmbam, întrucît fusesem prevenit în legătură cu familia lui. Bukacki îl botjocorea mereu ; totul s-a terminat în coadă de peşte...

— Nu s-a terminat, de vreme ce începe iarăşi.

— Pentru că m-am convins că provine dintr-o familie foarte bună, de origine italiană... Strămoşii lui se numeau Masco şi au venit aici odată cu regina Bona [1], apoi s-au stabilit în Bielorusia. Dacă ai băgat de seamă, faţa lui are ceva de italian...

— Da' de unde, are ceva portughez.

— Nu mai are nici o însemnătate... În definitiv, gîndeşte-te şi tu : să vinzi moşia de la Krzemień şi totuşi s-o păstrezi, oho, de asta nu e-n stare oricine... În ce-l priveşte pe Maszko, da, cred că asta este intenţia lui, dar Marynia e o fiinţă ciudată. Nu-mi place s-o spun, dar uneori am impresia că mai degrabă înţeleg un străin, decît pe copilul meu. Dacă ea va spune : *Paris vaut la messe* [2], cum a spus Talleyrand [3]...

— Cine ? Eu credeam că asta a spus-o Henric al IV-lea [4].

— Pentru că tu eşti un „afacerist", un om al epocii noi. Vouă, tinerilor, istoria şi întîmplările de demult nu vă sînt pe plac, preferaţi să faceţi bani... Aşa că totul depinde de Marynia, iar eu n-am s-o grăbesc ; n-am s-o

[1] *Bona Sforza de Aragon* (1491—1447), principesă italiană, regină a Poloniei din 1518, soţia lui Zygmunt cel Bătrîn. A influenţat politica externă, social-economică şi culturală a ţării, tinzînd spre reafirmarea Poloniei ca mare putere în mijlocul şi răsăritul Europei.

[2] Parisul merită o liturghie (fr.). Cuvinte rostite de regele Henric al IV-lea în 1593 cînd, pentru a obţine tronul Franţei, renunţă la protestantism în favoarea catolicismului.

[3] *Charles Maurice de Talleyrand-Périgord* (1754—1838), prelat şi abil diplomat francez ; ministru de externe în timpul lui Napoleon Bonaparte şi al lui Ludovic al XVIII-lea.

[4] *Henric al IV-lea* (1553—1610), rege al Navarei (1562—1610) şi al Franţei (1589—1610) ; asasinat de Ravaillac.

grăbesc, deoarece, cu relaţiile pe care le avem, s-ar putea să găsească o partidă mai bună. Trebuie să ieşim puţin în lume, să revedem vechile cunoştinţe. Asta înseamnă zbucium şi oboseală, dar dacă nu se poate altfel... Crezi că eu mă duc de plăcere la acest mic dejun ? Nici vorbă ! dar trebuie să-i cunosc puţin şi pe tineri. Nădăjduiesc că nici tu n-ai să ne uiţi...

— Nu, n-am să vă uit...

— Ştii ce mi s-a spus despre tine ? Că faci bani cu nemiluita. Ca să vezi ! Nu ştiu cu cine semeni, cu tatăl tău în nici un caz ! Oricum, nu eu o să te cert, nu, nu !... M-ai strîns de gît fără milă, te-ai purtat cu mine cum se poartă lupul cu mieluşelul, dar ai ceva ce-mi place, eşti slăbiciunea mea.

— Şi dumneata a mea ! se revanşă Połaniecki.

Domnul Pławicki nu mintea. Nutrea un respect instinctiv pentru bani, iar acest tînăr care-i agonisea îi stîrnea o admiraţie care se învecina cu simpatia. Nu era vorba de o rudă sărmană, care avea nevoie de ajutor, de aceea domnul Pławicki, deşi deocamdată nu-şi făcuse nici un fel de calcule în legătură cu Połaniecki, era hotărît să cultive relaţiile cu el.

Spre sfîrşitul vizitei, începu să privească în jurul lui.

— Ai o locuinţă frumoasă ! recunoscu.

Şi aceasta era adevărat. Locuinţa lui Połaniecki arăta că posesorul ei este pregătit să se căsătorească. Aranjarea în sine, în acest scop, îi făcea mare plăcere, deoarece dădea aparenţă de realitate dorinţei lui fierbinţi.

Pînă şi Pławicki care, uitîndu-se prin salonul dincolo de care se vedea altul mai mic, foarte distins, întrebă :

— De ce nu te însori ?

— Am s-o fac cît pot de repede.

Domnul Pławicki zîmbi complice şi bătîndu-l cu palma pe genunchi, începu să repete :

— Ştiu cu cine, ştiu cu cine !...

— Ce minte ai, unchiule ! exclamă Połaniecki. Pas d mai ascunde ceva față de un astfel de diplomat !

— Ehei, nu-i așa ? Cu o văduvioară... cu o văduvioară.

— Dragă unchiule !...

— E, Dumnezeu să te binecuvînteze, cum te binecu vîntez și eu. Dar acum mă duc la micul dejun, e timpu iar diseară e concert la Dolina.

— În compania lui Maszko ?

— Nu, mă duc cu Marynia, dar va fi și Maszko acol

— Îl iau pe Bigiel și venim și noi.

— Atunci ne vedem. Se întîlnește munte cu munte, da om cu om... să...

— Cum a zis Talleyrand...

— Așa că la revedere.

Lui Połaniecki îi plăcea oarecum muzica, dar nu frec venta concertele. Totuși, cînd Pławicki îi pomenise de Ma rynia, i se făcuse dor s-o vadă. După plecarea bătrînulu mai chibzui o vreme dacă să se ducă sau nu, dar mai mul de formă, pentru că știa dinainte că nu va rezista și se v duce. Bigiel, care veni după-amiază la el într-o problem comercială, se lăsă convins cu ușurință, și în jur de patr se aflau la Dolina. Era o zi de septembrie, atît de cald însă și de senină, încît lumea venise în număr mare, î îmbrăcăminte de vară. Pretutindeni, mulțime de rochi deschise la culoare, de umbreluțe la fel, de femei tiner care ieșiseră ca niște fluturi să se încălzească la soare În această mulțime, predestinată să iubească sau să fi iubită, adunată aici pentru muzică și pentru dragoste, s afla și Marynia. Połaniecki își aduse aminte de vremea stu denției, cînd era îndrăgostit de niște necunoscute și le căut în îmbulzeală, greșind mereu din cauza pălăriilor, a pă rului și a siluetelor care semănau. Așa se întîmplă ș acum ; de cîteva ori i se păru că o vede pe Marynia î persoane mai mult sau mai puțin asemănătoare. Și acum ca și odinioară, de fiecare dată cînd își spuse : „ea e !" încercă fiorul acela neînțeles, care-i cuprindea inima, ne

liniștea pe care o simțea cîndva. Acum însă se înfurie, scotîndu-se caraghios ; pe de altă parte, era convins că asemenea căutări și întîlniri, absorbind atenția și concentrînd gîndurile asupra unei singure ființe, amplifică impresia pe care aceasta o stîrnește, încătușînd și mai mult.

Orchestra începu să cînte înainte ca el s-o găsească pe Marynia prin mulțime. De aceea, fu silit să se așeze și să asculte, ceea ce făcu fără plăcere, supărat în gînd pe Bigiel care asculta nemișcat cu ochii întredeschiși. Cînd se sfîrși bucata din program, zări în sfîrșit cilindrul strălucitor și mustăcioara neagră a domnului Pławicki, iar dincolo de ele profilul Maryniei. Lîngă ea se găsea Maszko, calm, plin de distincție, cu mina unui lord englez. La răstimpuri, îi vorbea Maryniei, iar ea se întorcea spre el, încuviințînd din cap.

— Pławicki și fiica lui sînt aici, spuse Połaniecki, trebuie să mergem la ei să-i salutăm.

— Unde-i vezi tu ?

— Uite, colo, cu Maszko.

— Da, îi văd. Hai să mergem !

Și se duseră. Domnișoara Marynia, care ținea la doamna Bigiel, îl întîmpină pe soțul ei cu mare bucurie, în vreme ce spre Połaniecki se mulțumi să-și încline puțin capul, nu atît de rece încît să atragă atenția, după care începu să-l întrebe pe cel dintîi despre sănătatea soției și a copiilor. Drept răspuns, Bigiel îi invită, pe ea și pe tatăl ei, să petreacă duminica viitoare la locuința lor de vară.

— Soția mea va fi de-a dreptul fericită, foarte fericită ! repetă. Poate că pînă atunci vine și doamna Emilia...

Marynia încercă să refuze, dar domnul Pławicki, care voia să se distreze și știa dinainte că familia Bigiel trăia în îndestulare, primi. Rămase hotărît că vor veni la prînz și se vor întoarce seara. Era o excursie ușoară, fiindcă vila lui Bigiel se afla la numai o stație de tren la Varșovia.

— Acum, așezați-vă lîngă noi, îi pofti domnul Pławicki, mai sînt cîteva locuri libere.

Înainte de a da curs invitației, Połaniecki se adresă Maryniei :

— Domnișoară, ai vești de la doamna Chwastowska ?

— Tocmai voiam să te întreb pe dumneata, dacă n-ai primit vreo scrisoare, răspunse.

— Nu, dar mîine trimit o telegramă și întreb de Litka

Convorbirea se întrerupse. Bigiel se așeză lîngă domnul Pławicki, iar Połaniecki la margine. Marynia se întoarse din nou spre Maszko, astfel că Połaniecki putea s-o vadă numai din profil. I se părea că slăbise puțin ; după cîteva săptămîni petrecute la oraș, tenul îi devenise mai palid și mai delicat, iar genele păreau mai umbroase și mai ferm conturate. Întreaga ei făptură cîștigase parcă în distincție, la aceasta contribuind îmbrăcămintea îngrijită și pieptănătura care arătau altfel decît înainte. Mai demult, purta părul prins mai jos, acum era legat modern, adică mai sus, sub pălărie. Połaniecki îi învăluia cu privirile silueta zveltă, admirînd din tot sufletul farmecul ei, vizibil în toate, fie și în felul în care-și ținea mîinile pe genunchi. I se părea foarte frumoasă. Simțea acum cu toată puterea că, dacă fiecare bărbat își poartă în el acel soi de farmec feminin care măsoară impresia produsă asupra lui de aleasa inimii, atunci Marynia este atît de apropiată de preferințele lui, încît mai că se identifica în chip ideal cu ele. Uitîndu-se la ea, își spunea în gînd :

„O soție ca ea să am, numai ca ea !"

Dar Marynia se întorcea mereu spre Maszko. Poate că exagera întrucîtva, și dacă Połaniecki și-ar fi păstrat sîngele rece, s-ar fi gîndit că o face înadins, în ciuda lui. Probabil că așa și era. Discuția părea destul de vie, deoarece obrajii i se îmbujorau ușor din cînd în cînd.

„Bine, dar ea cochetează !..." gîndi Połaniecki, strîngînd din dinți.

Voia neapărat să audă ce vorbesc. Nu era însă cu putință. În timpul pauzei prelungite, publicul lărmuia în voie. Połaniecki, despărțit de Marynia de două persoane,

n-avea cum s-o audă, în schimb, după numărul următor, auzi cuvintele și propozițiile întrerupte ale lui Maszko, care avea obiceiul să vorbească apăsat, intenționînd să sublinieze astfel greutatea fiecărui cuvînt.

— Mie îmi place, spunea Maszko. Fiecare om are slăbiciunile lui, iar slăbiciunea lui sînt banii... Îi sînt recunoscător... el m-a îndemnat... la Krzemień... Cred că dumitale nu-ți vrea decît binele... nu s-a arătat zgîrcit cu... Spun drept, mi-a trezit curiozitatea...

Marynia spuse ceva cu mare însuflețire, apoi Połaniecki auzi iarăși sfîrșitul frazei lui Maszko :

— Un caracter insuficient format, o inteligență întrecută poate de energie, dar are o fire mai degrabă bună...

Połaniecki înțelese cum nu se putea mai bine că vorbeau despre el și pricepu dintr-o dată tactica lui Maszko. Îl aprecia chipurile cu îngăduință și imparțialitate, mai degrabă lăudîndu-i sau cel puțin recunoscîndu-i unele însușiri, dar în același timp îi răpea tot farmecul — iată unul din trucurile cunoscute ale tînărului avocat. Prin aceasta, el însuși se erija în judecător, poziție totdeauna privilegiată. Połaniecki mai știa că Maszko se folosea de această stratagemă nu atît din dorința de a-l umili pe el, cît vrînd să se înalțe pe sine ; probabil că ar fi procedat identic cu oricare tînăr pe care l-ar fi suspectat de rivalitate.

În definitiv, era o tactică la care ar fi apelat și Połaniecki într-o situație asemănătoare, lucru care nu-l împiedica acum să-l socotească pe Maszko drept culme a perfidiei, prin urmare, se hotărî să i-o plătească la cea dintîi ocazie.

Spre sfîrșitul concertului, avu prilejul să vadă cît de departe merge Maszko în rolul de curtezan. Cînd domnișoara Marynia, vrînd să-și lege voalul, își scoase mănușile, iar acestea îi alunecară de pe genunchi, rostogolindu-se pe jos, Maszko le ridică și le ținu odată cu umbre-

luța ; în plus, îi luă pelerina de pe spătarul scaunului și și-o puse pe umăr, ca să i-o dea cînd avea să plece din grădină ; într-un cuvînt, se ocupa numai de ea, cu toate că în același timp își păstra sîngele rece și tactul unui adevărat om de lume.

Părea foarte sigur de sine și fericit. La rîndul ei, Marynia, afară de cele cîteva cuvinte schimbate cu Bigiel, atunci cînd nu asculta muzica, vorbi tot timpul numai cu Maszko. Cînd porniră spre ieșire, o luară amîndoi înaintea bătrînului Pławicki, și Połaniecki îi văzu iarăși profilul zîmbitor întorcîndu-se spre Maszko. În vreme ce vorbeau, se priveau în ochi. Fața îi era însuflețită, urmărind atentă numai ce-i spunea el. Într-adevăr, cocheta cu Maszko. Își dădu seama și el, dar nu-și închipui nici o clipă, cu toată inteligența lui, că toate astea erau menite să-l scoată din sărite pe Połaniecki.

La intrare, îi aștepta o trăsură în care Maszko îi urcă pe ea și pe bătrînul Pławicki, apoi începu să-și ia rămas bun. Marynia însă, aplecîndu-se spre el, spuse :

— Cum așa ? Doar papá te-a invitat și pe dumneata ? Nu-i așa, papá ?

— Adevărat, așa ne-am înțeles, încuviință domnul Pławicki.

Maszko urcă și plecară, schimbînd cuvinte de salut cu Bigiel și Połaniecki. Cei doi prieteni merseră multă vreme în tăcere ; într-un tîrziu, Połaniecki, rosti, prefăcîndu-se liniștit :

— Tare-aș vrea să știu dacă nu cumva s-au și logodit !

— Nu cred, răspunse Bigiel, dar spre asta se îndreaptă amîndoi.

— Văd și eu.

— Mă gîndeam că Maszko o să caute avere, dar e îndrăgostit. Asta i se poate întîmpla chiar unuia ca el, care nu se gîndește decît la carieră... Maszko e îndrăgostit. Iar dacă se căsătorește cu ea, scapă și de ratele pe care s-a angajat să le plătească pentru Krzemień. Nu ! Afacerea

nu-i chiar atît de proastă pe cît pare... Iar fata e foarte frumoasă, ce-i drept !...

Şi iarăşi tăcură. Polaniecki era atît de copleşit, încît nu se mai putu stăpîni.

— Să fiu sincer, recunoscu, gîndul că ea se va căsători cu el este un chin pentru mine... Şi neputinţa asta ! Prefer orice, numai să pot face ceva. Ce rol prostesc şi caraghios am jucat în toată treaba asta !

— Ai mers cam prea departe, dar asta i se poate întîmpla oricui. E mai degrabă vina acestui ciudat concurs de împrejurări, care a făcut din tine creditorul tatălui ei. Tu ai cu totul alte convingeri despre asemenea treburi decît el... sînteţi oameni de pe planete diferite, astfel că eraţi sortiţi să nu vă înţelegeţi. Probabil că tu ai pus problema prea drastic, deşi, dacă mă gîndesc bine, nu puteai să te arăţi îngăduitor, chiar dacă te gîndeai la domnişoara Plawicka. Făcînd prea multe concesii, le-ai fi făcut pentru ea, nu ? Şi la ce s-ar fi ajuns ? S-ar fi arătat că ea îşi ajută tatăl, ca să te exploateze pe tine. Nu, trebuia să sfîrşeşti odată.

Aici, prevăzătorul Bigiel se opri un moment, cîntări situaţia şi zise :

— Cît despre ceea ce trebuie să faci, nu ai decît o ieşire : să te retragi definitiv, să laşi lucrurile în voia lor şi să-ţi spui că toate merg pe gîndul tău.

— Ce folos că o să mi-o spun ! strigă Polaniecki cu mînie, dacă nu-i aşa ! Şi nu-i aşa ! Dimpotrivă !... Ce să mai vorbim, sînt într-o situaţie penibilă. Eu însumi fac totul cu mîna mea, iar acum vreau să desfac ! Întotdeauna am ştiut ce vreau, dar de astă dată am acţionat de parcă mi-am pierdut minţile.

— Sînt momente trecătoare pe care cu timpul ai să le uiţi.

— De acord cu tine, dragul meu, dar acum nu mai am nici un chef de viaţă. Crezi că mă interesează tot atît de mult ca odinioară dacă o să fiu sănătos sau bolnav, bogat

sau sărac ? Simt un gol în stomac cînd mă gîndesc la viitor. Tu te-ai statornicit, eşti legat de viaţă, pe cînd eu ? Am avut o perspectivă pe care n-o mai am. Sînt foarte descurajat.

— Ei, la urma urmei, nu e numai domnişoara Plawicka pe lume.

— Vorbă de clacă ! Acum numai ea e, fiindcă dacă mai era vreuna, mă duceam la ea, nu ? Ce să mai vorbim ! Asta-i tot necazul, că e singura... Peste un an, e posibil să-mi cadă o cărămidă în cap, sau să-mi găsesc alta, dar nu ştiu ce va fi atunci, ştiu doar că acum o să mă ia dracu, asta ştiu. Mai ales că se leagă între ele lucruri despre care nu vreau să vorbesc acum. Cu cei din jurul tău trebuie să trăieşti în pace, nu-i aşa ? Ei bine, la fel trebuie să fie şi în lumea dinăuntrul tău, a gîndurilor. E o problemă urgentă, dar vezi că eu o tot amîn pînă cînd mă voi căsători, pentru că îmi dau seama că noile împrejurări de viaţă vor forma un nou mod de gîndire ; de altfel, vreau să sfîrşesc cu una, înainte de a începe pe cealaltă. Şi colac peste pupăză, toate se învălmăşesc ! şi nu numai că se învălmăşesc, dar pier pentru totdeauna ! Abia se iveşte ceva, că şi dispare. Aşa şi acum ! Nu sînt sigur de nimic. Aş prefera să se fi logodit, pentru că s-ar sfîrşi totul de la sine.

— Eu îţi spun un singur lucru, îl domoli Bigiel. Cînd eram copil şi mi se întîmpla să mă înţep cu vreo aşchie, mă durea mult mai puţin dacă mi-o scoteam eu însumi, decît dacă intervenea altcineva.

— Aici ai dreptate ! acceptă Polaniecki.

Dar după o clipă adăugă :

— Numai că vezi tu, aşchia poţi s-o scoţi, dacă n-a intrat prea adînc şi dacă poţi s-o apuci. Nu se compară ! Aşchia, odată scoasă, ţi-a trecut şi durerea, pe cînd eu, îmi pierd rosturile viitoare.

— Asta-i adevărat, dar ce mai poţi face...

— Tocmai cu asta se împacă mai greu un om de acțiune...

Discuția se opri aici. Abia cînd începură să-și ia rămas bun, Polaniecki spuse :

— Știi ce ? Prefer să nu vin duminică la voi.

— Poate că-i mai bine așa, răspunse Bigiel.

XI

Acasă, pe Polaniecki îl aștepta o surpriză : o telegramă de la doamna Emilia cu următoarele cuvinte. „Sosesc mîine dimineață. Litka bine !“ Întoarcerea lor era pe cît de neașteptată, pe atît de precipitată, dar pentru că telegrama conținea asigurări în legătură cu sănătatea Litkăi, Polaniecki înțelese că doamna Emilia se întoarce mai repede numai ca să se ocupe de treburile lui. La acest gînd, inima i se umplu de recunoștință. „Ce femeie cumsecade, își spuse, o prietenă de nădejde !...“ Simțea cum îi renaște speranța, ca și cînd doamna Emilia se afla în posesia inelului fermecat sau a baghetei magice, cu ajutorul cărora putea să schimbe într-o clipă inima domnișoarei Marynia. Polaniecki nu vedea prea limpede cum aveau să se petreacă lucrurile, dar știa cel puțin că acum exista cineva foarte binevoitor care va vorbi în folosul lui, apărîndu-l, și-i va lăuda sufletul și caracterul, spulberînd acuzațiile pe care curgerea întîmplărilor le îngrămădise împotriva lui. Conta că doamna Emilia va persevera în atitudinea ei, făcîndu-și din aceasta o obligație personală. Omul pe care-l roade ceva caută bucuros alți umeri pe care să așeze povara răspunderii. Așa și Polaniecki. Îndeosebi în momentele de mare amărăciune, i se părea că și doamna Emilia este răspunzătoare de legătura lui cu Marynia, întrucît, dacă nu-i arăta scrisoarea din care se vedea că domnișoara Plawicka era gata să-l iubească, el izbutea pînă acum să-și abată gîndurile și inima de la ea. Poate chiar

așa stăteau lucrurile, fiindcă scrisoarea jucase într-adevăr un rol considerabil în evoluția simțămintelor lui. Atunci văzuse cît de aproape și de reală fusese fericirea, cît de mult îi încredințase Marynia, în gîndurile ei, inima și sufletul. Cel mai greu e să renunți la o fericire care nu numai că este dorită, dar care abia începe, și dacă nu era scrisoarea, poate că Połaniecki regreta într-adevăr mai puțin trecutul, poate că uita și accepta mai ușor situația. Acum nu-și mai aducea aminte că el însuși o silise pe doamna Chwastowska să-i arate scrisoarea ; acum, cu toată prietenia și recunoștința ce le nutrea față de ea, considera numai că ea este datoare să-l ajute din toate puterile. Înțelegea, de altfel, că așa se întîmplă prin forța lucrurilor, se aștepta s-o vadă frecvent pe domnișoara Marynia în condiții foarte favorabile pentru el, și într-o casă în care era iubit și apreciat, era firesc ca asemenea sentimente să acționeze și asupra musafirilor. Toate acestea sporiră cu forțe noi speranțele lui Połaniecki, adăugînd alte elemente celor ce-i legau gîndurile de Marynia. Mai înainte își făgăduise să nu se mai ducă la vila familiei Bigiel, dar acum își schimbă hotărîrea, presupunînd că dacă sănătatea-i va îngădui, doamna Emilia avea să participe și ea la această excursie. De altminteri, lăsînd la o parte toate aceste motive, care o priveau pe domnișoara Marynia, se bucura din toată inima că va vedea chipurile iubite, atît al doamnei Emilia, cît și pe al Litkăi, fetița reprezentînd pînă acum cea mai puternică legătură sufletească din viața lui.

În aceeași seară, îi scrise cîteva cuvinte lui Pławicki, anunțîndu-l de sosirea celor două călătoare ; presupunea că domnișoara Marynia îi va fi recunoscătoare pentru această veste indirectă. Dispuse apoi printr-un slujitor ca acasă, la doamna Emilia, să le aștepte mîine cu ceaiul pregătit, și comandă o trăsură confortabilă, ca să le aducă de la gară. A doua zi, la cinci, se afla în stație.

În așteptarea trenului, începu să alerge cu pași mărunți de-a lungul peronului, ca să se mai încălzească,

deoarece dimineața era friguroasă. Depărtarea, clădirile căilor ferate și vagoanele trase pe liniile mai apropiate erau cufundate în ceața care, foarte deasă jos, devenea trandafirie mai sus și luminoasă, vestind că ziua avea să fie senină. Pe peron, afară de funcționarii și lucrătorii de la căile ferate, nu mai era nimeni ; era și prea devreme. Treptat însă, lumea începu să se adune. Deodată, înaintea lui Polaniecki se iviră din ceață două siluete, și într-una din ele tînărul recunoscu îndată, cu inima bătîndu-i de bucurie, pe Marynia, care venise cu o slujitoare s-o întîmpine pe doamna Emilia. Neașteptîndu-se la această întîlnire, la început se simți destul de încurcat. Domnișoara Pławicka se opri și ea, mirată parcă și descumpănită. Dar după o clipă, Polaniecki se apropie și-i întinse mîna.

— Bună dimineața, domnișoară ! o salută. Va fi într-adevăr bună pentru amîndoi, dacă cele două călătoare vor veni.

— Deci nu e sigur ? se neliniști Marynia.

— Cum așa ? Numai dacă s-ar întîmpla ceva neprevăzut. Ieri am primit telegrama și i-am trimis veste domnului Pławicki, gîndindu-mă că dumneata te vei bucura.

— Mulțumesc. E o surpriză atît de plăcută !...

— Cea mai bună dovadă e că te-ai sculat atît de dimineață.

— Nu m-am dezobișnuit încă.

— Amîndoi am venit prea devreme. Trenul sosește abia peste o jumătate de oră. În acest timp, te sfătuiesc să nu stai pe loc, ci să te miști, pentru că e destul de frig, deși se anunță o zi frumoasă.

— Ceața se rărește, constată Marynia, înălțîndu-și ochii albaștri care, în lumina dimineții, i se părură lui Polaniecki violeți.

— Nu vrei să ne plimbăm pe peron, domnișoară ?

— Mulțumesc, domnule. Prefer să stau în sala de așteptare.

Şi făcîndu-i un semn din cap, se depărtă. Polaniecl începu iarăşi să umble repede pe peron. Se simţea puţi jignit că ea nu voise să rămînă cu el, dar îşi spuse că nu s cuvenea, şi se bucură din tot sufletul la gîndul că venire doamnei Emilia avea să-i apropie atît de mult, înlesnin du-le atîtea întîlniri... Curajul şi buna dispoziţie îi cre teau văzînd cu ochii. Se gîndi la ochii violeţi ai Maryniei la faţa ei rumenită de răceala dimineţii şi, trecînd în grab pe lîngă ferestrele sălii de aşteptare, unde se afla ea, îş spuse aproape vesel :

„Aha, stai acolo, ascunde-te ! O să te găsesc eu !"

Şi simţi mai puternic ca oricînd cît de dragă i-ar fi fost dacă ar fi vrut să fie puţin mai bună cu el.

În acest timp, se auzi semnalul şi după cîteva minute în ceaţa care se aşternea deasă peste pămînt, cu toate că cerul se limpezise, apărură contururile nesigure ale trenului ; pe măsură ce se apropia, se vedea tot mai bine Locomotiva, slobozind rotocoale mari de fum, intră în staţie încetinindu-şi mersul tot mai mult, iar după ce se opri, începu să arunce cu zgomot şi sîsîituri printre roţile din faţă restul de aburi de care nu mai avea nevoie.

Polaniecki se repezi la vagonul de dormit, deoarece prima faţă pe care o zărise prin geam era faţa Litkăi care la vederea lui, se lumină de parcă alunecase peste ea o rază de soare. Mînuţele fetiţei începură să se mişte de bucurie făcîndu-i semn lui Polaniecki, care urcă într-o clipă în vagon.

— Pisicuţa mea dragă ! exclamă strîngînd mînuţele Litkăi. Ai dormit bine, eşti sănătoasă ?

— Sînt sănătoasă ! Ne-am întors ! Şi o să fim împreună... şi bună dimineaţa, domnule Stach !

Lîngă ea se afla doamna Emilia, căreia „domnul Stach îi sărută mîna şi începu să vorbească foarte repede, cu se vorbeşte de obicei în asemenea ocazii :

— Bună dimineaţa, scumpă doamnă. Am adus o tră sură, puteţi merge acasă numaidecît ; slujitorul meu o

aducă bagajele, dați-mi numai chitanța. Acasă vă așteaptă ceaiul. Te rog, doamnă, dă-mi chitanța pentru bagaje. Domnișoara Plawicka a venit și ea la gară.

Domnișoara Plawicka aștepta într-adevăr la ușa vagonului ; începură să se îmbrățișeze, cu fața numai zîmbet. Litka se uită o clipă la domnișoara Marynia, cu ezitare parcă, apoi i se aruncă și ea de gît cu dragostea de odinioară.

— Marynia, vii cu noi la ceai, o invită doamna Emilia. Sîntem așteptate, iar tu trebuie să fii flămîndă. Bine ? Da ?

— Da, dar voi sînteți obosite, ați mers toată noaptea...

— Am dormit tun de la graniță, iar după ce ne-am trezit, am avut destul timp să ne spălăm și să ne îmbrăcăm. Oricum, tot trebuie să bem și noi un ceai, așa că nu ne împiedici cu nimic.

— Dacă-i așa, bine. Cu cea mai mare plăcere.

Litka începu să tragă de rochia mamei.

— Mămico, dar domnul Stach ?

— Sigur că vine și domnul Stach. El s-a gîndit la toate ; datorită lui o să găsim totul pregătit, așa că trebuie să meargă cu noi.

— Trebuie ! Trebuie ! repetă Litka, întorcîndu-se spre el.

Tînărul se împotrivi în glumă.

— Ba nu trebuie, vrea.

În curînd, toți patru se aflau în trăsură. Polaniecki era într-o dispoziție excelentă, avînd-o în față pe Marynia, iar lîngă el pe Litka. I se părea că toată lumina dimineții îl pătrunde și vor începe și pentru el zile mai bune. Știa că de acum încolo avea să facă parte dintr-un cerc restrîns de ființe legate între ele de viața de societate și de prietenie, iar în acest cerc avea să se afle și Marynia. Acum ședea în fața lui, aproape de ochii lui și apropiată prin prietenia pe care o nutreau amîndoi pentru Emilia și pentru Litka.

Toţi patru sporovăiau veseli.

— Ce s-a întîmplat, Emilka, întrebă Marynia, de ce-a venit mai devreme ?

— Litka mă ruga în fiecare zi să ne întoarcem.

— Nu-ţi place în străinătate ? o întrebă Połanieck

— Nu.

— Ţi-a fost dor de Varşovia ?

— Da.

— Şi de mine nu ? Spune repede, că va fi vai de tine

— Ba şi de dumneata, domnule Stach.

— Uite-ţi răsplata ! zise Połaniecki.

Şi luîndu-i mînuţa, se strădui să i-o sărute, dar ea s apără cît putu.

În sfîrşit, izbuti să-şi ascundă mîna, iar el, adresîn du-se domnişoarei Marynia şi arătîndu-şi într-un zimbe dinţii albi, sănătoşi, rosti :

— Uite, domnişoară, aşa ne războim mereu, dar n iubim.

— Aşa se întîmplă de obicei, răspunse domnişoar Marynia.

Tînărul o privi în ochi cu sinceritate :

— Ei, dacă ar fi într-adevăr aşa !

Domnişoara Marynia roşi uşor şi deveni gravă, dar n spuse nimic şi începu să vorbească acum cu doamn Emilia.

Iar Połaniecki se întoarse spre Litka :

— Unde-i profesorul Waskowski ? A plecat în Italia ?

— Nu. A rămas la Częstochowa şi se întoarce poimîine

— E sănătos ?

— E sănătos.

Copila privi la prietenul ei şi se miră :

— Domnul Stach a slăbit, nu-i aşa, mamă ?

— Într-adevăr, domnule Stach, te-ai mai tras la faţă încuviinţă doamna Emilia.

Połaniecki era puţin schimbat, pentru că dormise prost iar pricina insomniei se afla înaintea lui în trăsură. Pus

totul însă pe seama grijilor și a muncii de la birou. În acest timp, ajunseră în fața locuinței doamnei Emilia.

Cîteva clipe, în vreme ce doamna Emilia se duse să dea binețe slujitorilor, iar Litka fugi în urma ei, Połaniecki și domnișoara Marynia rămaseră singuri, în sufragerie.

— Probabil că aici, la Varșovia, n-ai pe nimeni mai apropiat decît doamna Emilia ? o întrebă Połaniecki.

— Nici mai apropiat, nici atît de drag.

— În viață este nevoie de bunătate, iar ea este foarte bună și binevoitoare. Eu, de pildă, care n-am familie, vin aici ca la ai mei. Varșovia mi se pare altfel, cînd sînt ele aici...

După care, cu glasul mai puțin sigur, adăugă :

— De astă dată, mă bucur de venirea lor și din cauza dumitale, în sfîrșit, există între noi ceva care ne unește.

Începu să se uite la ea implorînd-o din priviri, de parcă voia să-i spună : „Eu nu mai pot trăi așa ! Hai, dă-mi mîna, să ne împăcăm, fii bună și cu mine, dacă s-a întîmplat să avem o zi atît de plăcută".

Dar tocmai pentru că nu putea fi cu totul indiferentă față de el, Marynia avansa tot mai mult în direcție contrară. Cu cît îi arăta mai multă bunătate, cu cît era mai simpatic, cu atît purtarea lui i se părea mai ieșită din comun, și ciuda punea stăpînire pe inima ei.

Natură delicată și mai degrabă temătoare, înțelegînd că un răspuns prea aspru ar fi stricat armonia zilei, preferă să tacă. Nu era însă nevoie de un răspuns formal, întrucît Połaniecki citi în ochii ei cele ce urmează :

„Cu cît te vei strădui mai puțin să îndrepți relațiile noastre, cu atît vor fi mai bune ; foarte bune vor fi numai atunci cînd ne vom afla departe unul de celălalt".

Bucuria lui se stinse într-o clipă, înlocuită de supărare și de părerea de rău mai puternică decît supărarea, deoarece izvora în același timp din farmecul acela neînvins de nimic, care-l subjuga pe Połaniecki din ce în ce mai

mult, şi din convingerea că depărtarea dintre el şi Marynia devenea tot mai mare.

Acum, cînd privea la faţa ei blajină şi dulce, simţea că-i este tot atît de dragă, pe cît de ireversibil pierdută.

Venirea Litkăi puse capăt acestui moment foarte dificil pentru el. Fetiţa intră alergînd cu mare bucurie, cu perişorul-i în neorînduială şi cu zîmbetul pe buze, dar, văzîndu-i, se opri brusc şi începu să se uite cînd la unul, cînd la celălalt cu ochii ei întunecaţi, pentru ca în cele din urmă să se aşeze greoaie lîngă măsuţa cu ceai. Veselia îi dispăru într-o clipă, cu toate că Połaniecki, zăvorîndu-şi durerea în inimă, se străduia tot timpul cît dură micul dejun să se arate vesel şi comunicativ.

Totuşi, nu mai vorbi aproape deloc cu Marynia, ocupîndu-se numai de doamna Emilia şi de Litka. Lucru de mirare, Marynia resimţi atitudinea lui ca pe un afront. La jignirile dinainte, se mai adăuga una.

A doua zi, seara, doamna Emilia şi Litka se duseră să ia ceaiul la Marynia. Domnul Pławicki îl invitase şi pe Połaniecki, dar acesta nu veni. Şi, aşa-i firea omenească, Marynia se simţi iarăşi jignită. Aversiunea, ca şi dragostea, are nevoie ca persoana împotriva căreia se întoarce să fie mereu aproape. Fără să vrea, domnişoara Pławicka privi toată seara spre uşă, iar cînd văzu că Połaniecki nu mai vine, începu să cocheteze cu Maszko cu atîta rîvnă, încît doamna Emilia rămase uimită.

XII

Maszko era un om foarte isteţ, dar în acelaşi timp copleşit de amorul propriu. De altfel, n-avea nici un motiv să nu creadă în amabilitatea pe care i-o arăta Marynia. Inegalităţile ei le punea în parte pe seama cochetăriei, în parte pe seama firii schimbătoare a domnişoarei şi, cu toate că pricina din urmă îl neliniştea întrucîtva, nu era

suficient de puternică pentru a-l reține de la pasul hotărîtor.

Bigiel intuise adevărata stare de lucruri, susținînd că Maszko era îndrăgostit. Într-adevăr, așa era. Domnișoara Pławicka îi plăcea mai de mult; trecînd în revistă toate argumentele *pro* și *contra*, ajunsese la concluzia că cele dintîi sînt majore. Tînărul avocat prețuia de bună seamă averea, dar, înzestrat cu o mare luciditate și cunoscînd prea bine lumea în care se învîrtea, ajunsese la convingerea că nu va găsi și nu se va putea căsători cu o domnișoară foarte bogată. Cele cu adevărat bogate proveneau din rîndurile aristocrației cu blazon, iar acestea erau praguri prea înalte pentru el, sau din lumea finanțelor, care la rîndul ei aspira să se înrudească neapărat cu noile neamuri purtînd nume foarte cunoscute. Maszko știa de minune că episcopii și cuirasierii lui pictați, de care își bătea joc Bukacki, nu vor fi în stare să-i deschidă casele de bani ale bancherilor. Chiar dacă ar fi fost mai puțin fantastici, meseria lui de avocat ar fi reprezentat o *deminutionem capitis* [1] în ochii marilor monștri ai finanțelor. Pe de altă parte, simțea într-adevăr un fel de repulsie pentru acest soi de înrudiri, în vreme ce fetele bine situate aveau pentru el acel farmec neobișnuit la care se arată deosebit de sensibili mai ales parvenitii.

Domnișoara Pławicka nu avea zestre, e adevărat, sau avea una neînsemnată. Căsătorindu-se totuși cu ea, Maszko se elibera în acest fel de toate obligațiile pe care le contractase cumpărînd proprietatea Krzemień. În al doilea rînd, înrudindu-se cu o familie nobiliară, s-ar fi străduit să pună mîna pe toată clientela din această sferă, și ăsta ar fi fost un profit real. În sfîrșit, prin legăturile de familie ale Maryniei, ar fi putut să preia interesele cîtorva neamuri cu adevărat avute, realizîndu-și astfel un scop pe care-l nutrea mai de mult.

[1] Pierderea drepturilor civile (lat.).

Familia Pławicki, asemenea tuturor proprietarilor funciari ceva mai sus decît de mijloc, avea firește rude de care se ruşina, dar avea şi altele care, la rîndul lor, se ţineau departe de ea. Se întîmpla aşa nu atît din cauza semeţiei, cît prin forţa lucrurilor, în temeiul unei selecţii sociale, în virtutea căreia fiecare întreţine legături cu cei care trăiesc în aceleaşi condiţii de viaţă. Cu toate acestea, marile evenimente familiale refăceau pentru o clipă relaţiile neglijate, şi Maszko se gîndea nu numai cu plăcere că la nunta lui aveau să se adune nume dintre cele mai răsunătoare, făgăduindu-şi în acelaşi timp tot felul de foloase posibile în viitor. N-ar mai fi fost decît o problemă de abilitate ca să le sugereze acestor oameni că ar fi foarte frumos din partea lor, foarte bine şi foarte sigur totodată, dacă şi-ar încredinţa interesele unui om plin de energie, care nu numai că era de-al lor, dar cu care se şi înrudeau. Aceasta ar fi fost, într-un fel, zestrea pe care i-ar fi dat-o unei verişoare nu prea bogate. Cîntărindu-şi forţele, Maszko socotea că va putea să le intre pe sub piele şi să-i stăpînească. Ştia că la început, cînd unul, cînd altul aveau să-i ceară sfaturi, pe care le-ar fi putut căpăta şi în discuţii prieteneşti cu un cunoscut sau cu o rudă îndepărtată care întîmplător se şi pricepea la astfel de treburi. Mai tîrziu, dacă sfaturile se dovedeau bune, vor veni mai des, în cele din urmă, începînd cu totul în mîna lui ! În acest fel, ajutîndu-i pe alţii, putea să se ridice şi el, să lichideze cu timpul ipotecile moşiei Krzemień, ajungînd la o avere însemnată, să renunţe la avocatură, care nu-i plăcea, considerînd-o doar un mijloc pentru a-şi atinge scopul, şi să se statornicească în sfîrşit în sferele înalte ale societăţii, ca un om independent şi totodată reprezentant al proprietăţii funciare întemeiate pe baze solide.

Toate acestea le prevăzuse şi le calculase înainte de a se hotărî să ceară mîna domnişoarei Pławicka.

Ignorase un singur lucru, că avea să se îndrăgostească atît de tare precum se îndrăgostise.

Era furios întrucîtva, deoarece socotea că un sentiment prea puternic strică echilibrul pe care se cuvine să-l păstreze întotdeauna un om din înalta societate. Acest echilibru constituia una din iluziile lui. Dacă s-ar fi născut în această lume şi n-ar fi avut nevoie să intre în ea, şi-ar fi îngăduit să iubească oricît de mult. Cu toată isteţimea lui, nu înţelegea că unul din cele mai mari privilegii ale acestei lumi, care se socotea privilegiată, este libertatea. Din această cauză, nu era pe deplin mulţumit cînd simţea că i se topeşte inima în prezenţa domnişoarei Marynia. Deşi, pe de altă parte, ţelul spre care tindea se identifica tot mai mult în fiinţa lui cu o fericire personală vecină cu beatitudinea.

Erau lucruri noi pentru el, atît de noi, încît strălucirea acestor orizonturi necunoscute îl orbea. Maszko ajunsese la treizeci şi ceva de ani fără să cunoască încîntarea. Acum înţelegea cîtă vrajă şi fericire încap în acest cuvînt, pentru că era într-adevăr încîntat de domnişoara Marynia. Cînd se întîmpla ca domnul Pławicki să-l primească în camera lui, iar ea se afla în încăperea vecină, Maszko era atît de absent, gîndurile concentrîndu-i-se în jurul Maryniei, încît înţelegea cu mare greutate ce-i spunea bătrînul. Cînd ea îşi făcea apariţia, în inima lui creşteau simţăminte necunoscute mai înainte, duioase şi mîngîietoare, care-l făceau mai bun decît era de obicei. Ochii albaştri îşi schimbau atunci luciriile oţelii şi reci de totdeauna într-o expresie de blîndeţe şi îmbătare, rumeneala din obraji, care-l făceau să semene cu profesorul Waskowski, devenea şi mai puternică ; întreaga-i făptură îşi pierdea din ţeposenie şi nu-şi mai pieptăna favoriţii negri cu degetele, ca un lord englez, ci ca un muritor obişnuit, îndrăgostit lulea. Devenea atît de generos, încît nu-şi mai voia numai binele propriu, ci şi pe al ei, evident, neînţeles altfel decît prin el şi în persoana lui.

Era atît de încrăgostit, încît odată respins, putea fi periculos, avînd în vedere absența spiritului moral și energia neîndupleca de care era în stare. Pînă acum, nu mai iubise niciodată în acest fel, Marynia fiind cea dintîi care deșteptase în el tot ce putea fi capabil să iubească. Ce-i drept, nu era o frumusețe strălucitoare, dar avea foarte mult farmec feminin și tocmai această feminitate atrăgea îndeosebi naturile energice. În trăsăturile ei delicate, era ceva dintr-o plantă cățărătoare; avea fața liniștită, ochii transparenți și gura puțin senzuală. La prima vedere, nu făcea o impresie deosebită, dar după o clipă, oricît ar fi fost de indiferent, nu se putea să nu observi că există ceva aparte în ea, care te face să te gîndești că te afli înaintea unei femei ce putea fi iubită.

Altminteri, cu cît Maszko se simțea și era într-adevăr mai bun în această perioadă din viața lui, cu atît starea de spirit a Maryniei se înrăutățise de cînd venise la Varșovia. Vinderea moșiei îi răpise munca și temeiul moral al vieții. Îi lipsea un țel superior. În plus, desfășurarea întîmplărilor adunase în ea multă amărăciune și supărare care-i împovărau inima. Domnișoara Marynia își dădea și ea seama prea bine de starea ei. La cîteva zile după seara în care Polaniecki nu venise, începu să vorbească cea dintîi despre asta cu doamna Emilia, într-un moment cînd se aflau numai ele două în salonașul de lîngă camera Litkăi.

— Eu văd, spuse, că noi nu mai sîntem atît de apropiate. Voiam mai de mult să discut sincer cu tine, dar n-am avut curajul, fiindcă mi se părea că nu mai sînt vrednică de prietenia ta.

Doamna Emilia își apropie chipul dulce de capul domnișoarei Marynia și o sărută pe tîmplă.

— Of, Marynia, Marynia! ce tot vorbești. Tocmai tu care ești întotdeauna atît de rezonabilă și de calmă...

— Cînd eram la Krzemień, o meritam mai mult decît acum. Nici nu-ți poți imagina cît eram de atașată de

colțișorul acela. Aveam toate zilele ocupate și nutream o speranță neînțeleasă că odată și odată va ciocăni fericirea și la ușa mea. Acum totul a pierit, nu mă pot regăsi în acest oraș, iar ce-i mai rău, e că nu-mi pot afla nici puritatea de altădată. Am văzut cît ai fost de uimită cînd am cochetat cu domnul Maszko. Să nu-mi spui că n-ai băgat de seamă. Crezi că eu știu de ce-am făcut-o? Probabil pentru că acum sînt mai rea, mai ranchiunoasă față de mine, față de el și față de toată lumea. Nu-l iubesc și nu mă voi căsători cu Maszko; așa că nu mă port cinstit cu el și o recunosc cu rușine, dar sînt momente în care aș vrea să mă răzbun pe cineva cu bună știință. Tu n-ar mai trebui să fii prietenă cu mine, deoarece-eu m-am schimbat.

Pe obrajii Maryniei se rostogoliră lacrimile, așa că doamna Emilia începu s-o mîngîie cu și mai multă dragoste; într-un tîrziu, spuse:

— Domnul Maszko îți face curte, nu mai încape îndoială, și recunosc că am crezut că vrei să-i oferi mîna. Acum îți spun deschis că am fost îngrijorată din această pricină, fiindcă el nu-i omul care ți se potrivește, dar știind cît erai de legată de Krzemień, am bănuit că în acest fel vrei să te întorci acolo...

— La început, e adevărat, am avut această intenție... Am vrut să mă conving singură că-mi place; n-am vrut să-l resping... Era vorba și de altceva, dar și de Krzemień. Totuși nu m-am putut convinge. Nu vreau să recapăt proprietatea cu acest preț, dar tocmai aici e buba. Căci dacă-i așa, de ce-l mai induc în eroare pe domnul Maszko, de ce-l mai las să-și facă iluzii? Pur și simplu din cauza josniciei mele...

— Nu-i bine că-i creezi iluzii, dar cred că înțeleg de unde izvorăște răul. Din ciuda și supărarea pe altcineva, nu-i așa? Mîngîie-te cel puțin cu gîndul că acest rău nu este ireparabil, fiindcă poți să-ți schimbi imediat purtarea față de domnul Maszko, începînd chiar de mîine... Da,

Marynia dragă, trebuie s-o schimbi cît nu e încă prea tîrziu, cît n-ai promis nimic...

— Ştiu, Emilka, înţeleg şi eu atîta lucru ; numai că, vezi tu, cînd sînt cu tine şi gîndesc ca odinioară, ca o fată cinstită şi dreaptă, înţeleg că nu numai vorbele, dar şi purtarea obligă. El ar putea să mi-o reproşeze...

— Ai să-i spui că ai vrut să te apropii de el, dar n-ai putut. Oricum, altă ieşire nu văd...

Se aşternu o clipă de tăcere, dar şi Marynia, şi doamna Emilia îşi dădeau seama că nu aduseseră vorba tocmai despre ce le interesa mai mult pe amîndouă ; cel puţin pe doamna Emilia. Aşa că, luîndu-i mîinile Maryniei, insistă :

— Marynia, recunoaşte că ai cochetat cu Maszko pentru că eşti supărată pe domnul Stanisław !

Domnişoara Pławicka răspunse îndată :

— Aşa este.

— Atunci, nu înseamnă oare că impresia pe care ţi-a făcut-o venirea lui pentru prima dată la Krzemień şi discuţiile voastre nu s-a şters încă ?

— Era mai bine dacă se ştergea.

Doamna Emilia îi mîngîie părul negru.

— Nu-ţi poţi închipui cît e de bun şi de curajos, ce suflet nobil are ? E oarecum prieten cu noi ; a iubit-o întotdeauna pe Litka, şi-i sînt recunoscătoare din toată inima. Dar ştii şi tu ce poate să însemne asemenea prietenie în lumea noastră. Ei bine, el constituie o excepţie şi din acest punct de vedere. Ai să mă crezi că, atunci cînd Litka s-a îmbolnăvit la Reichenhall, el a chemat un medic renumit de la München, iar nouă, nevrînd să mă sperie pe mine, ne-a spus că acesta a venit la alt bolnav şi trebuie să profităm de ocazie ? Gîndeşte-te şi tu cît poate fi de bun şi de grijuliu. E un om foarte sigur, pe care poţi conta, şi energic, şi drept. Există oameni inteligenţi, dar lipsiţi de energie ; alţii au energie, dar le lipseşte delicateţea. El le uneşte pe amîndouă. Am uitat să-ţi spun că în momentul în care moştenirea Litkăi era ameninţată, şi

fratele soțului meu a încercat s-o salveze, cel mai puternic sprijin l-am găsit în domnul Polaniecki. Dacă Litka ar fi mai mare și ar trebui să se căsătorească, numai lui i-aș încredința-o fără nici o grijă. Nu pot să-ți spun acum cît bine ne-a făcut acest om.

— Dacă tot atîta cît rău mi-a făcut mie, e foarte mult.

— Marynia, el n-a vrut să-ți facă rău. De-ai ști cît suferă din pricina nesăbuinței lui și cît de sincer își recunoaște vina !

— Mi-a spus-o și mie, răspunse Marynia. Draga mea, m-am gîndit și eu mult la asta ; la drept vorbind, nu m-am mai gîndit la altceva și nu cred că el are vreo vină în ce mă privește. La Krzemień a fost bun cu mine, atît de bun, încît mi se părea că... Ți-o spun numai ție, ți-am și scris doar, că în seara acelei dumineci pe care a petrecut-o la noi, m-am dus la culcare cu mintea și inima atît de pline de el, încît mi-e și rușine să recunosc... Simțeam că... încă o zi, încă un cuvînt prietenesc din partea lui, și aveam să mă îndrăgostesc de el pentru toată viața... Mi se părea că și el... A fost vina tatălui meu, a fost și a mea, așa că am putut să înțeleg ; îți aduci aminte ce ți-am scris la Reichenhall ? Aveam și eu tot atîta încredere în el, ca și tine... A plecat. Nici nu știu de ce-am crezut că se va întoarce, că va scrie. N-a mai revenit și n-a mai scris. Îmi spunea ceva că n-o să-mi ia proprietatea... și mi-a luat-o. Pe urmă... Eu știu că domnul Maszko a vorbit deschis cu el, iar el l-a încurajat și i-a făgăduit că nu se mai gîndește la nimic... Ah, dragă Emilka !... Dacă vrei tu, n-are nici o vină, dar cît rău mi-a făcut ! Din cauza lui, am pierdut nu numai colțișorul iubit, unde trudeam, ci ceva mai mult : încrederea în viață, în oameni... în superioritatea noțiunilor de bine și noblețe față de rău și platitudine... Eu însămi am devenit mai rea. Îți spun sincer că nu pot să mă regăsesc. A avut tot dreptul să procedeze cum a procedat ? Să zicem. Recunosc eu însămi și nu-i fac nici o vină. Numai că, vezi tu, a sfărîmat în mine

un reazim al vieții. Și asta nu se mai poate repara. Nu mai e cu putință ! Ce folos că el s-a schimbat pe urmă, că-i pare rău de ce-a făcut și e gata să-mi ceară mîna ? Ce folos, de vreme ce eu, care aproape că-l iubeam, acum nu numai că nu-l iubesc, dar trebuie să-mi înving sila... E mai rău decît dacă mi-ar fi indiferent... Eu știu ce vrei tu, dar viața poate fi înălțată numai pe dragoste, nu pe aversiune. Cum să-i ofer eu mîna mea cu repulsia asta în suflet, cu regretul că din cauza lui, vinovat sau nu, s-au prăbușit atîtea ? Crezi că eu nu-i apreciez meritele, dar ce să fac ? Cu cît le văd mai mult, cu atît mă depărtez de el, și dacă ar trebui să aleg, l-aș alege pe domnul Maszko, deși nu-i poate sta alături. Sînt de acord cu toate laudele pe care i le poți aduce, dar de fiecare dată îți răspund : nu-l iubesc și nici n-am să-l pot iubi vreodată.

Ochii doamnei Emilia se umplură de lacrimi.

— Ah, bietul domn Stach ! rosti parcă numai pentru sine.

Iar după o clipă de tăcere, întrebă :

— Și nu-ți pare rău de el deloc ?

— Ba da, cînd mă gîndesc la cel care era la Krzemień, sau cînd nu e lîngă mine, dar cînd îl văd, nu mai rămîne decît... repulsia.

— Fiindcă nu știi cît de nefericit a fost la Reichenhall, iar acum e și mai nefericit. N-are pe nimeni pe lume...

— Are prietenia ta și o iubește pe Litka...

— Dragă Marynia, asta-i altceva ! Eu îi sînt recunoscătoare din tot sufletul că ține la Litka, dar asta-i altceva ; înțelegi și tu că pe tine te iubește altfel și de o sută de ori mai mult decît pe Litka...

În încăpere se lăsase întunericul, și un slujitor aduse în curînd lampa ; o puse pe masă și ieși. La lumina ei, doamna Emilia zări deodată o formă alburie-ghemuită pe canapeaua de lîngă ușa ce dădea în camera copiilor.

— Cine-i acolo ? Tu ești, Litka ?

— Eu, mămico.

În glasul ei era ceva neobișnuit. Doamna Emilia se ridică și se apropie în grabă de ea.

— Cînd ai intrat ? Ce ai ?

— Sînt cam tristă și nu mi-e bine.

Doamna Emilia se așeză pe canapea și, luînd-o în brațe, îi văzu ochii plini de lacrimi.

— Lituś, tu plingi ? Ce ai ?

— Mamă, sînt atît de tristă !

Și rezemîndu-și căpșorul pe umărul mamei, începu să plîngă. Era tristă într-adevăr, deoarece aflase că „domnul Stach" era mai nefericit decît la Reichenhall și o iubea pe Marynia de o sută de ori mai mult decît pe ea.

În aceeași seară, ducîndu-se la culcare, se ridică, numai în cămășuță, la urechea mamei și începu să-i șoptească :

— Mămico, eu am un mare păcat...

— Pisicuța mea scumpă, ce te neliniștește ?

Iar ea îi șopti și mai încet :

— Eu n-o iubesc pe domnișoara Marynia...

XIII

Doamna Emilia, Litka și Marynia, însoțite de domnul Plawicki, se duceau să ia masa la familia Bigiel ; locuința lor de vară se afla în pădure, la două ore și jumătate de drum de la Varșovia. Era o zi de septembrie, senină ; văzduhul și mirișțile erau pline de pînze strălucitoare de păianjeni. Frunzele copacilor erau încă de un verde proaspăt, totuși, din loc în loc, prin crîngurile de foioase, se vedeau parcă niște dîlme sau buchete galbene și roșii. Domnișoarei Marynia, toamna aceasta palidă și gălbuie îi aduse în minte ocupațiile de la țară, mirosul grîielor în juri, cîmpurile presărate cu căpițe de fîn și întinderea străvezie a luncilor mărginite hăt ! la linia orizontului, de liziera arinișurilor. I se făcu dor de această viață, de această tihnă, față de care orașul, cu toată truda ce se

desfășura în existența-i zilnică, de care Marynia rămînea departe, i se părea searbăd și trîndav. Acum simțea că această viață, în care ea își regăsea rosturile și puterea, este pierdută pentru totdeauna ; înaintea ei nu vedea nimic care s-o înlocuiască răsplătind-o. Într-un fel, putea să se întoarcă la ea, devenind doamna Maszko, dar, la acest gînd, inima i se umplu de amărăciune, iar Maszko, laolaltă cu siguranța de sine, cu rumeneala, favoriții și maimuțăreala lui de lord englez, i se păru de-a dreptul respingător. De asemenea, niciodată nu simțise o aversiune mai mare față de Polaniecki, care-i luase Krzemień, oferindu-i-l în schimb pe Maszko. Era atît de revoltată, încît acum i se părea că-l urăște. Își închipui viața viitoare cu tatăl ei la Varșovia, fără un scop, fără muncă, fără ideal, cernită de regretele trecutului și de golul viitorului. Din această cauză, ziua senină de toamnă, în loc s-o calmeze, îi umplu sufletul de mîhnire și amărăciune. Nu era prea veselă. Litka era nemulțumită că „domnul Stach" nu se afla în trăsură. Iar doamna Emilia își concentra toată atenția asupra ei, temîndu-se că supărarea ei este pricinuită de boală. Numai domnul Pławicki era într-adevăr bine dispus, îndeosebi la începutul drumului. Mai întîi, pentru că, în surtucul încheiat la toți nasturii și cu garoafa roșie la butonieră, în demiul de culoare deschisă și cu sfîrcurile mustăților îndreptate în sus, ca niște ace, se simțea frumos și, cum reumatismul care-l chinuia uneori îi dădea pace din cauza vremii senine, și vioi ; în al doilea rînd, în fața lui se afla una dintre cele mai splendide femei din Varșovia, despre care își închipuia că nu va rămîne indiferentă la atîtea tentații, cel puțin nu atît cît să nu le observe și nu să le aprecieze. Măcar să-și spună : „Ah, ce bărbat fermecător trebuie să fi fost !" și domnul Pławicki s-ar fi mulțumit fie și numai cu această apreciere retrospectivă. Nutrind asemenea speranță, era într-adevăr fermecător, arătîndu-se pe rînd cînd grav și părintesc, cînd strengar. Pornind de la ideea

că tinerii din ziua de azi nu știu să fie politicoși cu femeile; în politeţurile pe care i le adresa doamnei Emilia, el ajungea pînă la mitologie ; întrucîtva era îndreptăţit, deoarece se uita la ea ca un satir.

Toate acestea însă erau primite cu un zîmbet șters și cu prea puţină atenţie, așa că în cele din urmă se descurajă și schimbă vorba, observînd că, datorită relaţiilor fiicei, avea să cunoască „burghezia", lucru de care era bucuros întrucîtva, fiindcă pînă acum văzuse asemenea lume numai pe scenă, iar în viaţă trebuie să ai legături cu tot felul de oameni, pentru că de la fiecare poţi învăţa cîte ceva. Adăugă, în fine, că de fapt cei din sferele de sus au obligaţia de a nu se îndepărta de semenii lor ; dimpotrivă, trebuie să și-i apropie, inculcîndu-le astfel principii sănătoase. Așa că el, care s-a străduit întotdeauna să-și îndeplinească obligaţiile sociale, nu va da înapoi nici în această privinţă. Aici, expresia înălţătoare de pe faţa lui fu umbrită de o undă de melancolie și astfel ajunseră la destinaţie.

Vila familiei Bigiel era plasată într-o pădure de pini, alături de altele, printre copaci seculari care, în unele locuri, fuseseră tăiaţi, în altele, lăsaţi în grupuri mai mici sau mai mari. Parcă se mirau și ei ce caută aici, în tihna vechiului codru, o casă atît de nouă, pe care o ocroteau totuși ospitalier împotriva vînturilor, învăluind-o în zilele frumoase în aerul îmbălsămat de mireasma acelor verzi și a rășinei.

Domnul și doamna Bigiel, însoţiţi de cîrdul de copii, ieșiră în întîmpinarea oaspeţilor. Doamna Bigiel, care ţinea foarte mult la Marynia, o îmbrăţișă cu mare bucurie ; vrînd s-o cîștige în folosul lui Połaniecki, își făcuse socoteala că domnișoara Marynia, cînd o să vadă cît de bine s-ar putea simţi printre ei, n-o să le mai facă atîtea greutăţi. Domnul Pławicki, care mai demult, în timp ce se afla prima dată la Varșovia, îl cunoscuse pe Bigiel, dar se mulţumise să-i trimită cartea de vizită, se purtă acum ca

un prinț generos, cum putea să se poarte numai un om foarte distins care își îndeplinea cu acest prilej misiunea atragerii „burgheziei". Sărută mîna doamnei Bigiel, iar soțului ei îi spuse cu o bunătate mărinimoasă :

— În vremurile de acum, oricine se bucură să se afle sub acoperișul unui om ca dumneata, iar eu cu atît mai mult, cu cît vărul meu, Połaniecki, a luat drumul comerțului și este asociatul dumitale.

— Połaniecki este un om de nădejde, răspunse Bigiel cu simplitate, strîngînd mîna înmănușată a domnului Pławicki.

Doamnele intrară pentru o clipă înăuntru să-și scoată pălăriile, după care, întrucît era foarte cald, reveniră pe verandă.

— Domnul Połaniecki n-a sosit încă ? întrebă doamna Emilia.

— Domnul Stanisław este aici de azi-dimineață, răspunse doamna Bigiel, dar acum e în vizită la doamna Krasławska. E foarte aproape de noi, adăugă adresîndu-se Maryniei, nu-i nici măcar o jumătate de verstă pînă acolo... Prin preajmă sînt foarte multe vile, iar doamna Krasławska și fiica ei sînt vecinele noastre cele mai apropiate.

— Pe domnișoara Terka Krasławska o țin minte de la carnaval, răspunse Marynia. Era de obicei foarte palidă.

— O, și acum e foarte anemică. Iarna trecută a fost la Pau.

În acest timp, copiii lui Bigiel, care o iubeau grozav pe Litka, o luară să se joace înaintea casei. Fetițele îi arătară grădinițele lor, aranjate pe nisipul dintre pini, în care nu voia să crească nimic. Această trecere în revistă era întreruptă mereu de fetițele care se ridicau în vîrful picioarelor și o sărutau pe Litka pe obraji. La rîndul ei, aceasta își înclina căpșorul bălai și le săruta și ea cu mare duioșie.

Băieții voiau să-și aibă și ei partea lor. Mai întîi puseră dalbile care creșteau pe lîngă casă, alegînd cele mai frumoase exemplare pentru Litka, după care se certară în privința jocurilor preferate de Litka și se duseră să-i lămurească doamna Emilia. Edzio, care avea obiceiul să vorbească foarte tare, închizînd ochii, începu să strige :

— Doamnă, eu zic că-i place mai mult jocul cu cercurile, da' nu știu dacă-i dați voie.

— Numai să nu alerge, că-i face rău.

— Bine. O să aruncăm cercurile drept la ea, așa că n-o să alerge. Dacă Józio nu poate, el să arunce la altcineva.

— Vreau și eu la ea ! răspunse Józio jalnic.

Și la gîndul că vor să-i răpească această plăcere, colțurile gurii i se lăsară în jos și buzele începură să-i tremure, dar Litka îl liniști, spunîndu-i :

— Și eu o să arunc la tine, Józio, o să arunc de multe ori.

Ochii lui Józio, umezi de lacrimi, începură să zîmbească.

— N-o să-i facă nici un rău, o asigură Bigiel pe doamna Emilia. Ciudat, băieții sînt niște neastîmpărați, dar cu ea sînt foarte grijulii ! Polaniecki le-a insuflat un adevărat cult pentru Litka.

— Sînt foarte drăguți și cuminți ! răspunse doamna Emilia.

O clipă, copiii se strînseră la un loc, ca să-și împartă cercurile și bastonașele. În mijlocul grupului, se afla Litka, mai mare de ani și mai înaltă. Deși vlăstarele lui Bigiel erau mai degrabă niște copii bine făcuți, între aceste fetișoare bucălate Litka, cu chipu-i dulce și eteric, cu trăsăturile-i prea delicate, părea o ființă coborîtă din altă planetă. Doamna Bigiel remarcă cea dintîi această deosebire.

— Ia uitați-vă, spuse, parcă-i o adevărată prințesă ! Eu nu mă satur niciodată s-o privesc, pe cuvîntul meu !

— E plină de noblețe ! adăugă Bigiel.

Doamna Emilia se uita la singurul ei odor cu niște ochi în care se citea o mare de dragoste. Copiii se împrăștiară și formară un cerc mare ; pe fondul cenușiu al acelor de pin alcătuiau pete multicolore care, sub copacii uriași păreau niște ciupercuțe colorate.

Domnișoara Marynia coborî de pe verandă și veni lîngă Litka ; voia s-o ajute să prindă cercurile spre care trebuia să alerge, ferind-o astfel de oboseală.

Tocmai atunci, pe drumul larg din pădure, care ducea la vilă, se ivi Połaniecki. La început, copiii nu-l văzură, dar el, uitîndu-se pe verandă, prin curte și zărind rochia de culoare deschisă a Maryniei lîngă pini, grăbi pasul. Litka, știind că mama ei se sperie de fiecare dată cînd o vede mișcîndu-se mai repede și nevrînd s-o neliniștească pentru nimic în lume, sta cu genunchii lipiți, aproape nemișcată, și prindea pe bastonaș numai cercurile care veneau la ea, în timp ce domnișoara Marynia fugea după celelalte. Din cauza alergăturii, părul i se răzlețea mereu, așa că era nevoită să-l aranjeze, și în clipa cînd Połaniecki deschise portița, o văzu puțin îndoită spre spate, cu brațele ridicate.

Tînărul rămase cu ochii țintă la ea ; în curtea largă i se părea mai tînără și mai mică decît de obicei, atît de feciorelnică și de atrăgătoare, făcută parcă s-o înlănțui cu brațele și s-o strîngi la piept ca pe o femeie, ca pe ființa cea mai scumpă de pe lume, încît simți mai puternic decît oricînd că o iubea nebunește.

Văzîndu-l, copiii aruncară cercurile, bastonașele și alergară cu strigăte în întîmpinarea lui. Jocul se întrerupse. La început, Litka se repezi și ea spre el, dar se opri brusc și începu să se uite cu ochii ei mari, cînd la Połaniecki, cînd la Marynia.

— Tu nu dai fuga să-l întîmpini pe domnul Połaniecki ? o întrebă domnișoara Marynia.

— Nu !...

— De ce, Lituś ?

— Fiindcă...

Şi obrăjorii i se împurpurară puţin, cu toate că biata copilă nu ştia sau nu îndrăznea să exprime gîndul care putea fi cuprins în cuvintele :

„Fiindcă el nu mă iubeşte cel mai mult pe mine, ci pe tine, şi numai la tine se uită".

Între timp, Połaniecki se apropia, vrînd să scape de copii şi repetîndu-le :

— Lăsaţi-mă în pace, ştrengarilor, că vă dau de-a berbeleacul !

Îi strînse mîna Maryniei, implorînd-o din priviri să-i zîmbească prietenos şi să-l întîmpine un pic mai puţin indiferentă decît de obicei, după care se întoarse spre Litka :

— Eşti sănătoasă, pisicuţa mea dragă ?

La auzul şi sub influenţa glasului, Litka uită pe dată supărarea din inima ei de copil, îi întinse amîndouă mîinile şi răspunse :

— Da, da ! Sînt sănătoasă. Ieri n-ai venit la noi, şi am fost tristă, iar acum am să te duc la mama să te certe.

După o clipă, erau cu toţii pe verandă.

— Ce mai fac doamna Krasławska şi fiica ei ? întrebă doamna Emilia.

— Sînt sănătoase, şi după-amiază o să vină pe aici, răspunse Połaniecki.

Înainte de masă pică însă profesorul Waskowski, aducîndu-l şi pe Bukacki care sosise la Varşovia cu o zi înainte. Relaţiile strînse cu familia Bigiel îi îngăduiau celui din urmă să vină la ei şi fără invitaţie, iar prezenţa doamnei Emilia aici era o ispită prea mare ca să se mai împotrivească. Altminteri, o salută fără urmă de dragoste, glumind ca de obicei, iar ea se bucură că venise, pentru că o amuza cu modul lui original şi ciudat de a-şi exprima gîndurile.

— Parcă trebuia să te duci la München şi în Italia, nu-i aşa ? întrebă cînd se aşezară la masă.

— Da, doamnă, îi răspunse Bukacki, dar am uitat la Varşovia *coupe-papier*-ul [1] şi m-am întors să-l iau.

— Oho, e un motiv foarte important.

— Totdeauna m-au scos din sărite oamenii care fac totul numai din pricini importante. De ce trebuie să aibă acest privilegiu numai motivele importante ? Pe de altă parte, fără voia mea, i-am făcut un ultim serviciu unui prieten, întrucît ieri am fost la înmormîntarea lui Lisowicz.

— Sportmanul ăla mic şi slab ? întrebă Bigiel.

— Întocmai, răspunse Bukacki, şi închipuiţi-vă că am pot să-mi revin din uimire ; cum a fost în stare de un lucru atît de serios, cum e moartea, un om care s-a ţinut toată viaţa numai de bufonerii ? Pur şi simplu nu-l recunosc pe Lisowicz ! Dezamăgirile se ţin lanţ.

— Doamna Krasławska, interveni Polaniecki, mi-a povestit că Płoszowski, acela de care se îndrăgosteau toate femeile din Varşovia, s-a împuşcat la Roma.

— E rudă cu mine, spuse domnul Pławicki.

Totuşi, vestea o tulbură cel mai mult pe doamna Emilia. Aproape că nu-l cunoştea pe Płoszowski, dar o văzuse pe mătuşa lui, la care fratele mai mare al soţului ei, după pierderea unei averi considerabile, se angajase ca împuternicit. Ştia de dragostea oarbă pe care mătuşa i-o purta nepotului ei.

— Doamne, ce nenorocire ! exclamă. Să fie oare adevărat ? Un om tînăr, atît de capabil, atît de bogat... Sărmana domnişoară Płoszowska !

— O avere uriaşă rămîne astfel fără moştenitor ! completă Bigiel. Cunosc şi eu această familie, e foarte aproape de Varşovia. Bătrîna domnişoară Płoszowska avea două rude : pe doamna Kromicka, mai de departe, şi pe Leon Płoszowski, mai apropiat. Acum nu mai are pe nimeni.

Aceste cuvinte îl tulburară pe domnul Pławicki. Se înrudea într-adevăr de departe cu domnişoara Płoszowska,

[1] Cuţit de tăiat hîrtia (fr).

pe care o şi văzuse de două-trei ori în viaţă, dar întotdeauna îşi aducea aminte de ea cu spaimă, deoarece de fiecare dată ruda bogată îi spusese în faţă adevăruri amare, la drept vorbind, îl mustruluise straşnic. Prin urmare, se străduise s-o evite cu grijă ; între ei nu mai existau nici un fel de relaţii, deşi, cu diverse ocazii, domnului Pławicki îi plăcea să pomenească de înrudirea cu o familie atît de cunoscută şi de bogată. Făcea şi el parte din acea categorie de oameni, mulţi la număr în ţara noastră, care credeau că Dumnezeu a creat numai pentru ei asemenea prilejuri lesnicioase de a dobîndi averi mari prin moştenire, socotind orice speranţă drept perspectivă sigură. De aceea, îşi alunecă privirea-i sărbătorească peste cei adunaţi şi rosti :

— Poate că Providenţa a hotărît că această avere să încapă în alte mîini care s-o gospodărească mai bine.

Dar Połaniecki schimbă vorba :

— Eu l-am întîlnit o dată pe Płoszowski în străinătate şi mi-a făcut impresia unui om cu totul deosebit.

— Era probabil şi foarte simpatic, adăugă doamna Bigiel.

— Dumnezeu să aibă milă de el ! spuse profesorul Waskowski. L-am cunoscut şi eu, era un adevărat Aria !

— Ozoria ! îl îndreptă Pławicki.

— Aria ! repetă profesorul.

— Ozoria !... îl corectă încă o dată apăsat şi cu gravitate domnul Pławicki.

Cei doi bătrîni se priviră cu mirare, neînţelegînd ce voiau unul de la celălalt ; spre marea bucurie a lui Bukacki care, punîndu-şi monoclul la ochi, îi aţîţă :

— Ei cum e, Aria sau Ozoria ?

Połaniecki puse capăt neînţelegerii, explicînd că Ozoria este numele blazonului purtat de familia Płoszowski, aşa că acesta putea fi şi Aria şi Ozoria. Domnul Pławicki încuviinţă arţăgos, observînd că oricine are un nume onorabil,

nu trebuie să se ruşineze şi să-l scălîmbăie în nici un fel !

Bukacki, însă, se întoarse spre doamna Emilia şi-i spuse cu tonul lui rece de totdeauna :

— Singura sinucidere pe care o socotesc îndreptăţită este sinuciderea din dragoste ; de cîţiva ani încerc să mă conving că trebuie s-o accept, dar zadarnic.

— Se spune că sinuciderea e o laşitate, interveni Marynia.

— Nici eu n-o să renunţ la viaţă din prea mult curaj.

Bigiel însă propuse :

— Hai să vorbim despre viaţă, nu despre moarte ; despre ceea ce avem mai bun, adică despre sănătate. În sănătatea doamnei Emilia !

— Şi a Litkăi, adăugă Połaniecki.

După care se adresă domnişoarei Marynia :

— În sănătatea prietenelor noastre comune !

— Cu multă plăcere, răspunse domnişoara Marynia.

Iar el îşi coborî glasul şi continuă :

— Pentru că, vezi dumneata, eu le consider nu numai nişte bune prietene, ci şi... cum să zic ?... ocrotitoarele mele. Litka e încă un copil, dar doamna Emilia ştie cui să-i ofere prietenia ei, aşa că dacă cineva ar fi supărat pe mine, fie şi cu dreptate, dacă nu m-aş fi purtat bine vreodată, ba chiar foarte rău, şi dacă acesta ar afla că mă chinuiesc şi regret nespus, ar trebui să se gîndească şi el că nu sînt cel mai josnic dintre oameni, de vreme ce doamna Emilia îmi arată atîta bunăvoinţă.

Domnişoara Marynia se tulbură, dar în acelaşi timp i se făcu milă ; el însă continuă şi mai încet :

— Iar eu mă chinuiesc într-adevăr. Sufăr mult, foarte mult !

Înainte ca Marynia să-i răspundă, domnul Pławicki ridică paharul în sănătatea doamnei Bigiel şi rosti o adevărată cuvîntare, al cărei conţinut era că regina creaţiei nu este altcineva decît femeia, aşa că în faţa femeii, ca

[1] În lb. polonă, *ozór* = limbă de vită.

regină, trebuie să se încline toate capetele, de aceea, el și-l înclinase toată viața în fața tuturor femeilor, iar acum și-l înclină înaintea doamnei Bigiel îndeosebi.

În sinea lui, Polaniecki îi ură să se sufoce, deoarece din cauza lui scăpase prilejul să audă o vorbă bună din partea domnișoarei Marynia. Într-adevăr, aceasta se duse s-o îmbrățișeze pe doamna Bigiel, și, cînd își reluă locul, nu mai reveni la discuția dinainte, iar el nu îndrăzni s-o întrebe de-a dreptul.

Imediat după masă, sosiră doamna Krasławska, o femeie la cincizeci de ani, vioaie, sigură de sine, vorbăreață, și domnișoara, fiica ei, complet opusă mamei sale, țeapănă, uscată, rece, pronunțînd *de* în loc de *da*, dar cu o față frumoasă, deși palidă, care amintea puțin de madonele lui Holbein [1].

De ciudă, Polaniecki începu să vorbească mai mult cu ea, dar uitîndu-se din vreme în vreme la fața vioaie și ochii albaștri ai Maryniei, îi zicea în gînd : „Măcar o vorbă să-mi fi spus, nemiloaso !..."

Și se înfurie de-a binelea, iar cînd domnișoara Krasławska pronunță o dată *meme* în loc de *mama*, o întrebă cu asprime :

— Cine mai e și asta ?

În acest timp, *meme* își deșerta toate știrile sau mai degrabă toate bănuielile proprii în legătură cu sinuciderea lui Ploszowski.

— Imaginați-vă, spunea cu entuziasm, că eu am ghicit imediat că s-a împușcat din cauza doamnei Kromicka. Dumnezeu să-i lumineze sufletul, că tare mai era cochetă, și mie nu mi-a plăcut niciodată. Cocheta cu el în văzul lumii și-mi era frică s-o duc pe Terka pe unde veneau și ei, fiindcă ofereau un exemplu nepotrivit pentru o fată ca ea. Asta-i adevărul adevărat !... Luminează-i, Doamne, sufletul... Nici Terka n-o simpatiza prea mult.

[1] *Hans Holbein* (1497—1543), pictor german, portretist de mare valoare, într-o manieră realistă remarcabilă.

— Doamnă dragă, se împotrivi doamna Emilia, eu am auzit întotdeauna că era un înger...

Bukacki, care n-o văzuse niciodată pe doamna Kromicka, se întorse spre doamna Krasławska și-i spuse flegmatic:

— *Madame, je vous donne ma parole d'honneur* că era un înger.

Doamna Krasławska tăcu o clipă descumpănită, apoi se înfurie și i-ar fi răspuns cu asprime, dacă n-ar fi știut că Bukacki, un tînăr cu avere, ar fi putut deveni la un moment dat o partidă bună pentru domnișoara Terka. De aceeași considerație se bucura și Połaniecki în ochii ei, și numai din cauza lor întreținea pe timpul verii relații cu familia Bigiel, pe care, la o adică, s-ar fi făcut că n-o cunoaște.

— Ei, pentru bărbați, se domoli ea, orice femeie mai arătoasă e numaidecît un înger. Mie nu-mi place asta nici măcar atunci cînd se vorbește despre Terka în acest fel. În ce o privește pe doamna Kromicka, putea să fie o femeie bună, dar n-avea pic de tact, asta e!

Astfel discuția despre Płoszowski fu încheiată, mai ales că atenția doamnei Krasławska se îndreptă exclusiv asupra lui Połaniecki care vorbea cu domnișoara Terka. Înciudat pe sine și pe domnișoara Marynia, acesta îi ținea de urît, încercînd să se convingă că se simțea bine lîngă ea; se străduia să-i găsească părțile frumoase și descoperea că are gîtul prea subțire și ochii cam fără expresie, care se însuflețeau și se îndreptau întrebător spre el numai atunci cînd nu mai era loc pentru întrebări. Observă, de asemenea, că putea să tiranizeze fără să scoată un cuvînt, deoarece atunci cînd mama ei începea să vorbească prea tare, domnișoara Terka își ducea lornieta la ochi și se uita insistent la ea pînă cînd doamna Krasławska, sub influența acestei priviri, cobora glasul sau tăcea cu totul. În genere, domnișoara Terka îl plictisea grozav, și dacă se ocupa de ea mai mult decît altădată, o făcea numai din

disperare, vrînd să trezească o umbră de gelozie în inima domnișoarei Marynia. Pînă și oamenii cei mai înțelepți se slujesc de asemenea mijloace, atunci cînd suferința din dragoste îi copleșește. Chiar dacă rezultatele sînt de-a dreptul contrare celor așteptate, întrucît, pe de o parte, îngreuiează ulterior apropierea și spulberarea neînțelegerii, iar pe de alta, dezvoltă numai sentimentele celui care face uz de ele. În fine, lui Połaniecki îi era atît de dor de Marynia, încît ar fi preferat să audă chiar cuvinte neplăcute din gura ei, numai să se apropie de ea și să-i vorbească, acum însă această posibilitate era mai greu de realizat decît înainte cu o oră.

De aceea, răsuflă ușurat cînd seara luă sfîrșit și musafirii începură să se pregătească de plecare. Mai înainte însă, Litka se apropie de mama ei și, încolăcindu-i gîtul cu brațele, începu să-i spună ceva în șoaptă. Doamna Emilia încuviință din cap, apoi se apropie de Połaniecki și-i propuse :

— Domnule Stanisław, dacă nu vrei să înoptezi aici, hai cu noi. O s-o așezăm pe Litka între mine și Marynia, și o să fie loc destul.

— Bine, nu pot să rămîn aici la noapte, așa că mulțumesc foarte mult, răspunse Połaniecki.

Ghicind lesne de la cine venea propunerea, se adresă Litkăi :

— Pisicuța mea scumpă și dragă !...

Ținîndu-se aproape de mama ei, copila își înălță spre el ochii pe jumătate triști, pe jumătate luminați de bucurie, întrebîndu-l în șoaptă :

— Nu-i așa că e bine, domnule Stach ?

În curînd, porniră. După ziua senină, urma o noapte și mai frumoasă, cam răcoroasă, dar luminată și argintată de lună. Połaniecki, care avusese o zi grea, răsufla acum în voie și se simțea aproape fericit avînd înaintea-i două ființe la care ținea nespus și una pe care o iubea mai mult decît orice pe lume. Îi vedea acum fața în strălucirile lunii și i se părea liniștită și blîndă. Se gîndi că și senti-

mentele Maryniei trebuie să fie la fel şi poate că aversiunea ei faţă de el se topeşte în această acalmie generală

Litka se lăsase în jos pe banchetă şi părea că doarme Połaniecki îi acoperi picioarele cu un şal, pe care i-l dădu doamna Emilia, şi o vreme înaintară în tăcere.

Apoi doamna Emilia aduse iară vorba despre Płoszowski, deoarece vestea morţii lui o impresionase.

— Se pare că este vorba într-adevăr de o tragedie spuse Połaniecki, şi poate că doamna Krasławska avea puţină dreptate cînd susţinea că cele două morţi sînt legate una de alta.

Domnişoara Marynia remarcă :

— Orice sinucidere este îngrozitoare şi trebuie condamnată dar, condamnînd-o, ai senzaţia că nu mai nutreşti nici o compasiune faţă de marile nenorociri.

Połaniecki îi răspunse :

— Trebuie să-i compătimeşti numai pe cei rămaşi în viaţă, pe cei care mai trăiesc.

Discuţia se întrerupse şi un timp merseră iarăşi în tăcere. Curînd, Połaniecki arătă spre ferestrele luminate ale unei clădiri din parcul împădurit şi zise :

— Asta-i vila doamnei Krasławska.

— Nu pot să-i iert, rosti doamna Emilia, ce-a spus pe seama nefericitei doamne Kromicka.

— Este pur şi simplu o femeie rea, îi dădu în bună Połaniecki, şi ştiţi de ce ? Numai din cauza fiicei. Socoteşte toată lumea drept un fundal, pe care ar vrea să-l înnegrească pentru ca domnişoara Terka să pară, prin contrast, mai luminoasă. E foarte posibil ca mama să-şi fi făcut cine ştie ce iluzii în privinţa lui Płoszowski, iar doamna Kromicka să-i fi stat în cale, şi de aci ura împotriva ei.

— Terka e o fată frumoasă, constată Marynia.

— Există oameni pentru care dincolo de lumea convenienţelor de societate începe alta, mult mai cuprinzătoare, dar pentru ea nu începe nimic, sau mai degrabă se sfîrşeşte

totul. E un automat sadea, în care inima începe să bată abia atunci cînd mama ei o întoarce cu cheia. De altfel, sînt multe fete ca ea pe lume, încît pînă şi cele care par din alt aluat îi seamănă adesea... Veşnica poveste a Galateei... Puteţi crede oare că, acum cîţiva ani, de această păpuşă, de această lumînare stinsă s-a îndrăgostit, pierzîndu-şi minţile, un tînăr medic pe care l-am cunoscut ? De două ori i-a mărturisit iubirea şi de două ori a fost respins, pentru că ele priveau mai sus. Pe urmă s-a înrolat în armata olandeză şi-a murit pe cine ştie unde de febră ; la început îmi scria, întrebîndu-mă de robotul lui, dar mai apoi scrisorile s-au întrerupt.

— Ea ştie ?

— Ştie, fiindcă de cîte ori o văd, îi vorbesc despre el. Ceea ce-i caracteristic, e că amintirea lui nu-i tulbură nici o clipă seninătatea. Discută despre el ca despre un oarecare. Dacă s-a aşteptat fie şi la un pic de părere de rău din partea ei după moartea lui, şi în această privinţă s-a înşelat... Trebuie să vă arăt odată una din scrisorile lui... Eu am încercat să i-o scot din inimă, dar el mi-a răspuns : „O judec şi eu cu luciditate, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea..." Era un sceptic, un om realist, un copil al secolului nostru... Dar se vede că simţămintele îşi bat joc de toate filozofiile, de toate curentele... Toate trec, dar ele au fost, sînt şi vor fi... Odată mi-a spus : „Prefer nenorocirea cu ea, decît fericirea cu alta..." Ce să mai vorbim ! Omul chibzuieşte cu luciditate, dar nu-şi poate rupe sufletul şi basta !

Tăcerea se aşternu din nou. Intrau acum pe o aleie străjuită de castani, ale căror trunchiuri se iţeau trandafirii în lumina felinarelor de la trăsură.

— Cine n-are noroc trebuie să sufere ! adăugă într-un tîrziu Polaniecki, urmîndu-şi pesemne firul propriilor gînduri.

În acest timp, doamna Emilia se aplecă deasupra Litkăi :

— Dormi, copiliță ? o întrebă.
— Nu, mămico, răspunse Litka.

XIV

— N-am alergat niciodată după avere, spuse domnul Pławicki, dar dacă Providența a hotărît în sentințele-i necercetate ca măcar o parte din această moștenire să treacă în mîinile noastre, eu nu vreau să-i stau împotrivă... Folosul meu nu va fi prea mare, în curînd nu voi mai avea nevoie decît de patru scînduri și de lacrima copilei pentru care am trăit, e vorba însă de Marynia.

— Vă atrag atenția, rosti Maszko rece, că asemenea speranțe sînt foarte nesigure, asta în primul rînd...

— Și dumneata crezi că nu trebuie să mă folosesc de acest prilej ?

— În al doilea, doamna Płoszowska trăiește încă...

— E adevărat, dar băbătia e pe ducă... a uitat-o și moartea !

— În al treilea rînd, poate dona averea în scopuri caritabile...

— Intentăm acțiune de protest !

— În al patrulea, dumneavoastră sînteți o rudă foarte îndepărtată. Așa se înrudește cu toată lumea.

— Totuși, alte rude mai apropiate nu are !

— Dar Połaniecki, nu-i și el ruda dumneavoastră ?

— Nici pomeneală ! Pe Dumnezeul meu ! El este rudă cu prima soție, nu cu mine !

— Și Bukacki ?

— Dă-mi pace, domnule. Bukacki este vărul cumnatului meu.

— Alte rude nu mai aveți ?

— A vrut să-mi fie și Gątowski de la Jałbrzyków. Știi și dumneata că lumea pretinde ce-i place... Pe Gątowski n-am nevoie să-l mai pun la socoteală.

Maszko îi înfățișa înadins tot felul de dificultăți, pentru ca după aceea să-i sugereze un dram de speranță, așa că spuse :

— Pe la noi, oamenii sînt ahtiați după moșteniri, numai să apară prilejul, și se adună din toate părțile, ca vrăbiile la boabele de grîu... În asemenea situații, este foarte important cine se anunță mai întîi, cu ce argumente, în fine, prin cine... Să nu uitați că un om energic și priceput poate face ceva și din nimic, pe cînd un lasă-mă să te las, care habar nu are de asemenea treburi, dimpotrivă, chiar dacă are temeiuri solide, poate să n-ajungă la nici un rezultat...

— Așa-i, știu din proprie experiență. Toată viața am fost copleșit de tot felul de interese. Pînă aici mi-au ajuns.

Aici domnul Pławicki își duse mîna la gît, iar Maszko adăugă :

— Afară de asta, puteți deveni o pradă ușoară în mîna avocaților, care v-ar putea stoarce o groază de bani...

— În acest caz, contez pe prietenia dumitale...

— Nu veți fi dezamăgit, răspunse Maszko cu gravitate. La dumneavoastră și la domnișoara Marynia țin atît de mult, de parcă ați face parte din familia mea.

— În numele orfanei mele, îți mulțumesc, răspunse domnul Pławicki.

Tulburarea nu-i îngădui să spună mai mult.

Maszko, în schimb, deveni iarăși grav și urmă :

— Dacă vreți să vă apăr drepturile, în acest caz, cum spuneam, s-ar putea dovedi iluzorii, vă rog să mai le încredințați...

Tînărul avocat îl apucă de mînă pe domnul Pławicki.

— Stimate domn, insistă, dumneavoastră bănuiți despre ce e vorba, așa că vă rog să fiți bun și să mă ascultați pînă la capăt.

Își coborî glasul și, deși nu mai era nimeni în încăpere, începu să vorbească aproape în șoaptă. Vorbea apă-

sat, cu gravitate și totodată cu stăpînire, cum îi stăte bine unui om care nu uită niciodată cine este și ce reprezintă. Domnul Pławicki își mijea la răstimpuri ochii sau îi strîngea mîna lui Mazsko, în sfîrșit, cînd consfătuirea a încheie, propuse :

— Domnule Maszko, te rog să treci în salon, o trimi îndată și pe Marynia. Nu știu ce răspuns îți va da, oricum facă-se voia Domnului !... Eu te-am prețuit întotdeauna acum însă te prețuiesc și mai mult, asta-i !

Brațele domnului Pławicki se deschiseră larg, și Maszk se aplecă spre el, repetînd tulburat întrucîtva, deși nu fără demnitate :

— Mulțumesc, mulțumesc !

După o clipă, se afla în salon.

Domnișoara Marynia intră foarte palidă la față, dar liniștită. Maszko îi oferi scaunul, se așeză și el pe cel de lîngă ea, și începu să vorbească :

— Mă aflu aici cu încuviințarea tatălui dumitale. Cuvintele mele nu-ți vor aduce nimic nou față de ceea ce ți-a spus tăcerea mea, pe care dumneata ai înțeles-o bine. Dar pentru că a venit timpul să-ți mărturisesc sentimentele mele, o fac cu toată încrederea în inima și caracterul dumitale. Sînt un om care te iubește, un reazim de nădejde, așa că îmi încredințez viața în mîinile dumitale și te rog din adîncul sufletului să te căsătorești cu mine.

Domnișoara Marynia tăcu o clipă, căutîndu-și parcă vorbele, apoi rosti :

— Domnule Masko, îți datorez un răspuns limpede și sincer ; este un moment greu pentru mine, foarte greu, dar nu vreau să-ți faci iluzii ; nu te-am iubit, nu te iubesc și nu voi fi soția dumitale niciodată, cu riscul de a nu mă mai căsători.

Aici se înstăpîni o tăcere mai lungă. Obrajii lui Maszko se făcură stacojii, iar ochii începură să împrăștie lucir reci de oțel.

— Răspunsul e tot atît de categoric, pe cît e de dureros și de neașteptat pentru mine. N-ai vrea totuși ca în loc să mă respingi acum categoric, să te mai gîndești cîteva zile ?

— Chiar dumneata mi-ai spus că ți-am ghicit sentimentele, așa că am avut destul răgaz să mă gîndesc, iar răspunsul pe care ți-l dau, l-am cîntărit bine.

Glasul lui Maszko deveni uscat și aspru :

— Socotești că, după cum te-ai purtat dumneata cu mine, n-aveam dreptul să-mi mai exprim această rugăminte ?

Era sigur că domnișoara Marynia îi va răspunde că purtarea ei a fost rău înțeleasă, că n-a făcut nimic care să-i îndreptățească vreo speranță, într-un cuvînt, că se va eschiva într-un fel, cum fac deobicei femeile cochete, nevoite să-și răscumpere cochetăria prin minciună, ea însă își înălță ochii spre el și răspunse :

— Purtarea mea față de dumneata n-a fost întotdeauna cum trebuie să fie, îmi recunosc vina și te rog din tot sufletul să mă ierți.

Maszko tăcu. Femeia care se eschivează, stîrnește disprețul, pe cînd cea care își recunoaște vina, aruncă arma din mîna oricărui potrivnic, în firea căruia, sau măcar în obiceiurile lui, există o fărîmă de sentimente cavalerești. Pe de altă parte, singurul mod de a mișca inima unei femei în asemenea situații este să-i apreciezi faptele cu generozitate. Maszko, care vedea prăpastia spre care se îndreaptă, știa aceasta, și se hotărî să rişte totul pe ultima carte.

Se simțea jignit în amorul propriu și tremura tot de furie. Se stăpîni totuși, își luă pălăria și apropiindu-se de domnișoara Marynia, îi sărută mîna.

— Domnișoară, am știut că ții mult la Krzemień, mărturisi, și am cumpărat proprietatea numai ca să ți-o pun la picioare. Văd că am apucat-o pe un drum greșit și mă retrag, deși mă încearcă o nețărmurită părere de rău.

Te rog să mă ierți. Dumneata n-ai avut și nu ai nici o vin
Liniștea dumitale îmi este mai scumpă decît propria fe
ricire, de aceea fă-mi hatîrul și nu-ți mai reproșa nimic
Adio, domnișoară.

Și ieși.

Marynia rămase multă vreme nemișcată, cu fața pa
lidă și cu sufletul chinuit. Nu se așteptase la asemenea
cavalerism din partea lui. În plus, îi trecu prin minte
gîndul : „Celălalt mi-a luat Krzemień, ca să-și salveze
banii, iar Maszko l-a cumpărat, ca să mi-l dea înapoi !"
Niciodată pînă atunci Połaniecki nu i se păruse atît de
pierdut în gîndurile ei. Acum nu-și mai aducea aminte că
Maszko cumpărase moșia de la tatăl ei, nu de la Połaniecki
iar în al doilea rînd, o cumpărase în cîștig ; voia într-ade
văr să i-o dea înapoi, dar numai ca s-o recapete din nou
odată cu mîna ei, scăpînd în acest fel și de datoriile care
o grevau. La drept vorbind, colțișorul drag nu-i fusese
smuls nici de Połaniecki, nici de altcineva, ci domnul
Pławicki în persoană îl vînduse de bunăvoie, fiindcă gă
sise un cumpărător. Marynia aprecia însă situația ca o
femeie și-l opunea pe Połaniecki lui Maszko, înălțîndu-l
peste măsură pe cel din urmă și coborîndu-l mai mult de
cît trebuia pe cel dintîi. Purtarea lui Maszko o tulburase
atît de mult, încît dacă n-ar fi simțit o adevărată repulsie
pentru el, l-ar fi chemat înapoi. Un răstimp avu chiar im
presia că s-ar cuveni s-o facă, dar nu mai avea putere.

Nu știa că Maszko coborîse scările cu turbarea și dis
perarea în suflet. Într-adevăr, în mintea lui se căsca o
prăpastie.

Toate calculele i se răsturnaseră ; femeia pe care o iu
bea nu-l voise și îl respinsese ; cu toate că se străduise
să-l cruțe, se simțea mai umilit ca oricînd. Tot ce între
prindea mai înainte, îi întărea sentimentul propriei pu
teri, al propriei rațiuni, și ducea lucrurile pînă la capăt
cu siguranța neclintită că trebuie să izbutească. Acum era
prima dată cînd se îndoia de sine, cînd avea senzația că

steaua lui prinde să pălească și începe o perioadă de înfrîngeri în toate domeniile în care acționase pînă acum. Această perioadă începuse. Maszko cumpărase proprietatea Krzemień în condiții extrem de avantajoase, dar moșia era prea mare față de posibilitățile lui. Dacă Marynia nu-l respingea, s-ar fi descurcat, pentru că în această situație nu mai trebuia să se gîndească la renta viageră a domnului Pławicki și nici la plata sumei care-i revenea prin contract din parcelarea Magierówkăi. Așa că acum trebuia să le dea bani Maryniei și lui Polaniecki și să plătească datoriile moșiei, lucru pe care trebuia să-l facă foarte urgent, deoarece creșteau pe zi ce trece din cauza dobînzilor cămătărești și-l amenințau cu ruina totală. Pentru toate acestea, el nu dispunea decît de creditul lui, nezdruncinat, într-adevăr, pînă acum, dar folosit la maximum. Maszko știa că dacă slăbea această pîrghie, era pierdut fără întoarcere.

De aceea, din cînd în cînd, pe lîngă părerea de rău pentru Marynia, pe lîngă durerea pe care o încearcă orice om cînd își pierde fericirea, îl cuprindea o mînie fără margini, nebunească aproape, și o nestăvilită dorință de a se răzbuna. Era un om energic, a cărui fire plătea răul cu rău. Iată de ce, ajungînd acasă, murmură printre dinții încleștați :

— Dacă n-aĭ să fii soția mea, n-am să te iert pentru ce mi-ai făcut ; iar dac-aĭ să fii, tot n-am să te iert.

În acest timp, domnul Pławicki intră în salonașul în care se afla Marynia și spuse :

— L-ai refuzat, pentru că astfel ar fi trecut pe la mine la plecare.

— Da, papá.

— Nu i-ai lăsat nici o speranță ?

— Nu, papá... Îl respect mai mult decît pe oricine altcineva, dar nu i-am lăsat nici o speranță.

— Și ce-a zis ?

— Tot ce putea să zică un om atît de nobil.

— Altă nenorocire ! oftă. Cine știe dacă acum, la bă trîneţe, nu m-ai lipsit de ultima bucăţică de pîine... Am ştiut însă că nu vei ţine cont de asta.

— Nu puteam, nu puteam să procedez altfel.

— Nici nu vreau să te silesc ; mă duc să-mi ofer durerea acolo unde lacrimile unui bătrîn se numără boabă cu boabă.

Şi plecă la Lours, să privească la cei care jucau biliard L-ar fi acceptat pe Maszko, dar în realitate nu-l considera o partidă strălucită, şi socotind că Marynia poate găsi alta bună, nu era prea îngrijorat de cele petrecute.

O oră şi jumătate mai tîrziu, Marynia se duse la doamna Emilia.

— Mi s-a luat o piatră de pe inimă, spuse drept introducere. Astăzi l-am refuzat categoric pe domnul Maszko.

Doamna Emilia o îmbrăţişe în tăcere.

Iar Marynia continuă :

— Îmi pare rău de el... S-a purtat atît de frumos şi delicat cu mine, cum numai un astfel de om poate s-o facă, şi dacă aş ţine cît de puţin la el, l-aş chema înapoi chiar astăzi.

Îi relată doamnei Emilia convorbirea cu Maszko. De bună seamă, nu i se putea reproşa nimic, şi doamna Emilia se miră întrucîtva, fiindcă socotea că Maszko are o fire violentă şi nu se aştepta ca într-o clipă atît de dificilă pentru el, să dea dovadă de atîta stăpînire de sine şi noblețe. Domnişoara Marynia reluă :

Dragă Emilka, cunosc prietenia ta pentru domnul Połaniecki, dar judecă-i şi tu pe amîndoi după fapte, nu după vorbele lor, şi compară-i.

— N-o să-i compar niciodată, se împotrivi doamna Emilia. Comparaţia nu e posibilă. Domnul Stanisław reprezintă pentru mine un om de o sută de ori mai bun decît Maszko, iar tu îl nedreptăţeşti. Tu, Marynia, n-ai dreptul să spui : „Unul mi-a luat Krzemień, iar celălalt a

vrut să mi-l dea înapoi !“ N-a fost așa. Domnul Połaniecki nu ți l-a luat niciodată, iar acum, dacă ar putea, ți l-ar da înapoi din toată inima. Ești pornită împotriva lui.

— Nu sînt pornită, dar n-am cum să schimb realitatea...

Doamna Emilia o așeză înaintea ei și-i spuse :

— Din contră, Marynia, ești pornită, și am să-ți spun de ce. Pur și simplu, pentru că nu-ți este indiferent.

Domnișoara Marynia se înfioră, de parcă cineva îi atinsese o rană dureroasă, iar după o clipă răspunse cu glasul schimbat :

— Domnul Połaniecki nu-mi este indiferent... Ai dreptate... Toată simpatia mea pentru el s-a schimbat în aversiune. Emilka, ascultă ce vreau să-ți spun : dacă aș putea alege acum între acești doi oameni, l-aș alege pe Maszko fără să mai stau pe gînduri.

Doamna Emilia își înclină capul ; după o clipă, brațele domnișoarei Marynia îi înconjurară gîtul.

— Nici nu știi cît sînt de necăjită că îți produc această supărare, dar vreau să-ți spun adevărul. Știu că în cele din urmă vei înceta și tu să mă iubești și am să rămîn singură pe lume.

Într-adevăr, începea să se întîmple ceva asemănător. Cele două femei se despărțiră îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se, totuși, cînd se aflară departe una de alta, simțiră amîndouă că se rupsese ceva între ele, și prietenia lor n-avea să mai fie ca înainte.

Doamna Emilia ezită cîteva zile să-i repete lui Połaniecki cuvintele Maryniei, dar el o rugă atît de mult să-i spună adevărul, încît în cele din urmă se gîndi că e mai bine să procedeze în consecință. După ce o ascultă, tînărul îi spuse :

— Mulțumesc, doamnă. Dacă domnișoara Pławicka mă disprețuiește, n-am încotro, trebuie să mă împac cu acest gînd, nu sînt de acord, însă, să încep să mă disprețuiesc eu însumi. Și așa am mers prea departe. Dumneata știi că,

dacă am nedreptățit-o, m-am străduit să-mi răscumpăr vina, i-am cerut iertare. Alte obligații socotesc că nu mai am. Îmi va fi greu, nu ți-o ascund, dar n-am fost și nu sunt un nătîng, așa că voi fi în stare să renunț la tot ce simt pentru domnișoara Plawicka, cum aș renunța la orice lucru de care nu mai am nevoie. Îți promit solemn.

— Te cred, domnule Stanisław, dar vei suferi foarte mult.

Tînărul răspunse aproape cu veselie :

— Da' de unde ! Dac-o să mă usture prea tare, o să te rog pe dumneata să mă bandajezi. Știu că dacă o să mi îngrijească niște mîini atît de bune, rezultatul va fi foarte eficient. O să te ajute Lituś, iar eu n-am să mă vaiet.

După care se întoarse acasă plin de energie și voință. I se părea că va putea să-și învingă dragostea tot atît de lesne cum ar fi frînt un baston pe genunchi. Petrecu cîteva zile în această dispoziție. În acest timp, nu se duse decît la birou, unde discută cu Bigiel exclusiv despre afaceri. Lucra de dimineață pînă seara și nu-și îngăduia să gîndească nici o clipă la Marynia în timpul zilei.

Dar în nopțile de insomnie, nu se putea apăra de noua vala gîndurilor. Atunci avea impresia că Marynia putea să-l iubească, să-i poarte numele și să fie cea mai bună soție, să fie atît de fericit cu ea, cum nu va mai fi nimeni, în sfîrșit, că putea să țină la ea ca la bunul cel mai de preț.

Durerea care creștea din aceste gînduri îi pătrundea toată ființa și nu-l mai părăsea. Or, cum durerea roade sufletul și sănătatea, precum rugina fierul, Polaniecki începu să slăbească. Își dădu seama că înfrîngerea propriilor sentimente înseamnă neîndoielnic distrugerea ființei. Niciodată viitorul nu i se păruse atît de gol, nu înțeles atît de clar ca acum că nu va izbuti să-l umple cu nimic. Mai realiză că poți iubi o femeie nu așa cum este, ci așa cum ar putea să fie. Îl chinuia un dor fără margini.

Avînd multă putere de voință, o evita pe Marynia. Știa întotdeauna cînd ea se ducea la doamna Emilia și atunci se închidea în casă.

Abia cînd se îmbolnăvi Litka, începu s-o viziteze zilnic pe doamna Emilia, petrecînd ceasuri întregi alături de Marynia la căpătiiul bolnavei.

XV

Biata Litka, după o nouă criză, mai primejdioasă decît cea dinainte, nu-și mai revenea. Acum își petrecea zilele în salon, lungită într-un șezlong, întrucît medicii și doamna Emilia căzuseră de acord să n-o țină tot timpul în pat. Îi plăcea să-l aibă pe Polaniecki lîngă ea și discuta cu el și cu mama ei despre tot ce-i trecea prin minte. Cînd era Marynia de față, tăcea, în schimb, o privea cîteodată lung, apoi își înălța privirile în tavan, gîndindu-se parcă la ceva sau vrînd să priceapă ceva. Uneori se cufunda în visare și cînd rămînea singură cu mama ei. Într-o bună zi, după-amiază, se trezi din somn și, adresîndu-se mamei, o rugă :

— Mămico, șezi, te rog, lîngă mine, aici, pe canapea.

Doamna Emilia îi făcu pe plac ; copila îi înconjură gîtul cu brațul și, rezemîndu-și capul pe umărul ei, începu să-i spună cu glasul slăbit, mîngîietor :

— Aș vrea să te întreb ceva, mămico, dar nu știu cum i fac.

— Despre ce e vorba, fetița mea ?

Litka tăcu o vreme, adunîndu-și gîndurile, după care trebă :

— Ce înseamnă, mămico, să iubești pe cineva ?

— Să iubești pe cineva, Lituś ?

Doamna Emilia repetă întrebarea, neînțelegînd prea bine dintr-o dată ce o întreba copila, aceasta însă nu știa să-și formuleze întrebarea mai precis.

— Ce înseamnă, mamă ?...

— Ai vrea ca ființa iubită să fie sănătoasă, așa cum vreau eu să fii tu.

— Și mai ce ?

— Ai vrea să fie fericită, să-i fie bine pe lume, iar dacă i s-ar întîmpla să-i fie rău, ai vrea să suferi tu în locul ei.

— Și mai ce ?

— Ai vrea să fie întotdeauna lîngă tine, cum ești tu cu mine, ai vrea să te iubească și ea, cum mă iubești tu pe mine.

— Acum înțeleg, spuse Litka după ce se gîndi puțin. Și eu am crezut la fel.

— Da, pisicuțo.

— Pentru că eu încă de la Reichenhall, îți aduci aminte, mămico, la Thumsee, am auzit că domnul Stach o iubește pe domnișoara Marynia. Acum știu că trebuie să fie tare nefericit, deși nu vorbește niciodată despre asta.

Temîndu-se ca Litka să nu se emoționeze prea mult, doamna Emilia o întrebă :

— Pisicuța mea, nu te obosește discuția asta ?

— Nu, mămico, cîtuși de puțin ! Acum înțeleg. El ar vrea ca ea să-l iubească, iar ea nu-l iubește, ar vrea să fie mereu lîngă ea, dar ea locuiește cu tatăl ei și nu vrea să se însoare cu el.

— Să se căsătorească...

— Da, să se căsătorească. Și el suferă din cauza asta, nu-i așa, mămico ?

— Da, copila mea.

— Pentru că eu știu tot. Dar dacă ea l-ar lua de bărbat, l-ar iubi ?

— Sigur, pisicuțo, el e un om atît de bun.

— Acum știu...

Fetița închise ochii, și doamna Emilia crezu o vreme că adoarme, dar după o clipă, Litka urmă iarăși :

— Dar dacă el s-ar căsători cu Marynia, pe noi ne-ar mai iubi ?

— Da, Lituś. Ne-ar iubi totdeauna, ca și acum.

— Dar pe Marynia mai mult ?

— Marynia i-ar fi atunci mai apropiată decît noi. Dar de ce te interesează pe tine, pisicuța mea ?

— E rău ?

— Nu, nu e nimic rău în asta, nici pomeneală ! Numai că mi-e teamă să nu obosești.

— A, nu, eu mă gîndesc mereu la domnul Stach. Da să nu-i spui nimic Maryniei.

Cu acestea, discuția se sfîrși, dar în cele cîteva zile care urmară, Litka tăcu întruna, privind însă și mai stăruitor la Marynia. Citeodată o lua de mînă și i se uita în ochi, de parcă voia s-o întrebe ceva. Alteori, cînd era și Polaniecki de față, își strămuta privirea de la unul la celălalt, apoi își lăsa pleoapele în jos. Veneau zilnic, adesea și de cîteva ori pe zi, vrînd s-o ajute pe doamna Emilia care, neîngăduind nimănui s-o înlocuiască nopțile la căpătîiul fetiței, și le petrecea de vreo săptămînă numai lîngă ea, dormind puțin doar în timpul zilei, cînd Litka izbutea s-o convingă. Cu toate acestea, doamna Emilia nu-și dădea seama pe deplin de primejdia care amenința copila, deoarece medicul însuși, neștiind cum avea să evolueze boala de astădată, dacă avea să însemne doar un pas înainte sau chiar sfîrșitul, o liniștea cu atît mai categoric, cu cît îl rugase și Polaniecki să n-o sperie.

Intuia totuși că starea fetiței nu este prea bună și, cu toate asigurările medicului, își simțea inima înfiorată de spaimă. Față de Litka, se prefăcea întotdeauna zîmbitoare și veselă, ca și față de Polaniecki sau Marynia, dar copila se deprinsese să vadă totul și nu-i scăpa nici cea mai mică neliniște a mamei, oricît de grijuliu ascunsă.

Așa că într-o dimineață, cînd Polaniecki, rămas singur cu ea, era ocupat să-i umfle un balon de tafta mătăsoasă pe care i-l adusese în dar, Litka i se plînse :

— Domnule Stach, mi se pare cîteodată că mămica este foarte îngrijorată că sînt bolnavă.

Polaniecki se opri din treabă și răspunse :

— Nici nu-i trece prin minte. Ce ți se mai năzare sub ciuful ăsta bălai ? De altfel, e firesc să fie neliniștită fiindcă ar prefera să fii sănătoasă...

— De ce toți ceilalți copii sînt sănătoși, iar eu sînt mereu bolnavă ?

— Așa sănătate ! Copiii lui Bigiel n-au fost toți bolnavi de tuse convulsivă ? Cîteva luni, toată casa a fost ca un lazaret. Și Józia n-a avut pojar ? Toți copiii sînt mereu bolnavi, asta-i toată bucuria pe care ne-o fac.

— Ei, domnule Stach, vorbești și dumneata așa, ceilalți copii se îmbolnăvesc și ei, dar pe urmă se fac sănătoși...

Aici începu să clatine din cap.

— Nu, asta-i altceva. Eu trebuie să stau mereu întinsă, altfel inima începe să-mi bată prea tare. Mai alaltăieri, cînd au început să cînte pe stradă, și mămica era în cameră, m-am dus la fereastră și am văzut o înmormîntare ; atunci m-am gîndit că o să mor și eu...

— Litka, nu mai vorbi prostii ! o certă Polaniecki.

Și începu să umfle repede balonul, ca să-și ascundă emoția și să-i arate astfel copilei că vorbele ei nu trebuiau luate în serios.

Dar Litka își urmă gîndul :

— Cîteodată mă înăbuș, și inima îmi bate atît de tare. Mămica m-a sfătuit să spun atunci rugăciunea *În grija ta, Doamne*, și eu o spun întotdeauna, pentru că mi-e frică grozav să mor. Știu că în cer e bine, dar acolo n-o să fiu cu mămica, și o să stau singură în cimitir... Da, și noaptea...

Polaniecki lăsă balonul, se așeză lîngă canapea și, luîndu-i mîna Litkăi, îi spuse :

— Dragă Lituș, dacă o iubești pe mama, dacă ții la mine cît de puțin, să nu te mai gîndești la asemenea lucruri. Tu o să te faci bine, dar mama s-ar necăji grozav

dacă ar afla ce năzdrăvănii trec prin căpşorul ăsta al tău. Să nu uiţi că îţi face rău...

Litka îşi împreună mîinile :

— Dragă domnule Stach, te mai întreb un singur lucru, numai unul, doar atît !

Tînărul îşi înclină capul spre ea.

— Hai, pisicuţo, dă-i drumul. Numai să fie ceva cu miez.

— Dumitale ţi-ar părea tare rău de mine ?

— E, vezi ce rea eşti !

— Răspunde-mi, domnule Stach !...

— Eu ? Ce copil nerecunoscător ! Bine, Lituś, dar tu ştii că eu te iubesc grozav de mult ! Doamne fereşte !... De nimeni nu mi-ar părea atît de rău... Ai să taci odată, musculiţă necăjită ! Copilita mea scumpă !...

Fetiţa îşi îndreptă ochii străluminaţi spre el :

— Tac... domnule Stach !

Şi în clipa cînd intră doamna Emilia, iar el se pregătea să plece, îl mai întrebă :

— Nu eşti supărat pe mine, nu-i aşa, domnule Stach ?

— Nu, Lituś ! O linişti Połaniecki.

Cînd ieşi în antreu, auzi o bătaie uşoară în uşă, deoarece doamna Emilia dispusese să se scoată clopoţelul. Deschise şi o văzu pe Marynia care venea de obicei seara. Se salutară şi ea îl întrebă :

— Cum se simte Litka astăzi ?

— Ca de obicei.

— Medicul a fost ?

— A fost. N-a găsit nimic rău. Îmi dai voie să te ajut ?

Spunînd acestea, vru să-i scoată pardesiul, dar ea refuză, nedorind să-i primească serviciile. Atunci, cu inima îndurerată de discuţia cu Litka, se năpusti asupra ei pe neaşteptate :

— E o simplă politeţe, nimic mai mult, dar chiar dacă ar fi altceva, ai putea să laşi aversiunea faţă de mine dincolo de pragul acestei case, fiindcă aici e un copil bolnav,

pe care-l iubesc nu numai eu, ci și dumneata. În purtarea dumitale nu lipsește numai bunătatea, ci și măsura. I-ai fi ajutat oricărei alte femei să-și scoată pardesiul, și mai află, domnișoară, că acum nu mă mai gîndesc decît la Litka.

Își descărcă furia cu atîta vehemență, încît domnișoara Marynia, surprinsă, se sperie puțin și își pierdu capul, astfel că-i îngădui supusă să-i scoată pardesiul și nu numai că nu găsi în ea puterea să se simtă jignită, dar se gîndi că așa poate să vorbească doar un om copleșit de îngrijorare și suferință, așadar un om care nu se preface, cu adevărat bun.

În sfîrșit, poate că și energia lui neașteptată impresionă firea ei de femeie, destul că Połaniecki o cîștigă în acest moment mai mult decît oricînd, de cînd se văzuseră la Krzemień ; niciodată nu-i mai amintise atît de intens de tînărul acela cutezător, pe care-l condusese atunci prin grădina de la Krzemień. Era, firește, numai o impresie trecătoare, care nu putea hotărî atitudinea unuia față de celălalt în viitor, dar acum își ridică ochii spre el puțin uimită, însă fără supărare, și spuse :

— Te rog să mă ierți, domnule...

Între timp, Połaniecki izbuti să se înfrîneze și se rușină :

— Eu te rog să mă ierți. Litka mi-a vorbit astăzi despre moartea ei, și sînt atît de revoltat, încît nu știu ce să mai fac... Trebuie să mă înțelegi și să mă ierți.

Îi strînse mîna cu putere și plecă.

XVI

În ziua următoare, Marynia îi propuse doamnei Emilia să se mute la ea pînă cînd se va însănătoși Litka, iar Litka îi sprijini rugămintea, pe care doamna Emilia fu nevoită s-o accepte după o scurtă împotrivire. Ce-i drept, cădea din picioare de oboseală ; sănătatea bolnavei nece-

sita o veghe necontenită, întrucît o nouă criză se putea declanșa în orice clipă. Era greu de presupus că slujitoarea, oricît de credincioasă, nu putea să atipească tocmai într-un moment în care ajutorul imediat putea să hotărască viața copilei, astfel că prezența Maryniei constituia un sprijin real și liniștirea mamei îngrijorate.

În ce-l privește pe domnul Plawicki, acesta prefera să mănînce la restaurant decît acasă, așa că nu-i făcu greutăți. Altminteri, Marynia se repezea în fiecare zi să afle cum stă cu sănătatea și să pună ordine în cheltuielile casei, după care se întorcea la doamna Emilia, ca să vegheze o jumătate de noapte lîngă Litka.

În acest fel, Polaniecki, care își petrecea tot timpul liber la doamna Emilia și-i primea, mai degrabă îi îndemna să plece, mulțumindu-le, pe toți cei care veneau să se intereseze cum se simte fetița, o vedea pe Marynia în fiecare zi.

O admira fără rezerve. Nici doamna Emilia nu putea arăta mai multă dragoste față de bolnavă, nu se pricepea s-o îngrijească mai bine ca ea. După o săptămînă, chipul domnișoarei Marynia se alungi de oboseală și de teamă, ochii i se încercănară, dar puterea și energia ei păreau să crească pe zi ce trece. În purtarea ei era atîta dulceață și bunătate, ceva atît de discret și delicat în tot ce făcea pentru Litka, încît copila, cu toată ciuda care mai stăruia în sufletelul ei față de Marynia, începu să se simtă bine cu ea, și cînd pleca pentru cîteva ore la domnul Plawicki, bolnava o aștepta cu mare nerăbdare.

În ultimul timp, sănătatea fetiței părea că se mai ameliorase. Medicul îi îngăduise să se scoale, să se plimbe prin cameră și să stea în fotoliul care, în zilele cu soare, era împins lîngă ușa care dădea în balcon, ca să poată privi pe stradă la forfota oamenilor și a trăsurilor.

De multe ori, Polaniecki, doamna Emilia și domnișoara Marynia se aflau atunci în jurul ei și discutau despre cele ce se petreceau pe stradă. Uneori fetița era apatică și

parcă îngîndurată, alteori firea-i copilărească ieșea învingătoare și se bucura de toate, de soarele de octombrie, care aurea palid acoperișurile, pereții și ferestrele magazinelor, de îmbrăcămintea trecătorilor și de strigătele precupeților. Se părea că acele elemente puternice ale vieții, care pulsau în vîltoarea orașului, pătrund în ființa ei și o înviorează. Din cînd în cînd, îi treceau prin cap gînduri ciudate, și odată, cînd prin fața balconului trecea un car greoi, încărcat cu arbuști de lămîi în hîrdăiașe, care, deși legați cu lanțuri, se clătinau hurducați de mișcarea roților, remarcă :

— Lor nu le bate inima.

Apoi, ridicîndu-și ochii spre Polaniecki, îl întrebă :

— Domnule Stach, copacii trăiesc mult ?

— Foarte mult, unii chiar mii de ani.

— Atunci eu aș vrea să fiu un copac. Mămico, care copac îți place mai mult ?

— Mesteacănul.

— Atunci aș vrea să fiu un lujer de mesteacăn, iar dumneata unul mare, ca să creștem împreună. Domnule Stach, dumneata ai vrea să fii mesteacăn ?

— Da, numai să cresc alături de lujerul meu drag.

Litka se uită la el și, clătinîndu-și căpșorul cu mîhnire, se împotrivi :

— A, nu ! eu știu lîngă cine ai vrea dumneata să crești.

Domnișoara Marynia se tulbură și își coborî ochii deasupra lucrului, iar Polaniecki începu să-i mîngîie cu mîna căpșorul bălai, repetînd :

— Pisicuța mea iubită, draga mea !... a mea, a mea !...

Litka tăcu ; de sub genele-i lungi picurară două lacrimi și i se rostogoliră încet pe obraji.

După o clipă însă, își înălță fețișoarea-i dulce, luminată de zîmbet.

— Eu o iubesc pe mămica foarte mult, se destăinui, și pe domnul Stach îl iubesc, și pe Marynia o iubesc...

XVII

Profesorul Waskowski se interesa zilnic de sănătatea micuței și, cu toate că de cele mai multe ori nu era primit, îi trimitea flori. Polaniecki, întîlnindu-l odată la masă, îi mulțumi în numele doamnei Emilia.

—Ochiu-boului, numai ochiu-boului ! răspunse profesorul. Astăzi cum se simte ?

— Astăzi, ceva mai bine, dar în general rău. Mai rău decît la Reichenhall. Așteptăm cu groază de fiecare dată ziua următoare. Și cînd te gîndești că poate să nu mai fie !...

Polaniecki se întrerupse, cuvintele i se poticniră în gît; vrînd să-și înfrîngă emoția, începu să hulească :

— Ce rost are să mai aștepți mila cuiva ! Există doar logica, și aceasta ne învață că cine are inima bolnavă trebuie să moară ; s-o ia dracu' de viață !

Tocmai atunci veni și Bukacki care, aflînd despre ce e vorba, se năpusti și el asupra profesorului Waskowski, deoarece și el, iubind-o pe Litka, se revolta în sinea lui la gîndul morții care o amenința.

— Cum poți să te amăgești de bună voie atîția ani și să formulezi niște principii care se prefac în pulbere în fața destinului orb ?

Bătrînul răspunse cu blîndețe :

— Dragii mei, cum puteți voi să măsurați cu măsura voastră înțelepciunea și mila dumnezeiască ? Oricine intră într-o catacombă este într-adevăr învăluit de întuneric, dar n-are dreptul să nege că deasupra există cerul și soarele, lumina și căldura...

— Poftim mîngîiere ! îl întrerupse Polaniecki. Nici o muscă nu trăiește cu filozofia asta, darmite o mamă căreia-i moare unicul copil.

Ochii albaștri ai profesorului priveau parcă dincolo de lume : un timp ațintì golul dinaintea lui cu îndărătnicie,

apoi vorbi ca un om care vede ceva, dar nu e sigur dacă vede cu precizie :

— Mie mi se pare că această copilă a intrat prea mult în inima oamenilor, ca să se petreacă din viață fără să lase nici o urmă. Aici e ceva... I-a fost sortit ceva, trebuie să împlinească ceva, și după aceea va muri.

— Asta-i misticism ! îl sancționă Bukacki.

Dar Połaniecki îl întrerupse :

— Numai să fie așa ! Misticism sau nu, numai să fie așa ! La ananghie, omul se agață și de umbra lui. Nici eu n-am realizat niciodată că trebuie să moară.

Profesorul adăugă :

— Cine știe, poate să trăiască mai mult decît oricare dintre noi !

Połaniecki se afla în acea fază de scepticism, cînd omul nu mai vede nimic sigur în jurul lui, cînd totul i se pare doar posibil, mai ales cînd acest tot reprezintă aspirația lui intimă ; răsuflă deci cu ușurare și își mai veni puțin în fire.

— Dumnezeu să aibă milă de ea și de doamna Emilia ! rosti. Aș plăti o sută de slujbe, dacă aș ști că-i ajută.

— Plătește numai una, dar din toată inima.

— Chiar așa am să fac ! Cît despre sinceritatea și buna mea intenție, vă asigur că n-ar fi mai mari, nici dacă ar fi vorba de propria-mi piele.

Waskowski zîmbi și zise :

— Te afli pe drumul cel bun, pentru că tu știi să iubești.

Se simțiră cu toții parcă mai ușurați. Bukacki, chiar dacă mai gîndea ceva împotriva celor spuse de Waskowski, nu mai îndrăzni să zică nimic, deoarece scepticismul — fie și cel mai adînc înrădăcinat, acela din momentele cînd omul, amenințat de o nenorocire adevărată, își caută salvarea în credință — trage căciula peste urechi și nu numai că devine laș, dar își pare lui însuși searbăd și mărunt.

Bigiel, care sosi tocmai atunci, fu întîmpinat de chipuri mai vesele și remarcă :

— Înțeleg că mititica se simte mai bine.

— Nu, nu ! îi răspunse Polaniecki. Profesorul ne-a spus cîteva lucruri bune să le pui pe rană.

— Slavă Domnului ! Soția mea a plătit astăzi o slujbă, și pe urmă s-a dus la doamna Emilia. Mănînc și eu cu voi, fiindcă am căpătat concediu, și de vreme ce Litka e mai bine, o să vă spun încă o veste bună.

— Ei, ce s-a întîmplat ?

— M-am întîlnit mai înainte cu Maszko, care o să pice și el îndată. Să-l felicitați, pentru că se însoară.

— Cu cine ? întrebă Polaniecki.

— Cu vecina mea.

— Cu domnișoara Krasławska ?

— Da.

— Pricep, interveni Bukacki, le-a făcut praf cu măreția, nașterea aleasă și averea lui, iar din această pulbere și-a modelat o soție și o soacră.

— Explicați-mi și mie un lucru, îi rugă profesorul Waskowski. Maszko e un om credincios...

— Ca un conservator ce se află, îl întrerupse Bukacki, din decență.

— Doamna și domnișoara Krasławski de asemenea, urmă Waskowski.

— Din obișnuință...

— De ce nu se gîndesc ei niciodată la viața viitoare ?

— Maszko, de ce nu te gîndești niciodată la viața viitoare ? strigă Bukacki, întorcîndu-se spre avocatul care tocmai își făcea apariția.

Maszko se apropie și întrebă :

— Ce spui ?

— Spun : *Tu, felix Maszko, nube !* [1]

Începură să-l felicite cu toții, în timp ce el le primi urările cu gravitate și apoi le răspunse :

[1] Tu, fericitule Maszko, însoară-te ! (lat.)

— Dragii mei, vă mulțumesc din toată inima, și întrucît o cunoașteți cu toții pe logodnica mea, nu mă îndoiesc deloc de sinceritatea urărilor voastre.

— Asta să nu ți-o îngădui ! avertiză Bukacki.

Iar Polaniecki adăugă :

— Ai cumpărat moșia de la Krzemień la momentul potrivit.

Într-adevăr, proprietatea îi picase la vreme, fără ea poate că ar fi fost respins. Tocmai de aceea observația lui Polaniecki nu-i fu pe plac, se strîmbă deci și zise :

— Tu mi-ai înlesnit cumpărarea ei, și uneori îți sînt recunoscător, dar alteori te blestem.

— De ce, mă rog ?

— Pentru că unchiul tău, Plawicki, este cea mai plictisitoare și cea mai insuportabilă ființă de pe lume, nemaivorbind de verișoara ta, care e o domnișoară foarte drăguță, dar declină de dimineața pînă seara colțișorul ei drag, trecîndu-l prin toate cele șapte cazuri și adăugînd de fiecare dată cîte o lacrimă. Tu nu prea te duci pe la ei, dar crede-mă, e nespus de agasant.

Polaniecki îl privi în albul ochilor și-i răspunse :

— Ascultă, Maszko, eu l-am bîrfit pe unchiul meu cît am putut, dar asta nu înseamnă că trebuie să ascult cu nepăsare cînd altcineva îl vorbește de rău, mai ales cînd acest altcineva a făcut o afacere strașnică pe seama lui. În ce o privește pe domnișoara Maria, știu că-i pare rău de Krzemień, dar asta dovedește că nu e o păpușă goală pe dinăuntru, nu e un manechin, ci o femeie cu inimă adevărată, mă înțelegi !

Se așternu o clipă de tăcere, Maszko înțelese de minune la cine făcea aluzie Polaniecki, vorbind de păpușa goală pe dinăuntru și de manechin, așa că roșața obrazului îi deveni cărămizie, iar buzele începură să-i tremure. Se stăpîni totuși. Nu era deloc laș, dar pînă și cel mai îndrăzneț om are pe cineva cu care nu vrea să se pună rău, iar pentru Maszko acest cineva era tocmai Polaniecki.

Se mulțumi să ridice din umeri, prefăcîndu-se mirat :

— De ce te superi ? Dacă nu-ți place...

Dar Polaniecki îl întrerupse :

— Eu nu mă supăr, dar te sfătuiesc să nu uiți ce ți-am spus.

Și continuă să-l privească în ochi, iar Maszko se gîndi : „Dacă ții neapărat să faci scandal, n-ai decît !"

— N-o să uit ce mi-ai spus, răspunse, dar îți dau și eu un sfat : nu-ți permite să vorbești cu mine pe tonul ăsta, pentru că s-ar putea să țin minte și să-ți cer socoteală.

— Ce dracu ! sări Bukacki. Ce v-a găsit ? !

Polaniecki însă, care i-o cocea de mult lui Maszko, ar fi împins negreșit lucrurile pînă la ultimele consecințe, dacă în încăpere n-ar fi dat buzna tocmai atunci slujitorul doamnei Emilia :

— Domnule, vă rog, îngăimă gîfîind, domnișoara moare !

Polaniecki păli și, luîndu-și pălăria, se repezi la ușă. Urmă o tăcere îndelungată, surdă, pe care o întrerupse Maszko :

— Am uitat, se scuză, că trebuia să-l cruț...

Waskowski își acoperi ochii cu palmele și începu să se roage.

Într-un tîrziu, înălță capul și zise :

— Numai Dumnezeu a cetluit moartea, și numai el poate s-o oprească !

După un sfert de oră, Bigiel primi un bilet de la soția lui, în care scria : „Criza a trecut !"

XVIII

Polaniecki grăbea spre doamna Emilia, temîndu-se că n-o va mai găsi pe Litka în viață : slujitorul îi spuse pe drum că fetița era în convulsii și agoniza. Cînd ajunse,

însăşi doamna Emilia alergă în întîmpinarea lui şi-i spuse dintr-o răsuflare :

— E mai bine ! e mai bine !

— Medicul a venit ?

— A venit.

— Şi copila ?

— Doarme.

Pe chipul doamnei Emilia, resturi de spaimă se luptau cu speranţa şi bucuria. Polaniecki băgă de seamă că buzele îi erau aproape albe, ochii uscaţi şi înroşiţi, şi obrajii cărămizii. Era obosită de moarte, întrucît nu dormise de douăzeci şi patru de ore.

Totuşi medicul, un tînăr energic, considera că deocamdată primejdia trecuse. Doamna Emilia se bucura mai ales de ce-i spuse de faţă cu Polaniecki :

— Nu trebuie să mai aibă o nouă criză, şi o să ne străduim să nu mai aibă !

Exista în aceste cuvinte o mîngîiere reală, deoarece arătau că medicul însuşi credea în posibilitatea evitării unei noi crize, dar ele conţineau şi avertismentul că următoarea criză poate fi fatală. Doamna Emilia se agăţa acum de orice speranţă, aşa cum un om care se prăbuşeşte într-o prăpastie se agaţă de ramurile copacilor ce cresc pe marginea ei.

— N-o să mai aibă ! n-o să îngăduim ! repetă febril strîngînd mîna medicului.

Polaniecki îl privi atent în ochi, vrînd să citească în ei dacă o spune numai ca s-o liniştească pe biata mamă, sau aşa îi dicta experienţa profesională, după care îl încercă :

— Domnul doctor, stai lîngă bolnavă azi, nu ?

— Nu e nevoie, răspunse medicul. Copila este epuizată şi probabil că va dormi mult şi adînc. Vin mîine, pentru astăzi sînt pe deplin liniştit.

Apoi se adresă doamnei Emilia :

— Ar fi bine să vă odihniți și dumneavoastră. Acum orice pericol a trecut, iar bolnava nu trebuie să vadă pe fața dumneavoastră oboseala și neliniștea, pentru că ar putea să se sperie, și e prea slăbită pentru asta.

— N-am putut să adorm, spuse doamna Emilia.

Medicul își pironi asupra ei ochii albaștri și, privind-o cu anume încordare, îi spuse rar :

— Vă culcați peste o oră și adormiți imediat. O să dormiți neîntrerupt între șase și opt ore. Să zicem opt... Mîine vă veți simți puternică și odihnită. Iar acum, noapte bună !

— Și picăturile, în caz că se trezește Litka ?

— O să i le dea altcineva. Dumneavoastră trebuie să dormiți. Noapte bună !

Și începu să-și ia rămas bun. Polaniecki vru să se ducă după el, ca să-l întrebe între patru ochi despre Litka, se gîndi totuși că o discuție mai lungă pe această temă ar putea-o neliniști pe doamna Emilia, așa că preferă s-o lase baltă, făgăduindu-și, în schimb, că a doua zi se va duce acasă la medic și se va lămuri.

Cînd rămase singur cu doamna Emilia, o îndemnă :

— Hai, doamnă, fă ce-ți spune medicul. Trebuie să te odihnești. Chiar acum mă duc în camera Litkăi și nu mă mișc de acolo toată noaptea.

Gîndurile ei însă erau alături de copila bolnavă, așa că în loc să-i răspundă, îl întrebă :

— Știi că după criză, înainte de a adormi, a întrebat de dumneata de cîteva ori ?... și de Marynia. A adormit întrebîndu-mă : „Unde-i domnul Stach ?“

— Pisicuța mea iubită ! Veneam și așa, după ce mîncam. Am alergat ca un nebun. Cînd a început criza ?

— Înainte de amiază. De dimineață a fost cam tristă, parcă presimțea ceva. Dumneata știi că mie îmi spune totdeauna că n-are nimic, dar pesemne că nu se simțea bine, pentru că înainte de a începe criza, s-a așezat lîngă mine și m-a rugat s-o țin de mînă. Iar ieri, am uitat

să-ţi spun, mi-a pun nişte întrebări ciudate : dacă-i adevărat că unui copil bolnav i se împlineşte orice dorinţă ? Eu i-am răspuns că aşa este, numai să nu vrea ceva ce nu poate fi îndeplinit. Se gîndea ea la ceva, fiindcă seara, cînd a venit Marynia pentru o clipă, ne-a întrebat pe amîndouă acelaşi lucru. S-a culcat veselă, dar azi de dimineaţă s-a plîns că se înăbuşe. Ce noroc că trimisesem după medic înainte de criză, aşa că a venit imediat.

— Norocul cel mai mare este că a plecat atît de sigur că atacul nu se va repeta. Nu am nici o îndoială că asta e convingerea lui, răspunse Połaniecki.

Doamna Emilia îşi ridică privirile spre tavan :

— Dumnezeu e atît de milostiv ! atît de bun, că...

Oricît încercă să se stăpînească, izbucni în hohote de plîns ; în sufletul ei, bucuria luase locul spaimei înăbuşite şi al disperării care se topeau în şiroaiele de lacrimi. În firea-i nobilă şi spiritualizată, exaltarea înnăscută spulbera mereu judecata liniştită, astfel că doamna Emilia nu-şi dădea seama niciodată de adevărata stare de lucruri. Acum, de exemplu, n-avea nici cea mai mică îndoială că boala Litkăi luase sfîrşit odată cu atacul dinainte, de acum încolo începînd o perioadă de însănătoşire totală.

Połaniecki n-avea curajul şi nici inima să-i arate o cale de mijloc între disperare şi bucurie. Simţea pentru ea o milă nemărginită şi, la un moment dat, înţelese mai limpede ca oricînd cît de profund, deşi dezinteresat, era legat de această femeie exaltată şi ideală. Dacă ar fi fost sora lui, ar fi îmbrăţişat-o şi ar fi strîns-o la piept, dar aşa se mulţumi să-i sărute mîinile slabe şi delicate şi să-i spună :

— Slavă Domnului, slavă Domnului ! Acum, scumpă doamnă, mai gîndeşte-te şi la dumneata, iar eu mă duc la Litka şi stau lîngă ea pînă cînd se trezeşte.

Şi se duse. În camera copilei era aproape întuneric, fiindcă jaluzelele erau lăsate, iar soarele apunea, aşa că numai printre crăpăturile dintre scîndurele răzbăteau cu greu

firave raze roşietice care izbuteau să lumineze încăperea şi care pieriră şi ele curînd, întrucît cerul începu să se înnoreze. Litka dormea un somn adînc. Aşezîndu-se alături, Polaniecki începu să se uite cu luare-aminte la faţa ei adormită şi în prima clipă inima i se strînse de durere. Litka era întinsă pe spate ; bietele-i mînuţe zăceau fără putere pe plapumă, ochii erau închişi, iar sub ei se arcuiau umbrele adînci ale genelor. Paloarea ei, care părea de ceară în semiîntunericul roşietic, şi buzele întredeschise, în sfîrşit, somnul adînc împrumutau chipului ei o linişte care semăna cu aceea de pe feţele morţilor. Doar mişcarea uşoară a tivului încreţit, care-i împodobea pijamaua, arăta că Litka doarme şi respiră. Avea răsuflarea calmă şi foarte regulată. Polaniecki privi multă vreme faţa bolnavei şi simţi cu toată puterea ce simţise de atîtea ori cînd se gîndea la el : anume că natura îl făcuse să fie tată, că alături de aleasa inimii, copiii puteau să fie iubirea nemăsurată a vieţii lui, scopul şi rostul existenţei lui. Mila şi dragostea pe care le simţea acum pentru Litka, un copil totuşi străin, la care ţinea ca la propria mlădiţă, îi arătau că nu greşea. „Dacă n-ar avea mamă şi mi-ar da-o mie, aş fi fericit şi aş socoti întotdeauna că am pentru ce trăi".

Mai simţea, de asemenea, că dacă ar fi putut să se tîrguiască acum cu moartea, i s-ar fi încredinţat fără ezitare, numai să răscumpere această „pisicuţă", deasupra căreia moartea părea să plutească aidoma unei păsări de pradă deasupra unui porumbel. Îl cuprinse o duioşie pe care n-o mai încercase niciodată, şi omul acesta, cu un caracter mai degrabă aspru şi iute, era gata să sărute mîinile şi căpşorul acestui copil cu cel mai mîngîietor gest, de care nu orice femeie ar fi fost în stare.

Între timp, se întunecase. În curînd intră doamna Emilia, ferind cu mîna o veioză albastră.

— Doarme ? întrebă încet, punînd veioza pe măsuţa de dincolo de căpătîiul Litkăi.

— Doarme, răspunse tot atît de încet Polaniecki.

Doamna Emilia privi cu luare-aminte la bolnavă.

— Da, uite cît de egal și liniștit respiră, continuă Polaniecki în șoaptă. Mîine se va simți mai bine și mai în putere.

— Așa-i ! răspunse mama zîmbind.

— Acum e rîndul dumitale. Du-te la culcare, altfel încep să te cert rău de tot...

Ochii ei rîdeau mereu spre el cu recunoștință. În lumina blîndă, albăstruie a veiozei, arăta ca o apariție de vis. Avea fața asemenea unui înger, și Polaniecki se gîndi fără să vrea că și ea, și Litka arată într-adevăr ca niște ființe nepămîntene, rătăcite numai din întîmplare în această lume.

— Bine, încuviință. Am să mă odihnesc și eu. Au venit Marynia Pławicka și profesorul Waskowski. Marynia vrea neapărat să rămînă.

— Cu atît mai bine. Ea o îngrijește atît de bine pe Litka... Noapte bună, doamnă.

— Noapte bună.

Polaniecki rămase iarăși singur și începu să se gîndească la domnișoara Marynia. De cînd auzise că avea s-o vadă în curînd, nu mai putea să se gîndească la altceva, iar acum își puse următoarea întrebare : în ce constă această neînțeleasă taină a naturii, în virtutea căreia el, de pildă, nu se îndrăgostise de doamna Emilia, hotărît mai frumoasă decît Marynia, probabil mai bună, mai dulce și mai aptă să iubească, ci de cealaltă, pe care o cunoștea și o respecta mult mai puțin ? De fiecare dată, la apropierea Maryniei, se stîrneau în el toate acele avînturi pe care un bărbat poate să le încerce la vederea femeii iubite, în vreme ce o făptură cu adevărat feminină, ca aceea a doamnei Emilia, nu producea nici o impresie asupra lui, de parcă era doar o pictură sau o sculptură... De ce se întîmplă așa și de ce cu cît un om are mai multă cultură, cu atît nervii lui devin mai subtili, iar

sensibilitatea mai mare și cu atît mai mare este deosebirea pe care o face între o femeie și alta ? Połaniecki nu avea alt răspuns la aceste întrebări, afară de cel pe care-l dăduse medicul acela îndrăgostit de domnișoara Krasławska : „O judec și eu cu tot atîta luciditate, numai că nu pot să-mi rup sufletul de ea". Era mai degrabă o confirmare a fenomenului decît un răspuns, pentru aflarea căruia nu mai avu timp, deoarece tocmai atunci intră Marynia.

Se salutară dînd din cap, apoi Połaniecki ridică fotoliul și-l duse lîngă patul Litkăi, făcînd-o să înțeleagă prin semne pe Marynia să se așeze. Aceasta începu să vorbească cea dintîi, mai bine-zis să șoptească :

— Acum du-te și dumneata la ceai, te așteaptă profesorul Waskowski.

— Dar doamna Emilia ?

— Nu mai putea să stea locului. A spus că i se pare și ei ciudat, dar trebuie să se culce.

— Eu știu care-i pricina. A hipnotizat-o medicul și bine a făcut. Copila se simte într-adevăr mai bine.

Domnișoara Marynia îl privi în ochi, dar el repetă :

— Da, da, e mai bine... dacă nu revine criza, și sînt speranțe să nu mai revină.

— Slavă Domnului !... Acum, du-te să bei ceaiul.

El însă prefera să stea lîngă ea și să-i vorbească în șoaptă, confidențial, așa că-i răspunse :

— Bine, mă duc, dar mai tîrziu. Să facem în așa fel, încît să te odihnești și dumneata. Am auzit că tatăl dumitale a fost bolnav. Fără îndoială, l-ai îngrijit și pe el.

— Tata s-a făcut bine, vreau neapărat s-o înlocuiesc pe Emilka. Mi-a spus că nici slujitorii n-au dormit deloc noaptea trecută, deoarece, înainte de criză, starea copilei era îngrijorătoare. Acum trebuie să stea mereu cineva lîngă Litka, trebuie să facem în așa fel ca eu, dumneata și Emilka să ne înlocuim unul pe altul.

— Foarte bine. Azi însă rămîn şi eu. Dacă n-am să stau aici, am să aştept în camera alăturată, gata să vă ajut. Dumneata cînd ai aflat de criză ?

— Eu n-am ştiut nimic. Am venit cum vin în fiecare seară să aflu ce mai este.

— La mine a dat fuga slujitorul doamnei Emilia, cînd eram la masă. Îţi imaginezi cum am alergat pînă aici; nu eram sigur că am s-o mai găsesc în viaţă. E ciudat că în timpul mesei am vorbit aproape tot timpul despre Litka cu Bukacki şi Waskowski, înainte de venirea lui Maszko, care ne-a anunţat că se căsătoreşte.

— Domnul Maszko se căsătoreşte ?

— Da. Vestea nu s-a aflat încă, dar nouă ne-a comunicat-o el însuşi în mod solemn. Se căsătoreşte cu domnişoara Krasławska, o ţii minte, nu ? Aceea care a fost la familia Bigiel. Domnişoara Krasławska reprezintă o partidă bună pentru Maszko...

Urmă un moment de tăcere. Domnişoara Marynia, care, neiubindu-l pe Maszko, îi respinsese cererea în căsătorie, dar care îşi reproşase în repetate rînduri purtarea ei faţă de el, presupunînd că-l dezamăgise şi-l făcuse să sufere, nu putea decît să se bucure la vestea că tînărul avocat suportase lovitura atît de uşor. Cu toate acestea, rămase uimită şi contrariată întrucîtva. Cînd compătimesc pe cineva, femeile vor, în primul rînd, ca acest cineva să fie cu adevărat nefericit, iar în al doilea, preferă să atenueze nenorocirea cu mîna lor ; atunci cînd se arată că poate s-o facă şi altcineva, încearcă un fel de dezamăgire. Domnişoara Marynia se simţea rănită în amorul propriu de două ori. Nu credea că poate fi uitată atît de uşor, iar pe de altă parte, era nevoită să recunoască astfel că părerea ei despre Maszko, pe care-l credea un om superior, n-avea nici un temei. Pînă acum fusese ca un fel de as într-o partidă jucată împotriva lui Polaniecki, iar acum încetase să mai fie. Oricum, se simţea deci puţin umilită. E adevărat, asta n-o împiedică să-i de-

clare cu accente de sinceritate în glas lui Polaniecki că vestea îi face o mare și profundă plăcere, dar în fond simțea și față de el un fel de ciudă că i-o spusese.

De cîtăva vreme, Polaniecki se purta cu ea foarte rezervat și nu arăta în nici un fel ce se întîmpla în sufletul lui. Nu se prefăcea excesiv de rece ; întrucît trebuiau să se întîlnească, se purta față de ea cu anume libertate binevoitoare, dar tocmai de aceea Marynia credea că încetase s-o iubească. Și așa-i firea omenească ; deși vechea repulsie mai stăruia, luase chiar proporții în sufletul ei, deși dezamăgirea dintîi se transformase parcă într-un izvor din care picura amărăciunea, gîndul că aversiunea ei îl lăsa indiferent, o irita. Acum avea senzația că Polaniecki se bucura de eroarea ei în privința lui Maszko, ca și de faptul că oricum, ea, care nu prea demult avusese posibilitatea să aleagă între el și Maszko, acum n-o mai are, aflîndu-se într-o părăsire puțin umilitoare.

Polaniecki era departe de asemenea gînduri. Se bucura într-adevăr că Marynia avea să recunoască acum că, preferindu-l pe Maszko, făcuse o mare greșeală, dar nici nu-i trecea prin minte să se bucure de însingurarea ei, fiindcă mai mult ca oricînd era gata să-i deschidă brațele, s-o strîngă la piept și s-o iubească. Se străduia într-adevăr să-și înfrîngă sentimentele cu perseverență, cu anume îndîrjire chiar, dar o făcea numai pentru că pierduse orice speranță ; socotea că-și înjosește onoarea de bărbat dacă-și investește toate puterile sufletului și ale inimii într-un simțămînt neîmpărtășit. Voia, după propria expresie, „să nu se lase", și nu se lăsa, așa cum știa el, dar înțelegea foarte bine că asemenea luptă macină și vlăguiește ; chiar dacă avea să se încheie cu o victorie, n-avea să-i aducă fericirea, ci pustiirea sufletului. Se afla însă departe de victorie. După eforturi uriașe, ajunsese doar la aceea că iubirea lui se împletea cu amărăciunea. Asemenea ferment dizolvă într-adevăr dragostea, din simplu motiv că o otrăvește, și cu timpul putea să-i pună capăt.

Deocamdată însă, rezultatul era infim. Stînd acum aproape de Marynia și privindu-i fața luminată de razele palide ale veiozei, își spunea în gînd : „Dac-ar vrea !“ Gîndul acesta îl înfuria, dar vrînd să fie sincer cu el însuși, recunoștea că dacă ea ar fi fost de acord, el era gata să-i cadă la picioare în orice clipă. Așadar, rezultatul era într-adevăr infim și-l plasa la o răspîntie dificilă. Concomitent, își dădea seama că neînțelegerea dintre ei crescuse atît de mult, încît chiar dacă Marynia ar vrea să întoarcă momentele petrecute la Krzemień, amorul propriu și teama de a nu se contrazice i-ar închide gura. Relațiile dintre ei se complicaseră atît de mult, încît era mai degrabă posibil să se îndrăgostească decît să se înțeleagă.

După cele cîteva replici, între ei se instăpîni liniștea întreruptă doar de răsuflarea acestei copile bolnave și de răpăitul mohorît al ploii mărunte care izbea geamurile. Afară se lăsase o noapte umedă, de toamnă, încărcată de tristețe, apăsare, pesimism și descurajare. Tot atît de dezolantă arăta și încăperea, în ale cărei unghere întunecoase părea că pîndește moartea. Orele se scurgeau una după alta din ce în ce mai încet. Polaniecki fu năpădit brusc de presimțiri rele. Se uită la Litka și presupunerea că ea ar putea trăi i se părea pentru moment o adevărată nebunie. Zadarnică veghea ! zadarnice speranțele ! zadarnice iluziile ! Această copilă trebuie să moară ! Cu atît mai mult, cu cît este atît de scumpă, atît de dulce și atît de iubită ! După ea va urma doamna Emilia, apoi pustiul deznădejdii. Ce viață ! Uite că el, Polaniecki, nu are pe lume decît aceste două ființe care îl iubesc, pentru care reprezintă ceva, însă trebuie să le piardă ! Alături de ele, ar fi avut de ce să se agațe în viață, fără ele, nu-i mai rămîne nimic, un viitor orb, surd, de neînțeles, cu o față de idiot...

Pînă și cel mai energic om simte nevoia să iubească pe cineva. Altminteri, simte moartea înăuntrul lui, și energia lui se întoarce împotriva vieții. O asemenea clipă

venise acum și pentru Połaniecki. „La urma urmei, nu știu de ce nu mi-aș trage un glonț în cap, se gîndi, nu din cauza pierderii lor, ci a nimicniciei existenței fără ele. Dacă viața nu mai are nici un sens, nu există nici un motiv ca s-o accept, afară poate doar de curiozitatea de a vedea pînă unde ajunge".

Gîndul acesta nu se transformă însă în mintea lui într-o intenție. Semăna mai degrabă cu o zmucitură în lanțul nenorocirilor a unui om care se înfurie ; o clipă de mînie care căuta pe cineva asupra căruia să se reverse. Indignarea lui Połaniecki se întoarse dintr-o dată împotriva Maryniei. Nici el nu știa de ce i se păru deodată că tot răul care se întîmpla, se întîmpla din cauza ei ; ea adusese între ei repulsia și suferința, care mai înainte nu existau, ea aruncase parcă un bolovan în apele lor ca oglinda, și acum valurile, lărgindu-se tot mai mult, îl cuprindeau nu numai pe el, ci și pe doamna Emilia, și pe Litka. Ca un om care se conducea după rațiune, nu după umorile de moment, înțelegea șubrezenia reproșurilor de acest fel, dar nu se putea împotrivi totuși să nu-și spună că, înainte de apariția Maryniei, totul mergea mai bine, cu atît mai bine cu cît putea să considere trecutul ca pe o perioadă fericită din viața lui. Pe atunci o iubea numai pe Litka, cu un sentiment de luminoasă paternitate, care nu-i provocase și nu putea să-i provoace nici o clipă de amărăciune. Cine știe dacă vreodată, cu timpul, nu s-ar fi îndrăgostit de doamna Emilia ! E adevărat, ea nu avea față de el decît sentimente de prietenie, dar poate tocmai pentru că altele nici nu-și dorea. Nu o dată, femeile cu suflet ales renunță la orice sentimente care depășesc prietenia, ca să nu îngreuneze, să nu complice viața cuiva care ar putea să le fie drag, dar nu vrea. Atunci, în adîncul sufletului lor se instalează mîhnirea tăcută, găsindu-și alinarea și dulceața în duioșia îngăduită în limitele prieteniei.

Cunoscînd-o pe Marynia, Polaniecki îi dăruise numai-decît simțămintele lui cele mai profunde. De ce ? La ce bun ? Ca să aibă de ce să sufere. Acum, întrucît o nenorocire nu vine niciodată singură, Litka, singura rază luminoasă a vieții lui, se stingea sau putea să se stingă dintr-o clipă în alta. Polaniecki o privi iarăși și își spuse :

„Rămîi măcar tu, copila mea ! Tu nu știi cîtă nevoie avem de tine și eu, și mama ta. Ferească Dumnezeu, vai de viața noastră fără tine, făptură dragă !"

Deodată observă că ochii fetiței îl privesc.

O clipă crezu că se înșală și nu îndrăzni să se miște, dar Litka începu să zîmbească și rosti în șoaptă :

— Domnul Stach...

— Eu sînt, Lituś ! Cum te simți ?

— Bine, dar mama unde e ?

— Vine îndată. Am avut mult de furcă pînă am convins-o să se culce.

Litka întoarse capul și, văzînd-o pe domnișoara Marynia, exclamă :

— A, e mătușa Marynia !

De la o vreme, îi spunea mătușă.

Domnișoara Marynia se ridică și, luînd o sticluță de pe măsuța de toaletă, începu să-i toarne la lumina veiozei picăturile într-o linguriță ; apoi i le dădu Litkăi să le bea, iar după ce aceasta le dădu peste cap, își apăsă buzele pe fruntea ei.

Un timp se așternu tăcerea, după care fetița spuse parcă numai pentru sine :

— Nu trebuie s-o trezim pe mama.

— Nu, n-o trezește nimeni, o liniști Polaniecki. Facem cum vrei tu, Lituś.

Și începu să-i mîngîie mînuța care zăcea pe plapumă.

Iar ea se uita la ei și repeta mereu, cum își luase obiceiul :

— Domnul Stach... domnul Stach...

O clipă, păru că va adormi, dar se vede că Litka se gîndea foarte intens la ceva, deoarece își înălțase sprîncenele ; într-un tîrziu, deschise ochii și începu să se uite cînd la Polaniecki, cînd la domnișoara Marynia.

În încăpere se auzea numai răpăitul ploii pe geamuri.

— Ce ai, draga mea ? o întrebă domnișoara Marynia.

Litka își împreună mîinile și șopti abia perceptibil :

— Mătușă Marynia, vreau să te rog ceva, foarte important. dar... nu îndrăznesc...

Domnișoara Marynia își apropie fața blîndă.

— Spune, iubirea mea ! Fac tot ce vrei tu.

Atunci fetița îi luă mîna și, sărutîndu-i-o, șopti :

— Te rog să-l iubești pe domnul Stach.

În liniștea care urmă după aceste cuvinte, se auzea doar respirația grăbită a copilei ; în sfîrșit, răsună glasul calm al Maryniei :

— Bine, draga mea.

Polaniecki simți deodată că îl înecă plînsul. Toate pieriră din ochii lui, laolaltă cu domnișoara Marynia, și nu mai văzu decît fetița care, în asemenea clipe, bolnavă și fără putere, înaintea morții, se gîndea numai la el.

Litka întrebă mai departe :

— Și ai să te căsătorești cu el ?

În lumina veiozei albăstrui, fața domnișoarei Marynia arăta foarte palidă, buzele îi tremurau, răspunse însă fără ezitare :

— Da, Lituś.

Fetița îi sărută mîna pentru a doua oară. Căpșorul ei căzu din nou pe pernă și o vreme rămase cu pleoapele coborîte ; două lacrimi i se prelinseră pe obraji.

De astă dată urmă o tăcere mai lungă. Ploaia izbea în geamuri. Polaniecki și domnișoara Marynia stăteau nemișcați, fără să se uite unul la altul, de parcă ațipiseră. Simțeau amîndoi că soarta li se hotărîse în această noapte, dar erau de-a dreptul buimăciți de cele întîmplate. Copleșiți de gînduri și simțăminte învălmășite, nici unul

dintre ei nu era în stare să-şi spună limpede ce se petrecea cu el.

În această tăcere, în această tăcere instinctivă, ca nu cumva să li se întîlnească privirile, orele începură să se scurgă una după alta. Ceasurile băturâ miezul nopţii, apoi ora unu ; aproape de două, doamna Emilia se strecură ca o umbră în încăpere.

— Dormi ? întrebă.

— Nu, mămico, răspunse Litka.

— Te simţi bine ?

— Da, mămico.

Iar cînd doamna Emilia se aşeză lîngă ea, copila îi încolăci gîtul cu braţele şi, punîndu-şi căpşorul cînepiu pe pieptul ei, spuse :

— Mămico, acum ştiu şi eu că unui copil bolnav nu i se refuză nimic.

Şi o vreme se strînse la pieptul mamei în tăcere, apoi, lungind cuvintele, cum fac copiii somnoroşi sau foarte slăbiţi, zise :

— Mămico, domnul Stach n-o să mai fie trist, şi uite de ce...

Dar căpşorul începu să-i atîrne greu pe pieptul mamei, şi doamna Emilia simţi sudoarea rece care îmbrobona tîmplele şi mîinile fetiţei.

— Lituś ! o chemă încet, cu glasul înspăimîntat.

Copila începu să vorbească :

— Mă simt atît de ciudat ! atît de slăbită !...

Se vede că gîndurile începeau să i se încurce, fiindcă după o clipă continuă :

— O ! curge marea ! Ce mare uriaşă, şi noi toţi plutim pe ea ! Mamă, mamă !...

Şi se declanşă o nouă criză, înfricoşetoare, nemiloasă. Trupul fetiţei se încordă răsucit de convulsii, iar pupilele i se rostogoliră în fundul capului. Nu mai avea rost să-şi facă iluzii ; venise moartea, se simţea în lumina palidă a veiozei şi în ungherele întunecate ale camerei, în zdrenţe,

ătul geamurilor izbite de ploaie și în vîjîitul încărcat de glasuri și de chemări spăimoase.

Polaniecki zvîcni în picioare și alergă după medic; după un sfert de oră, se întoarseră amîndoi, nesiguri în fața ușii închise dacă fetița mai trăiește, și intrară numaidecît, Polaniecki înainte, urmat de medicul care repeta aceeași frază de cînd îl scosese din pat :

— O emoție puternică sau spaima...

Cîțiva slujitori cu fețele somnoroase și speriate se adunaseră la ușă și ascultau ; în toată casa stăruia o liniște grea, de plumb.

Într-un tîrziu, o întrerupse Marynia care ieși cea dintîi din încăperea închisă, cu fața palidă ca ceara, și rosti cu glas tremurător :

— Apă pentru doamna ! Domnișoara a murit !

XIX

În ultimele-i zile, toamna continua să zîmbească uneori oamenilor, cu nespusă mîhnire și seninătate, asemenea unei femei care moare de tuberculoză. Într-o astfel de zi senină, se nimeri să fie și înmormîntarea Litkăi. O durere mîngîietoare întrucîtva dovedește că cei rămași în viață continuă să gîndească și să simtă pentru morții lor. Ziua senină și tristă îl predispunea pe Polaniecki, care se ocupa de înmormîntare, la o mîhnire și mai adîncă, dar înoercînd să se pună în locul Litkăi, își spusé că fetița și-ar fi dorit tocmai o asemenea zi, așa că se simți mai ușurat. Nu era încă în stare să-și măsoare intensitatea durerii. Acest moment vine mai tîrziu și începe abia atunci cînd ființa iubită rămîne la cimitir, iar omul se întoarce în casa pustie. În plus, treburile înmormîntării îi absorbeau tot timpul. Viața înconjura cu forme convenționale și complica pînă și un lucru atît de simplu, precum moartea. Polaniecki voia să-i facă Litkăi acest ultim serviciu, de

care n-avea cine să se ocupe. Toate resorturile vieții, în virtutea cărora omul gîndește, decide și acționează, fuseseră rupte în doamna Emilia de moartea copilei. Vîntul se arăta de astă dată prea înghețat pentru blana mielului. Din fericire, o durere prea mare se ucide singură, deoarece paralizează inima. Așa se întîmplase și cu doamna Emilia. Połaniecki băgă de seamă că expresia care domnea pe fața și în ochii ei era o spaimă resemnată, fără margini. Ochii rămîneau uscați și gura mută ; doar cîte un scîncet tragic, ca de copil, arăta că mintea ei nu poate cuprinde toată nenorocirea, ci se rotește în jurul amănuntelor legate de ea, se agață de ele și le poartă grija, ca și cînd fetița ar fi fost încă în viață. În încăperea transformată în cameră mortuară, Litkăi, care părea că doarme printre flori, nu-i lipsea nimic ; cu toate acestea, inima de mamă, sfîșiată de durere, se întreba mereu dacă nu mai are nevoie de ceva. Cînd cei din jur încercau s-o îndepărteze, nu se împotrivea, își pierdea însă cu totul judecata și începea să geamă, de parcă îi provocau o durere mai mare decît putea să îndure.

Połaniecki și Chwastowski, fratele soțului ei, care venise înaintea înmormîntării, se străduiră s-o scoată din încăpere, cînd se puse capacul coșciugului ; dar cînd doamna Emilia începu să-și strige fetița pe nume, îi dădură pace. În cele din urmă, procesiunea, numeroasă, se urni printre făcliile aprinse, trăgînd după ea șirul trăsurilor, precedat de preoți și cîntece mohorîte ; de la început, cortegiul fu înconjurat de mulțimea de curioși, care își satură ochii cu suferința omenească și în orașele moderne, așa cum și-i săturau în antichitate cu sîngele care curgea prin arene. Doamna Emilia, condusă de cumnatul ei, avînd alături pe Marynia, pășea în urma dricului, cu fața uscată, împietrită. Ochii ei nu mai vedeau acum decît un șampănunt lipsit de însemnătate, la care se gîndea întruna. Se întîmplase ca o șuviță cînepie din părul bogat al Litkăi să rămîie afară din coșciug. Doamna

Emilia nu-şi mai luă ochii de la ea tot drumul, spunîndu-şi mereu : „Doamne, Doamne ! i-au tăiat părul fetiţei !“

În sufletul lui Polaniecki, jalea, oboseala şi surescitarea nervoasă, pricinuită de insomnie, fură înlocuite de senzaţia unei greutăţi atît de apăsătoare, încît erau momente cînd îl încerca o dorinţă de neînvins să se întoarcă la jumătatea drumului, să se ducă acasă, să se arunce pe o canapea, să nu se mai gîndească la nimic, să nu mai vrea nimic şi să nu mai iubească pe nimeni... să nu mai simtă nimic. Totodată se mira şi de acest egoism instinctiv şi se revolta împotriva lui însuşi ; ştia totuşi că nu se va întoarce, că va sorbi paharul pînă la fund şi va merge pînă la capăt, nu pentru că aşa se cuvenea, ci pentru că durerea lui şi ataşamentul pentru Litka erau mai puternice decît egoismul său. În acelaşi timp, înţelegea că toate celelalte simţăminte se închirciseră, păliseră în el, că inima lui era pustie ; cel puţin în această clipă. În sufletul şi mintea lui, domnea un haos total, alcătuit din impresii exterioare, abia schiţate, şi observaţii înregistrate fără nici un scop şi amestecate mecanic cu părerea de rău şi durerea. Uneori privea la clădirile pe lîngă care trecea procesiunea şi le distingea culorile, alteori îi cădea sub ochi firma vreunui magazin, pe care o citea involuntar ; sau se gîndea că preoţii nu mai cîntă şi aştepta cu teamă ca melopeea de îngropăciune să înceapă iarăşi. Cîteodată raţiona ca un om care, trezindu-se din somn, vrea să înţeleagă ce se petrece în jurul său : „Acestea sînt clădiri, îşi spunea, aceştea sînt firme, ăsta-i mirosul de la smoala torţelor, iar acolo sus se află Litka şi ne îndreptăm spre cimitir...“ Şi deodată se înălţă în el un val de jale după copila dulce şi dragă, după căpşorul scump care îi zîmbise de atîtea ori. Şi-o aminti în anii de demult şi în ceasurile din urmă ; îşi aduse aminte de Reichenhall, cînd o purtase în braţe, întorcîndu-se de la Thumsee ; şi pe urmă, la ţară, la familia Bigiel şi acasă, la doamna Emilia, cînd spunea

că ar vrea să fie un lujer de mesteacăn, în sfîrșit, cînd cu cîteva clipe înaintea morții o rugase pe Marynia să-l ia de soț. Połaniecki nu-și spuse de-a dreptul că Litka îl iubise ca o femeie în toată firea și că, logodindu-l cu Marynia, făcuse un act de sacrificiu, fiindcă în realitate simțămintele inconștiente ale fetiței nu puteau fi definite mai de aproape ; intuia totuși foarte bine că însemnaseră ceva asemănător și că sacrificiul avusese loc, izvorîse din acest atașament profund, ieșit din comun, pe care copila îl nutrise față de el. Deoarece pierderea ființelor dragi se resimte îndeosebi prin durerea suportată nemijlocit, Połaniecki începu să-și repete : „Era singurul suflet care mă iubea cu adevărat ! Acum nu mai am pe nimeni pe lume..." Și ridicîndu-și ochii spre coșciug, la șuvița de păr bălai care flutura în aer, începu s-o cheme în gînd pe Lituś cu toate numele duioase cu care îi vorbise cînd era în viață. În cele din urmă, simți că îl înecă lacrimile, fiindcă asemenea chemări rămîneau fără ecou. În indiferența morților este ceva sfîșietor. Cînd ființa care simțea fiecare cuvînt și fiecare privire devine indiferentă, cînd din iubitoare devine de gheață, din apropiată și scumpă — solemnă și îndepărtată, în zadar îți mai repeți întruna : „moartea ! moartea !" Pe lîngă toată durerea pricinuită de pierdere, simți parcă o decepție sfîșietoare, o nedreptate afectivă pe care ți-o face trupul neînsufletit, care rămîne surd la durerea și chemările noastre. În adîncul sufletului, Połaniecki avea impresia că Litka, părăsindu-l pentru a merge în clatul morții, îi făcuse parcă o nedreptate, devenind astfel dintr-o ființă apropiată, una îndepărtată, dintr-una încrezător familiară — ceva estompat, înalt, sfînt și în același timp cu totul indiferent față de disperarea mamei și însingurarea profundă a celui mai apropiat prieten. În aceste simțăminte ale lui Połaniecki era mult egoism, dar dacă n-ar exista acest egoism, care are în vedere înainte de toate propria durere și propria părăsire, oamenii, mai ales cei care

cred în viața și fericirea de dincolo de mormînt, nu și-ar mai regreta morții.

Cortegiul ieși în fine din oraș la cîmp mai deschis, și dincolo de barieră, înaintă pe lîngă zidul cimitirului, împodobit cu ghirlande de cerșetori, imortele și brazi pentru morți. Rîndurile de preoți în cămăși albe, slujba de înmormîntare cu torțe, dricul cu coșciugul și oamenii care-l urmau se opriră la poartă, apoi o coborîră pe Litka, și Polaniecki, Bukacki, Chwastowski și Bigiel o purtară spre mormîntul tatălui ei.

Tăcerea și golul, care-i așteaptă pe oameni după fiecare înmormîntare abia cînd se întorc acasă de la mormintele proaspete, păreau că începe de astă dată de la cimitir. Ziua era senină, palidă ; din copaci, ici și colo, cădeau fără zgomot ultimele frunze îngălbenite ; cortegiul mortuar se micșoră în spațiile întinse, palide, care, presărate cu cruci, păreau fără capăt, ca și cum cimitirul se deschidea spre infinit. Copacii desfrunziți, negri, cu coroanele alcătuite din ramurele subțiri, topite parcă în lumină, monumentele funerare, cenușii și albe ca niște vedenii, frunzele ofilite care acopereau aleile drepte și lungi, toate acestea făceau într-adevăr impresia unor Cîmpii Elizee, încărcate de liniște adîncă, dar și de melancolie somnolentă, a unor „locuri reci și triste" la care visa mintea mohorîtă a lui Cezar, care aveau să primească acum încă o *animula vagula* [1].

Coșciugul se opri, în cele din urmă, lîngă groapa adîncă. Răsună sfîșietor *Requiem aeternam* [2], apoi *Anima eius* [3]. Prin haosul propriilor gînduri și impresii, prin filtrul propriei dureri, Polaniecki văzu ca în vis fața împietrită și ochii sticloși ai doamnei Emilia, lacrimile Maryniei, care îl iritară în această clipă, obrajii palizi ai lui Bukacki, în strășăturile căruia se vedea limpede că filo-

[1] Sufletel rătăcitor (lat.).
[2] Veșnica odihnă (lat.).
[3] Sufletul lui (lat.).

zofia lui de viață, care n-avea ce căuta în acest cimitir, fusese lăsată la poartă, și coșciugul cu Litka. Cînd pe capac se aruncă mîna de nisip, urmă și el exemplul celorlalți, dar cînd coșciugul fu coborît pe frînghii în mormînt și se așezau lespezile de piatră deasupra, i se urcă iarăși un nod în gît, așa că tot ce gîndise și înțelesese astăzi se preschimbă în nimicnicie. Repetă în gînd cuvintele simple : „La revedere, Lituś !“ care după aceea i se părură și ele serbede în comparație cu furtuna chinuitoare din sufletul lui, și cu asta totul se sfîrși. Alaiul de îngropăciune începu să se topească văzînd cu ochii. Polaniecki fu trezit într-un tîrziu de vîntul care se isca de departe, printre cruci. Lîngă mormînt îi văzu acum pe doamna Emilia cu Maryńa, pe doamna Bigiel, pe Waskowski și pe unchiul Litkăi. Își spuse că va pleca ultimul, și așteptă, repetînd din nou : „La revedere, Lituś !“ apoi, gîndindu-se la moarte, la aceea că și el va trebui să vină în acest oraș de morminte, acest ocean în care se scurg toate gîndurile, zbaterea, simțămintele... Acum avea impresia că el și ceilalți, care stăteau lîngă mormînt sau plecau, se aflau pe o corabie ce plutește drept spre prăpastie. La viața de dincolo de moarte nu se gîndea în clipa de față.

În acest timp, se lăsa repede înserarea toamnei. Crucile deveneau tot mai palide. Bătrînul profesor și Chwastowski o conduseră pe doamna Emilia spre poarta cimitirului fără nici o împotrivire din partea ei. Polaniecki repetă încă o dată : „La revedere, fetiță dragă !“ și plecă și el.

Cînd trecu de poarta cimitirului, se gîndi :

„Ce noroc că mama e aproape inconștientă ; cît de groaznic trebuie să fie gîndul că Litka a rămas singură acolo ! Morții ne părăsesc pe noi, dar și noi îi părăsim pe ei.“

De departe văzu trăsura cu care pleca doamna Emilia și i se păru că obiceiurile înstăpînite erau revoltătoare.

El însuși, urcîndu-se într-o birjă, încercă o senzație de ușurare provocată de gîndul că se sfîrșise un lucru chinuitor și apăsător, după care avea să urmeze odihna. Acasă, propria locuință i se păru pustie, fără o fărîmă de veselie, dezolantă, fără speranță ; dar cînd, la ceai, se întinse pe sofa, încercă o mulțumire fizică în timp ce se odihnea după momentele de trudă, un sentiment de ușurare și parcă de satisfacție că înmormîntarea se săvîrșise, și Litka era îngropată, îl năpădi iarăși. Își aminti părerea unui gînditor : „Nu-i cunosc pe criminali, cunosc numai oamenii cinstiți, iar aceștia sînt hidoși". În această clipă, Połaniecki se simțea respingător.

Seara, își aduse aminte că trebuie să se intereseze totuși ce face doamna Emilia, pe care Marynia avea s-o ia la ea cîteva săptămîni. La plecare, văzu fotografia Litkăi pe masă și o sărută. După un sfert de ceas, sună la ușa domnului Pławicki.

Slujitorul îi spuse că domnul ieșise, dar erau acolo, în afară de doamna Chwastowska, profesorul Waskowski și preotul Chylak. În salonaș îl primi Marynia, prost pieptănată, cu ochii reci, aproape urîtă. În schimb, vechiul mod de a se purta cu el se schimbase cu totul, de parcă Marynia uitase cu desăvîrșire supărarea de mai înainte.

— Emilka e la mine, îi spuse în șoaptă. Nu se simte bine, dar se pare că cel puțin pricepe ce i se spune. Profesorul Waskowski e cu ea... El îi vorbește cu atîta suflet... Dumneata vrei s-o vezi neapărat pe Emilka ?

— Nu, domnișoară. Am venit doar să aflu ce face, și plec numaidecît.

— Nu știu... poate că ea vrea să te vadă. Odihnește-te puțin, eu mă duc să-i spun că ai venit. Litka ținea atît de mult la dumneata, încît poate că Emilkăi îi va face plăcere să te vadă.

— Bine, încuviință Połaniecki.

Marynia intră în camera alăturată, dar se vede că nu putu să aducă vorba despre el imediat, deoarece Polaniecki auzi prin ușa întredeschisă glasul lui Waskowski, încărcat de accentele unei convingeri adînci și parcă de efortul de a străpunge crusta de apatie și durere.

Bătrînul profesor spunea :

— ...E ca și cînd s-ar fi dus în încăperea vecină să ia o jucărie și să se întoarcă îndată... Ea nu va mai reveni, dar te vei duce dumneata la ea. Dragă doamnă, apreciază moartea dinspre Dumnezeu, nu ca un om de pe pămînt. Copila trăiește și e fericită, deoarece, aflîndu-se în veșnicie, consideră despărțirea de dumneata ca o clipire din ochi. Litka trăiește, continuă apăsat, trăiește și e fericită. Ea crede că dumneata te duci spre ea și îți întinde brațele ; știe că în curînd vei ajunge la ea, pentru că viața și durerea sînt mai puțin decît o clipă, după care urmează veșnicia cu Litka. Imaginează-ți, scumpă doamnă, cu Litka în liniște și bucurie, fără boli și fără moarte. Lumile se vor perinda, iar voi veți fi mereu împreună...

Polaniecki se gîndi cu amărăciune :

„Bine ar fi, dacă ar fi sigur..."

Iar după o clipă :

„Dacă aș fi convins, aș avea motiv să mă duc și eu acolo. Altfel nu !"

În pofida acestui gînd, se îndreptă totuși spre camera doamnei Emilia, nemaiașteptînd întoarcerea Maryniei, întrucît își spuse că dacă nu are motiv, are oricum obligația s-o facă și nu se cuvine să se arate laș în fața durerii altuia. Egoismul este doar „vată în urechi, care apără împotriva gemetelor oamenilor", și se explică prin aceea că unei dureri profunde nu poți să-i spui nimic care s-o atenueze. Polaniecki înțelegea că acesta era adevărul și se rușina să pregete, din comoditate, în loc să încerce să

egoiască durerea mamei. Cînd intră, o văzu pe doamna Emilia stînd pe sofa ; deasupra, atîrna o lampă de perete, sub care se afla un palmier ce-şi arunca umbra peste capul nefericitei asemenea unor degete uriaşe, răşchirate asupra ei. Alături de doamna Emilia şedea Waskowski şi, ţinînd-o de mînă, se uita la ea. Polaniecki îi luă mîinile şi, aplecîndu-se, le duse la gură în tăcere.

Doamna Emilia clipi din ochi, asemenea cuiva care se trezeşte din somn, apoi strigă deodată :

— Domnule Stanisław, ţii-minte cînd a...

Izbucni într-un plîns cu sughiţuri, frîngîndu-şi mîinile, cu răsuflarea întretăiată, şi pieptul hohotind de suspine. În cele din urmă nu mai avu putere şi leşină. Cînd îşi veni în fire, Marynia o conduse în camera ei. Polaniecki şi Waskowski trecură în încăperea vecină cu salonaşul, unde-i reţinu Pławicki care între timp se întorsese din oraş.

— O femeie îndurerată în casă, îi să plînse, poate să-ţi strice viaţa ; mi s-ar cuveni şi mie puţină linişte şi libertate, dar ce să fac, ce să fac !... Sînt silit să cobor pe planul al doilea, şi sînt gata să...

După o jumătate de oră, Marynia veni pentru o clipă şi-i anunţă că doamna Emilia se culcase la rugămintea ei ; acum era puţin mai liniştită. Polaniecki şi Waskowski începură să-şi ia rămas bun, apoi plecară.

Mergeau prin ceaţa deasă, care se ridicase noaptea din pămînt după o zi senină, aşternînd străzile şi înconjurînd felinarele cu cearcăne multicolore. Amîndoi se gîndeau la Lituś, care îşi petrecea prima noapte printre morţi, departe de mama ei. Polaniecki avea impresia că e de-a dreptul înfiorător, nu atît pentru Litka, cît pentru doamna Emilia, care se gîndea şi ea neîndoielnic la asta. Medita, de asemenea, la cuvintele lui Waskowski ; într-un tîrziu, zise :

— Am auzit ce i-ai spus... Dacă asta a ușurat-o, e foarte bine, dar, vezi dumneata, dacă ar fi vorba de o certitudine, ar trebui ca acum noi... știu și eu ?... să petrecem și să ne bucurăm că Litka a murit.

— De unde știi că nu vom petrece după moarte ?

— Spune dumneata, de unde știi că va fi așa ?

— Nu știu, cred.

Nemaiavînd ce să spună, Polaniecki îngînă ca pentru sine :

— Milă, lumina empirică, veșnicie, reîntîlnire, iar în realitate ? Copila moartă la cimitir și mama sfîșiată de durere... Fie ca moartea să nască cel puțin credința dumitale, dar ea naște și îndoiala. Fiindcă dumitale îți pare totuși rău de Litka, mie și mai mult, iar durerea mă împinge să mă întreb : de ce a murit ? ce rost are această cruzime ? Știu prea bine că sînt întrebări prostești și miliarde de oameni și le-au pus, dar asta trebuie să ne fie mîngîierea, dracu s-o ia ! Știu că nu voi afla răspunsul niciodată, dar tocmai de aceea îmi vine să scrîșnesc din dinți și să blestem... Nu înțeleg și mă revolt, asta e ! Iată rezultatul și trebuie să recunoști și dumneata că nu e cel scontat.

Waskowski răspunse și el de parcă vorbea de unul singur :

— Cristos a înviat, fiindcă a fost Dumnezeu, dar ca om a trecut și el prin moarte. Ce altceva pot face eu, un vierme neputincios, decît să preamăresc voința și înțelepciunea dumnezeiască în moarte ?

Polaniecki își pierdu răbdarea :

— Cu dumneata nu se poate vorbi.

— Alunec, ajută-mă ! îl rugă Waskowski.

Și luîndu-l pe Polaniecki de braț, se sprijini de el și continuă :

— Dragul meu, tu ai o inimă cinstită și iubitoare, ai ținut foarte mult la Litka, ai fi făcut mult pentru ea, nu-i așa ? Fă încă un lucru : crezi sau nu crezi, spune pentru ea : *Veșnică odihnă*... Dacă te gîndești că nu-i folosește la nimic, spune-ți că mai mult nu poți face pentru ea...

— Dă-mi pace, domnule ! se burzului Polaniecki.

— Într-adevăr, poate că nu-i va fi de nici un folos, dar se va bucura că n-ai uitat-o, îți va fi recunoscătoare și va dobîndi mila Domnului pentru tine.

Polaniecki își aduse aminte că Waskowski spusese, atunci cînd aflase de criza Litkăi, că viața copilei nu putea fi inutilă, iar dacă avea să se stingă, înainte de a muri trebuia să îndeplinească ce-i fusese sortit. Tocmai voia să se năpustească asupra lui Waskowski din această pricină, dar îl reținu deodată gîndul că Litka, înainte de a-și da sufletul, îl unise cu Marynia.

Și fără să vrea, își puse întrebarea : „Poate că acesta a fost rostul vieții ei ?“ Se răzvrăti totuși numaidecît împotriva acestei presupuneri. Fu cuprins brusc de o furie îndîrjită împotriva Maryniei, aproape de dispreț.

— N-o vreau cu prețul acesta, se gîndi strîngînd din dinți. N-o vreau ! Destul m-am chinuit din cauza ei ! Aș da zece ca ea pe una ca Litka !

În acest timp, Waskowski, trepădînd pe lîngă el, îi spuse :

— Nu se vede nici la un pas și pietrele sînt atît de alunecoase din pricina ceții. Dacă nu erai tu, mă dam de mult de-a berbeleacul.

Polaniecki se mai potoli și răspunse :

— Vezi, domnule profesor, cine merge pe pămînt, trebuie să se uite în jos, nu în sus.

— Tu ai picioare bune, dragul meu.

— Şi ochi care văd bine chiar prin ceaţa asta care n înconjoară. Trăim cu toţii ca într-o ceaţă, dincolo de car numai dracu' ştie ce poate să fie. Dacă cineva ar mărun vreascuri uscate şi le-ar arunca într-un pîrîu, spunînd c din ele vor răsări flori, mi-ar face aceeaşi impresie ca spusele dumitale. N-o să fie decît puţin putregai şi nimi altceva... Apa pîrîului mi-a luat la vale şi mie ceva c credeam că o să fie o floare. Prostii !... Uite că am ajun la dumneata, noapte bună !

Se despărţiră. Połaniecki se întoarse acasă rupt d oboseală şi, culcîndu-se, continuă să se lupte cu gînduril mai degrabă cu vedeniile. Mai întîi îi apăru înainte ochilor silueta secătuită de durere a doamnei Emilia, stin în salonaşul Maryniei sub frunzele de palmier, care atîr nau deasupra capului asemenea unei mîini ameninţătoar cu degetele răşchirate ca ghiarele unei răpitoare, umbrin du-i faţa.

— Aş putea filozofa aşa pînă mîine dimineaţă, mur mură. Tot ce alcătuieşte viaţa seamănă cu această mîn care îşi trimite umbra în noi, nimic altceva ! Dacă ar ma exista şi puţină milă, această copilă n-ar fi murit. Cu c spune Waskowski, nu saturi nici o vrabie.

Îşi aminti totuşi că Waskowski nu vorbise numai des pre moarte, ci îl mai rugase să spună pentru Litka *Veşnic odihnă*. Połaniecki începu să lupte cu el însuşi. Absenţ convingerii profunde că Litka îi va auzi rugăciunea şi va fi de folos îi închidea gura. Pe de altă parte, se ruşin parcă să rostească nişte cuvinte care nu izvorau di adîncul credinţei, dar se ruşina şi să n-o facă. „În defi nitiv, ce ştiu eu ? se întrebă. Nimic. Împrejur, nu vă decît ceaţă. Probabil că nu-i va ajuta la nimic, dar singurul lucru pe care mai pot să-l fac pentru pisicuţa mea, pentru copila asta scumpă care s-a gîndit la min şi în ziua morţii".

O vreme, mai stătu în cumpănă, apoi îngenunche totuși pe pat și rosti *Veșnică odihnă.*

Rugăciunea nu-i aduse nici o mîngîiere, stîrnindu-i o jale și mai adîncă. Totodată, îi era ciudă pe Waskowski că-l adusese într-o situație în care era silit să intre în contradicție cu propriile convingeri sau, într-un fel, s-o trădeze pe Litka. Își spuse, în cele din urmă, că se zbuciumase destul și hotărî ca a doua zi să se ducă de dimineață la birou și să discute cu Bigiel orice, numai să se desprindă din cercul acesta vicios, în care se chinuia de cîteva zile.

A doua zi însă, Bigiel i-o luă înainte și veni la el acasă, vrînd probabil și el să-i ofere alte preocupări. Polaniecki se repezi cu anume lăcomie asupra problemelor curente, dar nu trecuse nici o oră și îi întrerupse Bukacki, care venea să-și ia rămas bun.

— Astăzi plec în Italia și Dumnezeu știe cînd o să mă întorc, îi vesti. Am vrut să vă spun : Rămîneți sănătoși ! Moartea acestei copile m-a impresionat mai mult decît mă așteptam...

— Și de aceea pleci ?

— Ar fi multe de spus. Vezi tu, aici, la noi, poți să susții că ești budist sau orice altceva îți place, și să crezi concomitent în... mila cuiva... și uite așa, îți duci zilele. Lucurile stau însă altfel. Realitatea ne pălmuiește în fiecare zi și ne aruncă în îndoială, griji și zbucium. Aici mereu iubești pe cîte cineva, te impresionează durerea cuiva, iar eu nu vreau asta. Mă obosește...

— Cu ce te poate ajuta Italia ?

— Cu ce mă poate ajuta ? Acolo voi avea soarele, pe care nu-l am aici ; voi avea arta, pe care n-o am aici, și care-i slăbiciunea mea ; voi avea vinul de Chianti, care-mi face bine la viroza mea de la stomac, în sfîrșit, voi avea oamenii, care nu mă interesează cîtuși de puțin ;

pot să moară cu sutele fără ca aceasta să-mi producă vreo durere. Voi admira tablouri, voi cumpăra ce-mi trebuie, îmi voi îngriji reumatismul, durerea de cap și voi fi mai mult sau mai puțin distins, mai mult sau mai puțin sătul și mai mult sau mai puțin un animal sănătos, ceea ce, crede-mă, este cel mai important lucru în viață. Aici nu pot să fiu un animal nesimțitor, pe cît aș vrea.

— Ai dreptate, Bukacki. Și noi eram adînciți acum în socoteli, tocmai pentru că vrem să ne cretinizăm întrucîtva și să nu ne mai gîndim la altceva. Cînd vom ajunge la averea pe care o ai tu, nu știu dacă și Bigiel, dar eu voi proceda la fel ca tine.

— Atunci, la revedere în timp și spațiu ! îi salută Bukacki.

După plecarea lui, Polaniecki zise :

— El are dreptate. Uite-mă pe mine, de exemplu. Ce fericit puteam să fiu dacă nu mă atașam atîta de doamna Emilia și de Litka. Din acest punct de vedere, noi sîntem iremediabil pierduți și ne ratăm viața de bunăvoie. Are dreptate. Aici iubești mereu pe cineva sau ceva. E o boală ereditară... Un romantism perpetuu, un sentimentalism veșnic și spini în inimă pentru totdeauna...

Bigiel schimbă vorba :

— Bătrînul Plawicki îți trimite salutări. Omul acesta nu se iubește decît pe sine.

— Probabil că așa este, dar el n-are nici curajul și nici înțelepciunea să-și spună că așa se cuvine. Din contră. Este convins că n-ar trebui să fie așa și de aceea se află într-o continuă robie. Aici măcar, dacă cineva are o fire ca a lui, nu mai poate să se prefacă, chiar față de el însuși, că iubește pe cineva sau ceva.

— Astăzi te duci la doamna Emilia ? întrebă Bigiel.

— Desigur ! Dacă ți-aș spune, de pildă, că sînt bolnav de malarie, nu înseamnă că m-aș și vindeca pe dată.

Într-adevăr, nu numai că se duse în ziua aceea la doamna Emilia, dar se duse de două ori, întrucît prima dată nu le găsi acasă. Întrebat unde este fiica lui, Plawicki răspunse cu resemnarea și patosul de rigoare : „Acum eu nu mai am fiică !“ Nevrînd să se mai certe cu el, deși avea mare poftă, Polaniecki plecă și reveni abia spre seară.

Și de astădată îl întîmpină Marynia și-i aduse la cunoștință că doamna Emilia adormise pentru prima dată de la moartea Litkăi. În timp ce vorbea, își lăsă puțin mîna în mîna lui. Cu tot zbuciumul gîndurilor, Polaniecki nu putu să nu observe, și cînd o privi întrebător în ochi, văzu că obrajii Maryniei se îmbujoraseră ușor. Se așezară unul lîngă celălalt și începură să vorbească.

— Am fost la Powązki [1], spuse Marynia, și i-am promis Emiliei că ne vom duce în fiecare zi.

— E bine oare pentru ea să-și amintească zilnic de Litka și să-și scormonească rana ?

— Ah, durerea nu i s-a ogoit deloc ! răspunse Marynia. Poți să-i spui să nu se ducă ? M-am gîndit și eu că nu e bine, dar m-am convins că n-am dreptate. La Powązki a plîns foarte mult, dar s-a simțit mai bine. La întoarcere și-a adus aminte ce i-a spus profesorul Waskowski și s-a mai liniștit ; e singura ei mîngîiere.

— Tot e bine și așa, răspunse Polaniecki.

— La început nu îndrăzneam să-i amintesc de Litka, dar ea aducea mereu vorba de biata răposată. Să nu-ți fie teamă să-i vorbești de ea, se pare că asta îi ușurează chinurile...

Aici domnișoara începu să povestească cu glasul și mai scăzut, parcă nesigur :

— Își reproșează mereu că în ultima noapte s-a lăsat convinsă de asigurările medicului și s-a dus să se culce.

[1] Cimitir la Varșovia.

îi pare rău de clipele pierdute, pe care putea să le petreacă alături de Litka, și gîndul acesta nu-i dă pace. Astăzi, cînd ne-am întors de la cimitir, m-a rugat să-i relatez cele mai mici amănunte : cum arăta, cît a dormit, dacă a luat medicamentul și dacă a vorbit cu noi ?... M-a implorat să nu uit nimic și să-i spun fiecare cuvîntel pe care l-a rostit.

— Și n-ai uitat nimic ?...

— Nu.

— ...Și cum s-a comportat ?

— A plîns, a plîns foarte mult.

Tăcură amîndoi vreme îndelungă, apoi Marynia spuse

— Mă duc să văd ce face.

Se întoarse îndată.

— Doarme, îl anunță. Slavă Domnului !

În seara aceea Polaniecki nu izbuti s-o vadă pe doamna Emilia, care se cufundase parcă într-un somn letargic. Cînd își luă rămas bun, Marynia îi strînse iarăși mîna și-l întrebă cu umilință :

— Nu mi-o iei în nume de rău că i-am comunicat ultima dorință a Litkăi, nu-i așa ?

— În astfel de momente, răspunse Polaniecki, nu pot să mă mai gîndesc la mine. Nu mă interesează decît doamna Emilia, și dacă vorbele dumitale i-au făcut bine, îți mulțumesc.

— Atunci, pe mîine, da ?

— Pe mîine.

Polaniecki își luă rămas bun și plecă, iar în vreme ce cobora scările, se gîndi :

„Ea se consideră logodnica mea".

Nu greșea. Marynia îl socotea logodnicul ei. Nu-i fusese niciodată indiferent ; dimpotrivă, intensitatea aversiunii nu era decît măsura impresiei pe care i-o făcuse. Mai mult, în timpul bolii și al înmormîntării Litkăi, deși el descoperise înlăuntrul lui rezerve necercetate de egoism,

ei i se păruse atît de bun, încît pur și simplu nu mai găsea cu cine să-l compare. Restul împliniseră cuvintele copilei. În fond, inima ei era însetată de iubire, iar acum, de vreme ce-i făgăduise Litkăi în clipa morții să-l iubească și să-l ia de soț, socotea că nu mai putea da înapoi ; chiar dacă nu l-ar fi iubit, trebuia să-și impună să-l iubească. Polaniecki intra acum în sfera datoriilor ei, căci Marynia făcea parte din acele naturi de femei simple, deloc rare, pentru care viața și datoria înseamnă unul și același lucru ; de aceea, datoria implica în acest caz propria opțiune și perseverența în realizarea ei.

Asemenea opțiune atrage după sine dragostea, care luminează ca soarele, aprinde ca razele lui și ogoiește ca cerul senin. În acest fel viața, în loc să devină o tufă uscată de spini care înțeapă dureros, se transformă într-o floare îmbătătoare.

Această domnișoară de la țară, cu gînduri curate și sentimente simple și delicate, era înzestrată cum nu se poate mai bine pentru viață și fericire.

Din acest motiv, după plecarea lui Polaniecki, gîndindu-se la el, nu-l mai numea altfel decît „domnul Stach !“ Era într-adevăr „Stach“ al ei.

Polaniecki, în schimb, în timp ce se culca, repetă aproape mecanic :

— Ea se consideră logodnica mea.

Moartea Litkăi și întîmplările din ultimele zile o împinseseră pe Marynia, în gîndurile și inima lui, în planuri mai depărtate, chiar foarte depărtate.

Acum începu să se gîndească din nou la ea și la viitorul lui. Brusc, întrezări o mulțime de întrebări, la care nu era în stare să răspundă, cel puțin deocamdată.

Îi era frică de ele ; simțea că acum n-are puterea și curajul să le stea împotrivă. Să înceapă iarăși viața dinainte, să se rătăcească în cercul vicios al sentimentelor, să se neliniștească și să se încordeze, să se zbată pentru

lucruri care nu-i aduceau decît amărăciune și să se ia l
trîntă cu propria inimă ? Nu era bine oare să-și vadă d
calcule împreună cu Bigiel, să strîngă ban peste ban
pentru ca odată să pornească, asemenea lui Bukacki, spr
Italia sau spre alte meleaguri, unde este soare, artă, vi
bun pentru stomac și înainte de toate oameni indiferenți
a căror fericire nu înflăcărează inima veneticului, dar nic
moartea lor nu-i stoarce nici o lacrimă ?

PARTEA A DOUA

I

În vreme ce Polaniecki trecea prin aceste momente de cumpănă, afacerile Casei de comerț continuau să prospere vizibil. Datorită chibzuinței, vredniciei și exigenței lui Bigiel, problemele curente erau rezolvate întotdeauna cu aceeași precizie care excludea posibilitatea oricăror dezamăgiri, nemulțumiri sau reclamații din partea clienților. Reputația firmei creștea pe zi ce trece, sfera de activitate se lărgea treptat, diversificîndu-se. Polaniecki continua să lucreze, e adevărat, nu cu liniștea dinainte, dar, oricum, nu mai puțin decît Bigiel. În fiecare zi își petrecea toată dimineața la birou și cu cît necazurile sentimentale erau mai apăsătoare, cu cît neînțelegerile cu Marynia, după venirea acesteia la Varșovia, deveneau mai profunde, cu atît îi creștea și rîvna cu care trudea. Munca lui, cel mai adesea dificilă, necesitînd cîteodată o gîndire destul de încordată, dar neavînd nici o legătură cu ceea ce-l durea și neavînd cum să-i producă nici un fel de necazuri, îi deveni în cele din urmă limanul, unde se ascundea de furtună. Începu să-i placă. „Aici știu cel puțin ce fac și spre ce tind, îi spuse lui Bigiel. Aici lucrurile sînt foarte clare : dacă nu-mi găsesc fericirea, găsesc cel puțin acea lărgire a orizonturilor și libertatea pe care ți-o dă banul ; cu atît mai bine pentru mine, dacă nu-mi trebuie mai mult". Ulti-

mele evenimente îi confirmară aceste concluzii. E adevărat, cît privește sentimentele, avea numai necazuri. Acest fel de semănătură dădea recolte amare, în timp ce singurele succese realizate, care, orice s-ar zice, îl apărau și-l întăreau în această perioadă presărată de nenorociri, i le prilejuia Casa de comerț. Polaniecki însuși se mira întrucîtva că lucrurile stau așa, dar se înșela. Simțea pe propria piele îngustimea mulțumirii pe care i-o oferea firma, dar își spunea totodată că, de vreme ce nu se poate altfel, trebuie și este mai sigur să nu-și dorească mai mult deoarece tot e mai bine să fii numai un comerciant, căruia îi merge din plin, decît un romantic încercat de tot felul de dezamăgiri. In consecință, mai ales după moartea Litkăi, decise să-și înăbușe toate pornirile care nu-și aflau ecou în realitatea din jur și care nu puteau să-i aducă decît supărări. Firește, Bigiel nu putea fi decît bucuros de această stare de spirit a asociatului său, care aducea firmei numai foloase.

Totuși, Polaniecki nu putea deveni în cîteva săptămîni un om cu totul indiferent față de tot ce-i încătușase nu prea demult inima. Prin urmare, din cînd în cînd se ducea la mormîntul Litkăi, a cărei lespede începeau s-o acopere dimineața brumele iernii. La cimitir, se întîlni de două ori cu doamna Emilia și Marynia. O dată le duse în oraș și atunci doamna Emilia îi mulțumi pentru că-și aducea aminte de Litka. Polaniecki băgă de seamă că era relativ liniștită și-i înțelese această liniște abia la despărțire, cînd ea îi spuse : „Mă gîndesc mereu că trăind în veșnicie, socotește că sîntem departe una de alta numai cît ai clipi din ochi, și dumneata nici nu știi ce mare mîngîiere înseamnă asta ; cel puțin nu-mi mai duce dorul". Polaniecki se gîndi : „De știut, ce-i drept, nu știu !" Totuși convingerea cu care vorbea doamna Emilia îl izbi : „Dacă sînt numai niște iluzii, gîndi iarăși, apoi sînt iluzii dătătoare de putere, de vreme ce și dintr-o groapă de mormînt sînt în stare să scoată seve pentru viață..."

De altfel, cînd se întîlniră și vorbiră prima dată după înmormîntare, Marynia îi confirmă lui Połaniecki că doamna Emilia trăia acum numai cu acest gînd care-i atenua regretele. Zile întregi nu vorbea cu Marynia decît despre asta, repetînd întruna cu îndărătnicie că moartea, considerată dinspre Dumnezeu, reprezintă doar o despărțire de o clipă ; această încăpățînare începea s-o neliniștească pe Marynia.

— Vorbește despre Litka, sfîrși domnișoara Pławicka, de parcă fetița n-ar fi moartă și ar trebui s-o vadă mîine.

— E spre norocul ei, o liniști Połaniecki. Waskowski i-a făcut un mare serviciu. Asemenea cucui nu doare.

— Bine, dar ea are dreptate, pentru că așa și este...

— N-o să te contrazic.

Marynia era într-adevăr neliniștită de îndărătnicia cu care doamna Emilia revenea mereu la gîndul ei ; pe de altă parte, ea însăși avea aceeași părere despre moarte, așa că umbra de sceptisim perceptibil în cuvintele lui Połaniecki o contrarie puțin, făcînd-o să sufere.

Nevrînd să se trădeze, schimbă vorba.

— Am mărit fotografia Litkăi, spuse. Ieri am primit trei exemplare. Unul am să-l dau Emiliei. Înainte mă temeam că va fi prea impresionată, dar acum cred că se poate, îi va face chiar bine.

Spunînd acestea, se ridică și se apropie de polițele cu cărți, unde se aflau fotografiile învelite în foiță, apoi se așeză alături de Połaniecki, lîngă măsuță, și începu să le despacheteze.

— Emilia mi-a povestit, spuse, discuția voastră cu fetița înainte de a muri, atunci cînd Litka a spus că ar dori să fiți toți trei niște mesteceni și să creșteți alături. Ți-aduci aminte ?

— Da, s-a mirat că arborii trăiesc atît de mult, apoi s-a gîndit ce-ar vrea să fie și i-a plăcut mai mult mesteacănul.

— Întocmai, iar dumneata i-ai spus că ai vrea să creşti pe aproape... De aceea, în jurul fotografiilor, pe *passe-partout*, am vrut să pictez nişte mesteceni. Uite, aici, am inceput, dar nu-mi place cum iese, mai întîi fiindcă n-am mai ţinut pensula în mînă de multă vreme, iar în al doilea, nu mă pricep să pictez din memorie.

Spunînd acestea, scoase o fotografie şi-i arătă lui Połaniecki mestecenii pictaţi cu acuarele, iar pentru că era puţin mioapă, se aplecă atît de mult, încît o clipă tîmplele aproape că li se atinseră.

Pentru Połaniecki însă nu mai era Marynia aceea de demult, la care visa cînd se întorcea seara de la doamna Emilia şi care-i umplea pe atunci sufletul. Vremea aceea trecuse. Gîndurile lui se depărtaseră între timp în altă direcţie. Marynia, în schimb, nu încetase să fie tipul de femeie care acţiona foarte mult asupra lui, aşa că acum, cînd capetele li se apropiară şi-i cuprinse dintr-o privire faţa mută, obrajii puţin îmbujoraţi şi silueta aplecată deasupra fotografiei, resimţi cu o putere egală atracţia de altădată, şi sîngele îi grăbi spre creier, stîrnindu-i gîndurile.

„Sînt curios cum ar reacţiona, se întrebă, dacă i-aş săruta acum ochii şi gura ?"

Simţi o clipă dorinţa s-o facă, chiar dacă astfel avea s-o jignească de moarte pe Marynia. Pentru că-l respinsese atîta vreme, pentru neliniştea, grijile şi zbuciumul lui, şi-ar fi dorit acum o asemenea răsplată şi răzbunare totodată.

În acest timp, Marynia, uitîndu-se la mestecenii pictaţi, urmă :

— Acum mi se pare chiar mai rău decît ieri. Din nenorocire, copacii nu mai au frunze şi n-o să găsesc nici un model.

— N-ai dreptate, i se împotriva Połaniecki, grupul de copaci nu e rău deloc. Numai că, dacă aceşti mesteceni

trebuie să ne reprezinte pe doamna Emilia, pe Litka şi pe mine, de ce ai pictat patru copaci ?

— Al patrulea sînt eu, răspunse Marynia încurcată. Aş vrea şi eu să cresc nu prea departe...

Polaniecki o privi atent, dar ea, învelind fotografiile la loc, începu să vorbească, de parcă se grăbea :

— Mă leagă atîtea lucruri de amintirea acestei fetiţe... În ultima vreme am fost aproape mereu cu ea şi cu Emilka... Emilka este astăzi pentru mine una dintre cele mai apropiate fiinţe de pe lume... Mă socoteam şi eu de-ai casei, ca şi dumneata... Nu ştiu cum s-o spun mai bine... Am fost patru, iar acum am rămas numai trei inşi legaţi prin Litka... Fiindcă ea ne unea. Cînd mă gîndesc la ea, mă gîndesc în acelaşi timp la Emilka şi la dumneata... De aceea m-am hotărît să pictez patru mesteceni... Sînt trei fotografii : una pentru Emilka, una pentru mine şi una pentru dumneata.

— Mulţumesc, domnişoară, răspunse Polaniecki, întinzîndu-i mîna.

Marynia i-o strînse şi ea din toată inima şi spuse :

— În amintirea ei se cuvine să uităm de vechile supărări.

— Asta s-a şi întîmplat, răspunse Polaniecki, iar în ceea ce mă priveşte, eu mi-am dorit-o cu mult înainte de moartea Litkăi.

— De atunci începe şi vina mea, pentru care te rog să mă ierţi.

Şi îi dădu iarăşi mîna. Polaniecki stătu o clipă la îndoială dacă trebuie să i-o sărute, dar n-o făcu, mulţumindu-se să întrebe :

— Aşadar pace ?

— Şi prietenie ! adăugă Marynia.

— Şi prietenie.

În ochii ei se răsfrîngea o bucurie calmă, profundă, care-i aşternea pe faţă o lumină blîndă. Iradia acum atîta bunătate şi încredere, încît Polaniecki îşi aminti fără să

vrea de Marynia de altădată pe care o văzuse la Krzemień, cînd şedea pe veranda dinspre grădină, învăluită de razele soarelui care apunea.

Dar după moartea Litkăi se afla într-o dispoziţie care-l făcea să socotească asemenea amintiri nevrednice de sine, aşa că se ridică şi începu să-şi ia la revedere.

— Nu vrei să rămîi la noi toată seara ? îl întrebă Marynia.

— Nu, domnişoară, trebuie să mă întorc acasă.

— Îi spun Emiliei că pleci, zise, îndreptîndu-se spre uşa camerei alăturate.

— Acum cred că se roagă sau se gîndeşte la Litka, altfel ar fi venit şi ea aici. N-o mai deranja, domnişoară, şi aşa mîine tot vin iarăşi.

Marynia se apropie de el şi-i spuse privindu-l în ochi cu mare bucurie :

— Şi mîine, şi în celelalte zile, nu ? Să nu uiţi că pentru noi eşti acum „domnul Stach".

Era pentru a doua oară de la moartea Litkăi cînd Marynia îl numise astfel, încît, în drum spre casă, Polaniecki se gîndi :

„Atitudinea ei faţă de mine este complet schimbată. Ea se simte legată de mine, pentru că i-a promis copilei ; e gata să se îndrăgostească de mine, nu-şi va îngădui să nu mă iubească... Asemenea femei sînt destule la noi."

Şi începu să se înfurie :

„Cunosc asemenea femei cu inima rece, dar exaltate, cu capul doldora de principii. Totul pentru principii, totul din datorie, nimic pornit din inimă ! Aş putea să mor la picioarele ei şi să nu dobîndesc nimic ; abia cînd datoria îi impune să mă iubească, mă va iubi cu adevărat".

Se vede că Polaniecki se obişnuise în peregrinările lui prin străinătate cu alt gen de femei, oricum despre acestea citise prin cărţi. Dar pentru că avea şi puţin bun-simţ, judecata dreaptă îi cuvîntă astfel :

„Ascultă, Polaniecki, tocmai de aceea sînt femei alese, foarte sigure, pe care poți conta și pe care poți să-ți sprijini viața. Ai înnebunit ? Tu voiai o soție, nu o efemeră aventură amoroasă".

Polaniecki nu încetă să se burzuluiască și-i răspunse bunului-simț :

„Dacă e să fiu iubit, vreau să fiu iubit pentru ceea ce reprezint eu".

Bunul-simț mai încercă să-i explice că n-are importanță cum începe dragostea, întrucît ulterior n-are cum să fie iubit altfel decît pentru el însuși, iar în acest caz, după truda și supărările trecute, era un lucru natural și aproape o minune, de-a dreptul providențial, că intervenise ceva care înlăturase toate piedicile. Polaniecki nu se lăsă convins.

Bunului-simț îi veni în ajutor și atracția, predilecția pentru Marynia, în virtutea căreia resimțea farmecul ei mai mult decît pe al oricărei alte femei. Această atracție glăsui la rîndu-i :

„Nu știu dacă o iubești sau nu, asta nu mai are importanță, dar azi cînd și-a apropiat umărul și fața de tine, mai că nu ți-ai ieșit din piele. De ce nu te cuprind asemenea fiori cînd stai lîngă altă femeie ? Vezi și tu cît de mare este deosebirea !"

Dar Polaniecki răspunse :

„Ce mai, e o femeie alcătuită numai din datorie !...",

Și iarăși îi trecu prin minte : „Pune mîna pe ea de vreme ce o preferi altora. Bărbații se căsătoresc totuși, ți-a venit și ție vremea. Ce vrei să mai cauți ? Vreo dragoste de care tu să rîzi cel dintîi... Iubirea ta s-a stins, mă rog, dar a rămas atracția și convingerea că e o femeie cinstită și de nădejde".

„Așa-i, urmă, dar iubirea, prostească sau înțeleaptă, naște voința care mie îmi lipsește acum, de vreme ce ezit, iar înainte nu ezitam. În al doilea rînd, trebuie să cumpănesc, ce este preferabil : domnișoara Pławicka ori, pe

de altă parte, acel *are* și *trebuie* la un loc cu firma Bigiel și Polaniecki. Banul dă puterea și libertatea, de care poți să profiți mai ușor cînd nu porți nici o povară pe umeri și în inimă".

Pradă acestor gînduri, ajunse acasă și se culcă. Noaptea visă mestecenii de pe colină, ochii albaștri liniștiți și fruntea umbrită de părul negru, care iradia căldură.

II

Cîteva zile mai tîrziu, într-o dimineață, înainte de a pleca la birou, veni Maszko la el.

— Vin la tine din două motive, glăsui, dar încep cu cel bănesc, ca să-ți las libertatea de a spune : „Da sau nu".

— Dragul meu, problemele bănești le rezolv la birou, așa că începe cu celălalt.

— E o chestiune particulară. Știi că mă căsătoresc și am nevoie de bani. Am la cheltuieli cîte fire de păr în cap, iar rate de plătit cu nemiluita. Se aprpoie termenul cînd trebuie să-ți plătesc prima rată de la polița aceea pe care am cumpărat-o de la tine. Nu poți să amîni termenul cu un trimestru ?

— Voi fi sincer cu tine, răspunse Polaniecki, pot, dar nu vreau.

— Atunci sînt și eu la fel de sincer și te întreb : ce-ai să faci dacă nu-ți dau banii ?

— Și asta se poate întîmpla, replică Polaniecki, dar în acest caz mă socotești mai prost decît sînt, fiindcă știu că vei plăti.

— De unde această siguranță ?

— Căsătorindu-te cu o fată bogată, nu poți să te compromiți, arătîndu-te nesolvabil. Din pămînt ai să scoți și ai să-mi dai banii.

— Dintr-o găleată goală, nici Solomon nu toarnă apă

— Pentru că n-a luat lecții de la tine. Dragul meu, nu ne aude nimeni, deci pot să-ți spun că toată viața tu n-ai făcut decît asta.

— Așadar, ești sigur că voi achita rata ?

— Da.

— Ai dreptate. Ți-am cerut să fii politicos, și nu am acest drept. Numai că am obosit și eu... Ia de ici, astupă dincolo... să trăiești mereu în asemenea vîltoare, e peste puterile omenești... Mă îndrept și eu spre un liman. Peste două luni, situația va fi alta, dar deocamdată folosesc ultimele lopeți de combustibil... Nu poți, mă rog !... La Krzemień, e o sfoară de pădure, o s-o tai și o să plătesc, de vreme ce altfel nu se poate.

— Ce pădure mai e la Krzemień ! Bătrînul Pławicki a tăiat cît a putut.

— Mai e o pădure de stejari dincolo de conac, spre Niedzialków.

— Adevărat. Este.

— Știu că tu și cu Bigiel vă ocupați și de asemenea treburi. Cumpărați pădurea asta de la mine. Voi puteți să ieșiți în cîștig, iar pe mine mă scutiți să mai caut cumpărător.

— Trebuie să vorbesc cu Bigiel.

— Așadar, nu mă refuzi ?

— Nu. Dacă o dai ieftin, aș putea s-o iau și singur... Dar în astfel de situații, trebuie să pui la socoteală cîștigul și pierderile posibile. Aș vrea să cunosc și condițiile tale. Fă-ți și tu socotelile. Trimite-mi devizul, cîtă pădure este, ce fel de copaci... Eu nu-mi mai aduc aminte.

— Ți-l trimit peste o oră.

— În acest caz, diseară îți dau răspunsul.

— Te avertizez însă, cu o singură condiție : n-ai dreptul să tai stejarii decît peste două luni.

— De ce ?

— Pentru că proprietatea Krzemień pierde foarte mult fără această podoabă a naturii, așa că după nuntă am să-ți propun să mi-o vinzi înapoi, firește, cu cîștigul corespunzător.

— O să vedem.

— Afară de asta, la Krzemień mai am și marnă. Chiar tu mi-ai pomenit de ea, ții minte ? Pławicki credea că e vorba de milioane, dar se înșela ; în mîna unor oameni pricepuți, poate fi totuși o afacere nu prea rea. Gîndiți-vă și la asta, v-aș primi și pe voi în combinație.

— Dacă afacerea se arată promițătoare ; firma noastră de aceea-i făcută.

— Bine, o să vorbim mai tîrziu, acum să revenim la pădure. Rămîne stabilit așa, în locul ratei care ți se cuvine, eu am să-ți dau pădurea sau o parte din ea, în funcție de evaluare ; într-un fel, ți-o dau ca zălog, iar tu te obligi să nu tai stejarii pînă la sfîrșitul trimestrului următor.

— Asta pot s-o fac, acceptă Połaniecki. Evident însă, vor mai interveni unele lucruri, căratul lemnului la gară și altele, despre care vom vorbi cînd vom semna contractul, dacă ne vom înțelege.

— Deci, cel puțin de o greutate am scăpat ! se bucură Maszko ștergîndu-și fruntea cu mîna. Închipuiește-ți că trebuie să rezolv zece-cincisprezece treburi de acest fel în fiecare zi, fără să mai pun la socoteală discuțiile despre afaceri cu doamna Kraslawska, mai dificile decît toate celelalte, și curtea pe care i-o fac logodnicei...

Maszko se opri un timp, dar dădu din mînă și adăugă :

— Care nu-i deloc ușoară...

Połaniecki îl privi cu mirare. În purtarea lui Maszko, un om care se arăta de fiecare dată atît de grijuliu cu bunele maniere, asemenea abateri erau de neimaginat.

Tînărul avocat continuă :

— Dar să lăsăm asta. Ții minte că, înainte de a muri Litka, era cît pe ce să ne certăm... Nu m-am gîndit că o iubeai atît de mult pe această fetiță, că erai îngrijorat,

surescitat, și m-am purtat grosolan... A fost numai vina mea, așa că te rog să mă scuzi.

— Am și uitat de asta, răspunse Polaniecki.

— Ți-am adus aminte, pentru că vreau să te rog să-mi faci un serviciu. Uite care-i situația : eu n-am prieteni, iar rude, sau nu am, sau dacă am, nu merită să mă laud cu ele. Acum sînt nevoit să-mi caut cavaleri de onoare și, pe viul Dumnezeu, nu prea știu cui să mă adresez... Știi și tu că m-am ocupat de interesele multor tineri din lumea bună... Dar să mă rog de cea dintîi paiață pe care o întîlnesc numai pentru că are un titlu, nu merge și nu vreau. Mi-aș dori niște oameni cumsecade și, ți-o spun deschis, niște nume mai de vază... Logodnica mea și mama ei sînt foarte atente cu astfel de amănunte, așadar... n-ai vrea să-mi fii cavaler de onoare ?

— Dacă împrejurările ar fi altele, nu te-aș refuza. Uite cum stau lucrurile : nu port panglică neagră la pălărie și nici albă la reverul surtucului, deci nu pot să pretind că sînt în doliu, dar îți dau cuvîntul meu că sufletul mi-e cernit mai mult decît dacă mi-ar fi murit propriul copil...

— Ai dreptate, nu m-am gîndit la asta, recunoscu Maszko. Iartă-mă.

Polaniecki fu impresionat de cuvintele lui.

— Dar dacă ții foarte mult... dacă n-ai să găsești pe altcineva, fie cum vrei, însă îți spun sincer că după înmormîntarea asta, îmi va fi foarte greu să vin la nuntă.

Polaniecki nu spuse într-adevăr : „la astfel de nuntă", dar Maszko îi ghici gîndul.

— În plus, continuă Polaniecki, mai e încă o împrejurare care... Cred că ai auzit și tu că a existat un biet medic care a iubit-o foarte mult pe logodnica ta. Sigur, era liberă să nu-i împărtășească dragostea și nimeni nu poate să-i reproșeze nimic din această pricină, dar nefericitul acela a plecat unde a înțărcat dracul copiii, și l-a luat aghiuță... Pricepi ? Eu am fost prieten cu el, mi-a mărturisit nenorocirea lui și a plîns la pieptul meu, în-

ţelegi ?... În aceste condiţii, să-ţi fiu ţie cavaler de onoare, spune şi tu...

— A murit într-adevăr din cauza iubirii pentru logodnica mea ?

— Tu n-ai auzit nimic ?

— Nu numai că n-am auzit, dar nici nu-mi vine să-mi cred urechilor...

— Ştii ce, Maszko, căsătoria schimbă omul, dar văd că şi logodna face la fel. Pur şi simplu nu te mai recunosc.

— Pentru că sînt atît de obosit, încît abia îmi mai trag sufletul, iar în asemenea împrejurări se leapădă masca.

— Ce înţelegi prin asta ?

— Înţeleg că există două categorii de oameni : unii care nu-şi fac probleme din nimic şi se poartă de fiecare dată cum le dictează împrejurările, şi alţii care au un fel de sistem de prescripţii pe care îl respectă cu consecvenţă. Eu fac parte dintre cei din urmă. M-am obişnuit să păstrez aparenţele şi, mai mult, m-am obişnuit atît de mult cu ele, încît au devenit a doua mea natură. Dar cînd, de pildă, călătoreşti singur pe o căldură toridă, poţi să fii oricît de *comme il faut*, vine un moment cînd îţi deschei nu numai surtucul, ci şi jiletca. Eu mă aflu într-un astfel de moment, aşa că mă deschei.

— Asta înseamnă ?

— Asta înseamnă că mă cuprinde uimirea cînd aud că cineva a putut să se îndrăgostească de moarte de logodnica mea, care este, cum m-ai făcut să înţeleg la supărare, rece, ţeapănă şi atît de mecanică în mişcări, cuvinte şi în gînduri, de parcă ar fi întoarsă cu cheia. Toate astea sînt adevărate şi eu nu le pot nega. Nu vreau să mă consideri mai josnic decît sînt. N-o iubesc, şi căsnicia mea va fi tot atît de ţeapănă ca şi logodnica mea. Am iubit-o pe domnişoara Plawicka, e drept, care m-a respins. Pe domnişoara Kraslawska o iau pentru averea ei. Dac-ai să-mi spui că asta înseamnă josnicie, am să-ţi răspund că această jos-

nicie au făcut-o sau o fac mii de oameni din așa-zisa lume bună, cu care dai mîna și care, dacă nu-și duc viața într-o fericire continuă, nici nu suferă prea mult. Șchioapătă, dar merge... Mai tîrziu vine în ajutorul lor obișnuința, anii petrecuți împreună care statornicesc un fel de apropiere, copiii care se nasc... și merge cumva! Majoritatea căsniciilor sînt de acest fel, întrucît cei mai mulți oameni preferă să păşească pe pămînt neted, decît să se cațere pe culmi. Ba, cîteodată, sfîrșesc mai rău decît celelalte căsătorii, de exemplu, atunci cînd femeia preferă să zboare, iar bărbatul să se tîrască, sau invers: în asemenea cazuri nu există perspective de înțelegere. În ceea ce mă privește, am trudit ca un bou în jug. Provenind dintr-o familie decăzută, am vrut să ies la lumină, asta o recunosc. Dacă voiam să ajung un avocățel anonim și să strîng bani, poate că strîngeam și-i deschideam astfel fiului meu poarta pînă la perete spre viață. Eu însă nu-mi iubesc copiii înainte de-a veni pe lume, așa că am vrut nu numai să am eu acești bani, dar și să fiu cineva, să însemn ceva, să ocup un loc mai la vedere și să se țină cont de mine, atît cît se poate la noi, cel puțin în viața de societate. De aceea, ce-a agonisit avocatul, a înghițit *le grand seigneur*. Obrazul subțire, obligă. Iată de ce n-am bani și m-am săturat să tot astup găurile, făcîndu-le în altă parte, iată de ce o iau de soție pe domnișoara Kraslawska; la rîndul ei, ea se căsătorește cu mine fiindcă, dacă nu în realitate, în aparență sînt sau mai degrabă mă prefac că sînt un aristocrat care se joacă de-a avocatura... Părțile sînt deci egale, nici una nu este nedreptățită, nimeni nu păcălește pe nimeni sau, dacă preferi, amîndoi ne păcălim în aceeași măsură. Asta-i adevărul, gol-goluț, iar dacă vrei, acum n-ai decît să mă disprețuiești.

— Pe Dumnezeul meu, niciodată nu te-am respectat mai mult, răspunse Polaniecki, fiindcă acum îți admir nu numai sinceritatea, ci și curajul.

— Îți primesc complimentul pentru sinceritate, dar unde vezi curajul ?

— În aceea că, avînd atît de puține iluzii în legătură cu domnișoara Krasławska, te căsătorești cu ea.

— Pentru că sînt mai mult înțelept decît prost. Am vrut bani, e adevărat, dar crezi că pentru asta m-aș fi căsătorit cu oricine îi are ? Nici vorbă, dragul meu. Eu mă căsătoresc cu domnișoara Krasławska și știu ce fac. Domnișoara Krasławska își are calitățile ei, foarte însemnate pentru amîndoi în condițiile în care ne unim viața. Domnișoara Krasławska va fi o soție rece, nu prea plăcută, acră, ba chiar și disprețuitoare în măsura în care nu se va teme de mine. În schimb, domnișoara Krasławska, la fel ca mama ei, are un respect de-a dreptul religios pentru aparențe, pentru ceea ce se cuvine sau nu, în general vorbind, pentru bunele maniere. Asta una. Mai departe, în ea nu există nici măcar un grăunte din care ar putea crește o femeie ușoară, iar viața alături de ea, oricît de neplăcută, nu se va sfîrși niciodată cu un scandal. Două la mînă. Iar în al treilea rînd, este o pedantă în toate, în cucernicie ca și în îndeplinirea obligațiilor pe care și le asumă. E într-adevăr o mare calitate. Nu voi fi fericit cu ea, dar voi putea fi liniștit : cine știe dacă asta nu e maximum ce putem pretinde de la viață. Și-ți mai spun una, dragul meu : cînd îți vei lua o soție, să te gîndești în primul rînd la liniștea viitoare. Într-o amantă, poți să cauți tot ce vrei : spirit, temperament, dispoziții poetice, sensibilitate, dar cu soția trebuie să trăiești o viață, așa că pretinde-i acel ceva pe care poți să te sprijini — principiile.

— Nu te-am crezut niciodată prost, îi spuse Polaniecki, dar văd că ai mai multă minte decît credeam.

— Fiindcă, vezi tu, femeile de la noi, cele din lumea financiară, de exemplu, sînt educate într-adevăr de romanele franțuzești, dar știi ce rezultă din asta ? ...

— Mai mult sau mai puțin, dar azi ești atît de convingător, încît prefer să-mi spui tu.

— Femeia ajunge să-și facă din propria persoană Dumnezeul și legea ei.

— Asta în ce o privește, dar pentru bărbat ?

— Un cameleon și o dramă.

— În lumea financiarilor, lipsită de tradiții, se întîmplă nu o dată. Acolo totul devine aparență și toaletă, sub care nu se ascunde un suflet, ci un mic animal mai mult sau mai puțin distins.

— Da, dar această lume bogată și împodobită care se distrează, îmbibată de diletantism artistic, literar și chiar religios, ține bagheta în mînă și dirijează corul.

— La noi, încă nu.

— Încă nu cu totul. De altfel, se întîmplă să existe excepții chiar în această lume și cu atît mai mult în afara ei. Da, la noi sînt altfel de femei, domnișoara Plawicka, spre exemplu. Ah, cîtă liniște, cîtă siguranță și cît farmec trebuie să aibă viața alături de una ca ea ! Din nefericire, cele ca ea nu sînt de nasul meu !

— Maszko, te-am socotit întotdeauna un om inteligent, oricum, dar nu știam că ești și un entuziast.

— Ce vrei ? Pe ea am iubit-o, iar acum mă căsătoresc cu domnișoara Krasławska.

Maszko rosti ultimele cuvinte cu anume iritare parcă, după care urmă o clipă de tăcere.

— Deci n-ai să-mi fii cavaler de onoare ? întrebă Maszko.

— Mai lasă-mă să mă gîndesc.

— Peste trei zile plec.

— Unde ?

— La Petersburg. Am niște treburi acolo. O să stau vreo două săptămîni.

— Atunci o să-ți spun cînd te întorci.

— Bine. Azi îți trimit devizul cu pădurea de stejari în trei exemplare... Numai să nu-ți plătesc rata !

— Iar eu am să-ți comunic condițiile mele.

Maszko își luă rămas bun și ieși ; curînd, în urma lui plecă și Polaniecki la birou. După ce se sfătui cu Bigiel, Polaniecki hotărî să cumpere singur pădurea, dacă lucrul avea să se arate cu putință și în avantajul lui. Nici el nu-și dădea prea bine seama de ce simțea o dorință neînțeleasă de a se lega cumva de Krzemień. După orele de birou, se gîndi iarăși la cele ce-i spusese Maszko despre domnișoara Pławicka. Era convins că nu se prefăcuse ; cu o femeie de acest fel viața putea fi nu numai sigură, ci și plină de farmec. Sesiză totuși că în gîndurile lui recunoaște mai degrabă meritele tipului pe care-l reprezenta Marynia, decît ale Maryniei însăși. Observă, de asemenea, multe alte inconsecvențe în felul în care considera lucrurile. Se simțea parcă descurajat, furios întrucîtva că iubește pe cineva sau ceva, că-și antrenează inima într-o legătură atît de încîlcită, încît i se părea dureroasă. Se revolta cînd se gîndea la această posibilitate și își repeta întruna : „Nu vreau, îmi ajunge ! E o exuberanță care aici sfîrșește totdeauna în anomalii și suferință". În același timp însă, îi era ciudă că Marynia nu se legase de el printr-o dragoste nebunească, ci începuse să-și deschidă inima spre el abia atunci cînd i-o dictase datoria. Pe urmă, respingînd iubirea, se mira și el că sentimentele începeau să i se ofilească atît de ușor ; o dorise pe Marynia mult mai mult atunci cînd ea nu-l voia, decît acum cînd se arăta mai receptivă la apropierea lui. „În definitiv, se gîndi, toate astea nu duc decît la o situație fără ieșire, în care omul nu mai știe nici el ce vrea și ce să facă. Domnișoara Pławicka are mai multe calități decît crede ea însăși, își respectă datoria, este dreaptă, calmă, frumoasă și mă atrage dar simt totodată că domnișoara Pławicka nu mai este pentru mine ceea ce era ; ceva s-a prăbușit în mine".

Dar ce anume ?

„Dacă acest ceva este aptitudinea de a iubi, monologă mai departe Polaniecki, asta se întîmplă deoarece am ajun-

la concluzia că iubirea este cel mai adesea o prostie, iar iubirea excesivă întotdeauna o prostie, așa că ar trebui să fiu mulțumit, dar uite că nu sînt".

După o clipă, îi trecu prin minte că starea lui este numai un fel de slăbiciune, care urmează de obicei după o operație chirurgicală sau după o boală grea, și o viață pozitivă îi va umple cu timpul acest gol.

O viață pozitivă însemna pentru el Casa de comerț.

Cînd veni la masă, îl găsi pe Waskowski și doi slujitori care-și făceau semne din ochi, văzîndu-l pe bătrîn cum își ridică uneori furculița cu carne în sus și cade adînc pe gînduri sau discută de unul singur. De la o vreme, profesorul Waskowski vorbea mereu cu sine însuși, și încă atît de tare, încît se uitau oamenii la el pe stradă. Ochii-i albaștri priviră o clipă absenți la Polaniecki, apoi se trezi parcă din somn și spuse, încheindu-și gîndul:

— Ea zice că asta o apropie de fetiță.

— Cine zice ? întrebă Polaniecki.

— Doamna Emilia.

— Cum adică o apropie ?

— Doamna Emilia vrea să se facă soră de caritate.

Impresionant de această veste, Polaniecki tăcu. Putea să se gîndească la orice i se năzărea, să-și alunge propriile sentimente, să filozofeze despre extravaganțele nesănătoase ale întregii societăți în care trăia, în sufletul lui păstrase însă două ființe sfinte, pe Litka și pe doamna Emilia. Litka îi rămăsese doar o amintire scumpă, dar pentru doamna Emilia nutrea un simțămînt viu, frățesc și cît se poate de duios, de care nu se atingea niciodată în meditațiile sale.

De aceea, o vreme, nu fu în stare să răspundă nimic, apoi se uită cu asprime la Waskowski și-l dojeni:

— Profesore, numai dumneata o îndemni la asta. Eu nu mă amestec în misticismele și ideile dumitale de proastă calitate, dar află de la mine că îți împovărezi conștiința

cu viaţa ei, fiindcă ea n-are destulă putere pentru a fi soră de caritate, şi într-un an de zile va muri, pricepi?

— Dragul meu, răspunse Waskowski, mă condamni prea repede fără să mă asculţi. Te-ai gîndit vreodată ce înseamnă un „bărbat drept" ?

— Cînd e vorba de cineva apropiat, îmi bat joc de asemenea expresii.

— Mie mi-a spus abia ieri, cu totul pe neaşteptate, aşa că am întrebat-o : „Bine, copila mea, dar o să ai destulă putere, fiindcă asta e o muncă grea ?" Mi-a zîmbit şi mi-a răspuns : „Nu încercaţi să mă abateţi din drum, fiindcă acesta este refugiul şi fericirea mea. Dacă se va arăta că n-am destulă putere, nu mă vor primi, iar dacă mă vor primi şi nu voi putea s-o scot la capăt, o să mă duc mai repede la Litka, de care mi-e tare dor !" Ce mai puteam să spun faţă de asemenea voinţă şi simplitate ? Tu ce-ai fi făcut în locul meu ? Chiar dacă n-ar crede în tărîmul de dincolo, cine ar cuteza să-i spună că Litka nu mai există, iar o viaţă trăită în milă şi sacrificii pentru semeni şi moartea întru Cristos pot să nu ducă la Litka ? Găseşte-i altă mîngîiere, dar care-i mai potrivită ? Dă-i o altă speranţă, ogoeşte-i durerea altfel, dar cu ce ? O să te întîlneşti şi tu cu ea, aşa că fii sincer şi spune-mi : ai să încerci să-i schimbi hotărîrea ?

— Nu, răspunse Połaniecki.

Apoi adăugă :

— Numai necazuri din toate părţile.

— Un singur lucru ar mai fi posibil, continuă Waskowski. În locul surorilor de caritate, a căror muncă este peste puterile ei, s-o îndemnăm să-şi aleagă un ordin contemplativ. Există unele în care biata fărîmă omenească se confundă atît de mult cu Dumnezeu, încît încetează să mai aibă o viaţă personală, aşadar încetează să mai sufere...

Połaniecki dădu din mînă.

— Eu nu mă pricep la astfel de lucruri, spuse fără menajamente, şi nu mă amestec.

— Se întîmplă să am la mine o cărticică italiană despre călugăriţele nazaretene [1], spuse Waskowski, descheindu-şi surtucul. Nu mai ştiu pe unde am rătăcit-o... Cînd am plecat de acasă, am pus-o undeva.

— Ce-mi pasă mie de nazaretenele dumitale ?

Dar Waskowski, după ce-şi descheie surtucul, căută mai departe, descheindu-se şi la jiletcă, apoi căzu pe gînduri şi întrebă :

— Ce căutam ? Aha, ştiu, cărticica aceea italiană. Peste cîteva zile plec la Roma, pentru multă vreme, pentru foarte multă vreme. Ţii minte, ţi-am spus odată că acolo se află tinda spre altă lume. Mi-a venit şi mie timpul să intru în această tindă. Aş îndemna-o pe Emilka să meargă şi ea la Roma, dar nu va voi să plece de lîngă Litka. Ca soră de caritate, va rămîne aici. Poate că totuşi i-ar fi plăcut ordinul nazaretenelor... Acolo duc o viaţă senină şi simplă asemenea primilor creştini... Eu am să plec curînd... Nu din îndemnul minţii, fiindcă acolo ştiu ei mai bine ce au de făcut, ci din al inimii, ca un om mărunt, dar iubitor.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, îl certă Połaniecki.

— Bine, mă închei. Vezi tu, mie îmi stă ceva pe inimă şi ţi-aş spune şi ţie, pentru că tu eşti iute ca apa, dar ai suflet... Nu numai că nu s-a sfîrşit cu creştinismul, cum li se pare unor filozofi mintoşi, dar drumul lui e abia la jumătate...

— Dragă profesore, îi spuse Połaniecki mai îngăduitor, am să ascult altă dată ce vrei să-mi spui, cu plăcere şi răbdare, dar astăzi nu pot, pentru că mă gîndesc numai la doamna Emilia, pur şi simplu, mi se pune un nod în gît... E o adevărată nenorocire !

— Pentru ea, nu ! Are noroc de viaţă, aşa-i, dar şi de moarte.

Połaniecki începu să mormăie :

[1] Ordin de călugăriţe, aşa-zis al Sfintei Familii din Nazaret, care se ocupa îndeosebi cu îndrumarea tineretului.

— Pentru Dumnezeu, orice simțămînt mai puternic, pînă și simpla prietenie, se sfîrșește cu o suferință... Ori de cîte ori m-am legat de cineva, n-am avut parte decît de supărare. Bukacki are dreptate... Relațiile cu lumea, vai și amar, cele personale, la fel... pas de mai trăiește în asemenea condiții !...

Discuția se întrerupse sau mai degrabă se transformă într-un monolog al profesorului Waskowski care începu să peroreze de unul singur despre Roma și creștinism. După masă, plecară împreună pe strada plină de clinchetul clopoțeilor de la sănii și de forfota veselă de iarnă, deoarece de dimineață căzuse multă zăpadă, dar spre seară se înseninase și era frig.

— Profesore, încheie-te la jiletcă, spuse deodată Połaniecki, observînd că Waskowski era descheiat la surtuc și la jiletcă.

— Bine, mă închei, îi răspunse Waskowski.

Și începu să bage nasturii surtucului în cheutorile de la jiletcă.

„Îmi place totuși Waskowski ăsta, își spuse Połaniecki în drum spre casă. Dacă m-aș lega mai statornic de el, ar da ortu popii, pentru că așa-i soarta mea. Din fericire, pînă acum îmi e destul de indiferent".

Gîndind astfel, Połaniecki încerca să se convingă de un lucru inexistent, deoarece îl lega de profesorul Waskowski o prietenie sinceră, iar viața acestuia nu-i era deloc indiferentă.

Cînd ajunse acasă, îl întîmpină fețișoara zîmbitoare a Litkăi dintr-o fotografie de format mare, pe care i-o trimisese Marynia în lipsa lui. Vederea ei îl impresionă profund. Încerca deseori emoții de acest fel cînd își aducea aminte pe neașteptate de Litka sau cînd îi apărea brusc înaintea ochilor vreunul din portretele ei. I se părea atunci că dragostea lui pentru acest copil, îngropată undeva în adîncul inimii, se înalță dintr-o dată cu puterea de odinioară, inundîndu-i toată ființa cu o duioșie

și o jale fără margini. Această revigorare a părerilor de rău era atît de dureroasă, încît o evita, cum evită orice om suferința adevărată. Emoția lui de acum era plăcută totuși. Litka îi zîmbea în lumina lămpii, de parcă voia să-i spună: „Domnul Stach". În jurul căpșorului, pe fondul alb, înverzeau cei patru mesteceni pictați de Marynia.

Polaniecki privi multă vreme la fotografia Litkăi; într-un tîrziu se gîndi:

„Acum știu că fericirea vieții o dau copiii".

Dar după o clipă își spuse:

„Numai că pe ai mei n-o să-i iubesc niciodată cît am iubit-o pe această copilă neajutorată".

Tocmai atunci intră slujitorul și-i înmînă scrisoarea de la Marynia, care venise odată cu fotografia. Marynia scria cele ce urmează:

„Tata mi-a spus să te invit la noi diseară. Emilia s-a mutat acasă și preferă să nu vadă pe nimeni astăzi. Îți trimit fotografia Litkăi și te rog să vii neapărat, pentru că vreau să vorbesc cu dumneata despre Emilka. Papá l-a invitat și pe domnul Bigiel, de care mi-a promis că se va ocupa el, așa că vom putea discuta în liniște".

După lectura scrisorii, Polaniecki se îmbrăcă, citi un timp, apoi plecă la domnișoara Plawicka.

Bigiel era acolo de un sfert de oră și juca pichet cu domnul Plawicki; Marynia ședea la o măsuță, aproape de ei, ocupată cu un lucru de mînă. Polaniecki le dădu binețe la toți, apoi se așeză lîngă ea și începu să vorbească:

— Domnișoară, îți mulțumesc foarte mult pentru fotografie. Am văzut-o pe neașteptate, și Litka mi-a apărut ca vie în fața ochilor, așa că multă vreme nu mi-am putut veni în fire. Asemenea momente sînt măsura durerii de care altfel omul nu-și dă seama. Mulțumesc din toată inima! Și pentru cei patru mesteceni de asemenea... Cît

despre doamna Emilia, am aflat totul de la Waskowski. E numai o intenție sau este o hotărîre definitivă ?

— Mai degrabă o hotărîre definitivă, răspunse Marynia.

— Și dumneata ce crezi ?

Marynia își ridică privirile spre el, de parcă aștepta ca sfatul să vină de la el.

— N-are destulă putere pentru așa ceva, rosti în sfîrșit.

Polaniecki tăcu o vreme, apoi își desfăcu mîinile încurcat.

— Am discutat și cu Waskowski despre asta, răspunse. L-am certat, gîndind că este ideea lui, dar el se jură că n-are nici un amestec. M-a întrebat, în schimb, ce altă mîngîiere i-am putea găsi, și n-am știut ce să-i răspund. În fond, ce i-a mai rămas din viață ?

— Așa este, încuviință Marynia abia auzit.

— Și dumneata crezi că eu nu înțeleg de unde vine această hotărîre ? Pur și simplu, își respectă întru totul convingerile religioase, dar vrea să moară mai repede. Știe că truda îi va depăși puterile și tocmai de aceea și-o asumă.

— Așa-i, repetă Marynia.

Și își coborî capul atît de mult deasupra lucrului, încît Polaniecki îi mai vedea numai cărarea ce-i despărțea părul negru. Înaintea ei se afla o cutie plină cu mărgele pe care le cosea pe diferite obiecte destinate tombolei în scopuri de binefacere ; peste mărgele începură să picure lăcrimile care-i curgeau din ochi.

— Domnișoară, văd foarte bine că plîngi... spuse Polaniecki.

Iar ea își înălță spre el ochii înlăcrimați, vrînd parcă să-i spună : „Față de tine n-am să-mi ascund lacrimile", și răspunse :

— Știu și eu că Emilka face bine, dar îmi pare atît de rău !...

În parte, din cauza emoției, în parte, fiindcă nici el nu știa ce să-i mai spună, Połaniecki îi sărută mîna pentru prima dată de cînd o cunoștea. Perlele din ochii Marynici începură să șiroiască și mai bogat, așa că fu nevoită să se ridice și să plece.

Połaniecki se apropie de cei doi jucători în clipa cînd domnul Pławicki îi spunea pe un ton cam acru, dar politicos, partenerului său :

— Rubicon pentru rubicon. Ei, ce să-i faci ! Dumneata reprezinți vremurile noi, iar eu vechea tradiție, așa că trebuie să fiu bătut.

— Ce are asta cu pichetul ? întrebă Bigiel calm.

Marynia se întoarse curînd și anunță că ceaiul e gata. Avea ochii roșii, dar fața îi era luminoasă și liniștită. Mai apoi, cînd Bigiel și domnul Pławicki începură să joace iarăși cărți, vorbi cu Połaniecki pe un ton atît de familiar, cum vorbesc de obicei oamenii foarte apropiați, care au o mulțime de lucruri comune în viață. Întrucît această apropiere se realizase prin moartea Litkăi și nefericirea doamnei Emilia, conversația lor nu putea fi prea veselă, cu toate acestea, ochii, dacă nu și gura Maryniei, îi zîmbeau lui Połaniecki cu tristețe și totodată cu seninătate.

Seara tîrziu, după plecarea lui Połaniecki, Marynia, gîndindu-se la el, nu-i mai spuse altfel decît „domnul Stach".

La rîndul lui, Połaniecki se întoarse acasă într-o dispoziție cu mult mai calmă decît aceea în care se afla de la moartea Litkăi încoace. Umblînd prin încăpere, se oprea mereu înaintea fotografiei, uitîndu-se în același timp la mestecenii pictați de Marynia, și se gîndea că legătura pe care o realizase Litka între el și Marynia

devine pe zi ce trece tot mai strînsă, fără intervenția nimănui, pur și simplu printr-o misterioasă forță interioară a lucrurilor.

Se mai gîndea, de asemenea, că dacă-i lipsea vechea dorință de a permanetiza această legătură, aproape în aceeași măsură îi lipsea și curajul s-o rupă definitiv, mai ales acum, cînd nu trecuse prea multă vreme de la moartea Litkăi.

Noaptea tîrziu, începu să studieze devizele trimise de Maszko. Din cînd în cînd, greșea calculele, deoarece vedea înaintea lui capul plecat al Maryniei și lacrimile curgînd în cutia cu mărgele de sticlă. A doua zi, cumpără pădurea de la Krzemień în condiții foarte avantajoase.

III

Maszko se întoarse de la Petersburg după două săptămîni, foarte mulțumit de evoluția problemelor legate de creditul său, și aduse vești importante, pe care le aflase, cum susținea, pe căi confidențiale, așa că nu le cunoștea nimeni în țară. Anul trecut, recolta fusese proastă pe tot cuprinsul statului. Ici și colo începuse să se arate spectrul foametei, era deci mai ușor de presupus că pînă la primăvară rezervele aveau să se sfîrșească în toate regiunile, foametea instalîndu-se pretutindeni. În aceste împrejurări, oameni în deplină cunoștință de cauză începuseră să vorbească despre interzicerea probabilă a exportului de grîu în străinătate. Acestea erau noutățile pe care le aducea Maszko, afirmînd că îi ajunseseră la ureche prin persoane foarte bine informate. Polaniecki fu de-a dreptul uluit de această veste, așa că se închise în casă cîteva zile cu creionul în mînă, după care se duse la Bigiel și-i

propuse să investească toți banii lichizi de care dispuneau și tot creditul firmei în cumpărarea masivă de cereale.

Bigiel fu cuprins de temeri, dar asta se întîmpla de fiecare dată cînd începea o nouă afacere. De altminteri, Polaniecki nu-i ascunse că va fi o operație pe scară mare, de succesul sau insuccesul căreia poate să depindă soarta lor. Un insucces total era totuși puțin probabil, iar succesul întreprinderii putea să-i facă dintr-o dată oameni cu adevărat bogați. Era lesne de prevăzut că, dată fiind lipsa cerealelor, prețurile vor urca oricum, iar statul avea să limiteze cu adevărat posibilitatea încheierii de noi contracte cu achizitorii din alte țări, respectîndu-le însă pe cele încheiate înainte de promulgarea hotărîrii; chiar dacă măsura din urmă n-avea să fie luată, creșterea prețurilor în țară era aproape sigură. Polaniecki prevăzuse tot ce era în puterea minții omenești: se gîndise la toate, lasă că Bigiel care, cu toată prudența lui, era un om înțelept, fu nevoit să recunoască în cele din urmă că perspectivele succesului erau într-adevăr considerabile și ar fi fost păcat să piardă ocazia.

După alte cîteva consfătuiri, în timpul cărora opoziția lui Bigiel slăbi tot mai mult, propunerea lui Polaniecki fu primită și, la scurtă vreme, principalul agent comercial al firmei, Abdulski, căpătă împuternicirea de a contracta în numele Casei de comerț cerealele existente ca și pe cele care aveau să rezulte din treieratul viitor.

După plecarea lui Abdulski din Varșovia, plecă și Bigiel în Prusia. Polaniecki rămase singur să conducă firma; lucra de dimineață pînă seara, astfel că nu se mai arătă pe nicăieri.

Nu se plictisea însă, întrucît îl însuflețea speranța unor cîștiguri însemnate și a unei bogate activități în viitor. Polaniecki se aruncase în această speculație și îl trăgea și pe Bigiel alături de el, înainte de toate pentru că

o socotea deosebit de avantajoasă. Mai urmărea însă şi un alt scop. Casa de comerţ şi toate problemele ei constituiau un spaţiu prea restrîns pentru pregătirea lui de specialist, pentru capacitatea şi energia lui, aşa că Polaniecki nu prea se simţea în largul său. La urma urmei, în ce constau afacerile de care se ocupa firma? Să cumpere ieftin, să vîndă mai scump şi să păstreze cîştigul, acesta era singurul ei ţel. Cumpărări şi vînzări pe cont propriu sau medierea lor, nimic mai mult. Polaniecki se înăbuşea între aceste limite. „Aş vrea să sap sau să fabric ceva, îi spunea lui Bigiel în momentele de descurajare şi apatie, deoarece în realitate noi nu facem altceva decît să abatem spre buzunarele noastre un pîrîiaş, cît de mic, din torentul de bani care curge printre oameni, de produs, însă, nu producem nimic". Şi era adevărat. Polaniecki voia să facă avere, să strîngă capital, pentru ca după aceea să se apuce de vreo muncă productivă care să-i asigure un cîmp mai larg de activitate creatoare.

Avea impresia că această clipă sosise, şi voia să profite de ea.

„Pe urmă o să mă gîndesc la toate celelalte", îşi spunea.

Prin „toate celelalte" îşi înţelegea propriile probleme, ale minţii şi ale inimii, adică atitudinea faţă de credinţă şi de oameni, faţă de pămînt şi femei. Îşi dădea seama că, dacă voia să fie liniştit în viaţă, trebuia să clarifice aceste relaţii şi să stea pe picioare sigure. Există oameni care nu ştiu toată viaţa ce reprezintă ei în raport cu aceste noţiuni, oameni pe care orice adiere de vînt îi abate din drumul lor. Polaniecki era convins că nu trebuie să fie aşa. În dispoziţia în care se afla acum, prevedea că aceste întrebări pot fi rezolvate într-un chip pe cît de lucid, pe atît de arid, pe cît de pozitiv, pe atît de materialist, oricum negativ, dar înţelegea că trebuiau rezolvate.

„Vreau să știu clar dacă am vreo datorie sau nu", își spunea.

Între timp, lucra intens și vedea puțină lume. Nu se putea izola cu totul. Tot acum se convinsese că cele mai intime întrebări nu pot fi rezolvate decît în forul lăuntric, în propriul creier sau inimă închisă cu patru lacăte ; cel mai adesea însă, unele impulsuri exterioare, oameni mai apropiați sau mai depărtați grăbesc sfîrșitul meditațiilor și al hotărîrilor care decurg din ele. Połaniecki înțelese acest lucru cînd își luă rămas bun de la doamna Emilia, care scurta tot mai mult, aproape cu febrilitate, termenul cînd avea să fie primită ca novice printre surorile de caritate.

Cu toate că era foarte ocupat, Połaniecki trecu mereu pe la ea, dar de cîteva ori n-o găsi acasă, iar o dată le află la ea pe doamna Bigiel împreună cu domnișoara Krasławska și mama ei, a căror prezență îl stînjenea foarte mult. După aceea, cînd Marynia îl anunță că doamna Emilia va începe noviciatul peste cîteva zile, se duse să-și ia rămas bun de la ea.

O găsi liniștită și aproape veselă, dar la vederea ei i se strînse inima. Avea fața transparentă, acoperită parcă pe alocuri cu un strat de culoarea perlei ; la tîmple vinișoarele albastre i se vedeau prin piele. Era foarte frumoasă, dar de o frumusețe aproape nepămînteană, astfel că Połaniecki se gîndi : „Îmi iau rămas bun pentru totdeauna, fiindcă n-o să reziste nici o lună de zile ; un atașament în plus înseamnă o supărare și o nenorocire în plus !"

Doamna Emilia aduse vorba despre hotărîrea ei ca despre lucrul cel mai obișnuit, care se înțelege de la sine și este urmarea firească a celor întîmplate, fuga dintr-o viață lipsită de orice temei. Połaniecki își dădu seama că încercarea de a o face să renunțe ar fi fost o tentativă necinstită din partea lui, cu totul lipsită de sens.

— Doamnă Emilia, dumneata rămîi aici la Varşovia ? întrebă.

— Da. Aş vrea să fiu aproape de Litka, şi maica starcţă mi-a promis că la început o să stau acasă, iar după ce am să învăţ cîte ceva, la vreunul din spitalele de aici. Numai să nu intervină niscaiva întîmplări neprevăzute... Cîtă vreme voi sta acasă, îmi va da voie să mă duc în fiecare duminecă la Litka.

Polaniecki strînse din dinţi şi tăcu : privea doar la mîinile de ceară ale doamnei Emilia, gîndind :

„Cu mîinile astea vrea ea să bandajeze bolnavii ?...“

Intuia însă că în primul rînd ea voia cu totul altceva. Dincolo de seninătate şi resemnare se ghicea o durere nemăsurată, puternică, asemenea morţii şi chemînd moartea din toate puterile sufletului şi ale inimii. Voia numai ca această moarte să vină fără vina ei, să nu fie păcatul ei, ci meritul ei, a cărui răspată avea să fie unirea ei cu Litka...

Abia acum Polaniecki înţelese deosebirea dintre durerea lui şi a ei, dintre jalea lui şi a ei. Şi el o iubea pe Litka, dar în inima lui, pe lîngă părerea de rău şi amintirea ei, mai exista ceva, interesul pentru viaţă, curiozitatea pentru viitor, dorinţe, gînduri, ţeluri. Pe cînd doamnei Emilia nu-i mai rămăsese nimic, ca şi cînd ar fi murit odată cu Litka, şi dacă o mai preocupa ceva pe lume, dacă ţinea la cei care-i erau aproape, asta era numai pentru Litka şi în măsura în care întreţinea relaţii cu ei.

Polaniecki suportă cu greu această vizită de rămas bun. Se legase profund de doamna Emilia, iar acum avea sentimentul că firul care-i unea se rupea o dată pentru totdeauna, şi drumurile lor se despart în această clipă, deoarece el avea să meargă mai departe pe drumul vieţii, în timp ce ea, dorind să scape cît mai repede de viaţă, alege truda, blagoslovită într-adevăr, dar peste puterile ei, ca să-şi grăbească moartea.

Gîndul acesta îi închidea gura. Totuşi, în ultima clipă, ataşamentul pentru ea învinse şi începu să vorbească emoţionat, sărutîndu-i mîinile :

— Dragă, scumpă doamnă, Dumnezeu să aibă grijă de dumneata şi să te mîngîie !

Nu mai putu să continue, iar ea îi răspunse fără să-şi retragă mîna :

— N-am să uit niciodată cît ai iubit-o pe Litka. Ştiu de la Marynia că ea v-a unit, de aceea ştiu că veţi fi fericiţi, pentru că altfel Dumnezeu nu i-ar fi trimis acest gînd. Ori de cîte ori vă voi vedea, mă voi gîndi că fericirea voastră e opera Litkăi. Fie ca dorinţa ei să se împlinească foarte repede, Dumnezeu să vă binecuvînteze pe amîndoi !

Polaniecki nu mai răspunse nimic, dar în drum spre casă se gîndi :

„Dorinţa Litkăi !... Ei nici nu-i trece prin minte că voia ei ar putea să nu se împlinească ; cum puteam să-i spun că Marynia nu mai e pentru mine ceea ce era..."

Cu toate acestea, înţelegea tot mai limpede că aşa nu mai putea să continue, iar legăturile care-l ţineau aproape de Marynia trebuia fie să le strîngă în cel mai scurt timp, fie să le rupă definitiv, ca să pună capăt acestei situaţii neobişnuite, neînţelegerilor şi grijilor care puteau să rezulte de aici ; înţelegea că pentru a proceda cinstit, trebuia să se grăbească. Îl cuprinse însă o nouă nelinişte, întrucît avea impresia că, oricum va proceda, nu va fi fericit.

Cînd ajunse acasă, găsi o scrisoare de la Maszko, care suna după cum urmează :

„Astăzi am fost de două ori la tine. Un nebun m-a insultat faţă de subalternii mei din cauza pădurii pe care i-am vîndut-o. Se numeşte Gątowski. Trebuie să vorbesc cu tine, aşa că am să trec diseară".

Peste nici o oră, Maszko veni într-adevăr foarte grăbit. Înainte de a-şi scoate paltonul, începu să întrebe :

— Tu îl cunoşti pe Gątowski ?

— Îi cunosc. E vecin şi rudă cu domnul Pławicki. Din ce v-aţi luat şi ce s-a întîmplat ?

Maszko îşi scoase paltonul şi răspunse :

— Nu pricep cum de s-a aflat atît de repede, pentru că eu n-am vorbit cu nimeni, eram chiar interesat să nu ştie nimeni, cel puţin deocamdată.

— Agentul firmei noastre, Abdulski, a fost la Krzemień să vadă pădurea. Cred că Gątowski a aflat de la el de vînzare.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile. Eram la birou, cînd am primit cartea de vizită a lui Gątowski. Neştiind cine este, l-am primit. M-am trezit cu un mucos care m-a întrebat dacă e adevărat că am vîndut pădurea şi vreau să colonizez o parte din moşia Krzemień ! Evident, i-am răspuns şi eu tot cu o întrebare : ce-l interesează pe el ? Şi ţîngăul îmi spune că m-am obligat prin contract să-i plătesc domnului Pławicki o rentă viageră, iar dacă am să ruinez proprietatea printr-o gospodărire nesăbuită, n-o să mai am de unde. Înţelegi şi tu că l-am sfătuit să-şi ia pălăria, să se încheie bine la palton, pentru că e ger, şi să se ducă de unde a venit. Atunci a început să ţipe, m-a numit faţă de subalternii mei excroc şi mincinos, la urmă-mi-a spus că locuieşte la Hotelul Saxon şi a plecat. Tu pricepi ceva ? Poţi să-mi spui şi mie ce înseamnă asta ?

— Firește ! Mai întîi, Gątowski este un înapoiat cam grosolan din fire ; în al doilea rînd, Gątowski este de ani de zile îndrăgostit de domnişoara Pławicka şi i s-a năzărit să se erijeze în cavalerul ei.

— Tu ştii că sînt un om cu destul sînge rece, dar uneori am senzaţia că trăiesc un vis. Să-şi permită cineva să mă insulte numai pentru că vînd ce-i al meu, nu, asta întrece orice închipuire.

— Şi ce intenţionezi să faci? Domnul Plawicki o să-i rupă urechile lui Gątowski şi o să-l oblige să-ţi ceară scuze.

Pe faţa lui Maszko se aşternu o expresie de răutate rece, îndîrjită, încît Połaniecki se gîndi fără să vrea:

„Hm, ursuleţul a intrat într-o dandana la care nu se aştepta, aşa că va trebui să tragă ponoasele".

— Pe mine nu m-a insultat şi n-o să mă insulte nimeni fără să-şi primească pedeapsa, spuse Maszko, iar omul acesta nu numai că m-a insultat, dar mi-a făcut un rău pe care nici nu-l bănuieşte.

— Ei, nu-i decît un amărît care nu ştie ce face.

— Nici un cîine turbat nu ştie ce face şi, cu toate astea, este împuşcat. Vezi că vorbesc calm, aşa că ascultă ce-ţi spun: m-a lovit nenorocirea şi n-am să-mi mai revin.

— Vorbeşti calm, dar te înăbuşe furia, aşa că exagerezi.

— Nici vorbă. Ai răbdare şi ascultă-mă pînă la capăt. Uite care-i situaţia. Dacă, Doamne fereşte, căsătoria mea nu mai are loc sau dacă se amînă cu cîteva luni, s-a zis cu mine, cu poziţia mea, cu creditul meu, cu Krzemień şi cu tot ce am. Ţi-am spus că folosesc ultimele rezerve, aşa că sînt silit să mă opresc. Domnişoara Krasławska nu se căsătoreşte cu mine din dragoste, ci pentru că are douăzeci şi nouă de ani şi i se pare că reprezint, dacă nu partida visată, cel puţin una convenabilă. Dar dacă se va arăta că nu-i aşa cum crede, va rupe logodna. Dacă ea şi mama ei ar afla azi că am vîndut pădurea de la Krzemień de nevoie, mîine mi-ar da cu tifla. Gîndeşte-te şi tu, scandalul a fost public, a avut loc în prezenţa funcţionarilor mei. N-are cum să nu se afle. Mă rog, să zicem că vinderea pădurii le-aş putea-o motiva, dar şi aşa voi rămîne un om cu obrazul pătat. Dacă nu-l provoc la

duel pe Gątowski, în ochii lor voi fi un om fără onoare şi vor rupe relaţiile cu mine, iar dacă-l provoc, nu uita că sînt multe femei foarte credincioase care ţin în primul rînd la aparenţe, aşa că mă vor socoti un scandalagiu şi, de asemenea, vor renunţa la mine. În caz că am să-l împuşc eu pe Gątowski, voi fi un ucigaş, iar dacă mă va răni el pe mine — un nătîng care se lasă insultat şi învins ; aşadar, urmarea ar fi aceeaşi. Nu încape nici o îndoială că în nouăzeci de cazuri dintr-o sută s-ar proceda în acest fel! Acum cred că înţelegi şi tu de ce ţi-am spus că m-am dus pe copcă, eu, creditul meu, poziţia mea şi pe deasupra şi proprietatea Krzemień.

Polaniecki dădu din mînă cu nepăsarea egoismului de care e în stare un bărbat faţă de altul care nu-l interesează cîtuşi de puţin.

— Mde ! constată. Proprietatea ţi-aş putea-o cumpăra eu, dar situaţia în general este destul de dificilă. Deci ce-ai de gînd să faci cu Gątowski ?

Maszko îi răspunse :

— Deocamdată, să-i plătesc ce-i sînt dator. Dacă tot n-ai vrut să-mi fii cavaler de onoare, te rog acum să-mi fii martor.

— Asta nu se poate refuza, acceptă Polaniecki.

— Mulţumesc. Gątowski locuieşte la Hotelul Saxon.

— Mîine mă voi duce la el.

Imediat după plecarea lui Maszko, Polaniecki se duse să-şi petreacă seara la domnişoara Plawicka. Pe drum, se gîndi :

„Cu Maszko nu-i de glumă, şi tărăşenia nu se va sfîrşi oricum ; dar ce mă interesează pe mine ? Ce am eu comun cu ei şi ei cu mine ? Uite cît de singur poate fi omul pe lume !“

Şi realiză dintr-o dată că singura fiinţă de care se simte legat şi care nu se gîndeşte la el ca la un lucru oarecare este Marynia.

Într-adevăr, cînd intră, strîngerea ei de mînă îl făcu să înţeleagă că nu greşca ; îl întîmpină spunîndu-i cu glasul ei blînd şi calm :

— Am presimţit că ai să vii. Uite, ceaşca te aşteaptă.

henryk sienkiewicz

«Realismul viguros şi valenţele didactice hotărâtoare ale tentelor întunecate, virulent critice, în care sînt descrişi reprezentanţii aristocraţiei. Romanul prezintă, din acest punct de vedere, valori pe drept cuvînt documentare, galeria tipurilor „negative" fiind dintre cele mai concludente. [...] Toate acele idei şi atitudini de viaţă cu sorgintea în romantism sau în unele filozofii orientale, altfel spus, atmosfera de lîncezire şi marasm, [...] sînt ilustrativ exprimate de tipologia „neproductivă" a romanului, localizată cu precădere în straturile de sus ale piramidei sociale»

STAN VELEA

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24